

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

*читай,
аналізуй,
спостерігай,
опановуй,
підкорюй,
імпровізуй,
самовдосконалюйся !*

науково-виробничий журнал

№ 4 (24), 2016

**ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ
РЕФОРМ**
№ 4 (24) 2016
НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ
ЗАСНОВАНО У 2010 РОЦІ

Засновник Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

Журнал зареєстровано в Міністерстві
юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19842-642 ПР
від 19.03.2013 р.

ISSN 2221-8440

**TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC
REFORMS**
№ 4 (24) 2016
THE SCIENTIFIC AND PRODUCTION
JOURNAL
WAS FOUNDED IN 2010

Founder Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University

Registered by
the Ministry of Justice of Ukraine

Registration Certificate
KB № 19842-642 ПР
dated 19.03.2013

ISSN 2221-8440

**Журнал внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть
публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
доктора та кандидата наук (економічні науки).**

Наказ Міністерства освіти і науки України № 515 від 16 травня 2016 р.

Журнал індексується міжнародними наукометричними базами :
Ulrich's Periodicals Directory (Нью-Йорк, США), *Research of Bible* (Токіо, Японія),
Index Copernicus International (Варшава, Польща),
Російський індекс наукового цитування (РІНЦ), (Москва, Росія)
Ліцензійна угода № 210-04/2013 від 25 квітня 2013 р.
Scientific Indexing Services (США – Австралія),
Видання індексується Google Scholar

Головний редактор: Калінеску Т. В., докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний редактор: Ліхоносова Г. С., канд. екон. наук, доц. (Україна).

Редакційна колегія: Вартанова О.В., докт. екон. наук, проф. (Україна); Гамс Е. канд. екон. наук (Естонія); Даніч В.М., докт. екон. наук, проф. (Україна); Д'яченко Ю.Ю., докт. екон. наук, доц. (Україна); Заблодська І.В., докт. екон. наук, проф. (Україна); Закжевський Ю., канд. екон. наук (Польща); Сотіров С., докт. техн. наук, проф. (Болгарія); Канцявічіус С., канд. екон. наук (Літва); Костирко Л.А., докт. екон. наук, проф. (заступник головного редактора) (Україна); Надьон Г.О., докт. екон. наук, проф. (Україна); Рамазанов С.К., докт. екон. наук, докт. техн. наук, проф. (голова редакційної колегії) (Україна); Стемплевська Л., канд. екон. наук (Польща); Сегаль Б., канд. екон. наук (Угорщина); Хаморі Б., докт. екон. наук, проф. (Угорщина); Шаріпова О.С., докт. екон. наук, проф. (Україна); Чиж В.І. докт. екон. наук, проф. (Україна).

Відповідальний за випуск: Даніч В. М., докт. екон. наук, проф. (Україна).

Рекомендовано до друку та поширенню в мережі Internet
Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 6 від 27 грудня 2016 р.).

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлювані у статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії та не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за згодою авторів та редакційної колегії.

ISSN 2221-8440

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2016
© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2016

Номер пропонує
БЛОГ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Калінеску Т. В. У рік Півня маємо «розпушувати хвіст»!	5
ТЕМАТИЧНІ РУБРИКИ	
• <u>Економіка та підприємництво</u>	
Бражко О. В. Венчурне інвестування і інноваційні технології в умовах нової економіки	6
Бурбело О. А., Бурбело С. О. Наука як продуктивна сила в реаліях України	12
Деркач І. О. Моделювання ключових аспектів енергетичної незалежності України	21
Маркіна І. А., Аль Ширафі Мохаммед Авад Адаптація концепції сталого розвитку в практику державного антикризового управління охороною здоров'я	29
Руденська В. В., Левицький С. І., Михайлик Д. П. Моделі інформаційної підтримки процесів інтеграції у металургійній галузі	34
Тюрєв В. К. Стратегія підвищення якості в конкурентній середі	41
• <u>Фінанси, податки та банківська справа</u>	
Ильин С. Ю., Генералова А. В. Построение экономико-математических зависимостей между результативными и факторными показателями финансов организаций	47
Маликова Т. Ш., Агадуллина А. Х., Туктарова И. О. Администрирование платы за негативное воздействие на окружающую среду	52
Павлов К. В. Финансово-кредитные и налоговые методы государственного регулирования научно-технического прогресса	57
• <u>Управління сучасним підприємством</u>	
Калінеску Т. В. Адаптація міжнародних стандартів фінансової звітності до умов функціонування вітчизняних підприємств	65
Мокій А. І., Дацко О. І. Розвиток підприємств креативного сектора економіки у транскордонному просторі	71
• <u>Соціальна економіка</u>	
Васильєв В. В., Селин В. С. Анализ особенностей производства и жизнедеятельности человека на Севере России	79
Ліхоносова Г. С. Системи формацій соціально-економічного відторгнення сучасного інформаційного суспільства	88
• <u>Економіка регіону</u>	
Зеленко О. О. Сталий розвиток туризму в депресивних регіонах України	94
Кашин О. О., Кудрявцев А. Ф., Лекомцев О. Л. Ижевская агломерация: геоэкономический анализ	100
Маликов Р. И., Гришин К. Е. Инструментарий диагностики параметров административного регулирования предпринимательства в регионе	108
Сергієнко А. В. Моделювання інноваційної складової техногенного регіонального виробництва	121
• <u>Міжнародні економічні відносини</u>	
Юсупов К. Н., Янгиров А. В., Ахунов Р. Р. Проблемы оценки финансового потенциала региона (на материалах республики Башкортостан)	126
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ РЕКОМЕНДУЄ	
Нові видання економічної літератури	136

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ВИМОГИ щодо змісту та оформлення статей до науково-виробничого журналу «ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Sentence of number
BLOG SHEFF-EDITOR

Calinescu Tetyana
In the year of Cock must "opens out a tail"! _____ 5

TOPICAL SUBJECTS

• Economics and Business

Brazhko O.
The venture investing and innovative technologies is in the conditions of new economy _____ 6

Burbelo O., Burbelo S.
Science as productive force in Ukraine _____ 12

Derkach I.
Modeling key aspects of Ukraine's energy independence _____ 21

Markina I., Mohammed A. Y. Alshrafi
Adapting the concept of sustainable development into the practice
of state anti-crisis management of healthcare _____ 29

Rudenska V., Levitskiy S., Mikhaylik D.
Models of integration processes information support in the steel industry _____ 34

Tyurev V.
Strategy for improving the quality in a competitive environment _____ 41

• Finance, Taxes and Banking

Ilyin S., Generalova A.
Construction economy mathematical relationship between performance and factorial indicators
of financial institutions _____ 47

Malikova T., Agadullina A., Tuktarova I.
Administration charges for negative impact on the environment _____ 52

Pavlov K.
Financial and tax credit and methods of state regulation of scientific and technological progress _____ 57

• Management of Modern Enterprise

Calinescu T.
Adaptation of International Standards of Financial Reporting
to conditions of operation the national enterprises _____ 65

Mokiy A., Datsko O.
Creative entrepreneurship development in cross-border space _____ 71

• Social Economy

Vasiliev V., Selin V.
Analysis of features the production and human life in the North of Russia _____ 79

Likhonosova G.
The system of formation socio-economic exclusion modern information society _____ 88

• The economy of the region

Zelenko O.
Sustainable tourism development in depressive regions of Ukraine _____ 94

Kashin O., Kudryavtsev A., Lekomtsev O.
Izhevsk agglomeration: geo-economic analysis _____ 100

Malikov R., Grishin K.
Tools for diagnosis parameters of administrative control business in the region _____ 108

Serhiienko A.
Modeling of the innovative component of technogenic regional production _____ 121

• International Economic Relations

Yusupov K., Yangirov A., Ahunov R.
Problems of evaluation of financial potential region (On Republic Bashkortostan materials) _____ 126

EDITORIAL BOARD RECOMMENDS

New edition of economic literature _____ 136

INFORMATION ABOUT AUTHORS

REQUIREMENTS

the content and the articles to scientific production journal
"TIME DESCRIPTION OF ECONOMIC REFORM"

У рік Півня маємо «розпушувати хвіст»!

Підійшов до завершення ще один рік, який підтвердив фаховість й рівень професійності журналу. Ми не змінили темпів, спрямованість публікацій, але наша редколегія змінилась майже повністю. І це не дивно, бо, намагаємось, по-перше, постійно займатися ротацією редколегії журналу та омолодженням її складу; а, по-друге, - шукаємо нові механізми та ідеї щодо поліпшення нашого видання. Проте чим довше зберігається статус переміщеного вишу у Східноукраїнського національного університету, який розташований у м. Сєверодонецьку, тим швидше губиться надія у складі редколегії зберігати його найпрестижніший професійний потенціал, який виводив журнал на той високий професійний шабель та формував його імідж на українському освітньому і науковому ринку знань. І це не може не турбувати, бо це відомі прізвиська діячів, що складають еліту науки і освіти в сучасній Україні. Усі ці професіонали, вимушені наразі шукати «краще життя» у інших вишах або залишати країну, бо очікування повернення на «свої кола» вже перейшли у то фазу, коли чекати якоїсь допомоги, і, навіть, не в матеріальному плані, – немає сенсу. Більш того, роки перебування у якості переселенців, тільки довели дієвість самого песимістичного вислову, що справа спасіння «утопаючих у руках самих утопаючих».

Тому, напередодні Нового 2017 року – року Вогняного Півня, «розпушуємо свій хвіст» і починаємо дерзати, освоювати нові галузі своєї діяльності, технології роботи, механізми й інструменти спілкування, освоєння інформаційного й комунікаційного простору, щоб відповідати своїм головним принципам, на позиціях яких ґрунтується діяльність журналу, - постійне опанування та підкорення тих загальносвітових методологічних й наукових вершин з особистою імпровізацією й незупинним самовдосконаленням!

Бажаємо нашим авторам, читачам, рецензентам, опонентам, усім друзям й прихильникам нашого журналу – бути такими же активними, «палати» на ниві доведення актуальності та необхідності впровадження своїх ідей та досліджень на сучасному етапі соціально-економічного розвитку нашої держави й свого регіону. Мати бажання літати та бути переможцями у всіх наукових «дискусіях», але й знаходити компроміси, проте не всупереч своїм теоріям і думкам». Продовжувати розбудовувати свій «освітнянсько-науковий» дім, заради благополуччя, високої культури наших дітей, онуків і того покоління, що має вбирати в себе те краще, що було вже зроблено й не має загубитися й забути у році, що минає. Щастя й добробуту усім вашим родинам! Миру й «повної чаші» життя усім нам!

Все у нас буде добре, бо ми любимо нашу державу й сподіваємось, що наші намагання зробити кращим життя в Україні – принесуть свої плоди у 2017 році! Так що «розпушуємо свій хвіст» і стаємо до роботи, пам'ятаючи про те, що Півень прокидається рано, а згідно народної мудрості: «Хто рано встає – тому Господь дає!».

Головний редактор науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ», Заслужений діяч науки і техніки України

Т. В. Калінеску

УДК 336.581

БРАЖКО О. В.

ВЕНЧУРНЕ ІНВЕСТУВАННЯ І ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

З'ясовано проблеми інноваційно-інвестиційної сфери, що склалися в Україні на сучасному етапі розвитку з урахуванням соціально-економічних та політичних чинників. Обґрунтовано необхідність створення венчурних фондів, венчурних компаній, що управляють, і їх участь в розвитку економіки знань за допомогою інноваційних технологій. Визначено роль держави в практиці венчурного фінансування і інвестування з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів та галузей економіки України.

Ключові слова: інноваційно-інвестиційний процес, інновації, венчурний капітал, венчурне фінансування, венчурні компанії, венчурне інвестування.

Постановка проблеми. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України має складний і суперечливий характер. Незважаючи на позитивну динаміку основних макроекономічних показників останніх років, подальший її розвиток проходить у гострій взаємодії консервативних і інноваційних тенденцій, а між тим роль і положення держави в системі міжнародних відносин, ступінь її економічної безпеки значною мірою визначаються саме ефективністю інноваційної політики [1].

Матеріальною основою інноваційних процесів є інвестиції. Активізація інвестиційної діяльності, зростання обсягів інвестицій з усіх можливих джерел та їх ефективне використання в інноваційній діяльності є передумовою економічного зростання економіки України [2]. Але розуміння цих очевидних істин, на жаль, не могло зрушити інноваційний процес у позитивний бік, оскільки однією з головних проблем упровадження нових технологічних рішень в економіку є ефективне фінансування інноваційної діяльності. З одного боку, держава сьогодні не використовує повною мірою наявні інвестиційні можливості, з іншого – реально здійснювати інноваційний процес більшою мірою спроможний недержавний капітал.

Саме тому венчурне інвестування є одним із необхідних механізмів підтримки інноваційного розвитку національної економіки. Характерна спрямованість венчурного капіталу на розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності на всіх рівнях господарських систем, його динамізм і висока прибутковість перетворюють венчурне інвестування в найважливіший фактор підвищення ефективності

економічної трансформації, що здійснювалась в багатьох країнах під час переходу національних економік на інноваційний шлях розвитку. Тому венчурне фінансування в Україні залишається актуальною і значущою як у теорії, так і для сучасної економічної практики.

В умовах сьогодення коли країна крокує до визнання її як повноправного члена світової спільноти, важливим завданням є пошук шляхів інвестування нових розробок. Одним із можливих напрямів вирішення цієї проблеми може бути розвиток венчурної індустрії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теорії і практики венчурного інвестування як нетрадиційного джерела здійснення інноваційної діяльності знайшли відображення в працях багатьох зарубіжних економістів, наприклад, Т. Хеллманна, М. Пюрі, П. Робертсона, Р. Ланглуї, російських – Я. Сергієнко, І. Столяров, Б. Гамаюнова, Д. Пітерса, Н. Фолом'єва, І. Дворжака і ін. Теоретичні і практичні аспекти інвестиційної складової інноваційного розвитку розглядаються в наукових розробках українських вчених: В. Васенко, О. Гальчинського, О. Гудзинського, І. Бланка, С. Володіна, О. М. Дем'яненка, О. Крисального, М. Кропивки, П., П. Саблука, О. Савченка, В. Трегобчука, О. Ульяновченка, Л. Федулової та ін. Серед вітчизняних учених дослідженню механізмів венчурного інвестування переважно на зарубіжному досвіді, можливості їх адаптації в українських умовах присвячені праці П. Ковалишина, О. Петрука, В. Григи і О. Красовської, Т. Калінеску та ін. Взагалі аналіз наявної літератури свідчить про те, що багато питань цієї проблеми досліджено глибоко і докладно. Разом із тим необхідно

зазначити, що за всією значущістю напрацьовані доробки не вирішують всіх аспектів цієї проблеми через їхню розмаїтість і складність. За умови значної уваги до проблеми становлення венчурного капіталу питання сутності венчурного інвестування з погляду його національних особливостей, ролі держави в його активізації, формування інноваційного державно-приватного партнерства як форми господарської діяльності, максимально пристосованої до реалізації інноваційного процесу, вимагають подальшого рішення.

Метою статті є обґрунтування науково-практичних засад використання венчурного інвестування і інноваційних технологій для забезпечення ефективного розвитку підприємств України в умовах нової економіки на шляху до визнання України як повноправного члена європейської спільноти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розробляючи інновації, матеріальною основою яких є інвестиції, ніхто не знає напевно, чи успішно завершаться їх дослідження. Тому і фінансування в ці сфери є надзвичайно непевною справою, специфіка якого полягає в тому, що воно пов'язано із підвищеною загрозою втрати капіталу: інновації мають ризиковий характер. Ймовірність успіху втілення нової ідеї в новому продукті досягає близько 8%; із кожних 12 оригінальних ідей тільки одна доходить до останньої стадії масового виробництва. Сукупний рух інновацій і інвестицій різних форм і рівнів, їх взаємодія є інноваційно-інвестиційним процесом [3]. Суть інноваційно-інвестиційного процесу розглядається як цілісна організаційно-економічна система, що є сукупністю паралельно-послідовних етапів створення нововведення, акумуляції інвестиційних ресурсів, їх реалізації, освоєння і поширення цього нововведення, характеризується розгалуженими зворотними зв'язками і кооперацією між ними.

Венчурні підприємці виступають в ролі посередників між інвесторами і реципієнтами ризикового капіталу. Неодмінною умовою вкладень є наявність інноваційної ідеї і ефективного менеджменту. Діяльність венчурного підприємця відбувається по замкнутій схемі: збір засобів інвесторів – пошук відповідних компаній і інвестиції в них – формування доданої вартості в компанії – вихід з компанії і повернення грошей інвесторам [4]. У сучасних умовах у зв'язку із зростаючою невпорядкованістю і випадковістю створення інновацій з'являється можливість поліваріантності новаторських рішень, що, у свою чергу, призводить до зміни концепції планування і контролю чіт-

ко певної послідовності етапів генерації нововведень, до зникнення деяких етапів лінійної моделі. Відповідно до цього можна обґрунтувати необхідність переходу до системно інтегрованих мережевих моделей організації інноваційно-інвестиційного процесу.

Стосовно вітчизняної практики як головні причини, що підтверджують доцільність прискорення інтеграції науково-технічної, інноваційної і інвестиційної діяльності, можна визначити: об'єктивну необхідність підвищення національної конкурентоспроможності в глобальній економіці; прагнення до подолання надмірних витрат фінансових коштів між величезною кількістю інноваційно-інвестиційних проектів; низьку ефективність здійснюваних сьогодні інвестиційних проектів, які носять не інноваційний характер; «розрив функцій» між генерацією нововведення і його комерціалізацією; надзвичайну слабкість інституціональної інфраструктури інноваційно-інвестиційного процесу (відсутність «інституціональних сигналів» для інвестицій в інновації) [5]. Таким чином, в господарській системі відсутній синергетичний механізм, заснований на залученні інвестиційних ресурсів і ефективних мотиваційних стимулів для просування нововведень на ринок, який створював би передумови для стійкого економічного розвитку.

Інноваційний процес як взаємозв'язок етапів перетворення наукового знання або ідеї в конкретний новий продукт, технологію або послугу і їх практичне використання з метою одержання корисного ефекту, є неможливим без фінансування та інвестування. Венчурний капітал не просто тісно пов'язаний з інноваціями. Він є критичним чинником в інноваційному процесі. Технологічні революції, що призвели до трансформації цілих галузей економіки, очолювалися фірмами з підтримкою венчурним капіталом. Так, наприклад, були профінансовані венчурним капіталом фірми, що йшли попереду кожного нового покоління комп'ютерних технологій (персональні комп'ютери, програмне забезпечення і ін.) [6]. Венчурні інвестиції посилюють економічне зростання, прискорюють його. У цьому контексті схема венчурного акселератора представлена таким чином: висока норма прибутку венчурних інвесторів - інвестування до венчурних фондів - зростання індексу високотехнологічних компаній - підвищення ліквідності профінансованих компаній - ринок IPO (Initial Public Offering) - висока норма прибутку венчурних інвесторів.

Діяльність фондів венчурного інвестування є порівняно новою для українського ін-

вестиційного бізнесу і, слід констатувати, що саме венчурне інвестування є різновидом прямих інвестицій, а венчурні фонди, що є джерелом для венчурного капіталу, у класичному розумінні фінансуються з пенсійних і страхових фондів. По суті - це залучення капіталу на кілька років (зазвичай 4-6 років) в компанії, що мають шанси швидкого росту. Конкретніше - у малі та середні підприємства. З цього випливає і головне призначення венчурного інвестування - надання обігових коштів для невеликих рентабельних фірм. Дослідження показують, що компанії з венчурною підтримкою більш підготовлені до засвоєння інновацій, швидше

розвиваються і створюють більше робочих місць, ніж великі компанії. На практиці ж найбільше зустрічається комбінована форма венчурного інвестування, при якій частина коштів вноситься в акціонерний капітал, а інша - надається у формі інвестиційного кредиту. Оскільки домінуюча частина венчурного капіталу в Україні іноземного походження, центри прийняття бізнес-рішень і накопичення прибутку знаходяться за межами нашої країни. На сьогодні поточна діяльність носить певний відтінок протекціонізму іноземному капіталу (рис.1).

Рис. 1. Венчурне інвестування

Джерело: розроблено автором

Держава, використовуючи різні заходи, повинна сприяти подоланню «вузьких місць» ринку венчурних інвестицій. Для активізації венчурного інвестування в Україні доцільно використовувати досвід програм SBIR і Yozma[7]. Це означає, що на початковій стадії держава повинна надавати малим технологічним фірмам позики на пільгових умовах, на стадії зростання - інвестувати венчурні фонди.

Варіанти можуть бути різноманітними: від створення фондів з 100-відсотковою державною участю до організації гібридних фондів. Шкода, але на сьогодні в Україні немає системи, яка б сприяла комерціалізації результатів досліджень, «виведенню» їх на ринок. Автором пропонується створення венчурних мереж в якості одного із блоків інноваційно - інвестиційної мережі на основі партнерства малих, великих підприємств, фінансових інститутів і держави. Подібні структури мають

велику стійкість і мінімізують ризики, пов'язані з непередбачуваністю результатів НДДКР. Обмежувачем розвитку української науки, як і економіки в цілому, виступає нерозвиненість інституту «партнерства» держави і бізнесу. В Україні недостатньо впроваджена технологія партнерства, а вона важлива в системі венчурного фінансування.

Ідея венчурного фінансування важлива саме тому, що цей інститут стимулює розвиток інституту «державно-приватного партнерства» в інноваційній сфері [8].

По-перше, стимулювати розвиток інституту «державно-приватного партнерства» в інноваційній сфері можна тільки технічними рішеннями, нормативно-правовими актами для участі у венчурному фінансуванні різних суб'єктів. По-друге, важливість і ефективність цієї ідеї необхідно пояснювати і стимулювати. По-третє, для реалізації такого системного проекту потрібна інфраструктура, нова система підготовки кадрів. У глобальній економіці «старої науки» так само, як і «старої» промисловості, в стратегічному плані вже не буде, вона згодом зміниться, потрібно сприяти тому, щоб система мінялася інституціонально, сьогодняшня інфраструктура адаптована до «старих» реалій, а

це означає, що потрібно створювати нову. Слід особливо підкреслити необхідність створення системотворних елементів національної венчурної індустрії - національної системи венчурного інвестування, у рамках якої комерційні інтереси підприємців були б пов'язані з рішенням загальнонаціональної задачі перетворення України в технологічно динамічну країну, здатну розробляти, виробляти і застосовувати високі технології для великомасштабного виробництва конкурентоздатних товарів і послуг. Мета утворення національної системи венчурного інвестування - створення умов для інноваційно-інвестиційного процесу [9]. У пропонованій моделі структурні блоки - держава, реципієнти, інвестори, інфраструктура розглядаються як чотири взаємодіючі множини цілісної, відносно стійкої, самоорганізуючої системи, здатної відтворювати чинники саморозвитку (табл. 1).

Для створення національної системи венчурного інвестування в Україні потрібний комплекс заходів в області права, податкової, фінансово-кредитної політики, бухгалтерського обліку, спрямованих на формування сприятливого середовища, потрібно новий інституціональний механізм проектування і підтримки інновацій [10].

Т а б л и ц я 1

Національна система венчурного інвестування

Підсистеми	Елементи підсистем
Держава	Стратегія і програма розвитку венчурного інвестування; нормативно-правова база функціонування венчурного капіталу; координація дій суб'єктів венчурного інвестування; фінансова підтримка; створення регіональних венчурних фондів; фінансові стимули для венчурного інвестування
Реципієнти венчурного капіталу	Науково-академічні інститути; малі інноваційні підприємства; науково-технічні організації; корпорації, об'єднання
Інвестори	Венчурні фонди; кредитні організації; фінансово-промислові групи; інноваційні фонди; приватні інвестори
Венчурна інфраструктура	Інноваційно-технологічні центри; технополіси; технопарки; консалтингові агентства; біржа високих технологій

Джерело: розроблено автором

Основними складовими такого механізму можуть стати:

- спрощення умов створення і функціонування венчурних фондів;
- здійснення фінансової підтримки у формі цільових грантів;

- фінансування державою експертизи інноваційних проектів для малих підприємств науково-технологічної сфери;

- значне зниження податку на приріст капіталу;

- створення фінансових стимулів для інвесторів, що вкладають кошти в неkotировані на фондовій біржі фірми, у формі по-

даткових пільг і державних гарантій під кредити і інвестиції для малих підприємств, заснованих на прогресивних технологіях;

– надання підприємствам, що виходять на ринок з новими видами продукції, які віднесені державою до пріоритетних, податкових канікул;

– надання гарантій під кредити і інвестиції для малих технологічних фірм;

– введення пільгового режиму оподаткування для ліцензій (прав), захищених патентами і витікаючих з ліцензійної угоди, включаючи роялті, на впровадження нових або вдосконалення існуючих технологій, а також на підвищення якості продукції, що випускається, за умови їх використання малими підприємствами;

– створення консалтингової мережі і регіональних коучинг-центрів.

Реалізацію названих заходів слід здійснити в два етапи: на першому мають бути створені правові і економічні умови для розвитку національної системи венчурного інвестування, венчурна інфраструктура; на іншому доцільне деяке зниження ролі держави, що означає вихід з раніше створених ним фондів, «включення» режиму саморозвитку, посилення ролі венчурних соціогенів - структур, що забезпечують самовідтворення венчурних механізмів.

Венчурні фонди доцільно створювати в українській юрисдикції у формі «закритого пайового інвестиційного фонду» (слід відмітити, що, як і «обмежені партнерства» в англосакському праві, закритий пайовий фонд прозорий для податків).

Висновки та напрями подальших досліджень. Резюмуючи викладене, можна дійти висновку, що, незважаючи на тенденцію збільшення обсягів ризикового фінансування, значний науково-технічний і інтелектуальний потенціал, наявні можливості національного капіталу, існують фактори, що стримують розвиток інституту венчурного фінансування в Україні. А саме: фактична відсутність нормативних правових актів, що забезпечують функціонування системи венчурного фінансування; слабкий розвиток інфраструктури, що забезпечує симбіоз науки, венчурного капіталу, малого і середнього інноваційного бізнесу; нерозвиненість фондового ринку, його відрив від виробництва, що створює проблему для обігу венчурного капіталу, адже доход венчурного інвестора створюється у процесі продажу пакета акцій інноваційного підприємства, що зростає в ціні; відсутність пільг з податку на прибуток із венчурного капіталу тощо. Для

отримання фінансування необхідно запропонувати венчурну компанію, що управляє, з хорошою репутацією, відомим брендом, сильною маркетинговою політикою і системним менеджментом, з великим досвідом інноваційної, корпоративної і організаційно-фінансової роботи, тому подальші дослідження будуть спрямовані на пошук обґрунтованих заходів для рішення вказаних проблем.

Література

1. *Бражко О. В.* Технологічні пріоритети інноваційного розвитку промисловості: тенденції та проблеми / О. В. Бражко // Економіка та держава. Міжнародний практичний науковий журнал. – 2005. – № 10.

2. *Сергиенко Я.* Венчурные инвестиции и инновационная активность / Я. Сергиенко, А. Френкель // Вопросы экономики. – 2006. – № 5. – С. 115-121.

3. *Столяров И. И.* Формирование национальной инновационной системы / И. И. Столяров. – М.: ТЕИС, 2007. – 131 с.

4. *Гамаюнов Б.* Венчурный бизнес: история, принципы, статистика / Б. Гамаюнов // Инновации. – 2001. – № 8. – С. 45-48.

5. *Бражко О. В.* Системний аналіз та оцінка економічної ефективності залучення інвестиційних ресурсів / О. В. Бражко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 5. – С. 41-43.

6. *Питерс Д. В.* Поиск и отбор компаний / Д.В. Питерс // Введение в венчурный бизнес – СПб.: Феникс, 2003. – 355 с.

7. *Дворжак И.* Венчурный капитал в странах Центральной и Восточной Европы / И. Дворжак, Я. Кочишова, П. Прохазка. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://koi.cfin.ru/investor>.

8. *Ковалишин П. В.* Формування та розвиток ринку венчурного інвестування України: монографія / П. В. Ковалишин. – Миколаїв: МДАУ, 2009. – 302 с.

9. *Петрук О. М.* Теорія та практика венчурного фінансування: монографія / О.М. Петрук, С.З. Мошенський. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 248 с.

10. *Грига В. Ю.* Сучасний стан венчурного фінансування в Україні: статистичний розріз та експертна характеристика / В. Ю. Грига, О. В. Красовська // Наука та наукознавство. – 2009. – № 3. – С. 18-30.

References

1. *Brazhko O. V.* (2005). The Technological

priorities of innovative development of the industry: trends and challenges. The economy and the state. International practical scientific journal, 10.

2. *Sergienko Y. & Frenkel A.* (2006). Venture capital investment and innovative activity. Questions of economy, 5, 115-121.

3. *Stolyarov S. S.* (2007). The formation of the national innovation system. Moscow: TEIs, 131.

4. *Gamayunov B.* (2001). Venture business: history, principles, statistics. Innovations, 8, 45-48.

5. *Brazhko O. V.* (2006). System analysis and evaluation of economic efficiency of investment resources. The state and the regions. Series: Economics and entrepreneurship, 5, 41-

43.

6. *Peters D. V.* (2003). The Search and selection of companies. Introduction to business venture. SPb.: Feniks, 355.

7. *Dvorak S. & Kocisova J. & Prochazka P.* Venture capital in Central and Eastern Europe. From: <http://koi.cfin.ru/investor>.

8. *Kovalishin P. V.* (2009). The Formation and development of venture capital investing: the monograph. Nikolaev: ngau, 302.

9. *Petruk A. M. & Moshensky S. O.* (2008). Theory and practice of venture capital financing: the monograph. Zhitomir: GGTO, 248.

10. *Grieg V. Y. & Krasovskaya A. V.* (2009). Modern state of venture financing in Ukraine: statistical section, and expert performance. Science and science of science, 3, 18-30.

Бражко Е. В.

Венчурное инвестирование и инновационные технологии в условиях новой экономики

Вьяснены проблемы инновационно-инвестиционной сферы, которые сложились в Украине на современном этапе развития с учетом социально-экономических и политических факторов. Обосновано необходимость создания венчурных фондов, венчурных компаний, которые управляют, и их участие в развитии экономики знаний с помощью инновационных технологий. Определена роль государства в практике венчурного финансирования и инвестирования с учетом особенностей социально-экономического развития регионов и отраслей экономики Украины.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционный процесс, инновации, венчурный капитал, венчурное финансирование, венчурные компании, венчурное инвестирование.

Brazhko O.

The venture investing and innovative technologies is in the conditions of new economy

The problems of innovative-investment sphere, that was folded in Ukraine on the modern stage to the development taking into account of socio-economic and political factors, are found out. It is grounded necessity of creation of venture funds, venture companies that manage, and their participation for development of economy of knowledge by means of innovative technologies. The role of the state is certain in practice of the venture financing and investing taking into account the features of socio-economic development of regions and industries of economy of Ukraine.

Keywords: innovative-investment process, innovations, venture capital, venture financing, venture companies, venture investing.

Рецензент: Левченко Н. М. – доктор державного управління, професор, завідувач кафедри «Облік і оподаткування» Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Levchenko N. – Professor, Ph.D. in Public Administration, Head of Accounting and Taxation Department Zaporizhzhya National Technical University, Zaporizhzhya, Ukraine.

e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

*Статья подана
17.12.2016 р.*

НАУКА ЯК ПРОДУКТИВНА СИЛА В РЕАЛІЯХ УКРАЇНИ

Досліджено роль і місце науки у розвитку продуктивних сил держави. Розглянуто функції науки у суспільстві, проблеми в забезпеченні ефективного розвитку продуктивних сил, розроблено пропозиції з вирішенням цієї проблеми. В статті досліджено в історичному аспекті процес перетворення науки в безпосередню продуктивну силу суспільства. Доведено, що перетворюються не тільки природні, технічні, але й суспільно-гуманітарні науки. Цей процес, поряд з підвищенням продуктивності праці, впливає й на провідну продуктивну силу суспільства-людину. Наведено, що при цьому підвищується соціальна відповідальність вчених за результати своєї наукової діяльності. Розкрито ряд недосліджених проблем, що суттєво гальмують ефективний розвиток продуктивних сил держави. Обґрунтовано основні пропозиції з підвищення результативності розвитку вітчизняної науки.

Ключові слова: інвестиції, продуктивні сили, виробництво, функції науки, суспільство, прогрес, інновації, постіндустріальне суспільство.

Постановка проблеми. Наука (грец. episteme, лат. scientia) - сфера діяльності людей, функцією якої є вироблення і теоретична схематизація об'єктивних знань про дійсність. Її родоначальниками були древні греки, які з часом передали науку як галузь культури, що виконує самостійну функцію, іншим європейським народам. Перетворення науки в безпосередню продуктивну силу суспільства мало місце ще в XI-X столітті. Однак це перетворення не означало появу якогось нового, четвертого елемента в структурі продуктивних сил поряд з предметом праці, знаряддям праці та виробниками матеріальних благ. Навпаки, мова йде про проникнення досягнень науки в кожен з цих елементів.

В безпосередню продуктивну силу перетворюються не тільки природні, технічні, але й суспільно-гуманітарні науки, тобто вони не тільки приймають участь у вдосконаленні виробничих відношень, що дозволяє збільшити продуктивність праці, але й безпосередньо впливають на провідну продуктивну силу суспільства-людину, на її психологічний стан і цінності орієнтації.

Разом з цим, слід відзначити, що прагматичний зв'язок науки і виробництва, відношення до науки як джерела вигоди і користі наживи посилюють тенденції де-гуманізації як безпосередньо науки, так і виробництва (наприклад, мілітаризація економіки). В зв'язку з цим підвищується соціальна відповідальність вчених за результати свого наукового пошуку, а також

виникає потреба в осмисленні перспектив взаємодії науки і виробництва [1, с.137].

Залишається істотний ряд недосліджених проблем, які гальмують подальші дослідження процесів розвитку продуктивних сил. Це, насамперед, пов'язано з недоліками аналізу самої категорії продуктивних сил, відсутністю надійного критерію відзначення якісних ступенів розвитку як світових, так і вітчизняних продуктивних сил й недостатньою дослідженістю теорії виробничих революцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Засновниками ринкової теорії розміщення виробництва були В. Тюнен, А. Вебер, В. Кристалер, В. Ізард, Дж. Чорлу, П. Хагет, В. Ейхорн [2] та інші.

Вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки про розміщення продуктивних сил зробили такі відомі вчені, як Е. П. Качан, М. В. Жук, М. М. Паламарчук, О. М. Алимов, Б. Ф. Заблоцький, О. І. Шаблій, С. І. Дорогунцов, М. В. Долішній, Л. Г. Чернюк та інші [3-9]. Названі автори в своїх роботах відзначали, що з моменту, коли наука стала безпосередньо продуктивною силою, головним завданням її в сфері ефективного розвитку матеріального виробництва є всебічне обґрунтування збалансованого розміщення продуктивних сил, що максимально сприяє досягненню економічної незалежності та могутності України.

Продуктивні сили, як відомо, - це система суб'єктивних (людина) та речових (засоби виробництва) елементів, що відо-

бражають активне відношення людей до природи.

Метою статті є оцінка стану та виявлення складнощів у розвитку науки як безпосередньої продуктивної сили в сучасних умовах обмеженості фінансового, кадрового забезпечення, геополітичних та регіональних проблем, що виникли за останні роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукові досягнення поставили перед людством багато морально-етичних проблем. Наприклад, чи етично провадити наукові дослідження, навіть надзвичайно цікаві, але результати яких можуть стати небезпечними для людей?

Першим документом, що поклав початок визначенню відповідальності вчених за збереження людства і створеної ним цивілізації, став маніфест Бертрана Рассела та Альберта Ейнштейна (1955 рік). Цією подією було розпочато Пагуошський рух, який став суспільним рухом вчених за мир, роззброєння, міжнародну безпеку і наукове співробітництво. Назву цей рух отримав від місця проведення першої конференції (м. Пагуош, Канада, 1957 р.).

Розвиток сучасної науки-важливий фактор оновлення всіх сфер життєдіяльності людини. Наука формує світогляд людини, тісно пов'язана з технічним прогресом, допомагає створювати прогнози розвитку суспільства та програми, що сприяють вирішенню проблем, які стають перед людством.

Серед вчених поки нема єдиної точки зору щодо взаємозв'язку науки з виробництвом. Так, один з дослідників цієї проблеми А. Б. Глозман дотримується такої думки, що деякі колеги по «цеху» допустили певні міркування, які викликають сумніви в адекватності відображення нового статусу місця в системі виробництва і в цілому гіпертрофіровано уявляють її соціальне призначення. Це, насамперед, торкається положення про перетворення науки в так звану «безпосередню продуктивну силу» [10, с.105].

Певної думки щодо місця науки у розвитку продуктивних сил дотримується вчений з ФРН Ф. Рапп, яка міститься в тому, що не далекоглядно обмежувати мож-

ливості науки виключно сферою виробництва. Прибічники перетворення науки у виробництво зводять фундаментальне до прикладного, духовне до матеріального. Ф. Рапп підкреслює, що така позиція зводилася би до того, що елементарні (біологічні) потреби встановлені назавжди і всі форми надособистої творчої і культурної діяльності повинні бути обмежені [11, с. 281-282].

Більше 300 років існує так звана техногенна цивілізація, яка за цей період кардинально змінила обличчя планети і образ життя людини. Відзнакою сучасної цивілізації є те, що її підґрунтям слугує розвиток техніки, технології не тільки шляхом стихійних новацій у сфері самого виробництва, але й за рахунок генерації все нових наукових ідей та їх запровадження у техніко-технологічні процеси.

Інше визначення сучасного суспільства пов'язане з різницею між доіндустріальним, індустріальним та постіндустріальним розвитком людства. Слово «industry» в перекладі з латинської мови означає «старанність», «працьовитість». На сучасній мові індустрія – синонім промислового виробництва [17].

Важливим аспектом перетворення науки в безпосередню продуктивну силу є створення та зміцнення постійних каналів практичного користування науковими знаннями, поява таких галузей діяльності як прикладні дослідження і розробки, створення мереж науково-технічної інфраструктури тощо.

Для сучасного виробництва все більш широке застосування наукових знань стає обов'язковою умовою самого існування та відтворення багатьох видів діяльності.

Наука є загальним духовним продуктом суспільного розвитку, спільним інтелектом, суспільним знанням. Перетворення науки у безпосередню продуктивну силу суспільства почалось, як відмічалось раніше, з промислової революції кінця XVIII - початку XIX століття разом з виникненням великого машинного виробництва [18,19].

Процес перетворення науки у безпосередню продуктивну силу характеризується певними рисами:

- замість експериментальних знань на перше місце виходять теоретичні;

- наука у більшості галузей виробництва поступово перетворюється в початкову стадію безпосередньо матеріального виробництва;

- виробничі процеси набувають наукового характеру;

- розвиток науки є основою переходу до інтенсивного економічного зростання.

Дослідженню проблем історичного процесу технологічного розвитку особливо суспільства, особливо змінам типів господарства, приділяли увагу багато відомих вчених. Достатньо назвати «стадії зростання» У. Ростоу, «постіндустріальне суспільство» Д. Белла, «хвилі цивілізації» Е. Тоффлера, «прийдешній підйом» Г.Кана, «другу революцію» Ж. Еллюля, «програмоване суспільство» А. Турена, «техно-ронне суспільство» З. Бжезинського та ряд інших концепцій. Існує багато конкуруючих теорій, однобоких, кон'юнктурних або тенденційних, що вкрай ускладнюють аналіз проблем впливу науки на суспільне виробництво, на розвиток продуктивних сил суспільства.

Як відомо, наука у суспільстві виконує ряд функцій, під якими розуміється зовнішній прояв одного або декілька суттєвих властивостей. В функціях виявляються можливості та спроможність науки приймати участь у вирішенні кардинальних проблем життєдіяльності суспільства, у створенні більш сприятливих умов для життя людей, у формуванні культури.

У якості головних критеріїв виділення (виокремлення) функцій науки доцільно враховувати основні види діяльності вчених, коло їх обов'язків і задач, а також сфери застосування знань.

До головних функцій науки більшість дослідників відносять наступні [13]: пізнавальна, світоглядна, виробнича (техніко-технологічна), соціальна та культурно-освітня.

Пізнавальна функція обумовлена самою сутністю науки, головним призначенням якої є пізнання природи, людини, відкриття законів і закономірностей розвитку світу, пояснення різних явищ та процесів,

здійснення прогностичної діяльності, тобто формування нового наукового знання.

З першою функцією тісно пов'язана світоглядна, головною метою якої є створення наукового світогляду і наукової картини світу, дослідження різних аспектів відношення людини до світу, обґрунтування наукового світорозуміння.

Виробнича (техніко-технологічна) функція реалізується шляхом запровадження у виробництво нововведень, інновацій, нових технологій, форм організацій та управління, тощо. Тобто мова йде про перетворення в межах цієї функції науки у безпосередню продуктивну силу суспільства.

В сучасних умовах розвитку людства все чіткіше проявляється соціальна функція науки, коли наукові розробки, методи використовуються з метою підготовки масштабних планів і програм соціально-економічного розвитку. Ці програми, як правило, визначають мету діяльності багатьох підприємств, установ, організацій.

Для формування ефективних програм потрібна безпосередня участь вчених як носіїв спеціальних знань і методів з різних галузей науки (суспільних, природних, технічних, економічних, математичних та ін.).

Культурна, освітня функція проявляється в тому, що наука є помітним чинником культурного та освітнього розвитку людей. Наукові досягнення, дослідження здійснюють відчутний вплив на навчально-виховний процес, на зміст навчальних планів, програм, підручників, на технологію, форми і методи навчання. Ця функція реалізується через культурну діяльність і політику, систему освіти, засоби масової інформації, просвітницьку діяльність вчених.

Наука реалізує себе в функції безпосередньої продуктивної сили, відповідаючи на економічні та духовні потреби суспільства. При цьому вона виступає в якості важливого чинника господарсько-культурного розвитку людини. Саме велике машинне виробництво, що виникло як слідство індустріального перевороту XVIII-XIX ст., створило матеріальну базу для перетворення науки у безпосередню продуктивну силу.

Дослідники цього процесу розглядають науку як особливий «цех» виробництва, зараховують вчених до виробничих робітників, що характеризує саме цю функцію науки.

В сучасних умовах функція науки як безпосередньої продуктивної сили представляється не тільки очевидною, але й первинною. Це стає зрозумілим, якщо врахувати безпрецедентні темпи і масштаби науко-технічного процесу сьогодення, наслідки якого відчутні у всіх сферах життя та галузях діяльності людини. Разом з цим в історичному аспекті картина стає декілька іншою.

Процес перетворення науки у безпосередньо продуктивну силу вперше був зафіксований і досліджений К.Марксом у середині минулого століття [14].

В той час синтез науки, техніки і виробництва був не стільки реальністю, скільки перспективою.

Наука у більшій мірі, ніж інші форми пізнання, зорієнтована на те, щоб бути втіленою в практику бути керівництвом до дій зі зміни навколишньої дійсності і управління реальними процесами.

У другій половині ХХ сторіччя розвинуті країни вступили в нову стадію, яку більшість дослідників назвали постіндустріальним (інформаційним) суспільством, суспільством знань. Ознакою нового суспільства й нової економіки є той факт, що ще у середині 50-років в США витрати на виробництво інформації вперше перевищили витрати на матеріальне виробництво.

Значний вклад в розробку теорії постіндустріального суспільства внесли в 60-70 рр. Д. Белл, Е. Тоффлер, Ж. Фурастье, Р. Уейл Бронер, Д. Дракер та ін. Суттєві доповнення в цю теорію вніс представник «нової хвилі» постіндустріалізму М. Кастельс.

Деякі дослідники пропонують усі теорії постіндустріального суспільства класифікувати за наведеними в них моделями майбутньої праці [12,17-22]. Відповідно до цієї класифікації теорії поділяються на «домінуючі» та «контр теорії». До першої групи входять теорії «формалізації праці» (виробництво, розповсюдження товарів і послуг все більше формалізуються). Сюди

також відносять «товаризацію праці» (капіталістичні відношення проникають все глибше у всі сфери життя і суспільства) та «глобалізації праці». Сутність останньої полягає в тому, що зникають національні економіки, що регулюються, бізнес функціонує у відкритій всесвітній економічній системі на світовому ринку, який, на перший погляд, не регулюється.

До другої групи теорій відносять теорії «де-формалізації», «де товаризації» та «локалізації». Окремо визначають «пост-теорії»: «постіндустріалізм», «постфордизм» та «пост бюрократичні» теорії.

За останні два десятиріччя теорія постіндустріального суспільства отримала подальший розвиток у роботах Н. Дайера-Візерфорда, А. Негрі, Т. О'Доннела, Е. Фінберга та ін.

Відповідно до позиції Р. Кокса, теорія постіндустріалізму має деякі недоліки, які проявляються у «впаданні» в технологічний детермінізм, у неврахуванні відношень власності, у зведенні продуктивних сил суто до технології [18].

Постіндустріальна теорія поділяє процес розвитку суспільства на три стадії (хвилі): аграрну (доіндустріальну), індустріальну і постіндустріальну (інформаційну). Ці стадії, за Тоффлером пов'язані з речовинами, енергією, інформацією, які виступають головними продуктами і ресурсами в виробництві [21].

Постіндустріальній стадії притаманні наступні основні риси: джерелом продуктивності і зростання нового етапу суспільного розвитку стають знання, інформація, що обробляється та розповсюджується по всіх областях економічної діяльності за допомогою інформаційних технологій. Деякі автори відмічають, що в сучасному суспільстві більше 80% витрат у тимчасовому та вартісному вимірі припадає на роботу з інформацією [23]. Економічна діяльність все більше зміщується від виробництва товарів до виробництва послуг.

В недалекому минулому частка галузей сфери послуг в структурі виробленого ВВП складала у : США-73,7%; Франції-66,8%; Італії-64,3%, Англії-62,6% [19,с.48].

В постіндустріальному суспільстві провідну роль відіграють професії,

пов'язані з високою насиченістю знаннями та інформацією. Деякі дослідники стверджують, що «сектор знань» в економіці знань наближається до 60% [20, с.87]. Серцевину нової соціальної структури складають професіонали і техніка («білі комірці», «середній клас»).

Свого часу К. Маркс зазначав, що при капіталізмі («індустріальному суспільстві»), виробництво розвивається не на ґрунті досвіду, як у формаціях що передують, а на основі науки, яка перетворюється в «безпосередню продуктивну силу суспільства» [14]. В постіндустріальному суспільстві ця тенденція, насамперед зростання ролі фундаментальної науки, набуває настільки виражений характер, що розглядається як перша і вирішальна особливість суспільства.

За Марксом розвиток основного капіталу є показником того, в якій мірі загальне суспільне знання перетворилося у безпосередню продуктивну силу, й звідси, показником того, до якого ступеню умови самого суспільного життєвого процесу підпорядковані контролю загального інтелекту і перетворені у відповідності до нього [14, с.215]. Далі класик відмічає, що наука як загальний продукт історичного розвитку, виступає в капіталістичному способі виробництва часткою капіталу й ніколи повністю в нього не входить.

Дослідники розвитку постіндустріального суспільства виокремлюють певні економічні протиріччя, наслідком яких стають циклічні та структурні кризи і проблеми екологічного характеру [20, 21].

Незважаючи на швидкий прогрес технологій, лише деякі з країн, що розвиваються, в змозі використати його результати. Для більшості таких країн підсумком наступу техногенної ери стало тільки надзвичайно загострене розуміння не досяжності західних стандартів життя і рівня споживання. Такі протиріччя становляться все більш актуальними з-за зростаючої міграції населення цих країн в Західну Європу і США, уряд яких часто не в змозі знайти адекватні заходи у зв'язку з прискоренням цього процесу. Активізація в останні роки ісламської ідеології і політики, можлива економічна та політична консолідація

розвинутих країн (США, Китай, Японія) в поточному сторіччі створюють нові світові центри сили, які спроможні у випадку непередбаченого розвитку подій підірвати крихку стабільність на планеті.

Незважаючи на те, що більшість постіндустріальних країн відмовилися від територіальної експансії як політичної мети і концентрувалися на економічному та технологічному розвитку, в межах глобалізації шляхом використання різних фінансових інструментів, мають місце постійні вторгнення (експансії) однієї держави в культурний та економічний простір іншої. В якості таких «первинних» агентів проникнення виступають транснаціональні корпорації.

Інтернаціональні підприємства діють на глобальному товарному і фінансовому ринках на основі високих інформаційних технологій, а праця конкурує на глобальному ринку праці. Неокласична модель закритої ринкової економіки траснаціоналізується.

Всі ці світові процеси отримали назву «глобалізація», під якою розуміють не тільки взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світового зв'язку, змінення та послаблення функцій національної держави, але й активізацію діяльності транснаціональних недержавних утворень, в тому числі таких, як етнічні діаспори, релігійні рухи, мафіозні групи [22].

Ці висновки не протирічять економічній практиці, яка свідчить, що охоплюючий увесь світ вільний торгівлі і трьохполюсній структурі (центр-полупериферія-периферія) сьогодні протистоїть утворення різних субнаціональних просторів. До них можна віднести південні та західні регіональні корпорації, автаркічний розвиток яких сприяє створенню протилежного центру влади по відношенню до старих індустріальних країн. Останні намагаються уніфікувати ряд національних законів, права і обов'язки. Мета цих намагань - створення певних інтернаціональних просторів з загальною політикою в економічній і суспільній сферах (наприклад, процес розробки єдиної конституції для країн ЄС),

«суперринків» в якомусь певному регіоні світу.

Головна складність в створенні й подальшому розширенні таких просторів полягає в тому, що політика глобалізації потребує від національної держави координації певних, насамперед незалежних, рішень з іншими незалежними національними державами і підпорядкованих інтересам спільноти держав.

Загальна тенденція у цьому всесвітньому процесі така:

- зростання суперництва між міжнародними центрами сили, яке призведе до виникнення нових кордонів шляхом застосування інструментів протекціонізму;

- нарощування напруги в середині економічних блоків з-за розходження Інтересів, натиску влади, нерівномірного розподілу благополуччя і економічної могутності, політичних або культурних відмінностей;

- можливість спаду старого центру світової економіки, виникнення нового центру в азіатсько-тихоокеанському регіоні.

Аналіз свідчить, що в США, незважаючи на те, що їхня економіка в повній мірі є постіндустріальною, зміни у соціальній сфері значно відстають від економічних перетворень. Характерно, що американці ніколи не мали інших показників успіху ніж ефективності виробництва та розміру прибутку. Вони йдуть по шляху створення технологій і продуктів, що залишаються загалом масовими і стандарти-

зованими, хоча й такими, що мають часом світове значення (уніфіковані системи MS-DOS, програми управління пошуками в Інтернеті, найбільш передові технології в інформатиці, біоінженерії та ін.).

Постіндустріальна економіка США у багатьох відношеннях немов зрослася з індустріальною ідеологією. Слід визначити, що успіхи постіндустріального господарства США досягаються за багато тими ж методами, які і вивели країну до авангарду соціально-економічного прогресу в епоху індустріалізації.

На сьогоднішній час реальної альтернативи гегемонії США у світі поки нема, якщо тільки не ісламський чинник і Китай, який доволі спритно розвиває свою економіку.

В сучасних умовах все більше значення у зростанні ефективності виробництва, його мобільності набувають нові знаряддя - ЕОМ, інформаційна техніка, гнучкі виробничі системи. На жаль Україна значно відстає від розвинутих країн світу у відношенні процесів перетворення науки у безпосередню продуктивну силу. Наприклад, у виробництво запроваджується менш 20% винаходів, на розвиток науки держава вкладає інвестицій значно менше країн лідерів економічного розвитку. За період 2005-2016 роки видатки на фінансування вітчизняної науки і освіти знизилися з 1,17% ВВП до 0,4% (в 1991р.-2,44% ВВП) [15, 16].

Витрати на науку по країнах світу (станом на 2012р.) наведено в табл. 1.

Т а б л и ц я 1

Витрати на розвиток науки за кордоном, % до ВВП

К Р А Ї Н А	ВСЬОГО	в т.ч. держбюджет
Ізраїль	4,25	3,05
Фінляндія	3,84	2,55
Японія	3,33	2,3
США	2,79	1,9
Німеччина	2,78	1,95
Франція	2,21	1,33
Англія	1,82	1,24
Китай	1,43	1,1
Італія	1,27	0,74
Росія	1,24	0,37
Україна	0,73	0,29
Польща	0,68	0,4
ЄС	1,9	1,23

Джерело: узагальнено авторами на підставі [23]

Як видно з таблиці, лідером серед країн у фінансуванні науки є Ізраїль і Фінляндія.

Цікавим показником розвитку наук в державі є насиченість науковими кадрами. Так в Україні він дорівнює 6 науковцям на 1 тис. економічно активного населення, тоді як в Фінляндії -15,4; Японії 11; США-9,7; Південній Кореї-9,5; Франції-8,3; Росії-6,7 [20].

Низький рівень оплати праці в науковій сфері України сприяв відтоку кадрів і кваліфікованих спеціалістів з держави, а також до інших сфер діяльності, не пов'язаних з наукою або матеріальним виробництвом.

За часи незалежності України в результаті непоміркованої політики держави в декілька разів погіршилися показники наукової діяльності [23, с.4]:

- чисельність робітників в інноваційній сфері зменшилася в 3,3 рази; в США та Західній Європі збільшилась в 2 рази; в Південно-Східній Азії - в 4 рази;

- в галузі технічних наук чисельність дослідників зменшилася в 3,5 рази, в той час як в політичних та юридичних-зросла відповідно в 5,6 і 3,5 рази;

- освоєння нових видів техніки впало в 14,3 рази;

- частка інноваційно-активних промислових підприємств зменшилася в 5 разів (з 56% до 11,2%), в той час як у Польщі вона дорівнює 16%, а в середньому по ЄС - 60%;

- приріст ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні дорівнював 0,7%, у розвинутих країнах -60-90%.

У всесвітньому рейтингу конкурентоспроможностей (216 країн) місце України коливається між 69 і 89. На жаль в державі затягнувся у часі перехід до інноваційного шляху розвитку, як і більшість реформ у суспільстві. Вітчизняна економіка працює на «знос», споживаючи те, що було створено працею попередніх поколінь й продовжує деградувати, сповзаючи до рівня країн «третього» світу, тобто сировинних колоній.

І все ж таки, не зважаючи на такий стан економіки в державі слід вже зараз працювати над програмами майбутнього

соціально-економічного розвитку країни, нарощування промислового виробництва. В рішенні цих завдань провідну роль повинна зіграти вітчизняна наука, в іншому випадку без неї та інновацій держава приречена на відставання і перспектива вступу до ЄС залишиться примарною.

Результати дослідження сучасного стану науки в державі дає підстави для наступних пропозицій щодо виводу її на передові позиції:

- забезпечити фінансування наукової та науково-технічної діяльності на рівні не нижче 1,7% ВВП;

- витрати на цю сферу доцільно зробити захищеними статтями Державного бюджету України, тим самим покінчити з фінансуванням науки за залишковим принципом;

- доцільно створити дійовий державний механізм залучення бізнесу до фінансування наукових і освітніх програм, для цього підготувати та прийняти відповідні нормативно - праві акти;

- слід підвищити зв'язок фінансування наукових досліджень з їх результатами, тобто ефективність використання ресурсів, які виділяються на ці цілі [23];

- у програмах з фінансування державних замовлень в сфері науки передбачати утримання та розвиток наукової інфраструктури;

- вкрай важлива розробка й реалізація загальнодержавної моделі інноваційного розвитку вітчизняної економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для створення сприятливих умов для переходу України до інноваційної економіки, де реально наука перетворюється у безпосередню продуктивну силу, доцільне переорієнтування державної політики у сфері соціально-економічного розвитку на створення і реалізацію загальнодержавної моделі інноваційного розвитку економіки.

Політичній та господарській еліті України слід зосередитися на тому, щоб налагодити виробництво продукції, яка зможе конкурувати з зарубіжними зразками, активнішим чином нарощувати і розкривати інтелектуальний потенціал нації. Для цього необхідно створити умови інфо-

рмаційної та господарської відкритості, сприятливої для інвестування і іноземних капіталів, але не в якості видобувачів місцевої природної сировини, а як творців нових виробничих потужностей, що будуть давати нові робочі місця, податки-державі, а молодому поколінню-безцінний трудовий досвід.

З метою переходу до природної інтеграції країни в систему світового господарства слід підвищувати в ВВП частку галузей промисловості, що виробляють кінцеві споживчі товари, скорочуючи частку ресурсних та видобувних галузей.

Література

1. Общие проблемы философии науки: словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н.В. Бряник; отв. ред. Н.Н. Дьячкова. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с.
2. *Эйхорн В., Бауэр А., Кох Т.* Диалектика производительных сил и производственных отношений. – М.: Прогресс, 1977. – 222с.
3. Розміщення продуктивних сил / за ред. Е. П. Качана. – К.: Видавничий дім “Юридична книга”, 2002.- 210с.
4. *Дорогунцов С. І.* Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / С. І. Дорогунцов, Т. А. Заяць, Ю. І. Пітюренко. – К.: КНЕУ, 2005. – 180 с.
5. *Жук М. В.* Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України. Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. В.Жук, В. П.Круль. – К.: Кондор, 2006. – 296 с.
6. *Заблоцький Б. Ф.* Розміщення продуктивних сил України: національна мікроекономіка. Посібник / Б. Ф.Заблоцький. – К.: Академвидав, 2003. – 366 с.
7. *Чернюк Л. Т.* Розміщення продуктивних сил України / Л. Т. Чернюк. – К.: ЦУЛ, 2002. – 470 с.
8. *Шаблій О. І.* Основи суспільної географії / О. І Шаблій. – Львів: Видавничий Центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
9. *Долишний М.* Территориальная общественная система как объект исследования региональной экономики Украины / М. Долишний, Л. Шевчук, Я. Шевчук // Социально-экономические исследования в переходный период. Региональные общественные системы: Сб. научн. статей. Вып.3.Ч.1. – Львов: Ин-т региональных исследований НАН Украины, 2001. – С. 3-14.
10. *Глозман А. Б.* Наука и производство в интерпретации отечественных философов 60-

80 г.г. XX столетия / А. Б. Глозман // Философия и общество. – 2013. – № 3. – С. 105-120.

11. *Рапп Ф.* Техника и естествознание / Ф. Рапп // Философия техники в ФРГ. – М., 1989. – С. 281-282 .

12. Complexity.Clobal Politics and National Security //Edited by Alberts D. and Czerwinski N.Washington P.C. 1997.120 P.

13. *Стехин В. С.* Генберг. наука. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] / В. Стехин, Г. Юдин, П. Филатов, В. Симонов // Центр гуманитарных технологий. – 01.06.2014 (последняя редакция: 13.02.2015). URL: <http://gmarket.ru/concepts/6860>.

14. *Маркс К., Энгельс Ф.* Соч.2-е изд. Т. 46, ч. II. – 486 с.

15. Про Держаний бюджет України на 2005 рік. Верховна Рада України, Закон, Перелік, Бюджет від 23.12.2004 №2285-IV.<http://www.meta.gov.ua>

16. Про Державний бюджет України на 2016 рік. Верховна Рада України. Закон від 25.12.2015, № 928-VIII.

17. *Williams C. C.* Re-visioning the Future of Work: Towards a New Mindest // <http://works.bepress.com/polin.williams/6>.

18. *Cox R.*Towards Postindustrial Capitalism//<http://www.wordsocialism.org/spgb/dec98/postind.html>.

19. *Сноу Ч. П.* Две культуры и научная революция. [Электронный ресурс]. URL:http://philosophy/1160489709_filehtm.

20. *Белл Д.* Грядущее постиндустриальное общество. М.: Прогресс, 1999. - 782с.

21. *Toffler F.* TheThird Wave.N.Y.1983.- в русском переводе. Тоффлер А. Третья волна.М.: Прогресс, 1999. - 204с.

22. *Иноземцев В.* Tin de siècle. К истории становления постиндустриальной хозяйственной системы (1973-2000) / В. Иноземцев // Свободная мысль XXI. – 1999. - №7. – С. 7-23.

References

1. *Bryanik N. V. & Dyachkova N. N.* (2007). General problems of the philosophy of science: vocabulary for graduate students and applicants. Ekaterinburg: Publishing House of the Ural University, 318.
2. *Eyhorn B & Bauer A. & Koch T.* (1977). The dialectics of productive forces and relations of production. Moscow: Progress, 222.
3. *Kachan E. P.* (2002). Placement of productive forces. Kyiv: Publishing house "Law Book", 210.
4. *Doroguntsov S. I. & Zajac T. A. & Pityurenko Y. I.* (2005). Placement of productive forces and regional economy of Ukraine. Textbook. Kyiv: Kyiv National Economic University, 180.

5. Zhuk M. V. & Krul V. P. (2006). Placement of productive forces and regional economy of Ukraine. Textbook. Kyiv: Condor, 296.
6. Zablotsky B. F. (2003). Productive forces of Ukraine: National microeconomics. Manual. Kyiv: Akademvydav, 366.
7. Chernyuk L. T. (2002). Placement of productive forces of Ukraine. Kyiv: TSUL, 470.
8. Shabliy O. I. (2003). Foundation of social geography. Textbook. Lviv: Publishing Center of LNU by Ivan Franko, 444.
9. Dolysnyy M. & Shevchuk L. & Shevchuk J. (2001). Territorial social system as the object of the study regional economy of Ukraine. Socio-economic studies in transitional period. Regional social systems: col. of scientific articles. Edit.3. P.1. – Lviv: In-t of regional research NAS Ukraine, 3-14.
10. Hlozman A. B. (2013). Science and production in the interpretation of domestic philosophers 60-80 yrs. XX centuries. Philosophy and Society, 3, 105-120.
11. Rapp F. (1989). Technology and natural science. Philosophy of technology in Germany. Moscow, 281-282.
12. Alberts D. & Czerwinski N. (1997). Complexity. Global Politics and National Security. Washington, 120.
13. Stehyn V. S. & Yudyn H. & Fylatov P. & Symonov V. (2015). Genberg. science. Humanitarian encyclopedia. Center humanitarian technology. From: <http://gmarket.ru/concepts/6860>.
14. Marx K. & Engels F. Comp.2 ed. 486.
15. On the state budget of Ukraine for 2005. The Ukrainian Parliament. Law List, Budget of 23.12.2004 №2285-IV.
16. On the state budget of Ukraine for 2016. Ukrainian Parliament. The act of 25.12.2015 No. 928-VIII.
17. Williams C. C. Re-visioning the Future of Work: Towards a New Mindest. From: <http://works.bepress.com/polin.williams/6>.
18. Cox R. Towards. Postindustrial Capitalism. From <http://www.word-socialism.org/spgb/dec98/postind.html>.
19. Snow C.P. Two cultures and the scientific revolution. From: http://philosophy/1160489709_file.html.
20. Bell D. (1999). The coming post-industrial society. Moscow: Progress, 782.
21. Toffler F. (1999). The Third Wave. M.: Progress, 204.
22. Inozemtsev C. (1999). Tin de siècle. On the history of the formation of post-industrial economic system (1973-2000). Svobodnaya Mysl XXI, 7, 7-23.

Бурбело О., Бурбело С.

Наука как производительная сила в реалиях Украины

В статье исследован в историческом аспекте процесс преобразования науки в непосредственную производительную силу общества. Доведено, что преобразуются не только естественные, технические, но и социально-гуманитарные науки. Этот процесс наряду с повышением производительности труда, влияет и на ведущую производительную силу общества-человека. Представлено, что при этом повышается социальная ответственность ученых за результаты своей научной деятельности. Раскрыт ряд неисследованных проблем, что существенно тормозит эффективное развитие производительных сил государства.

Ключевые слова: производительные силы, производство, функции науки, общество, прогресс, инновации, инвестиции, глобализация.

Burbelo O., Burbelo S.

Science as productive force in Ukraine

The article examines in historical perspective the transformation of science into a direct productive force of society. Proved to become not only natural, technical and social sciences. This process, along with increasing productivity, affects the leading productive force of society-of man. It is shown that this increases the social responsibility of scientists for the results of their research activities. Discloses a number of unexplored issues which significantly hinder the effective development of the productive forces of the state. The main suggestions for improving the effectiveness of development of national science.

Keyword: the productive forces, the production, function of science, society, progress, innovation, investment, globalization.

Рецензент: Рамазанов С. К. – доктор економічних наук, доктор технічних наук, професор кафедри «Інформаційні системи в економіці» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана», м. Київ, Україна.

Reviewer: Ramazanov S. – Doctor of Economics, Doctor of Technical Sciences, professor of Information systems in economy Department Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

e-mail: SRamazanov@i.ua

Статья подана 09.12.2016 г.

МОДЕЛЮВАННЯ КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Досліджені теоретичні аспекти енергетичної незалежності країни, проаналізовані ключові аспекти вітчизняного та зарубіжного досвіду вирішення питання енергетичної незалежності, запропонована концепція та розроблена модель енергетичної незалежності країни на прикладі України. Запропонована модель дозволяє формувати обсяги видобутку дев'яти різноманітних видів джерел енергії, регулювати вплив енергозбереження на споживання енергії в країні, прогнозувати попит та пропозицію енергії в Україні, визначити показник енергетичної незалежності України.

Ключові слова: енергетика, енергетична безпека, енергетична незалежність, енергоефективність, енергозбереження, енергетичні ресурси, альтернативні та відновлювані джерела енергії, системно-динамічна модель.

Постановка проблеми. На тлі істотних змін, що відбуваються на міжнародній енергетичній арені, і глобального зростання цін на енергоносії Україна змушена відстоювати інтереси в сфері своєї енергетичної безпеки та енергетичної незалежності. В останні роки був порушений основоположний принцип енергетичної безпеки і в балансі виробництва електроенергії ядерна енергетика займає більше 50%. Не маючи повного циклу виробництва і поховання в атомній енергетиці, Україні загрожує енергетична залежність і ситуація може бути більш непередбачувана, ніж з газовими поставками.

Актуальність роботи обумовлена тим, що останнім часом різко загострилася наукова дискусія про доцільність використання всіх можливостей щодо зниження енергетичної залежності України за рахунок використання можливостей щодо зниження енерговитрат у валовому внутрішньому продукті, диверсифікації шляхів поставок, а також ефективного використання потенціалу традиційних та альтернативних паливно-енергетичних ресурсів. Сьогодні існує потреба негайного приведення сектора енергетики у відповідність до стратегічних інтересів держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науковій літературі немає єдиного тлумачення понять «енергетична безпека» та «енергетична незалежність». Досить повно думки сучасних наукових шкіл з проблеми енергетичної безпеки викладені в роботі В. І. Рясіна. Вчені СЕІ СО РАН ім. Л. А. Мелентьева розумі-

ють енергетичну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від загрози дефіциту в забезпеченні їх потреб економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості, а також від загрози порушення паливо- і енергопостачання споживачів.

Згідно з українським законодавством, енергетична безпека - це стан енергетики, який гарантує технічно та економічно безпечне задоволення поточних і перспективних потреб споживачів і охорону навколишнього середовища.

Рівень енергетичної безпеки та енергоефективність національної економіки можна охарактеризувати за допомогою показника енергетичної незалежності, який Т. І. Салашенко визначає як співвідношення власного видобутку до обсягу спожитих паливно-енергетичних ресурсів в економіці. Проблема досягнення енергетичної незалежності є актуальним завданням енергетичної політики не тільки для держав з перехідною економікою, до яких належить Україна, а й для багатьох країн світу.

Мета статті - розробка моделі енергетичної незалежності України. Об'єктом дослідження виступає енергетичний сектор економіки України. Предметом дослідження - структура взаємозв'язків енергетичних і економічних показників з показником енергетичної незалежності України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для багатьох країн світу питання енергетичної незалежності дуже актуальне, що наочно демонструє рис. 1.

Рис. 1. Енергетична залежність України та країн ЄС в 2016 р.
Джерело: розроблено автором

Свою енергетичну безпеку Україна може посилити за рахунок здійснення різноманітних заходів, спрямованих на підвищення енергоефективності економіки та пошуку альтернативних постачальників енергоносіїв. При цьому обидва аспекти взаємопов'язані. Диверсифікація енергоджерел і маршрутів транспортування імпортованих енергоносіїв в країну представляє собою не тільки довгострокову державну політику, а й до того ж є метою, що досить дорого коштує.

Структура енергоспоживання України, в порівнянні з іншими країнами, є досить неефективною. Найбільшу частку в ній займає природний газ (39,7%), власний видобуток якого в країні обмежений, в той час, як альтернативні і поновлювані джерела енергії майже не використовуються - їх частка в енергоспоживанні країни становить менше 2%, в порівнянні зі Швецією

(26,7%), Австрією (24,3%), Фінляндією (19,5%), Португалією (17,4%).

Річний технічно досяжний енергетичний потенціал нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії України є еквівалентним 80 т.у.п., його використання дозволяє заощадити близько 69, 6 млрд. м³ природного газу (табл.1). Однак оптимістичним оцінкам розвитку ринку альтернативної енергетики протистоять проблеми існування енергоємних технологій виробництва енергії.

Україна належить до числа країн-лідерів за рівнем споживання енергетичних ресурсів. На одиницю ВВП витрачається 89 кг умовного палива, що в 2,6 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу. За рахунок реалізації потенціалу енергозбереження енергоємність ВВП може скласти 0,24 кг у.п./грн., що в 2 рази менше її сучасного рівня.

Т а б л и ц я 1

Технічно досяжний енергетичний потенціал нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії України в перерахунку на умовне паливо, млн. т.у.п.

Напрямок освоєння ВДЕ	Річний технічно досяжний енергетичний потенціал		Річні обсяги заміщення природного газу
	млрд. кВт. рік	млн. т.у.п.	млрд. м ³
Вітроенергетика	41,7	21	18,3
Сонячна енергетика	28,8	6	5,2
Геотермальна енергетика	105,1	12	10,4
Мала гідроенергетика	8,3	3	2,6
Біоенергетика	162,8	20	17,4
Енергетика навколишнього середовища	154,7	18	15,7
Разом	501,4	80	69,6

Джерело: розроблено автором

Вплив варіантів розвитку енергетики і народного господарства проявляється через систему прямих і зворотних зв'язків, вивчення яких необхідне для вирішення завдань, що виникають в тому, чи іншому вигляді на різних ступенях і рівнях планування і прогнозування енергетики. У даній роботі проаналізовано фактори, що впливають на показник енергетичної незалежності та виявлено наступні взаємозв'язки: споживання енергії залежить, перш за все, від чисельності населення країни і від величини валового внутрішнього продукту.

В результаті проведення стохастичного факторного аналізу побудовано моделі, представлені нижче. Так, модель попиту на енергію з боку населення (рис.2):

$$D_N = 93959494,73 + -50925,1 \cdot x + 695012,9 \cdot \ln(GDP) - 54662,9 \cdot \ln(N), \quad (1)$$

де D_N – попит на енергію з боку населення;

GDP- обсяг валового внутрішнього продукту за відповідний період;

N - чисельність населення відповідного періоду.

Модель попиту на енергію з боку підприємств (рис. 3):

$$D_p = 220432763,5 - 120389,1812 \cdot x + 1640038,048 \cdot \ln(GDP) + 24359,0959 \cdot \ln(\Pi), \quad (2)$$

де DP - попит на енергію з боку підприємств;

GDP- обсяг валового внутрішнього продукту за відповідний період;

Π - кількість зареєстрованих підприємств в Україні.

Прогноз загального рівня споживання енергії представлено на рис. 4.

У статті зроблено припущення щодо ключової ролі державної політики в питанні визначення обсягу виробництва енергії. Зростання обсягів виробництва визначається в моделі як керуючий вплив держави на галузь.

Для визначення наслідків цього впливу пропонується підрахунок вартості такого обсягу виробництва енергії. Для спрощення підрахунків в моделі використовуються середні значення вартості електроенергії, виробленої на різних типах електростанцій, і розраховується загальна сума витрат на енергетику.

Ще одним наслідком змін в обсягах виробництва енергії може стати площа землі, зайнята під відповідне виробництво. На основі попереднього досвіду за статистичними даними розрахована середня площа, необхідна для виробництва однієї тонни нафтового еквівалента енергії для різних типів генеруючих станцій (табл. 2).

Споживання енергії населенням

Рис. 2. Прогнозування попиту на енергію з боку населення
Джерело: розроблено автором

Виробниче споживання електроенергії

Рис. 3. Прогнозування промислового попиту на енергію
Джерело: розроблено автором

Прогноз споживання електроенергії в Україні

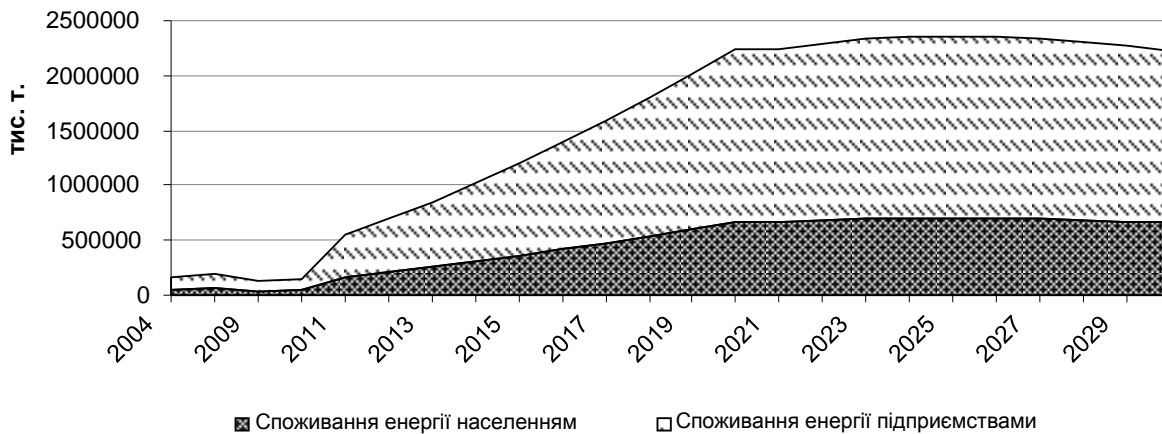

Рис. 4. Прогнозування загального споживання енергії в Україні
Джерело: розроблено автором

Т а б л и ц я 2

Середня площа, необхідна для виробництва 1 т.н.е. електроенергії

Назва генеруючої станції	га/т.н.е.
АЕС	0,73
ТЕС:	
На рідкому паливі	1,01
На природному газі	1,74
На вугіллі	2,79
Сонячні електростанції	116,30
ГЕС	308,19
Вітроенергетичні станції	1977,10

Джерело: розроблено автором

На основі цих даних розраховується загальна площа, необхідна для спланованого обсягу виробництва енергії в країні.

На основі даних за вмістом вуглецю в різних видах палива і даних щодо обсягів

викидів CO₂ за різними видами палива, наведених у табл. 3, розраховується загальний шкідливий вплив цього парникового газу на екологію, викликаний змінами в структурі енергетичної галузі економіки.

Т а б л и ц я 3

Обсяги викидів CO₂ за різними видами палива

Паливо	Вміст вуглецю (С, кг/кг палива)	Питома енергоемність (Квт·ч/кг палива)	Викиди CO ₂ (кг CO ₂ /кг палива)	Викиди CO ₂ (кг CO ₂ /кВтч)	Викиди CO ₂ (кг CO ₂ /т.н.е.)
Вугілля (бітум / антрацит)	0,75	7,5	2,3	0,37	4303,1
Бензин	0,9	12,5	3,3	0,27	3140,1
Легка нафта	0,7	11,7	2,6	0,26	3023,8
Дизельне паливо	0,86	11,8	3,2	0,24	2791,2
LPG - зріджений нафтовий газ	0,82	12,3	3	0,24	2791,2
Природний газ, метан	0,75	12	2,8	0,23	2674,9

Джерело: розроблено автором

У розрахунки не включені поновлювані і нетрадиційні джерела енергії через їх незначний вклад до забруднення навколишнього середовища. На основі розглянутих вище залежностей побудована наступна системно-динамічна модель (рис.5), реалізована за допомогою програмного продукту Any Logic 6.4.1. Professional.

Навести у статті детальний опис всіх блоків моделі не можливо через обмеженість обсягу, тому зупинимось на основних моментах. Так, до блоку моделювання чисельності населення, входить накопичувач Population, що представляє собою прогнозу чисельність населення, та потоки:

Natural Encrease - природний приріст населення і Migration Rate - механічний приріст, які, в свою чергу, залежать від часу:

$$NaturalEncrease = NEY + ParamNE \cdot LnTime \quad (5)$$

$$MigrationRate = MRY + ParamMR \cdot LnTime \quad (6)$$

Значення накопичувача Population визначається за допомогою диференціального рівняння:

$$\frac{d(Population)}{dt} = Population \cdot (NaturalEncrease + MigrationRate) \quad (7)$$

На підставі отриманого в моделі прогнозу про чисельність населення в країні моделюється попит на енергію, висунутого населенням:

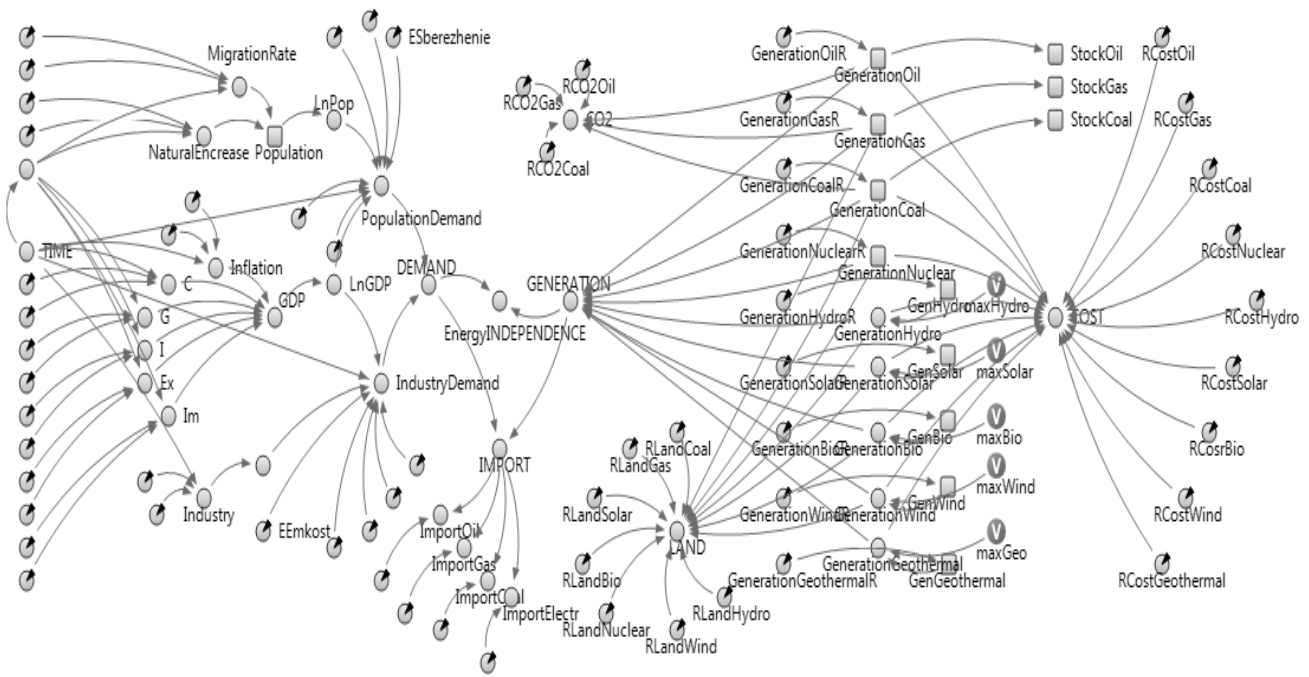

Рис. 5. Структура імітаційної моделі енергетичної незалежності
Джерело: розроблено автором

$$PopulationDemand = DemY + LnPop \cdot PopInfl + TIME \cdot Ppd + LnTime \cdot Ppd1 \quad (8)$$

Далі моделюємо ВВП через його компоненти: споживчі витрати, державні закупівлі, валові інвестиції і чистий експорт:

$$C = e^{(CY + ParamC \cdot TIME)} \quad (9)$$

$$G = e^{(GY + ParamG \cdot LnTime)} \quad (10)$$

$$I = e^{(IY + ParamI \cdot LnTime)} \quad (11)$$

$$Ex = e^{(ExY + ParamEx \cdot LnTime)} \quad (12)$$

$$Im = e^{(ImY + ParamIm \cdot LnTime)} \quad (13)$$

ВВП представляє собою суму даних категорій.

Кількість підприємств в Україні:

$$Industry = (IndY + ParamInd \cdot TIME) \quad (14)$$

Обсяг попиту на енергію з боку підприємств:

$$IndustryDemand = DemY + GDP \cdot \frac{GDP}{Infl} + Industry \cdot \frac{Ind}{Infl} + LnGDP \cdot \frac{LnGDP}{Infl} + LnIndustry \cdot \frac{LnInd}{Infl} \quad (15)$$

На підставі прогнозів про промисловий попит на енергію і попит на неї домогосподарств обчислюється загальна потреба країни в енергії. Загальне виробництво (GENERATION) складається з дев'яти основних видів джерел енергії: нафта і нафтопродукти, природний газ, вугілля, ядерна енергія, гідроенергія, сонячна енергія, біоенергія, вітрова та геотермальна енергія.

Альтернативні та відновлювальні джерела енергії невичерпні, проте вони обмежені річним потенціалом (maxHydro, maxSolar, maxBio, maxWind, maxGeo), який не дозволяє нарощувати видобуток даних видів енергії більше певного рівня. Швидкість приросту видобутку кожного виду енергії задається "вручну" за допомогою бігунків і міститься в параметрах (Generation OilR, Generation GasR, Generation CoalR, Generation NuclearR, Generation HydroR, Generation SolarR, Generation BioR, Generation WindR, Generation GeothermalR).

Далі обчислюються витрати, супутні вибраному рівню виробництва енергії, на основі статистичних даних, отриманих з досвіду інших країн щодо впровадження ідентичних технологій і підсумовуються в загальному вихідному показнику даного блоку - COST. Параметри RCO2Oil, RCO2Gas, RCO2Coal обчислені на основі теплотворних властивостей відповідних видів традиційних ПЕР.

У даній моделі імпорт енергоносіїв є вихідним параметром і обчислюється як різниця між попитом і внутрішньою пропозицією енергії в Україні. Допускається можливість регулювання частки різних видів ресурсів в імпорті. Енергетична залежність являє собою відношення загальної кількості імпортованих ПЕР до загальної кількості споживаних в країні ПЕР, енергетична незалежність, відповідно, вимірюється співвідношенням споживання та внутрішнього виробництва паливно-енергетичних ресурсів. Завершальний і основний блок моделі - обчислення показника енергетичної незалежності.

Провівши експеримент варіювання параметрів, можна зробити висновок про те, що приріст виробництва енергії за рахунок альтернативних і поновлюваних джерел здатний підвищити рівень енергетичної незалежності (рис. 7). Так, при різниці в темпах приросту обсягу генерації енергії 5%, до 2030 року показник енергетичної незалежності зріс майже в 2 рази і продовжує зростати. Однак, рівень залежності, як і раніше залишається високим, в зв'язку з високою швидкістю росту прогнозованого попиту на енергію.

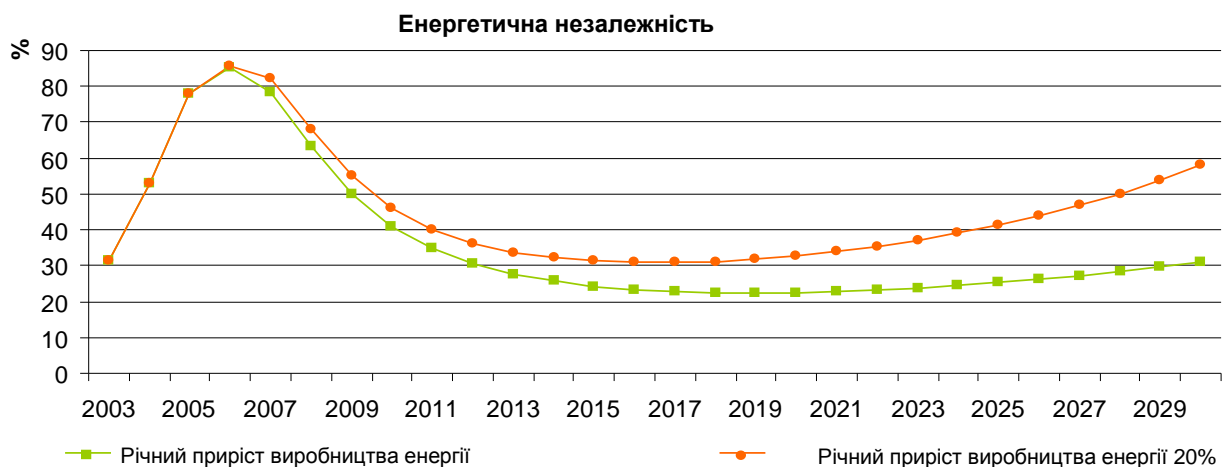

Рис. 7. Зміна енергетичної незалежності за рахунок використання річного потенціалу альтернативних і поновлюваних джерел енергії
Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. В роботі запропоновано системно-динамічну модель, що описує динаміку розвитку енергетичного сектора України. Проведено імітаційні експерименти, що дозволяють зробити висновки про рівні виробництва кожного виду ПЕР, витрат на їх виробництво, рівні енергетичної незалежності при даному обсязі виробництва, та також дозволяє порівнювати вплив на показник енергетичної незалежності додаткового приросту обсягу видобутку певних видів енергетичних ресурсів і підвищення енергоефективності економіки, яке виражається в показниках енергоемності ВВП та енергозбереження.

Література

1. Паливно-енергетичні ресурси України: [статистичний збірник / за ред. Піщейко В.О.]. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 316с.

2. Україна у цифрах 2010: статистичний збірник / за ред. О.Г. Осауленко. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 252 с.

3. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: уаціональна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році / Геєць В. М., Ященко Ю. П., Григоровський В. В., Лір В. Е.. – К.: НАЕР, 2009. – 93с.

4. Титко Р. Відновлювані джерела енергії (досвід Польщі для України) / Р. Титко, В. Калініченко. – Варшава-Краків-Полтава, 2010. – 533с.

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Україна у цифрах за 2007 – 2016 роки. Статистичні збірники / за ред. О.Г. Осауленко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Шевцов А. І. Енергетична незалежність. Шляхи та ціна забезпечення: аналітична записка / А. І. Шевцов, М. Г. Земляний. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/54.htm>

7. Energy Outlook 2030. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/downloads/O/2012_2030_energy_outlook_booklet.pdf

8. Statistical Review of World Energy June 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bp.com/liveassets/albp.pdf>

9. International Energy Agency (IEA) Statistics & Balances. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.iea.org/index.asp>

10. Key World Energy Statistics. International Energy Agency. – France: SOREGRAPH, 2011. – 80 p.

References

1. *Pishechko, V. O.* (2011). Fuel and energy resources of Ukraine. Kyiv: The state statistics service of Ukraine, 316.

2. *Osauleiko, O. G.* (2011). Ukraine in figures 2010. Kyiv: The state statistics Committee of Ukraine, 252.

3. *Osauleiko, O. G.* (2016). The official website of the State statistics Committee of Ukraine. Ukraine in figures for 2007 - 2016. **Деркач І. А.**

Моделирование ключевых аспектов энергетической независимости Украины

В статье исследованы теоретические аспекты энергетической независимости государства, проанализированы ключевые аспекты отечественного и зарубежного опыта решения вопроса энергетической независимости, предложена концепция и разработана модель энергетической независимости страны на примере Украины. Предложенная модель позволяет формировать объемы добычи девяти различных видов источников энергии, регулировать влияние энергосбережения на потребление энергии в стране, прогнозировать спрос и предложение энергии в Украине, определять показатель энергетической независимости Украины.

Ключевые слова: энергетика, энергетическая безопасность, энергетическая независимость, энергоэффективность, энергосбережение, энергетические ресурсы, альтернативные и возобновляемые источники энергии, системно-динамическая модель.

Derkach I.

Modeling key aspects of Ukraine's energy independence

Explored theoretical aspects of the state's energy independence, analysed key aspects of domestic and foreign experience of solving the issue of energy independence, proposed the concept and developed the model for energy independence in Ukraine. The proposed model allows to simulate the production volumes nine different types of sources of energy, regulate the impact of energy efficiency on energy consumption in the country, to predict the supply and demand of energy in Ukraine, determine the indicator of energy independence of Ukraine.

Keywords: energy, energy security, energy independence, energy efficiency, energy conservation, energy resources, alternative and renewable energy sources, system-dynamic model.

Рецензент: Иванов М. М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Менеджмент» Класичного приватного університету, Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Ivanov M.. – Professor, Ph. D. in Economics, Head of Management Department, Classic Private University, Zaporizhzhia, Ukraine.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

tistical compilations. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

4. *Gejets, V. M. & Yaschenko, Y. P. & Grigorovsky, V. V. & Lir V. E.* (2009). Energy efficiency as a resource of innovative development: National report on the status and prospects of implementation of the state policy of energy efficiency in 2008. Kyiv: NAER, 93..

5. *Titco, R. & Kalinichenko, V.* (2010). Renewable energy sources (Polish experience for Ukraine). Kyiv: Warsaw-Krakov-Poltava, 533.

6. *Shevcov, A. I. & Zemlyaniy, M. G.* (2002). Energy independence. Ways and cost of security: an analytical note. Retrieved from <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/54.htm>.

7. Energy Outlook 2030 (2016). Retrieved from <http://www.bp.com/liveassets/bpdf>.

8. Statistical Review of World Energy June 2011 (2011). Retrieved from http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/.pdf.

9. International Energy Agency (IEA) Statistics & Balances (2016). Retrieved from <http://www.iea.org/stats/index.asp/>

10. Key World Energy Statistics. International Energy Agency (2011). France: SOREGRAPH, 80.

Статья подана
27.12.2016 р.

АДАПТАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПРАКТИКУ ДЕРЖАВНОГО АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я

В даній статті аналізуються передумови реалізації ідеї сталого розвитку в галузі охорони здоров'я, виходячи з особливостей прояву кризових явищ в медичній практиці. Розглядаються підходи до опису процесів медичної практики як основи для вироблення стратегії на національному рівні. Визначено значення установ медичного обслуговування у забезпеченні інформаційно-психологічної безпеки в рамках державних політики. Встановлена роль державного управління у формуванні концепції сталого розвитку галузі охорони здоров'я.

Ключові слова: державне управління, концепція сталого розвитку, антикризове управління, інформаційно-психологічна безпека, охорона здоров'я.

Постановка проблеми. В умовах кризових явищ, що торкнулися всіх сторін суспільного життя, потрібне формування нових підходів до управління діяльністю установ охорони здоров'я. Як правило, до основних антикризових заходів відносять необхідність максимально можливої економії всіх наявних ресурсів, що в галузі охорони здоров'я неприпустимо. Адже не можна вилікувати пацієнтів без діагностики, для чого необхідне новітнє обладнання, без лікарських засобів, при знаходженні на стаціонарному лікуванні не купувати продукти для харчування пацієнтів, необхідно мати штат кваліфікованого персоналу для надання медичної допомоги і т. д. Внаслідок стрімкої появи і впровадження нових технологій для охорони здоров'я характерна висока, і при цьому постійно наростаюча, ресурсомісткість кожного медичного закладу. Тому питання забезпечення відповідності вимог інноваційного розвитку ресурсним можливостям для формування найкращого результату актуальні і на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний етап розвитку наукового знання характеризується виходом на перший план концепції сталого розвитку. Глибока криза соціально-економічного розвитку змушує задуматися про переосмислення того, що відбувається з точки зору збалансованості ресурсокористування та стійкості до викликів навколишнього оточення.

Однак у більшій частині сучасна точка зору вчених обмежується ресурсним підходом до процесу медичного обслуговування. Як наслідок, перелік основних рекомендацій щодо розвитку ідей сталого розвитку зводиться до питань організації раціональної економії ресурсів медичної практики для забезпечення дедалі більшого охоплення населення якісним

медичним обслуговуванням. Недоліком даного розуміння питання є цільова орієнтація на звуження практики до гранично допустимого рівня, нехтуючи прихованими загрозами життя і здоров'ю населення, що спричинені бурхливими розвитком чинників зовнішнього навколишнього середовища. Тому стратегія державного управління охороною здоров'я, яка орієнтована на реалізацію принципів сталого розвитку повинна бути зорієнтована на забезпечення соціальної, екологічної та економічної безпеки суспільства, що вимагає проведення додаткових досліджень.

Метою даної статті є обґрунтування державних пріоритетів і особливостей реалізації концепції сталого розвитку в галузі охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне управління – це дії органів державної влади, спрямовані на упорядкування різних процесів розвитку соціально-економічних систем з метою забезпечення умов зростання якості життя населення. Багато теоретиків визначають якість життя на основі показників соціального, духовного, культурного, психологічного і морального аспектів життя, тобто як сукупність головним чином, соціально-психологічних, духовних, матеріальних і моральних цінностей людей. Р. Арон вважає, що «якість життя визначається рівнем життєвого стандарту і проявляється у зростанні пропорцій індивідуального доходу, що витрачається на предмети споживання, які є розкішною або близькі до неї, і, нарешті, на нематеріальні товари, послуги, відпочинок та культуру» [1].

Здатність споживати названі нематеріальні товари, до яких належать медичні послуги, залежить від двох основних умов. З одного боку, це рівень індивідуального доходу, який визначається розвитком національної економі-

ки держави, з іншого боку, відповідністю корисності пропонованих послуг медичного обслуговування потребам населення, яка визначається ефективністю протидії загрозам здоров'ю і ступенем використання досягнень науково-технічного прогресу в медичній практиці. Забезпечення цих умов у нормально функціонуючій національній економіці держави відбувається на основі процесів саморегуляції.

Кризові умови реалізації державного управління характеризуються крайнім загостренням протиріч процесів розвитку соціально-економічної системи, що призводить до значного зниження ефективності їх самоорганізації. Антикризовий режим державного управління характеризується реалізацією дій прямого та непрямого впливу, спрямованих на формування умов для збільшення ефективності соціально-економічних систем за рахунок підтримання природних закономірностей їх розвитку.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити наступний висновок, що кризова ситуація у медичній галузі визначається наслідком розузгодженості керуючої дії на різні аспекти здоров'я людини, що часто викликані відставанням медичної практики від науково-технічного прогресу в медичній галузі. Тому в концепції розвитку галузі медичного обслуговування повинно бути відображено місце науково-технічного прогресу у превентивній дії і подоланні кризових ситуацій через координацію поточних та перспективних практик щодо попередження загрози життю і здоров'ю населення. Виходячи з ідей сталого розвитку, здоров'я населення є ресурсом суспільства у формуванні прогресу, який також вимагає збереження та відновлення.

Традиційна концепція сталого розвитку передбачає узгодження і збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільних систем в процесі їх поточної і перспективної реорганізації. Особливості такої реорганізації в кризовий та передкризовий період полягає в значних обмеженнях фінансових, трудових та інших видів ресурсів, а також виняткової важливості забезпечення планової результативності, що вимагає ретельного пошуку джерел синергетичної взаємодії складових суспільно-необхідних виробничих систем.

В умовах розвитку ринкової економіки дії державних інститутів управління суспільством повинні бути зведені до мінімуму, щоб не спотворювати функціонування економічних механізмів збалансування інтересів виробників і споживачів. Однак для забезпечення сталого розвитку суспільства необхідно здійснювати певне структурування складових, яке більшою

мірою відповідає ефективному розвитку усіх галузей економіки держави. Функціональна роль державного управління полягає в упорядкуванні суб'єктно-об'єктних відносин, що протікають в галузі охорони здоров'я з приводу надання і споживання послуг медичного обслуговування на принципах об'єктивності, конкретності, науковості та ефективності.

Таким чином, можна сформувати економічну стратегію концепції сталого розвитку, яка зводиться до виконання «стартерних» організаційних функцій держави для формування умов самоорганізації відносин виробництва і споживання медичних послуг, що задовольняють викликам середовища.

Тим не менше, при всій важливості ефективності реалізації економічних умов, визначальна роль оптимізації системи охорони здоров'я належить екологічним чинникам. Пояснюється це специфічним об'єктом відносин – здоров'я людини, як природний стан функціонування біологічних систем людського організму в поточних умовах життя. Стабільність цього природного стану в нормальних умовах досягається завдяки дії механізмів адаптації до факторів зовнішнього середовища. Однак динамічність процесів соціально-економічного оточення, яка характерна для сучасного рівня розвитку суспільства, зводить до мінімуму ефективність природної самоадаптації.

У зв'язку з широкою інформатизацією основних сторін життєдіяльності інформаційна сфера стала важливою складовою суспільного життя. Вона багато в чому визначає напрямки соціально-політичного та економічного розвитку країни. При цьому під впливом інформаційної сфери будемо розуміти широке коло процесів, починаючи від формування або руйнування тих чи інших моральних, ідеологічних і політичних цінностей, включаючи інформаційну політику держави, систему освіти та просвіти, діяльність засобів масової інформації, події культурного життя, масові явища і т. д.

Перегляд пріоритетів і акцентів в інтерпретації проблеми національної безпеки, і перенесення їх з інтересів держави, які сприймалися у відриві від попиту і потреб людини, на інтереси самої людини поставили науку і практику перед необхідністю розробки абсолютно нового аспекту цієї проблеми – інформаційно-психологічної безпеки, яка є складовою частиною інформаційної безпеки, специфіка якої полягає в тому, що, виступаючи в якості об'єктів, які підлягають захисту, окремі громадяни, суспільство і держава розглядаються як соціальні суб'єкти.

Заклади охорони здоров'я в даному випадку виступають суб'єктами інформаційно-психологічного впливу на окрему людину (його психіку, свідомість, організм). Інформаційно-психологічний вплив може бути визначено як інформаційний або енергоінформаційний за своєю природою вплив на психіку людини, що здійснює вплив на сприйняття їм реальної дійсності, в тому числі на його поведінкові функції, а також в деяких випадках на функціонування органів і систем людського організму.

В основі будь-якого поведінкового акту (в тому числі психологічного і соціального) лежать глибинні біологічні процеси. Зміна параметрів внутрішнього середовища (осмотичний тиск, концентрація глюкози, концентрація водневих іонів, температура та інше) є першоосовною, пусковим механізмом, який збуджує активність мотиваційних центрів головного мозку, формування специфічного мотиваційного збудження, яке трансформується в реально усвідомлювану мету діяльності, а потім її конкретне втілення в життя.

Технологією (або практикою) лікування захворювання будемо називати сукупність терапевтичних прийомів, дій, зміни стану біологічних систем організму людини, біологічних і медичних матеріалів, органів і тканин, що застосовуються в певні моменти часу, в суворій послідовності і додержанням медичних норм та допусків у процесі його лікування.

Розрізняють основні та допоміжні терапевтичні прийоми технологій (або практик) лікування захворювань. Основний терапевтичний прийом – це частина практики лікування захворювання, що має закінчену дію, метою якого є полегшення, зняття чи усунення симптомів і проявів того чи іншого захворювання або травми, патологічного стану чи іншого порушення життєдіяльності, нормалізація порушених процесів життєдіяльності [5]. Допоміжні терапевтичні прийоми – це комплекс дій медичного персоналу щодо забезпечення виконання основних прийомів (анестезія оперативного втручання, діагностичні процедури тощо).

Процес лікування пацієнта від захворювання триває в рамках так званого клінічного циклу. Клінічний цикл, у найпростішому розумінні – це загальна тривалість захворювання. Клінічний цикл триває від першого до останнього дня хвороби (від появи першого симптому до зникнення останніх ознак захворювання). Виняткову важливість для медичної практики має поняття патогенетичного циклу, який триває довше, з включенням інкубаційного періоду (від проникнення збудника до поя-

ви перших симптомів), періоду морфологічного і функціонального відновлення органів і тканин.

Процес лікування являє собою навмисне втручання у функціонування біологічних систем організму для нормалізації порушених процесів життєдіяльності. Відбувається це за допомогою медикаментозного, хірургічного та інших видів впливу для отримання прогнозованих бажаних реакцій організму. Так як організм людини являє собою самодостатню систему, будь-які спроби зміщення біологічної рівноваги призводять до виникнення і небажаних реакцій різної природи. У спрощеному розумінні, медичне втручання може викликати небажані реакції як у фізичному стані пацієнта, що проявляються в алергічних та аутоімунних реакціях, так і в психоемоційному стані, що проявляються у розвитку психосоматичних відхилень, які в різній мірі знижують ефективність лікування (корисність терапевтичних процедур).

Алергічна реакція – це прояв надчутливість імунної системи організму при повторних діях алергену на раніше сенсibilізований цим алергеном організм. Однією з найбільш небезпечних форм прояву алергії є анафілактичний шок. Слід відрізнити алергію від аутоімунних реакцій: аутоімунний процес виникає тоді, коли звичайні тканини організму виявляються змінені під дією яких-небудь шкідливих чинників таким чином, що в цих білках тканин з'являються та відкриваються антигенні детермінанти і відбувається підвищення чутливості до придбаних аутоантигенів.

Під психосоматичними захворюваннями розуміють в даний час психогенно виникаючі, зазвичай оборотні (функціональні або переважно функціональні) динамічні порушення вищої нервової діяльності, що протікають відносно сприятливо і не досягають ступеня грубих психічних і терапевтичних розладів (марення, галюцинацій, недоумства тощо). Ці стани характеризуються головним чином афективними порушеннями, зумовленими впливом важких психогенів (гострих психічних травм) або тривалих негативних емоцій та інших факторів, що сприяють астенизації особистості і зниження так званого адаптивного порогу (тобто фізіологічної витривалості даного індивіда по відношенню до психічних впливів). До таких факторів можуть належати хірургічні втручання, серйозні побічні дії медичних препаратів (наприклад, проведення хіміотерапії при лікуванні онкологічних захворювань).

Аналіз моделей сучасної світової практики, спрямованих на вирішення практичних

проблем охорони здоров'я в медичній галузі показав, що проблема оптимізації системи охорони здоров'я, в дуже сильному ступені залежить від факторів, що впливають як на загальний стан здоров'я людини, так і на його психосоматичний стан. Іншими словами, загальна тенденція така, що починаючи з якогось моменту, наступні терапевтичні дії підсилюють медичне навантаження на організм пацієнта до рівня, при якому деякі системи організму різко знижують відповідь на лікування, часто проявляючи себе у вигляді алергічних реакцій, нездужань і т. п. Завдання, яке тепер стоїть перед управлінням, полягає в тому, щоб сформулювати модель вибору, а точніше відбору, оптимального набору медичних практик забезпечення здоров'я населення країни. При цьому необхідно врахувати обмеженість розглянутих моделей і знайти спосіб обійти і вирішити ці обмеження. Напрямок, який дозволяє знайти рішення, лежить в концепції медичної практики з допустимим психосоматичним навантаженням.

Кожна людина володіє унікальними показниками здоров'я і здібностями, які визначають його цінність у становленні та розвитку суспільства. Ці відмінності обумовлені різними проявами генетичної схильності, так і різною реакцією на лікування, певною особливістю протікання фізико-біологічних процесів в організмі. В цих умовах спеціалісту медичного обслуговування потрібно підібрати терапію лікування захворювання кожного пацієнта так, щоб усунути симптоми і прояви того чи іншого захворювання або травми, зберегти прийнятний рівень психосоматичного стану здоров'я, а можливо і поліпшити процеси життєдіяльності, що протікають в організмі.

Зауважимо, що лікувальний процес виконує дві тісно пов'язані функції: підтримання прийнятного рівня фізичного стану людини і забезпечення психоемоційної стійкості особистості. Звідси можна визначити гуманну технологію лікування або технологію з допустимим стресовим навантаженням, що забезпечує реалізацію завдань забезпечення інформаційно-психологічної безпеки.

Гуманна практика лікування – це такий спосіб використання терапевтичних прийомів і медичних засобів, при якому психоемоційний стан людини або вектор її зміни буде змінюватись у допустимих межах. Здавалося б, таке визначення цілком достатньо. Проте це так тільки в тому випадку, якщо розглядається однокроковий терапевтичний процес. Якщо спробувати оптимізувати набір прийомів з декількох кроків, то на одному з них стан психо-

емоційної стійкості людини може опуститися нижче допустимого, компенсуючи це падіння значних рівнем зростання стійкості на наступних кроках або планових дослідженнях (основна «проблема середніх величин»).

Отже, правильніше було б визначити послідовність терапевтичних дій, здійснюваних у рамках заданого лікувального курсу. Послідовність терапевтичних прийомів, при якій психоемоційна стійкість на кінцевому кроці залишається в допустимих межах, будемо називати послідовністю терапевтично допустимих дій або прийомів. По суті, таким чином, процес планування на тривалу перспективу зводиться до визначення терапевтично допустимих в ефективності прийомів і дій. При такій моделі і формується завдання сталого розвитку як лікувального процесу зокрема, так і сфери медичного обслуговування загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, нагальною проблемою реальності, яка формує кризові ситуації в медицині через зниження ефективності лікувального процесу, є критично перевантажене інформацією оточення людини (соціуму). Тому стратегія сталого розвитку медичної практики повинна реалізовуватися на основі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки суспільства.

Виходячи із запропонованої моделі лікувального процесу, в протиположній думці щодо сталого розвитку медичної галузі, прогрес медичної практики не повинен обмежуватися ресурсними можливостями, а прагнути до зниження стресового впливу на організм та формування інформаційно-психологічної стійкості особистості.

Функціональна роль держави має обмежуватися «стартерними» функціями створення умов запуску механізмів саморегуляції відносин продукування і надання медичних послуг.

Література

1. Aron R. Progress and Disillusion. – New York; Washington; London, 1968. – P. 8.
2. Баршполец В. А. Информационно-психологическая безопасность: основные положения // РЭНСИТ. 2013. №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsionno-psihologicheskaya-bezopasnost-osnovnyepolozheniya> (дата звернення: 10.11.2016).
3. Вольничков А. А. Концепция устойчивого развития: ретроспективный анализ // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2015. №8. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-ustoychivogo-razvitiya-retrospektivnyy-analiz> (дата звернення: 09.11.2016).

4. Полина Н. А. Антикризисное управление лечебным учреждением // Вестник Здоровье и образование в XXI веке. 2012. №11. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/antikrizisnoe-upravlenie-lechebnym-uchrezhdeniem> (дата обращения: 11.11.2016).

5. Терапия (лечение): Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії: Версія 79714469, збережена в 18:25 UTC 20 июля 2016 / Авторы Вікіпедії // Вікіпедія, вільна енциклопедія. [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/?oldid=79714469>.

References

1. Aron, R. (1968). Progress and Disillusion. New York; Washington; London, 8.

Маркина И. А., Аль Ширафі Мохаммед Авад

Адаптация концепции устойчивого развития в практику государственного антикризисного управления здравоохранением

В данной статье анализируются предпосылки реализации идеи устойчивого развития в отрасли здравоохранения, исходя из особенностей проявления кризисных явлений в медицинской практике. Рассматриваются подходы к описанию процессов медицинской практики как основы для выработки стратегии на национальном уровне. Определено значение учреждений медицинского обслуживания в обеспечении информационно-психологической безопасности в рамках государственных политики. Установлена роль государственного управления в формировании концепции устойчивого развития отрасли здравоохранения.

Ключевые слова: государственное управление, концепция устойчивого развития, антикризисное управление, информационно-психологическая безопасность, здравоохранение.

Markina I., Mohammed A. Y. Alshrafi

Adapting the concept of sustainable development into the practice of state anti-crisis management of healthcare

The preconditions of sustainable development in the health care industry from specific crisis aspects are analyzed in this article. The ways of description of medical practice processes as the basis of policy at the national level are discussed. The importance of medical institutions in ensuring information and psychological security in the framework of the state policy are defined. The role of public administration in the formation of sustainable development the healthcare industry are defined.

Keywords: public administration, the concept of sustainable development, crisis management, information and psychological security, healthcare.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Російська Федерація.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economy and Management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russia.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

2. Barishpolec, V.A. (2013). Information-psychological security: main principles. Electronics. Nanosystems. Information technology №2. From: <http://cyberleninka.ru/article/informatsionno-psihologicheskaya-bezopasnost-osnovnye-polozheniya>.

3. Volynchikov, A. A. (2015). The Concept of sustainable development: a retrospective analysis. Humanitarian, socio-economic and social sciences, 8. From: <http://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-ustoychivogo-razvitiya-retrospektivnyy-analiz>.

4. Polina, N. A. (2012). Crisis management of the medical institution. Journal of Health and Education in the XXI century. №11. From: <http://cyberleninka.ru/article/n/antikrizisnoe-upravlenie-lechebnym-uchrezhdeniem>.

5. Therapy (lecheniya). (2016). Wikipedia, the free encyclopedia. From <http://ru.wikipedia.org/?oldid=79714469>.

МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОЦЕСІВ ІНТЕГРАЦІЇ У МЕТАЛУРГІЙНІЙ ГАЛУЗІ

У статті проаналізовано проблеми моделювання інформаційної системи металургійного підприємства, а також розроблено практичні рекомендації щодо впровадження результатів ІТ-рішень в систему управління вертикально-інтегрованої структури з галузі металургії. Також формалізовано чинники удосконалення інформаційних процесів вертикально-інтегрованої компанії, які дозволяють підвищити її конкурентні властивості. Розглянуто аспекти моделювання інформаційної діяльності вертикально-інтегрованої компанії, які забезпечують підвищення якості управління фінансовими результатами. У роботі представлено процесну модель, що дозволяє підвищити ефективність функціонування виробничої системи та забезпечити стійкість вертикально-інтегрованої системи компанії до негативних факторів зовнішнього середовища.

Ключові слова: вертикально-інтегрована структура, металургійне підприємство, інформаційна система управління, моделювання.

Постановка проблеми. У теперішній час в металургійній галузі спостерігається зростання масштабності завдань, які вирішують підприємства в ІТ-сфері. Головна тенденція передбачає поетапний перехід від локальної автоматизації фінансових і технологічних ділянок до комплексної автоматизації бізнес-процесів. Збільшується і складність завдань, яку потрібно вирішувати за допомогою інформаційних систем та технологій [3].

Основну кількість впроваджень ІТ-систем на українському ринку забезпечують закордонні постачальники, однак їх загальна

частка у 2016 році за оцінками фахівців зменшилася [2]. На рис. 1 представлено порівняльну характеристику ринку інтегрованих систем управління металургійним підприємством у 2005 та 2015 рр.

Цьому сприяють інвестиції українських постачальників ІТ-систем в збільшення функціональності вітчизняних продуктів. Варто відзначити додатковий важливий фактор – це відносно недорогий консалтинг та інші послуги, які складають важливу частину прибутковості постачальників ІТ-рішень в Україні.

Рис. 1. Порівняльна характеристика ринку інтегрованих систем управління в металургії
Джерело: розроблено авторами

Однак не всі металургійні підприємства, особливо ті, які інтегровані у вертикальні бізнес-структури, мають успішний досвід

подібного впровадження. Слід підкреслити основні чинники негативного досвіду [3]:
неготовність підприємств до організаційних змін;

- недостатня кваліфікація фахівців замовника у галузі впровадження;
- відсутність усвідомленої потреби в системі з боку замовника;
- відповідальність за роботу і результати впровадження покладено виключно на IT-відділ підприємства;
- нечітке визначення замовником своїх вимог та завдань проекту;
- відсутнє сприяння впровадженню з боку керівництва компанії;
- зниження бюджету в ході впровадження.

З погляду стратегічних аспектів для менеджменту основною перешкодою для впровадження комплексних IT-систем для вертикально-інтегрованих структур є [3]:

- великі терміни впровадження;
- значні витрати в ході впровадження;
- непередбачене зростання витрат під час виконання проекту;
- небажання виконавців чітко зафіксувати у договорі критерії успішного впровадження та власні зобов'язання щодо проекту;
- негнучкість рішень по впровадженню;

- недостатність знань специфіки діяльності металургійних підприємств та відсутність досвіду успішного впровадження;
- зосередженість виконавців більше на технічних рішеннях, ніж на бізнесі.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Філіппов О.В. визначає вертикально-інтегровану структуру у металургії як форму ієрархічної організації складної економічної системи – металургійного підприємства, де синергетичний ефект досягається на основі трансформації значних транзакційних витрат металургійного виробництва у витрати на управління шляхом забезпечення узгодженості інтересів підсистем, що до неї входять, зокрема інформаційної системи [10].

Як зазначає Щербатенко О. у металургії «використання інформаційних рішень дозволяє підвищити доступність обладнання більш ніж на 10%; підвищити якісні показники продукції до 91%; скоротити більш ніж удвічі обсяг складських запасів деталей і запасних частин; скоротити простої обладнання в середньому на 70–75%; підвищити продуктивність електросталеплавильного цеху на 30%» [2].

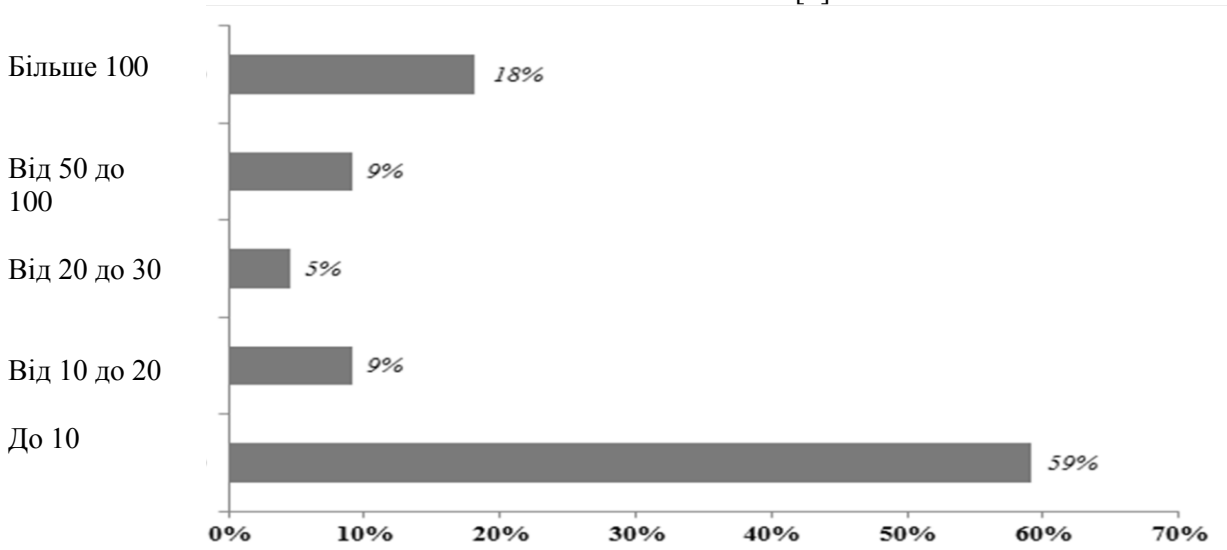

Рис. 2. Кількість осіб, які зайняті підтримкою і розвитком IT-інфраструктури металургійного підприємства
Джерело: розроблено авторами

Відповідно до результатів проведених CNews Analytics досліджень, де брали участь 23 виробничих підприємства та компаній-металотрейдерів, структура розподілу учасників дослідження за чисельністю IT-підрозділу має вигляд, представлений на рис.2 [1].

Згідно з проведеним CNews Analytics опитуванням менеджменту підприємств у

галузі металургії значна частина респондентів (22%) вказали, що їхні IT-відділи самостійно розробляють програмне забезпечення [1]. Також відносно велика частка респондентів (25,2%) заявила, що вони впроваджують сторонні продукти поза сервісним обслуговуванням з боку розробника.

У більшості випадків підприємства відмовляються від дорогих систем, забезпечуючи розробку і впровадження рішень власними силами. Однак, розробка власних рішень найчастіше завершується невдачею внаслідок наступних чинників [2]:

- брак погодженості бізнес-процесів;
- брак оперативного онлайн-обліку;
- брак інструменту управління собівартістю.

Однак, впроваджуючи готове ІТ-рішення, підприємство в свою чергу стикається з низкою проблем, зокрема, з тим, що успіх впровадження вимагає активної участі керівництва, при чому ця участь має бути в достатній мірі кваліфікованою.

Дотепер серед керівників металургійних підприємств існує хибна думка: все, що пов'язано з інформатизацією, є сферою відповідальності більшою мірою ІТ-відділів. Хоча використання інформаційної системи передбачає насамперед моделювання бізнес-процесів, які функціонують на підприємстві, і провести цю роботу без участі менеджменту неможливо [3].

Основні завдання ІТ-відділів згідно опитування такі [1, 10]:

- підтримка локальної мережі та каналів взаємодії з глобальною мережею;
- розробка та впровадження програмних комплексів;
- координація інформаційної діяльності на підприємстві;
- захист інформації від внутрішнього і зовнішнього впливу.

Підсумки проведеного опитування доводять, що практично на кожному третьому підприємстві, яке взяло участь в дослідженні, по цей час немає чіткої стратегії розвитку ІТ [1]. Тільки 18% респондентів змогли повідомити з впевненістю, що на їхніх підприємствах є подібна стратегія. Понад 50% опитаних вказали, що така стратегія в цілому є, але не формалізована належним чином. Головним результатом впровадження інформаційних систем на підприємстві велика частина респондентів (47%) вважає поліпшення інформованості керівництва в процесі прийняття рішень. Також слід зазначити, що 26% опитаних

вважають наслідком впровадження ІТ-рішень конкурентні переваги в бізнесі. На відчутне збільшення продажу продукції орієнтуються 16% респондентів. Більш ніж 10% опитаних звернули увагу на зниження витрат від впровадження ІТ-систем.

Таким чином, **метою статті** є аналіз моделей інформаційної підтримки інтеграції у металургійній галузі та удосконалення процесів розробки засобів відповідних інформаційних технологій, зокрема для вертикально-інтегрованих структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо характеристику загальних напрямків розвитку ІТ-технологій.

Найпоширенішими в галузі металургії залишаються ERP-системи [2]. В теперішній час на українському ERP-ринку встановлено певну рівновагу. Велику частку сукупних продажів програмного забезпечення у сфері металургії займає система R3 від SAP AG. Металургійні підприємства, які її впроваджують, мають великі масштаби та ресурси, формують власні збутові мережі, об'єднуються в холдинги, формуючи єдиний інформаційний простір [4].

Основним конкурентом SAP на ринку бізнес-додатків є рішення від Oracle Corp. Вони зорієнтовані на середні підприємства, спрямовані на удосконалення бізнес-процесів. Найбільш значущі рішення цього сегмента – це управління виробництвом і збутом, включаючи взаємодію з клієнтами, планування та бюджетування.

Найбільш поширеними ІТ-системами для металоторговельних компаній є рішення на базі 1С. Власні розробки металотрейдерів ґрунтуються на саме на базовому функціоналі цієї системи, його може бути гнучко сконфігуровано під бізнес-задачі у сфері металоторгівлі [3]. Слід відмітити, що пріоритетними завданнями розвитку для металургійних холдингів як вертикально-інтегрованих структур є управління ланцюгами постачань, розвиток систем оптимізації організаційного управління, а також систем виробничо-економічного планування, що характеризує рис. 3 [5].

Рис. 3. Схема складових інформаційної системи вертикально-інтегрованих структур у металургії

Джерело: розроблено авторами

Схема формування інформаційної моделі для металургійного підприємства представлена на рис. 4.

Для загальної характеристики ефективності використання систем автоматизації у металургії на практиці використовуються величина витрат на ІТ, скоригована на масштаб бізнесу підприємства, або обсяг річних витрат на ІТ у відсотках від річного доходу. У сумарних витратах на ІТ в

більшості випадків відокремлюють капітальні ІТ-витрати та операційні ІТ-витрати.

За різними оцінками, частка операційних витрат в ІТ є близькою до 60% і, відповідно, 40% у загальному обсязі займають капітальні витрати [8]. Показовим є порівняння операційних бюджетів, в структуру яких включено амортизаційні відрахування, пов'язані з капітальними інвестиціями в ІТ, за декілька минулих років [9].

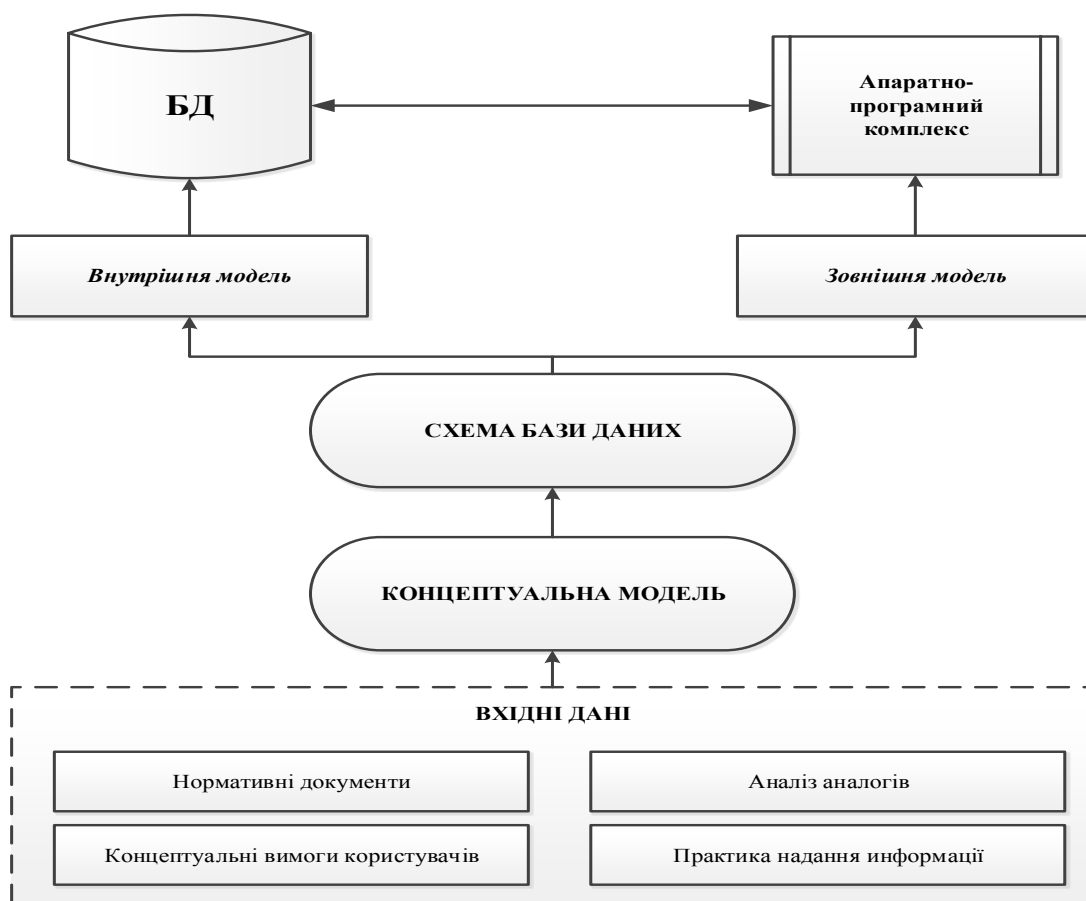

Рис. 4. Схема формування інформаційної моделі

Джерело: розроблено авторами

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи викладене слід зазначити, що корпоративна інформаційна система потребує автоматизації в комплексі всіх видів господарської діяльності металургійних підприємств. Інтегрована система управління матеріальними, фінансовими, трудовими та іншими ресурсами сприяє прийняттю ефективних управлінських рішень керівництвом.

Основними принципами, за якими має бути побудована корпоративна інформаційна система металургійного підприємства є: інтелектуальність; модульність; інтегрованість; адаптивність; доступність; відкритість. Відповідно вимоги до корпоративної інформаційної системи наступні:

використання архітектури клієнт-сервер;

забезпечення безпеки до інформаційних ресурсів;

забезпечення розподіленої обробки інформації;

модульна побудова.

Підходи до побудови корпоративної інформаційної системи у відповідності до

запропонованих моделей містять: комплексний підхід; орієнтація на вимоги споживача; збалансована система ключових показників; системний підхід до управління підприємством. Особливостями кібернетичного підходу до розробки корпоративної інформаційної системи підприємства є: комплексний аналіз та моделювання бізнес-процесів; застосування автоматизованих інструментальних засобів проектування систем; сприяння вертикальній інтеграції бізнесу; погодження з замовником стадій розробки та ключових етапів проекту.

Такий підхід гарантує якісну розробку ІТ-рішень, своєчасність узгодження моделей проекту, які мають важливе значення для виконавця, замовника та інших учасників.

Література

1. Дехканов Д. Информационные технологии в металлургической отрасли / Д. Дехканов // СNews Аналитика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cnews.ru/reviews/free/metal/article/

2. Щербатенко О. Які проблеми українського виробництва можна розв'язати за допомогою ІТ / О. Щербатенко // Forbes Україна. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1412861-yaki-problemi-ukrayinskogo-virobnictva-mozhna-rozv-yazati-za-dopomogoyu-it>

3. Дехканов Д. Информационные технологии в металлургии / Д. Дехканов // Металлоснабжение и сбыт. – №10. – 2006. – С. 61 – 74.

4. Левицкий С. И. Моделирование проектного управления сложными экономическими объектами: монография / С.И. Левицкий; [научн. ред. проф. Ю.Г. Лысенко]. – Донецк: Юго-Восток, 2012. – 341 с.

5. Фрунзе И. А. Моделирование проектной интеграции в организационной структуре КП «Компания «Вода Донбасса» / И. А. Фрунзе // Науковий журнал «БІЗНЕС ІНФОРМ». – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012 – С.229-233.

6. Levitskiy S. I. Assessment Techniques For Integration Efficiency Of Economic Objects / Levitskiy S.I., Frunze I.A., Mikhaylik D.P. // International Journal of Economics, Commerce and Management. - 2014 - Vol. 2, Is.2. - Available at: <http://ijecm.co.uk/wp-content/uploads/2014/02/222.pdf>

7. Levitskiy, S. I. & Frunze I. A. & Zaitseva N. M. (2010). Integrated information system of enterprise's resource management. Ekonomichna Kibernetika [Economic Cybernetics], Vol. 61-63(1-3), pp.87-95.

8. Copland T., Koler T., Murrin J. (2005). The value of companies: measuring and management. M.: CJSC «Olymp-Business». 576 p.

9. Інформаційні системи на підприємствах: розвиток теорії та практики: Монографія / [Р.М. Лепа, Ю.О. Коваленко, О.В. Фінагіна та ін.]; НАН України. Ін-т економіки пром-сті: За ред. Лепа М.М. – Донецьк: ООО „Юго-Восток, Лтд”, 2007. – 250 с.

10. Модели управления жизнеспособными вертикально-интегрированными структурами в экономике : монография / А. В.

Филиппов. – Донецк: Юго-Восток, 2012. – 286 с.

References

1. Dehkanov, D. Information technology in the steel industry. CNews Analytys. From: <http://www.cnews.ru/reviews/free/metal/article/>

2. Scherbatenko, A. (2016). What are the problems of ukrainian industry can be solved by IT Forbes Ukraine. From: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1412861-yaki-problemi-ukrayinskogo-virobnictva-mozhna-rozv-yazati-za-dopomogoyu-it>

3. Dehkanov, D. (2006) Information technology in the metallurgy. Metal Supply and Sales. Vol.10, 61-74.

4. Levitskiy, S. I. (2012). Modeling of project management of complex economic objects: monograph. Yugo-Vostok, Ltd., 340 p.

5. Frunze, I. A. (2012). Modelling of Design Integration in Organizational Structure of ME «Company «Water of Donbass». Business Inform. Vol.4., 229-233.

6. Levitskiy, S. I. (2014). Assessment Techniques For Integration Efficiency Of Economic Objects International Journal of Economics, Commerce and Management. Vol. 2, Is. 2. From: <http://ijecm.co.uk/wpcontent.pdf>

7. Levitskiy, S. I. & Frunze, I. A. & Zaitseva, N. M. (2010). Integrated information system of enterprise's resource management. Ekonomichna Kibernetika [Economic Cybernetics], Vol. 61-63(1-3), 87-95.

8. Copland, T., Koler, T., Murrin, J. (2005). The value of companies: measuring and management. M.: CJSC «Olymp-Business». 576.

9. Lepa, R. M. (2007). Enterprises Information Systems: development of theory and practice: monograph „Yugo-Vostok, Ltd” 250 p.

10. Filippov, A. V. (2012). Models of viable VIC control in economics: monograph „Yugo-Vostok, Ltd”, 286.

Руденская В. В., Левицкий С. И., Михайлик Д. П.

Модели информационной поддержки процессов интеграции в металлургической отрасли

В статье проанализированы проблемы моделирования информационной системы металлургического предприятия, а также разработаны практические рекомендации по внедрению результатов IT-решений в систему управления вертикально-интегрированной структуры с отрасли металлур-

гии. Также формализованы факторы совершенствования информационных процессов вертикально-интегрированной компании, которые позволяют повысить конкурентные свойства вертикально-интегрированной компании. Рассмотрены различные аспекты моделирования информационной деятельности вертикально-интегрированной компании, которые обеспечивают повышение качества управления финансовыми результатами. В работе представлена процессная модель, которая позволяет повысить эффективность функционирования производственной системы и обеспечить устойчивость вертикально-интегрированной системы компании к негативным факторам внешней среды.

Ключевые слова: вертикально-интегрированная структура, металлургическое предприятие, информационная система управления, моделирование.

Rudenska V., Levitskiy S., Mikhaylik D.

Models of integration processes information support in the steel industry

In the article problem of vertically integrated company's information system modelling is set, as well as practical recommendations for implementation of the IT project's results into management system of vertically integrated structure. Models for company's vertically integrated informational system, as well as business control system model are developed, allowing improving of vertically integrated company's competitive qualities. Various Models for IT activities, systems diversification for vertically integrated company are developed, allowing improvement of financial results. Process model for vertically integrated informational system of metallurgical company allow to improve vertically integrated company's overall efficiency. In the article structure for VIC's informational model are developed allowing in-time reaction to changes in external environment and guaranteeing rational decision-making.

Keywords: vertically integrated structure, metallurgical company, information management system, modeling.

Рецензент: Метеленко Н. Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінанси, банківська справа та страхування» Запорізької державної інженерної академії, м. Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Metelenko N. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Finance, Banking and Insurance Department Zaporizhzhya State Ingeneering Academy Zaporizhzhya, Ukraine.

e-mail: Natalya381508@rambler.ru

*Стаття подана
27.12.2016 р.*

СТРАТЕГИЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА В КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЕ

В статье рассматриваются основные направления, формы и методы повышения качества продукции в конкурентной среде. Охарактеризовано, что стратегия качества в компании предусматривает постоянное участие ее высшего руководства в вопросах, связанных с качеством. Это одно из обязательных условий успешного внедрения TQM и является залогом успешной работы компании в вопросах обеспечения качества. Руководство организации должно включать аспекты качества в цели компании, поддерживать ее деятельность финансированием качества, моральными и материальными стимулами, принимать активное участие в улучшении процесса.

Ключевые слова: качество продукции, стратегия, конкурентная среда, развитие.

Постановка проблемы. Современная конкурентная борьба актуализировала разработку стратегии качества. Многие производители пользуются системами качества, соответствующими международным стандартам. Современные методы менеджмента качества связаны с методологией TQM (total quality management) – тотального менеджмента качества.

Анализ последних исследований и публикаций. Основоположителем этой методологии является американский бизнес-консультант Э.Деминг. Идеи Э.Деминга постепенно воплотились в центральную модель TQM, состоящую из пяти базовых элементов, лежащих в основе менеджмента качества (рис. 1).

Цель статьи – анализ стратегии повышения качества в конкурентной среде.

Изложение основного материала исследования. Стратегия качества в компании предусматривает постоянное участие ее высшего руководства в вопросах, связанных с качеством. Это одно из обязательных условий успешного внедрения TQM и является залогом успешной работы компании в вопросах обеспечения качества. Руководство организации должно включать аспекты качества в цели компании, поддерживать ее деятельность финансированием качества, моральными и материальными стимулами, принимать активное участие в улучшении процесса.

Рис. 1. Базовые элементы менеджмента качества
Источник: разработано автором

Из рис. 1 видно, что наиболее важными элементами TQM являются:
– фокусирование всей деятельности

компании на нуждах внешних и внутренних потребителей ее продукта;
– обеспечение реального участия каж-

дого работника в процессе достижения главной цели фирмы – удовлетворении запросов потребителей;

– концентрация внимания на процессах, рассматривая их как оптимальную систему достижения цели – максимизацию ценности продукта для потребителя и минимизацию его стоимости как для потребителя, так и производителя;

– постоянное и непрерывное улучшение качества продукта;

– базирование всех решений компании только на фактах, а не на интуиции или опыте ее работников.

TQM – предполагает высокий уровень выполнения работы для достижения требуемого качества продукции и, опирается на обеспечение высокого уровня производства. Качество работы требует обоснованности принимаемых управленческих решений, совершенствования планирования, учета и контроля. Особое значение имеет качество работы, непосредственно связанной с выпуском продукции (проектирование, контроль технологических процессов, своевременное выявление и предотвращение брака). Качество продукции, являющееся составляющей частью и следствием системы управления качеством, оценивается сегодня совокупностью таких показателей как: надежность при эксплуатации, удовлетворенность ожиданий потребителей, послепродажный сервис и др.

Стандарты ISO серии 9001 (наиболее полная модель версии ISO 9000) установили единый, признанный мировым рынком подход к договорным условиям по оценке систем качества и регламентировали отношения между производителями и потребителями продукции. С 1 января 2013 г. введен в действие ГОСТ ISO 9000-2011. В проекте находится ГОСТ ISO 9001-2015.

Качество у производителя и потребителя – понятия взаимосвязанные. Производитель должен проявлять заботу о качестве в течение всего периода потребления продукта и должен обеспечивать необходимое послепродажное обслуживание.

Повышение сложности изделий привело к увеличению числа оцениваемых свойств. Центр тяжести сместился к комплексной проверке функциональных способностей изделия.

Качество складывается из технического уровня продукции и полезности товара

для потребителя через функциональные, социальные, эстетические, эргономические и экологические свойства. При этом конкурентоспособность продукта определяется совокупностью качественных и стоимостных характеристик товара, которые могут удовлетворять требования потребителя и уровень расходов на его приобретение и потребление.

Для формирования системы управления качеством используется несколько методов.

Метод анализа видов и последствий потенциальных дефектов (FMEA) – эффективный инструмент повышения качества разрабатываемых технических объектов, направленный на предотвращение дефектов или снижение негативных последствий от них. Это достигается, благодаря предвидению дефектов и (или) отказов в работе и их анализу, проводимому на этапах проектирования конструкции и в производственных процессах. Метод может быть также использован для доработки и улучшения конструкций и процессов, запущенных в производство.

Метод FMEA рекомендуется применять при изменении условий эксплуатации технического объекта, требований заказчика, при модернизации конструкций или технологических процессов и т.п.

Метод статистического управления процессами устанавливает основные понятия и элементы этой системы, включая: систему управления процессами; влияние изменчивости на выход из строя процесса; статистически управляемое состояние; цикл непрерывного совершенствования; контрольные карты и их применение.

Метод согласования производства части (например, РРАР) регламентирует систему, при помощи которой поставщик обеспечивает уверенность потребителя, что все его проектные технические данные и требования спецификаций поняты надлежащим образом и, что процесс поставщика имеет потенциал, чтобы производить продукцию, соответствующую этим требованиям в ходе производства.

Метод перспективного планирования качества продукции и план управления (АРQP) – это структурированный метод определения и установления последовательности действий, необходимых для обеспечения удовлетворения потребителя продукцией на стадии ее проектирования и освоения.

APQP позволяет облегчить информационное взаимодействие поставщика и обеспечивает выполнение в срок всех запланированных мероприятий. Это достигается за счет слаженной работы команды и зависит от ответ-

ственности менеджмента компании за удовлетворение запросов потребителя и реализацию стратегических задач. Общая система управления качеством представлена на рис. 2.

Рис. 2. Управление качеством продукции
Источник: разработано автором

Внедрение рассматриваемой системы означает широкую перестройку всего процесса осуществления организационной стратегии, рассчитанной на учет постоянных изменений окружающей среды и внутренних факторов производства.

Изучение опыта компаний по разработке и внедрению Системы Сбалансированных Показателей (ССП) позволяет создать методику ее обоснования, состоящую из четырех этапов:

1) описание перспективных планов и стратегий через совокупность целей и мероприятий; после разработки система должна быть интегрирована в управленческий процесс;

2) сцепление и увязка иерархических уровней (от высшего управленческого звена до вспомогательных звеньев) путем выстраивания соответствующих целей и показате-

лей, организации стратегических коммуникаций, обеспечения компенсации за инициативные решения;

3) планирование – определение путей достижения во времени запланированных результатов через конкретные плановые задания, распределение ресурсов, проектирование стратегических мероприятий;

4) обратная связь и обучение – тестирование теоретической базы стратегии и обновление последней с отражением полученных знаний.

Стандарт ISO 9001-2011 также предлагает собственную систему иерархии документации: политика и цели в области качества, руководство по качеству; процедуры; карты процессов; должностные инструкции, рабочие инструкции, нормативно-техническая документация организации; записи по качеству (отчетные документы, под-

тверждающие выполнение организацией требований стандарта ISO 9001).

Сравнительный анализ показывает, что как ССП, так и стандарт ISO 9001-2011, используют сходные по своей сути формализованные инструменты по отражению и реализации стратегии организации (иерархия документов), поддержанию информационных каналов между отдельными структурными подразделениями и сотрудниками организации, а также оперативному внесению изменений в созданную систему. Данные системы направлены на повышение операционной эффективности организации, выраженную в максимальном удовлетворении интересов потребителя, и, как результат – в достижении поставленных целей – росте объема продаж, повышении текущей доходности и эффективности инвестиций.

Форма связи бюджетов и ССП реализуется при распределении финансовых ресурсов организации между различными стратегическими целями посредством привязки бюджетной заявки или бюджетной статьи к определенной цели. Оценка целесообразности бюджетной заявки ориентируется на конкретный показатель, что позволяет оценить, какие денежные средства необходимы для достижения той или иной стратегической цели.

Бюджетирование – процесс составления и контроля бюджета, которым необходимо управлять, учитывая тактические и стратегические задачи организации. В основе концепции стратегически ориентированного бюджетирования лежит сбалансированная система показателей.

Чтобы согласовать бюджет со стратегией организации, при составлении финансового плана необходимо учитывать основные положения стратегии. Поэтому бюджет организации составляется с учетом различных сценариев развития.

На уровне операционного управления бюджетирование представляет собой планирование операционной деятельности, которая должна быть направлена на исполнение стратегических задач. Так, бюджет продаж отвечает за получение выручки при заложенных в стратегических планах параметрах.

Система управления любым бизнес-процессом опирается на бюджеты и включа-

ет бюджетное планирование, исполнение бюджетов и факторный анализ их результативности.

Весьма продуктивной представляется идея В. Лысковского, состоящая в объединении бюджетирования с ССП и с методологией менеджмента качества (TQM). На взгляд автора идеи, ССП добавляет в бюджетирование системный подход к учету показателей, отражающих цели и эффективность ведения бизнеса на конкретном предприятии. Целевые показатели ССП образуют иерархию: от стратегических целей к тактическим и оперативным. Эта иерархия задается не только различием в горизонте планирования, не столько уровнем консолидации показателей, но и на качественном уровне: стратегия прежде всего определяет какие параметры мы будем контролировать и по отношению к каким нормам мы будем выполнять сравнение этих показателей.

Важно отметить также, что ССП позволяет учитывать в бюджетах не только финансовые показатели, но и натуральные. В связи с этим, помимо понятия финансовой структуры – ЦФО (Центр Финансовой Ответственности), предлагается ввести термин ЦО (Центр Ответственности), отражающий структуру (систему) управления в целом.

ЦО – это, по сути, центр принятия решения, который может и не контролировать финансовых показателей или контроль этих показателей не является основной функцией ЦО (рис. 3).

Основные типы ЦО:

- Центр принятия решения,
- Центр контроля,
- Центр анализа,
- Центр учета,
- Центр логистики.

Центр принятия решения отвечает за принятие и организацию выполнения решения (учет, контроль, анализ и логистику). Это, например, управляющая компания холдинга или система управления подразделением, проектом, направлением. Центр учета отвечает за показатели учета: достоверность, своевременность сбора информации и доставку учетных данных в регламентированном виде адресатам. Это, например, бухгалтерия.

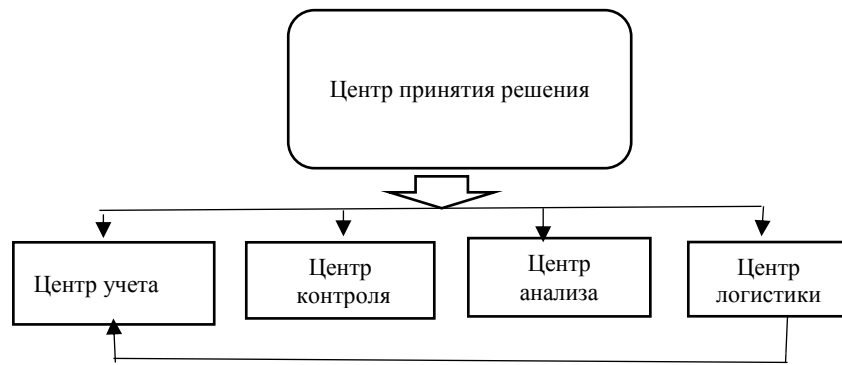

Рис. 3. Структура управления через Центры ответственности

Источник: разработано автором

Центр контроля отвечает за показатели: периодичность контроля, своевременность обнаружения отклонений контролируемых показателей от нормы и обнаружение тенденций изменения групп показателей.

Центр анализа отвечает за разработку и функционирование системы анализа показателей ССП. Он интерпретирует отклонения показателей от нормы, интерпретирует зависимости между ними и обнаруженные тенденции в изменении показателей. Показателями эффективности его работы является: своевременная передача аналитических данных в соответствующий Центр логистики. Для этого должна быть разработана система показателей, отражающих качество функционирования бизнес-процессов, и совокупность методов анализа данных показателей. Это, например, может быть функцией группы качества на предприятии.

Центр логистики отвечает за показатели оптимального функционирования бизнес-процессов: параметры минимизации маршрутов движения материальных потоков. Логистика в данном случае выступает не в узком смысле "оптимизации перевозок", а в широком, как оптимизация любого перемещения материальных и человеческих ресурсов в рамках бизнес-процессов предприятия и за его пределами (снабжение, сбыт). Это, в частности, могут быть диспетчерские функции: создание норм распределения ресурсов, своевременность распределения и перераспределения ресурсов. Центр логистики, в данном контексте, является, по сути, структурой, через которую принятое решение изменяет бизнес-процесс: перераспределяет ресурсы (в т. ч. людские ресурсы), как следствие изменения структуры бизнес-процессов компании.

Таким образом, ЦО задают структуру принятия решений, в то время как ЦФО отражает структуру финансового управления предприятием.

Особенно важно, что вся фактическая информация в бюджеты поступает именно из Центров учета, а используется в Центрах контроля и анализа. Центр логистики в данном случае как бы визуализирует решение, принятое на основе анализа бюджетов. Именно в рамках структуры ЦО рассматривается весь документооборот, как формализацию процесса управления. И именно в этой структуре ставится задача оптимизации документооборота.

Методология TQM в применении к бюджетированию является с одной стороны методологией, с другой акцентирует процессный подход.

В соответствии с TQM (ISO 9001:2011) в работе с бюджетами выделяются 4 раздела:

- 1) ответственность руководства;
- 2) общее руководство ресурсами;
- 3) выпуск продукции и (или) услуги;
- 4) измерение анализ, улучшение.

Особенно важно обращать внимание на следующие бизнес-процессы (БП):

- планирование (через бюджеты);
- учет фактических данных в бюджетах;
- план - фактный анализ;
- принятие решений на основе данных анализа.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В целом можно сказать, что TQM, как система контролирующая регламент бизнес-процессов, дополняет бюджетирование, как систему анализа показателей по этим бизнес-процессам.

Комплексность разработки и своевременность реализации стратегии являются

важной задачей менеджмента организации. Эффект реализации стратегии может быть достигнут как синергетический за счет рационального сочетания и гармоничного использования основных инструментов и совершенствования учетно-аналитического обеспечения систем управления (ССП, бюджетирования, усиления контроля и проведения своевременной адаптации стратегии к меняющимся внешним условиям и внутренним возможностям развития производства). Разработка эффективной стратегии развития организации опирается на всеобщее повышение качества работы, включая качество готового продукта, организации производственных процессов и менеджмента.

Литература

1. ГОСТ ISO 9000-2011. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. Москва. Стандартинформ, 2012.
2. Деминг Э. Выход из кризиса / Э. Деминг. – Тверь: Изд-во «Альба», 1994.
3. TQM - Всеобщее Управление Качеством. – [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/>.

Тюрев В. К.

Стратегія підвищення якості у конкурентного середовища

У статті розглядаються основні напрямки, форми і методи підвищення якості продукції в конкурентному середовищі. Охарактеризовано, що стратегія якості в компанії передбачає постійну участь її вищого керівництва в питаннях, пов'язаних з якістю. Це одна з обов'язкових умов успішного впровадження TQM і є запорукою успішної роботи компанії в питаннях забезпечення якості. Керівництво організації повинно включати аспекти якості в цілі компанії, підтримувати її діяльність фінансуванням якості, моральними і матеріальними стимулами, брати активну участь у поліпшенні процесу.

Ключові слова: якість продукції, стратегія, конкурентне середовище, розвиток.

Tyurev V.

Strategy for improving the quality in a competitive environment

The article examines the main directions, forms and methods to improve product quality in a competitive environment. It characterized that the quality strategy of the company envisages a permanent part of its senior management on matters related to quality. This is one of the prerequisites for the successful implementation of TQM and is the key to the success of the company in quality assurance. The organization's management should include aspects of quality in the company's objectives, support its activities as a financial, moral and material incentives to participate actively in the process of improvement.

Keywords: product quality, strategy, competitive environment and development.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Росія.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economy and Management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russia.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

4. Лысковский В. Бюджетирование в 10 схемах. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iteam.ru/publications/>

5. Савенков Д. Л. Методология стратегии развития коммерческой организации. Автор. диссер. на соискание ученой степени доктора экономических наук. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissers.ru/>.

References

1. Standard ISO 9000-2011. (2012). Quality management systems. Key Provisions of the and vocabulary. Moscow. Standartinform.
2. Deming, E. (1994). Out of the Crisis. Tver: Publishing house "Alba".
3. TQM - Total Quality Management. (2015). From: <http://www.studfiles.ru/>.
4. Lyskovsky, B. (2015). Budgeting in 10 circuits. From: <http://iteam.ru/publications/>
5. Savenkov, D. L. (2015). Methodology Development Strategy Organization's business. Author. dissertations. for the degree of Doctor of Economics. From: <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-ekonomika>.

Статья подана
27.12.2016 г.

УДК 330.4: 338.1

ИЛЬИН С. Ю., ГЕНЕРАЛОВА А. В.

ПОСТРОЕНИЕ ЭКОНОМИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИХ ЗАВИСИМОСТЕЙ МЕЖДУ РЕЗУЛЬТАТИВНЫМИ И ФАКТОРНЫМИ ПОКАЗАТЕЛЯМИ ФИНАНСОВ ОРГАНИЗАЦИЙ

Статья посвящена авторским методикам оценки степени влияния количественных и качественных параметров на финансово-экономическую эффективность деятельность организаций. Данные методики являются универсальными, ориентированы на комплексный и системный анализ изменения объема продукции за счет прямых показателей и размера денежных фондов за счет косвенных показателей эффективности использования финансовых ресурсов организаций наряду с формирующими их первоначальными факторными показателями. Они направлены на выявление и максимальную реализацию всех имеющихся у организаций потенциальных резервов повышения результативности и снижения затратности фондов денежных средств. С помощью применения таких методик организации смогут находить оптимальные решения в сфере ведения финансового менеджмента и формирования финансовых источников. Материал также полезен студентам и преподавателям при изучении микроэкономических дисциплин.

Ключевые слова: экономико-математические зависимости, результативные показатели, факторные показатели, финансы организаций, финансовые ресурсы, капитал и резервы.

Постановка проблемы. Финансовые показатели всецело влияют на конечные результаты деятельности организаций как первичного звена экономики, выступающих в качестве налогоплательщиков и главных источников удовлетворения потребностей людей в различных материальных и нематериальных благах, исходя из экономической специфики денежных ресурсов, проявляющейся в их всеобщем эквиваленте для измерения стоимости товаров и услуг. Поэтому финансовым менеджерам основное внимание необходимо акцентировать на экономико-математическом анализе результативных и факторных финансовых показателей, с помощью которого проводится полное обоснование всех мероприятий по повышению эффективности использования финансовых ресурсов организаций.

Экономико-математические зависимости тесно взаимодействуют с зависимостями экономико-статистического характера, поскольку дополняют их существенную значимость и направлены не только на более углубленное выявление степени влияния факторных показателей на результативные показатели эффективности использования финансовых ресурсов, но и на определение конкретных резервов их улучшения.

Анализ последних исследований и публикаций. Ввиду вышесказанного, авторы предлагают собственную методику построения экономико-математических зависимостей между результативными и факторными показателями в области финансов организаций для проведения ими объективного анализа и осуществления мероприятий по рациональному применению имеющихся у них фондов денежных средств, выступающих в качестве связующего звена между всеми остальными видами ресурсов (трудовыми, материальными, нематериальными, природными ресурсами), в своей хозяйственной деятельности, опираясь на существующие научные взгляды, находящие свое отражение в трудах Р. А. Алборова [1], Л. М. Лабутиной [4, с. 96-99; 5, с. 82-87], К. В. Павлова [2; 7; 8; 9], Р. Г. Саттарова [6, с. 31], А. А. Сергеева [10, с. 509-512], П. А. Цыплякова [11, с. 64-76], Н. В. Чернобаевой [12, с. 185-191], М. И. Шишкина [13, с. 45].

Цель статьи – построение экономико-математических зависимостей между результативными и факторными показателями в области финансов организаций.

Изложение основного материала исследования. Согласно тому, что показатели эффективности подразделяют на прямые и косвенные, означающие соответ-

ственно степень результативности и затратности осуществляемых мероприятий и имеющих друг от друга обратную пропорциональную зависимость, применительно к финансовым ресурсам формулы имеют вид:

$$\text{Эф}_{\text{фр}(n)} = \text{ОП} / \text{СП}_{\text{ср}}, \quad (1)$$

где $\text{Эф}_{\text{фр}(n)}$ – прямой показатель эффективности использования финансовых ресурсов;

ОП – объем продукции, руб.;

$\text{СП}_{\text{ср}}$ – средняя стоимость совокупных пассивов, руб.;

$$\text{Эф}_{\text{фр}(k)} = \text{СП}_{\text{ср}} / \text{ОП} = 1 / \text{Эф}_{\text{фр}(n)}, \quad (2)$$

где $\text{Эф}_{\text{фр}(k)}$ – косвенный показатель эффективности использования финансовых ресурсов;

$\text{СП}_{\text{ср}}$ – средняя стоимость совокупных пассивов, руб.;

ОП – объем продукции, руб.;

$\text{Эф}_{\text{фр}(n)}$ – прямой показатель эффективности использования финансовых ресурсов.

Первый показатель характеризует объем продукции (валовой, товарной, реализованной, чистой) в расчете на единицу средней стоимости совокупных пассивов (фондов денежных средств, из которых складывается величина финансовых ресурсов), второй показатель – величину их средней стоимости в расчете на единицу объема продукции. Оба показателя являются качественными (интенсивными) и зависят от количественных (экстенсивных) показателей (объема продукции и средней стоимости совокупных пассивов). Вместе с ними они влияют с одной стороны, на эффект или изменение результата (прирост или сокращение объема продукции), с другой стороны, на эффект или изменение (экономия или перерасход) финансовых ресурсов, что видно по формулам:

$$\text{Э}_{\text{фр}(э)} = (\text{СП}_{\text{ср}1} - \text{СП}_{\text{ср}0}) * \text{Эф}_{\text{фр}(n)0}, \quad (3)$$

где $\text{Э}_{\text{фр}(э)}$ – эффект экстенсивного использования финансовых ресурсов (изменение объема продукции за счет изменения средней стоимости совокупных пассивов), руб.;

$\text{СП}_{\text{ср}1}$ – средняя стоимость совокупных пассивов в отчетном периоде времени, руб.;

$\text{СП}_{\text{ср}0}$ – средняя стоимость совокупных пассивов в базисном периоде времени, руб.;

$\text{Эф}_{\text{фр}(n)0}$ – прямой показатель эффективности использования финансовых ресурсов в базисном периоде времени;

$$\text{Э}_{\text{фр}(э)} = (\text{ОП}_1 - \text{ОП}_0) * \text{Эф}_{\text{фр}(k)0}, \quad (4)$$

где $\text{Э}_{\text{фр}(э)}$ – эффект экстенсивного использования финансовых ресурсов (изменение средней стоимости совокупных пассивов за счет изменения объема продукции), руб.;

ОП_1 – объем продукции в отчетном периоде времени, руб.;

ОП_0 – объем продукции в базисном периоде времени, руб.;

$\text{Эф}_{\text{фр}(k)0}$ – косвенный показатель эффективности использования финансовых ресурсов в базисном периоде времени;

$$\text{Э}_{\text{фр}(и)} = (\text{Эф}_{\text{фр}(n)1} - \text{Эф}_{\text{фр}(n)0}) * \text{СП}_{\text{ср}1}, \quad (5)$$

где $\text{Э}_{\text{фр}(и)}$ – эффект интенсивного использования финансовых ресурсов (изменение объема продукции за счет изменения прямого показателя эффективности использования совокупных пассивов), руб.;

$\text{Эф}_{\text{фр}(n)1}$ – прямой показатель эффективности использования финансовых ресурсов в отчетном периоде времени;

$\text{Эф}_{\text{фр}(n)0}$ – прямой показатель эффективности использования финансовых ресурсов в базисном периоде времени;

$\text{СП}_{\text{ср}1}$ – средняя стоимость совокупных пассивов в отчетном периоде времени, руб.;

$$\text{Э}_{\text{фр}(и)} = (\text{Эф}_{\text{фр}(k)1} - \text{Эф}_{\text{фр}(k)0}) * \text{ОП}_1, \quad (6)$$

где $\text{Э}_{\text{фр}(э)}$ – эффект интенсивного использования финансовых ресурсов (изменение средней стоимости совокупных пассивов за счет изменения косвенного показателя эффективности их использования), руб.;

$\text{Эф}_{\text{фр}(k)1}$ – косвенный показатель эффективности использования финансовых ресурсов в отчетном периоде времени;

$\text{Эф}_{\text{фр}(к)0}$ – косвенный показатель эффективности использования финансовых ресурсов в базисном периоде времени;

ОП_1 – объем продукции в отчетном периоде времени, руб.

На основе выведенных формул авторами разработаны экономико-математические методики, направленные на проведение углубленного анализа степени влияния экстенсивных и интенсивных факторных показателей на изменение объема продукции и средней стоимости совокупных пассивов для максимально эффективного использования финансовых ресурсов за счет выявленных и в полной мере реализованных резервов их применения в деятельности организаций. Данные методики ориентированы на комплексный (всесторонний) и системный (диалектический) учет элементов финансовых ресурсов, сочетающихся между собой как в состоянии статики, так и в состоянии динамики ввиду того, что они взаимосвязывают друг с другом текущий (отчетный) и прошедший (базисный) периоды времени и предназначены для получения обоснованных прогнозных показателей, являющихся инструментами к разработке мероприятий по оптимизации соотношения объема продукции и средней стоимости совокупных пассивов.

В силу адаптированности авторских методик к диалектическому сочетанию периодов времени, приходим к выводу о необходимости построения экономико-математических зависимостей между результативными и факторными показателями посредством исчисления скорости изменения финансово-ресурсных функций и их приведению к исходному состоянию с учетом структуры совокупных пассивов, включающих в себя разделы «Капитал и резервы», «Долгосрочные обязательства» и «Краткосрочные обязательства», воплощенных в формулах (7), (8).

$$\text{Эф}_{\text{фр}(э)} = \left(\frac{\Delta \text{ОП}}{\Delta \text{КР}_{\text{ср}}} + \frac{\Delta \text{ОП}}{\Delta \text{ДО}_{\text{ср}}} + \frac{\Delta \text{ОП}}{\Delta \text{КО}_{\text{ср}}} \right) \times \\ \times [F_{\text{эффр}(н)} (1 / (\text{КР}_{\text{ср}0} / \text{ОП}_0 + \text{ДО}_{\text{ср}0} / \text{ОП}_0 + \\ + \text{КО}_{\text{ср}0} / \text{ОП}_0)) + C], \quad (7)$$

где $\text{Эф}_{\text{фр}(э)}$ – эффект экстенсивного использования финансовых ресурсов (измене-

ние объема продукции за счет изменения средней стоимости совокупных пассивов), руб.;

$$\left(\frac{\Delta \text{ОП}}{\Delta \text{КР}_{\text{ср}}} + \frac{\Delta \text{ОП}}{\Delta \text{ДО}_{\text{ср}}} + \frac{\Delta \text{ОП}}{\Delta \text{КО}_{\text{ср}}} \right) = \frac{d f_{\text{оп}}}{dx} = \\ = (\text{СП}_{\text{ср}0}) = \frac{f_{\text{оп}}(\text{СП}_{0\text{ср}} + \Delta \text{СП}_{\text{ср}}) - f_{\text{оп}}(\text{СП}_{\text{ср}0})}{\text{СП}_{\text{ср}1} - \text{СП}_{\text{ср}0}}, \quad (8)$$

где $\Delta \text{ОП}$ – изменение объема продукции, руб.;

$\Delta \text{КР}_{\text{ср}}$ – изменение средней стоимости капитала и резервов, руб.;

$\Delta \text{ДО}_{\text{ср}}$ – изменение средней стоимости долгосрочных обязательств, руб.;

$\Delta \text{КО}_{\text{ср}}$ – изменение средней стоимости краткосрочных обязательств, руб.;

$d f_{\text{оп}} / (\text{СП}_{\text{ср}0})$ – дифференцирование функции объема продукции через среднюю стоимость совокупных пассивов, руб.;

$f_{\text{оп}}(\text{СП}_{0\text{ср}} + \Delta \text{СП}_{\text{ср}}) - f_{\text{оп}}(\text{СП}_{\text{ср}0})$ – приращение (положительное или отрицательное) объема продукции за счет приращения (положительного или отрицательного) совокупных пассивов, руб.;

$\text{СП}_{\text{ср}1}$ – средняя стоимость совокупных пассивов в отчетном периоде времени, руб.;

$\text{СП}_{\text{ср}0}$ – средняя стоимость совокупных пассивов в базисном периоде времени, руб.;

По ним можно рассчитывать степень влияния общих и частных экстенсивных и интенсивных факторов на изменение объема продукции и средней стоимости совокупных пассивов для принятия руководством организаций обоснованных управленческих решений по оптимизации их соотношения. С помощью обозначенных формул (7), (8) организациям реально не только выявлять степень влияния экстенсивных и интенсивных финансово-ресурсных факторов на увеличение объема продукции, но и ранжировать их значимость в улучшении данного показателя. Также, формулы (7), (8) помогут определить, насколько они рационально используют собственные и заемные финансовые ресурсы для достижения результата. Отсюда следует, что, сравнив попарно однородные результативные показатели, организации, во-первых, объективно проанализируют тенденцию их изменения в целом и в разрезе отдельных факторных показателей, во-вторых, оперативно предпримут действия по достижению поставленных целей, прежде всего, за счет их качественного совершенствования, ины-

ми словами, интенсивным (прогрессивным) способом.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Подводя итоги проведенного исследования, авторы выделяют достоинства разработанных методик оценки эффективности использования финансовых ресурсов организаций за счет факторов экстенсивного и интенсивного характера:

1. Полный и достоверный учет количественных и качественных параметров, оказывающих влияние на результативные показатели.

2. Возможность оценивать степень взаимосвязи не только взаимосвязь между результативными и факторными показателями, но и между факторными показателями первого и последующих порядков.

3. Комплементарность (взаимодополняемость) и субституциональность (взаимозаменяемость) выявляемых резервов.

4. Конъюнктурная гибкость, адаптированность (приспособленность) к часто меняющимся условиям хозяйственной среды.

5. Применимость в любых отраслях экономики.

Таким образом, организации, применяя авторские методики, смогут оптимизировать уровень эффективности интенсификации использования финансовых ресурсов для увеличения объема продукции и экономии фондов денежных средств и достичь максимально возможных конкурентных преимуществ в занимаемых ими рыночных сегментах.

Литература

1. *Алборов Р. А.* Основы бухгалтерского учета: учебное пособие / Р. А. Алборов. – Москва: Закрытое акционерное общество «Дело и сервис», 2002. – 285 с.

2. *Галиахметов Р. А.* Интенсификация производства в условиях перехода к рыночным отношениям / Р. А. Галиахметов, К. В. Павлов. – Ижевск: Изд-во Удм. ун-та, 1996. – 336 с.

3. *Комышев А. Л.* Бизнес-планирование финансового оздоровления предприятий: учеб. пособие / А. Л. Комышев, Р. Г. Саттаров. – Ижевск, 2003. – 275 с.

4. *Лабутина Л. М.* О самостоятельности бюджетов промышленных регионов / Л. М. Лабутина // Успехи современного естествознания. – 2012. – № 9. – С. 96-99.

5. *Лабутина Л. М.* Совершенствование системы финансирования приоритетных наци-

ональных программ / Л. М. Лабутина // Актуальные проблемы экономики, социологии и права. – 2012. – № 3. – С. 82-87.

6. *Саттаров Р. Г.* Основы менеджмента для руководителей и специалистов предприятий / Р. Г. Саттаров, Б. Д. Зонов – Ижевск: Колос, 2003. – 183 с.

7. *Павлов К. В.* Теория экономического ядра: Монография / К. В. Павлов, М. И. Шишкин. – Ижевск, 1996. – 92 с.

8. *Павлов К. В.* Патологические процессы в экономике: Монография / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2009. – 461 с.

9. *Павлов К. В.* Инвестиции и инновации интенсивного и экстенсивного типа: методы оценки / К. В. Павлов // Экономика и финансы. – 2011. – № 10. – С. 2-8.

10. *Сергеев А. А.* Проблема «социальной лжи» / А. А. Сергеев // Научное обеспечение реализации национальных проектов в сельском хозяйстве: Материалы Всероссийской научно-практической конференции. – 2006. – С. 509-512.

11. *Цыпляков П. А.* На пути к полному хозрасчету / П. А. Цыпляков // Коллективный подряд в сельском хозяйстве Удмуртии: опыт и рекомендации. – Ижевск, 1984. – С. 64-76.

12. *Чернобаева Н. В.* Характеристика взяточничества как одной из самых опасных форм коррупции в России / Н. В. Чернобаева // Вестник Удмуртского университета. Серия Экономика и право. – 2009. – № 2-2. – С. 185-191.

13. *Шишкин М. И.* Антикризисное управление и финансовое оздоровление предприятий АПК: Учебное пособие / М. И. Шишкин, Р. Г. Саттаров, В. А. Зверев. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ижевск: Ижевская государственная сельскохозяйственная академия, 1999. – 66 с.

References

1. *Alborov, R. A.* (2002). Basis of accounting: study guide. Moscow: Closed Joint-Stock society "Business and Service", 285.

2. *Galiakhmetov, R. A. & Pavlov K.* (1996). Intensification of production in the conditions of transition to market relations. Izhevsk: Publishing House of the UDM. University Press, 336.

3. *Komyshv A. L. & Sattarov R. G.* (2003). Business Planning financial recovery enterprises: Textbook. Benefit. Izhevsk, 275.

4. *Labutina, L. M.* (2012). About independence budgets industrial regions. Successes of modern science, 9, 96-99.

5. *Labutina, L. M.* (2012). Improvement of the system of financing of priority national pro-

grams. Actual problems of economics, sociology and law, 3, 82-87.

6. *Sattarov, R. G. & Zonov, B. D.* (2003). Principles of Management for managers and specialists of enterprises. Izhevsk: Kolos, 183.

7. *Pavlov, K. V. & Shishkin M.* (1996). Economic core theory: Monograph. Izhevsk, 92.

8. *Pavlov, K. V.* (2009). Pathological processes in the economy: Monograph. Moscow: Master, 461.

9. *Pavlov, K. V.* (2011). Investments and innovations of intensive and extensive type: methods of assessment. Economy and Finance, 10, 2-8.

10. *Sergeev, A. A.* (2006). The problem of "social lies". Scientific support of the implementation of national projects in agriculture: Proceed-

ings of the All-Russian scientific-practical conference, 509-512.

11. *Tsyplyakov, P. A.* (1984). On the way to full cost accounting. Collective contract in agriculture ud-Murthy: experience and recommendations. Izhevsk, 64-76.

12. *Chernobaeva, N. V.* (2009). Characteristics of bribery, as one of the most dangerous forms of corruption in Russia. Bulletin of Udmurt University. A series of Economics and Law, 2-2, 185-191.

13. *Shishkin, M. I. & Sattar, R. G. & Zverev, V. A.* (1999). Crisis management and financial recovery of agricultural enterprises: Textbook. 2nd ed., Revised. Izhevsk: Izhevlic state agricultural Nye Academy, 66.

Ільїн С. Ю., Генералова А. В.

Побудова економіко-математичних залежностей між результативними та факторними показниками фінансів організацій

Стаття присвячена авторськими методиками оцінки ступеня впливу кількісних і якісних параметрів на фінансово-економічну ефективність діяльність організацій. Дані методики є універсальними, орієнтовані на комплексний і системний аналіз зміни обсягу продукції за рахунок прямих показників і розміру грошових фондів за рахунок непрямих показників ефективності використання фінансових ресурсів організацій поряд з формують їх початковими факторними показниками. Вони спрямовані на виявлення та максимальну реалізацію наявних проблем організацій потенційних резервів підвищення результативності та зниження витратності фондів грошових коштів. З допомогу застосування таких методик організації зможуть знаходити оптимальні рішення в сфері ведення фінансового менеджменту і формування фінансових джерел. Матеріал також корисний студентам і викладачам при вивченні мікроекономічних дисциплін.

Ключові слова: економіко-математичні залежності, результативні показателі, факторні показники, фінанси організацій, фінансові ресурси, капітал і резерви.

Pyin S., Generalova A.

Construction economy mathematical relationship between performance and factorial indicators of financial institutions

The article is devoted to the author's methods of assessment of influence of number of material and quality parameters for financial and economic efficiency of activity of the organizations. These methods are universal, focused on integrated and systematic analysis of changes in the volume of production at the expense of direct indicators and the size of funds due to the indirect indicators of efficiency of use of financial resources, along with forming their initial factor indicators. They aimed at identifying and maximizing all available organizations of the potential reserves for increasing efficiency and reducing costs of funds. With the aid of the use of such techniques, organizations will be able to find optimal solutions in the field of financial management and formation of financial sources. The material also useful to students and teachers in the study of microeconomic subjects.

Keywords: mathematical dependencies, performance indicators, factor indicators, financial organizations, financial resources, capital and reserves, long term liabilities, short term liabilities.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Росія.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economy and Management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russia.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Стаття подана
12.10.2016 г.

АДМИНИСТРИРОВАНИЕ ПЛАТЫ ЗА НЕГАТИВНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ

В статье охарактеризовано, что плата за загрязнение окружающей природной среды связана с возникновением экстерналий или внешних эффектов хозяйственной деятельности. По отношению к окружающей природной среде подавляющее число воздействий связано с отрицательными внешними эффектами: различного рода загрязнениями, отходами, разрушением природных объектов и т.д., которые положительно или отрицательно воздействуют на окружающую природную среду. Доказано, что управление природопользованием и охраной окружающей природной среды – это механизм организации и система деятельности органов государственной исполнительной власти и местного самоуправления в сфере публичных экологических отношений, возникающих в связи с природопользованием, воспроизводством природных ресурсов, охраной окружающей среды, обеспечением экологической безопасности.

Ключевые слова: администрирование, окружающая среда, негативное воздействие, плата.

Постановка проблемы. Плата за загрязнение окружающей природной среды связана с возникновением экстерналий или внешних эффектов хозяйственной деятельности. По отношению к окружающей природной среде подавляющее число воздействий связано с отрицательными внешними эффектами: различного рода загрязнениями, отходами, разрушением природных объектов и т.д., которые положительно или отрицательно воздействуют на окружающую природную среду. В России принцип «загрязнитель платит» реализуется в виде платы за негативное воздействие на окружающую среду, впервые закрепленной в правовом плане Законом РФ «Об охране окружающей природной среды» в 1991 г., который призван выполнять две функции:

- стимулируют природопользователей к сокращению негативного воздействия;
- платежи являются источником последующего аккумулирования денежных средств для ликвидации негативных экологических последствий природопользования.

Анализ последних исследований и публикаций. Управление природопользованием и охраной окружающей природной среды – это механизм организации и система деятельности органов государственной исполнительной власти и местного самоуправления в сфере публичных экологических отношений, возникающих в связи

с природопользованием, воспроизводством природных ресурсов, охраной окружающей среды, обеспечением экологической безопасности [1].

Законодательство, регулирующее сферу негативного воздействия на окружающую среду, в настоящее время находится в стадии реформирования. Во второй половине 2014 г. в Российской Федерации принято несколько Законов, внесших изменения в нормативно– правовые акты, регулирующие сферу негативного воздействия на окружающую среду. Данные поправки, несомненно, оказали влияние на исполнение предприятиями обязанностей по уплате платежей за негативное воздействие на окружающую среду.

Плата за негативное воздействие на окружающую среду установлена федеральным законом «Об охране окружающей среды» взимается за следующие его виды:

- выбросы загрязняющих веществ в атмосферный воздух стационарными источниками;
- сбросы загрязняющих веществ в составе сточных вод в водные объекты;
- размещение отходов производства и потребления.

Обязанность по уплате платы за негативное воздействие на окружающую среду возникает независимо от видов осуществляемой деятельности в случае оказания негативного воздействия [2].

Перечень загрязняющих веществ, за которые взимается плата, установлен на

основании Перечня загрязняющих веществ, в отношении которых применяются меры государственного регулирования в области охраны окружающей среды, утвержденного распоряжением Правительства РФ от 08.07.2015 № 1316-р с учетом наименований загрязняющих веществ согласно Постановлению № 344.

Цель статьи – характеристика администрирование платы за негативное воздействие на окружающую среду.

Изложение основного материала исследования. Для отдельных регионов и бассейнов рек устанавливаются коэффициенты к базовым нормативам платы, учитывающие экологические факторы – природно-климатические особенности территорий, значимость природных и социально-культурных объектов. Для нашей республики предусмотрены коэффициенты, учитывающие экологические факторы по территории Уральского экономического района Российской Федерации: состояние атмосферного воздуха – 2 и почвы – 1,7; состояние водных объектов – по бассейнам реки Волга – 1,12, реки Урал – 1,14.

Дифференцированные ставки платы определяются умножением базовых нормативов платы на коэффициенты, учитывающие экологические факторы.

Плата за загрязнение окружающей природной среды в размерах, не превышающих установленные природопользователю предельно допустимые нормативы выбросов, сбросов загрязняющих веществ, объемы размещения отходов, уровни вредного воздействия, определяется путем умножения соответствующих ставок платы на величину указанных видов загрязнения и суммирования полученных произведений по видам загрязнения.

Плата за загрязнение окружающей природной среды в пределах установленных лимитов определяется путем умножения соответствующих ставок платы на разницу между лимитными и предельно допустимыми выбросами, сбросами загрязняющих веществ, объемами размещения отходов, уровнями вредного воздействия и суммирования полученных произведений по видам загрязнения.

Плата за сверхлимитное загрязнение окружающей природной среды определяется путем умножения соответствующих ставок платы за загрязнение в пределах установленных лимитов на величину превышения фактической массы выбросов, сбросов загрязняющих веществ, объемов размещения отходов уровней вредного воздействия над установленными лимитами, суммирования полученных произведений по видам загрязнения и умножения этих сумм на пятикратный повышающий коэффициент.

В случае отсутствия у природопользователя оформленного в установленном порядке разрешения на выброс, сброс загрязняющих веществ, размещение отходов вся масса загрязняющих веществ учитывается как сверхлимитная [3].

Платежи за предельно допустимые выбросы, сбросы загрязняющих веществ, размещение отходов, уровни вредного воздействия осуществляются за счет себестоимости продукции (работ, услуг), а платежи за превышение их – за счет прибыли, остающейся в распоряжении природопользователя.

В результате переходы на новый механизм платы с отменой ряда повышающих коэффициентов, а также за счет применения различных льгот, предоставляемых предприятиям и организациям, в 2017 году и в последующие годы размер платы может снизиться по сравнению с уровнем 2014–2015 гг. в 1,5–2 раза и даже более [4].

Динамика поступления платы за негативное воздействие на окружающую среду в консолидированный бюджет Российской Федерации за 2011–2015 гг. представлена на рис. 1.

Ожидается, что наметившаяся в последние годы тенденция к уменьшению бюджетных поступлений от платы не только сохранится, но и усилится.

Согласно действующему законодательству администрирование платежей за НВОС является полномочием Росприроднадзора и не предусматривает делегирование полномочий субъектам Российской Федерации или органам местного самоуправления.

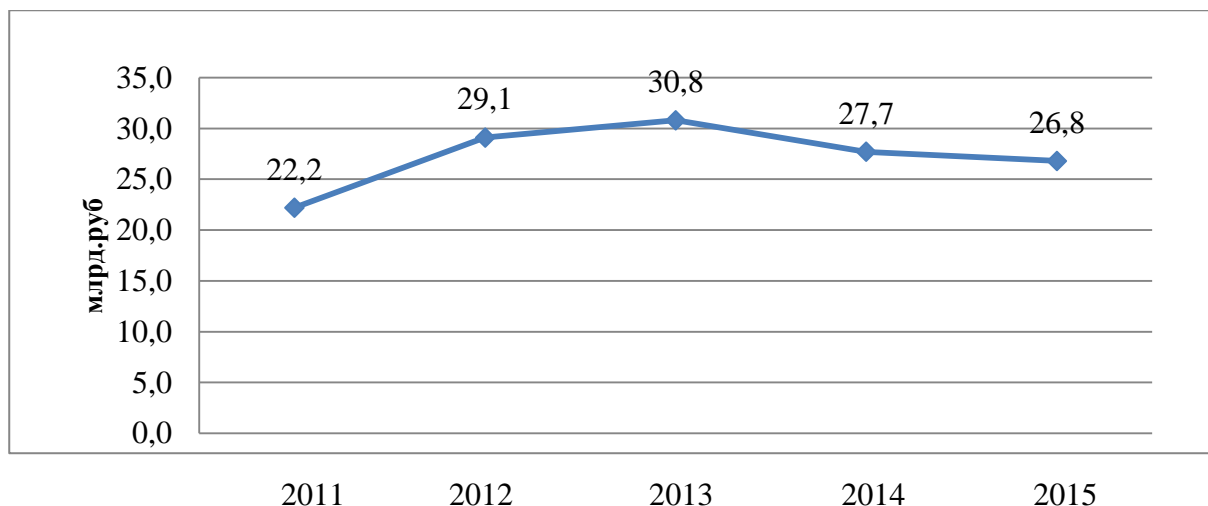

Рис. 1. Поступление в консолидированный бюджет Российской Федерации от платы за негативное воздействие на окружающую среду в 2011–2015 гг., млрд.руб.

Источник: разработано авторами

Управление Росприроднадзора по Республике Башкортостан осуществляет в установленном порядке контроль за правильностью исчисления, полнотой и своевременностью уплаты, начислений, учета, взыскания и принятия решений о возврате (зачете) излишне уплаченных (взысканных) платежей в бюджет и штрафов по ним в отношении доходов, формируемых от платы за негативное воздействие на окружающую среду.

До 2016 года распределение бюджетных средств было следующее:

20 % – федеральный бюджет;

40 % – бюджет субъектов РФ;

40 % – местные бюджеты.

С 2016 года распределение бюджетных средств следующее:

5 % – федеральный бюджет;

40 % – бюджет субъектов РФ;

55 % – местные бюджеты.

Согласно приказа Федеральной службы по надзору в сфере природопользования от 09.09.2013 № 563 поступление в бюджет платы за негативное воздействие на окружающую среду по средам в 2015 году по состоянию на 31.12.2015 представлены в следующей табл. 1.

Т а б л и ц а 1

Поступление платы за НВОС в бюджет за 2015 год, тыс.рублей

Наименование	Поступление в бюджет			
	федеральный (20 %)	субъект РФ (40 %)	местный (40 %)	всего
Плата за выбросы загрязняющих веществ стационарными объектами	11 684,3	23 368,6	23 368,6	58 421,5
Плата за выбросы загрязняющих веществ передвижными объектами	1 320,9	2 641,9	2 641,9	6 604,9
Плата за сбросы загрязняющих веществ в водные объекты	9 963, 8	19 927,6	19 927,6	49 819,0
Плата за размещение отходов производства и потребления	69 806, 9	139 613,7	139 613,7	349 034,3
Плата за выбросы загрязняющих веществ при сжигании ПНГ	8 155,7	16 311,3	16 311,3	40 778,2
Всего	100 931,6	201 863,1	201 863,1	504 657,9

Источник: разработано авторами

В 2015 году Управлением Росприроднадзора по Республике Башкортостан отмечено снижение поступления платы за нега-

тивное воздействие на окружающую среду по сравнению с аналогичным периодом

прошлого года на сумму 41 965,8 тыс.руб., (в 2014 году– 546 млн.руб.).

Анализ показал, что основной причиной снижения общей суммы платы за НВОС является сокращение количества плательщиков в 2015г. по сравнению с 2014г., снижение объемов производства.

Важно отметить, что до 2014 года активно развивалась судоприменительная практика по возврату ранее уплаченной суммы, которая связана с неоднозначной позицией судов, определяющих в качестве плательщика платы за размещение отходов исключительно специализированные организации ряд предприятий, не являющихся специализированными организациями, отказались вносить плату за размещение отходов. Были направлены иски о возврате уже внесенной платы за последние три года. Только по Республике Башкортостан Национальным

банком России было отозвано более 1 миллиона рублей. Аналогичную практику стали применять и более мелкие плательщики.

Снижение платы за сбросы загрязняющих веществ в водные объекты на 13473,6 тыс. рублей связано с зачетом сумм, затраченных на природоохранные мероприятия и модернизацией очистных сооружений крупнейших водоканалов. Управлением Росприроднадзора по Республике Башкортостан в период с 2014– 2015 годы при осуществлении контрольно– надзорной деятельности проведена проверка расчетов платы, корректировка платежей МУП «Уфаводоканал», ООО «Промводоканал» в части правомерного применения льгот.

Общее поступление платы за НВОС в бюджет по средам в 2015 году рассмотрено в следующем рис. 2.

Рис. 2. Поступление платы за негативное воздействие на окружающую среду в бюджет по средам в 2015 году, тыс.рублей

Источник: разработано авторами

Из диаграммы видно, что наибольшее поступление в бюджет по плате за размещение отходов производства и потребления– 69%, на втором месте платежи за выбросы загрязняющих веществ стационарными объектами –12%, на третьем –плата за сбросы загрязняющих веществ в водные объекты – 10%, на четвертом плата за выбросы загрязняющих веществ при сжигании попутного нефтяного газа– 7%.

С 2016 года, в связи с изменениями в законодательстве ожидается дальнейшее снижение платы за негативное воздействие на

окружающую среду, оценочно, на общую сумму до 80 млн. рублей от уровня 2015 года (на 16%).

Необходимо в качестве дополнительного инструмента государственного регулирования поступления платы за негативное воздействие на окружающую среду внедрить специализированное программное обеспечение по нормированию в области негативного техногенного воздействия на окружающую среду и администрированию платы, которое полностью позволит компенсировать прогнозируемое сниже-

ние платы за негативное воздействие на окружающую среду, и возможно увеличить ее поступление.

Литература

1. Маликова Т. Ш. Экономика природопользования: Учебное пособие / Маликова Т. Ш., Николаева С. В., Туктарова И. О. – Уфа, Уфимск. гос. академия экономики и сервиса. – 2008. – 20 с.
2. Губанова С. В. Плата за негативное воздействие на окружающую среду / Губанова С. В. // Экология производства, – 2014. – № 12. – С.72– 78.
3. Назыров А. Д. Развитие инструментария определения платежей за негативное воздействие на окружающую среду / А. Д. Назыров, Т. Ш. Маликова., И. О. Туктарова, А. Х. Агадуллина, Э. Р. Сальманова // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. – 2015 – №12(84). – С. 42.
4. Фильченкова О. А. Новые ставки экологических платежей / О. А. Фильченкова //

Маликова Т. Ш., Агадуллина А. Х., Туктарова И. О.

Адміністрування плати за негативне вплив на довкілля

У статті охарактеризовано, що плата за забруднення навколишнього природного середовища пов'язана з виникненням екстерналій або зовнішніх ефектів господарської діяльності. Стосовно навколишньому природному середовищу переважна число впливів пов'язано з негативно-них зовнішніми ефектами: різного роду забрудненнями, відходами, руйнуванням природних об'єктів і т.д., які позитивно чи негативно впливають на навколишнє природне середовище. Доведено, що управління природокористуванням і охороною навколишнього-щей природного середовища - це механізм організації і система діяльності органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування в сфері публічних екологічних відносин, що виникають у зв'язку з природокористуванням, відтворенням природних ресурсів, охороною навколишнього середовища, забезпеченням екологічної безпеки.

Ключові слова: адміністрування, навколишнє середовище, негативний вплив, плата..

Malikova T., Agadullina A., Tuktarova I.

Administration charges for negative impact on the environment

The article characterized, that the payment for environmental pollution associated with the occurrence of externalities or external effects of economic activities. In relation to the environment the vast majority of impacts associated with the negative-tive external effects: various kinds of pollution, waste, destruction of natural objects, etc., which have a positive or negative impact on the environment. It is proved that environmental management and environmental-ing environment – a mechanism for the organization and operation system of state executive and local authorities in the area of public environmental relations arising in connection with environmental, reproduction of natural resources, environmental protection, ecological safety.

Keywords: administration, the environment, the negative impact fee.

Рецензент: Нусратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, Ph.D. in Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

Экология производства. – 2016 – №10. – С.13– 21.

Referenses

1. Malikova, T. & Malikova, T. S. & Nikolaev S. V. & Tuktarova I. O. (2008). Environmental Economics. Ufa, Ufa. state. Academy of Economics and Service, 20.
2. Gubanov, S. V. (2014). Fee for a negative impact on the environment. Ecology of production, 12, 72- 78.
3. Nazzyrov, A. D. & Malikov, T. S. & Tuktarova I. O. & Agadullina A. H. & Salmanova E. R. (2015). Development Institute strumentariya determining payments for negative impact on the environment. Management of economic systems: electronic scientific journal. – 2015. – №12 (84). – S. 42.
4. Filchenkova O. A. (2016). Becoming New Key environmental charges. Ecology of production, 10, 13 – 21.

Статья подана
19.12.2016 г.

ФИНАНСОВО-КРЕДИТНЫЕ И НАЛОГОВЫЕ МЕТОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОГРЕССА

В статье анализируется система направлений, форм и методов государственного регулирования научно-технического прогресса сквозь призму оценки его влияния на усиление процесса интенсификации общественного воспроизводства. Охарактеризовано, что низкий уровень и незначительные темпы интенсификации производства России, обусловленные прежде всего действием планово-директивной системы хозяйствования, являются одними из важнейших причин глубокого кризиса, в котором оказалась российская экономика. В настоящее время очень важным аспектом государственного регулирования является формирование системы методов стимулирования НТП. Это связано с тем, что в переходный период в условиях роста нестабильности и неопределенности без сильных централизованных мер возможно резкое снижение эффективности НТП.

Ключевые слова: научно-технический прогресс, государственное регулирование, интенсификация производства, фактор, повышение эффективности.

Постановка проблемы. Низкий уровень и незначительные темпы интенсификации производства, обусловленные прежде всего действием планово-директивной системы хозяйствования, являются одними из важнейших причин глубокого кризиса, в котором оказалась российская экономика. Если вспомнить начало перестройки, начало революционного преобразования советского общества, то необходимость реформы тогда обуславливалась потребностью резкого увеличения эффективности общественного производства на основе внедрения наиболее прогрессивных форм НТП, тогда как в действительности темпы НТП были крайне низкими и совершенно не соответствовали потребностям практики. Преобладал эволюционный тип научно-технического прогресса, являющегося, как известно, важнейшим фактором интенсификации, в результате технический уровень предприятий советской экономики существенно отставал от технооснащенности аналогичных предприятий в развитых капиталистических странах (хотя, разумеется, существовали отрасли производства, связанные прежде всего с военной промышленностью, где отставания не было).

Однако сложность накопившихся проблем вследствие хозяйствования на основе социалистических принципов была столь велика, что попытки перехода на иные, рыночные принципы хозяйствования не только не привели к росту эффективности производства, но и глубина экономического кризиса только увеличилась. Повлияла на это также и непродуманность самой кон-

цепции переходного периода. В итоге действия этих факторов привели к тому, что сфера НТП оказалась даже еще в более худшем положении, а тем самым и уровень интенсификации ниже, чем до начала перестроечных процессов. Еще раз подчеркнем, что это связано не только с субъективными ошибками, недостаточно глубоко продуманной концепцией перехода к рынку, но и с действием объективных факторов (глубина и сложность накопившихся проблем, отсталый материально-технический базис, объективные процессы, связанные с «переходностью» современного состояния общества и т. п.). Но тем не менее ряд негативных последствий все же можно было бы избежать, и прежде всего, на основе разработки стратегии государственного регулирования переходных процессов.

В настоящее время очень важным аспектом государственного регулирования является формирование системы методов стимулирования НТП. Это связано с тем, что в переходный период в условиях роста нестабильности и неопределенности без сильных централизованных мер возможно резкое снижение эффективности НТП. Так, анализ показывает, что многие новые виды предприятий (кооперативы, малые предприятия), как правило поступающие от производственной деятельности доходы используют на личное потребление своих сотрудников, в развитие производства по существу средства не вкладываются. В значительной мере такое экономическое поведение объясняется неустойчивостью как общей экономической ситуации в стране, так и неустойчивостью положения са-

мих этих предприятий, а также высоким уровнем цен, недостаточно рациональной налоговой системой, необходимостью осуществления значительных затрат на приобретение новой техники, эффект от использования которой будет получен в лучшем случае лишь через некоторое время и пр.

Анализ последних исследований и публикаций. Сказанное, разумеется, вовсе не означает, что лизинговые фирмы неэффективны. Мировая практика во многих случаях подтверждает обратное, ибо лизинг нередко позволяет начинать новое производство без особых капитальных затрат на новое оборудование, при финансовом лизинге возможны кредитные льготы и др. [3]. Но, как известно, эффективность определенной формы хозяйствования во многом зависит от различного рода условий: политических, правовых, производственных и т. д. И именно о создании организационно-правовых условий, соответствующих и учитывающих специфику переходного периода, и идет речь.

Более подробное рассмотрение проблемы усиления интенсивного характера производства на основе прогрессивных форм НТП позволяет сделать вывод о том, что в новую систему управления НТП, которая формируется при переходе к рынку, должны включаться следующие компоненты: разработка общей стратегии НИОКР; финансирование крупных программ; система научно-технической информации, аккумулирующая мировой опыт; льготы и субсидии, стимулирующие инновационную активность предприятий и их подразделений и ряд других [1].

В развитых странах государство в значительной мере контролирует и определяет развитие новых форм НТП, причем его функции не сводятся только к микроэкономическому регулированию рынка, хотя и это весьма важная сфера его деятельности, ибо, именно контролируемые функции центральных органов власти, например, убеждают отрасли от чрезмерной монополизации, способствуя тем самым более быстрому развитию НТП [4]. Особенно велика роль государства в поддержке и стимулировании развития сферы НИОКР, причем в последнее время это прежде всего проявляется в формировании государственной научно-технической политики, основанной на учете приоритета общеэкономических целей развития и включающей систему определенных мероприятий, таких, как прямое фи-

нансирование НИОКР, развитие инфраструктуры обеспечения этой сферы, использование контрактной системы для осуществления крупных научных проектов и программ и ряд других. Но представляется, что особенно большие возможности в системе регулирования и государственного стимулирования НТП имеются в осуществлении разумной налоговой и амортизационной политики.

Например, в Японии промышленным компаниям, осуществляющим капиталовложения в передовое оборудование, используемое для исследований и разработок новой технологии, налоговое законодательство предоставляет право вычесть из налога на прибыль 7% от величины таких инвестиций [2]. В Великобритании еще 50 лет назад были введены налоговые скидки по инвестициям, которые предоставляются компаниям в первый год эксплуатации машин и оборудования. В Ирландии размер скидок, получаемых компаниями в первый год эксплуатации оборудования, достигает 100%. Следует сказать, что налоговые льготы по инвестициям в новые производственные фонды в той или иной форме используются почти во всех развитых странах. Правда, в таких странах, как Великобритания, Франция, ФРГ решающую роль в стимулировании инвестиций в ряде отраслей промышленности играют не налоговые скидки, а амортизационная политика. В Великобритании, например, многим компаниям разрешено списание полной стоимости технически передового оборудования в первый год его функционирования.

Цель статьи – проанализировать финансово-кредитные и налоговые методы государственного регулирования научно-технического прогресса.

Изложение основного материала исследования. Государство активно содействует осуществлению комплексной автоматизации производства. Так, разработка, производство и внедрение робототехники почти во всех развитых странах осуществляется при активном содействии государства — государственное стимулирование развития робототехники проводится в Японии, ФРГ, Франции, Великобритании, Канаде и других странах. Развитие роботизации возведено в ранг национальных приоритетов. В значительной мере то же самое можно сказать и о государственном стимулировании развития биотехнологии, освоения космического пространства, развития полупроводниковых тех-

нологий, ядерной энергетики и других важнейших направлений НТП. Источниками финансирования НТП в развитых капиталистических странах выступают государственные бюджеты, государственные специальные фонды, собственные средства промышленности фирм, частных некоммерческих организаций и вузов, а также иностранный капитал.

Государственное стимулирование НТП в развитых странах осуществляется в двух основных формах: в прямом государственном финансировании и в поощрении путем создания льготных условий для тех частных и государственных предприятий, которые расширяют научно-исследовательскую деятельность, внедряют прогрессивную технику и технологию. Первая форма в большей степени оказывает влияние на ускорение НТП в сфере научных исследований и освоения новейших отраслей промышленности, вторая — на повышение общего уровня техники и технологии. Во всех развитых капиталистических странах применяются обе эти формы, причем соотношение между ними в разных странах и на различных этапах развития может весьма сильно варьировать. Например, в Японии стимулирование государством НТП помимо прямого бюджетного финансирования осуществляется также с помощью косвенных методов: налоговых льгот и ускоренной амортизации, причем первым крупным стимулятором служит политика налоговых льгот, которая в последнее время играет гораздо большую роль, чем ускоренная амортизация. В ряде других стран соотношение различных видов государственных стимуляторов может быть иным (наиболее контрастно специализация на отдельных видах научно-технической деятельности видна при сопоставлении структуры общих расходов на эти цели в Японии и Франции, в этой связи даже говорят о французской и японской моделях государственного стимулирования НТП).

Адаптационные льготы целесообразно предоставлять убыточным и низкорентабельным предприятиям (без которых невозможно жизнеобеспечение территории, остальным можно рекомендовать сдачу в аренду, выкуп в целом или по частям и пр.), а также нормально работающим предприятиям на компенсацию потерь, связанных с возмещением дополнительных затрат в связи с экстремальными производственными условиями, с ценовыми дотациями и пр. Следует отметить,

что в последнее время во многих развитых странах в механизме государственного воздействия возрастает использование косвенных мер стимулирования НТП, так, в США расширяются налоговые и амортизационные льготы американским компаниям [2]. Льготы по инвестициям чаще всего предоставляются в виде инвестиционных налоговых скидок, получивших название «налогового инвестиционного кредита», так как данная скидка вычитается (кредитуется) из суммы исчисленного налога на прибыль компании. Это создает у компаний заинтересованность в расширении капиталовложений в новое оборудование за счет собственных ресурсов.

В условиях изменчивости и неопределенности значительная часть предприятий получаемые доходы использует практически исключительно лишь на потребление, не вкладывая их в расширение и техническое перевооружение производства. Особенно это справедливо в отношении кооперативов и малых предприятий. Такое положение дел может привести к дальнейшему снижению уровня интенсификации, с связи с этим можно предложить в условиях переходного периода использовать обязательные дифференцированные отчисления в фонд развития производства. Эту меру не следует рассматривать как простой возврат к прежним, социалистическим принципам хозяйствования, она является вынужденной, но в условиях, когда огромное количество видов товарной продукции находит своего потребителя вне зависимости от ее качества, а многие предприятия не заинтересованы в реализации достигнутых НТП, без этой меры уровень технической оснащенности может существенно снизиться.

Важно отметить, что эффективность интенсификации на предприятии во многом зависит от развития информационной, венчурной, организационной, опытно-экспериментальной, лизинговой инфраструктуры и технополисов [3]. В этой связи можно вспомнить о новой концепции стратегического управления фирмой Ч. Стаббарта, в которой фирма рассматривается как элемент систем более высокого порядка, как второстепенный объект стратегического анализа. В этих условиях роль государства во многом определяется умением рационально распределить финансовые источники научно-технического развития, ответственности и риска между всеми уровнями производственной иерархии [8]. Ры-

ночная инфраструктура и призвана уменьшить финансовый риск, который непосилен прежде всего для малых и средних предприятий. Для этого необходимо формировать венчурные компании по созданию и производству инноваций [4]. В западноевропейских странах почти половина объема рискоинвестиций (т. е. риск капиталовложения частных компаний в НИОКР и нововведения) направляется в фирмы, ставящие задачи непосредственного внедрения новых технологий. Фонды рискокапитала образуются за счет разных источников: средств коммерческих банков, страховых компаний, пенсионных фондов и других кредитных учреждений при значительной поддержке государственных организаций. Венчурные предприятия — одна из форм небольших творческих коллективов — образуется, как правило, в высокотехнических отраслях, они специализируются либо на внедрении новых технологий, либо на выпуске новых видов продукции и оказании новых видов услуг.

Однако значительная часть рискоинвестиций реализуется на крупных предприятиях, не ставящих непосредственной цели внедрения достижений НТП. За рубежом во многих крупных фирмах создаются условия для самоуправления в подразделениях и группах, занимающихся решением научно-технических проблем — так называемый внутренний венчур, в них службы маркетинга все более ориентируются на нужды развития внутрифирменных НИОКР. Для эффективного управления процессом интенсификации на предприятии в переходный период целесообразно использовать методы стратегического планирования деятельностью фирмы. В рамках стратегического управления предстоит определять вероятные изменения рыночной конъюнктуры, обосновывать важнейшие стратегические цели и конкретные задачи развития, следить за мировым уровнем качества и технологии в аналогичных производствах, разрабатывать несколько возможных вариантов создания и производства новых товаров и т. д. [8]. Учитывая важность проблемы эффективного управления процессом интенсификации, целесообразно на разных уровнях иерархической системы — региональном, отраслевом, на уровне ОХЗ — предусмотреть создание управляющих звеньев, непосредственно занимающихся вопросами повышения эффективности интенсификации производства. Поскольку комплекс-

ность — существенная черта, характеризующая процесс интенсификации, то лишь постоянная совместная работа квалифицированных специалистов из разных областей позволит эффективно управлять этим процессом, в связи с чем предложенные управляющие звенья должны быть укомплектованы специалистами разного профиля. Причем создание таких органов совсем не обязательно проводить, вводя новые штатные единицы и увеличивая тем самым управленческий персонал, вполне реально в уже существующих отделах поручить курирование проблем, связанных с интенсификацией, группе лиц либо создать новый отдел, забрав штатные единицы из других подразделений. На целесообразность создания отдельных подразделений, специально занимающихся проблемами интенсификации, указывает положительный зарубежный опыт создания подобных подразделений, ибо образование таких венчурных групп, подразделений в корпорации заметно улучшают результативность ее работы в целом [4].

В настоящее время имеются значительные резервы в отношении повышения уровня комплексной механизации и автоматизации производства.

Однако, как показал анализ использования средств производства, весьма низок на предприятиях различных отраслей уровень механизации производственных процессов. Показатели механизации особенно низки в трудоемких регионах (районы Крайнего Севера, Дальнего Востока), они здесь ниже, чем в среднем по отрасли и в ряде других регионов. Таким образом, складывается парадоксальная ситуация: в условиях труднедостаточности, когда уровень механизации и автоматизации производства должен быть выше среднеотраслевого, он, наоборот, оказывается ниже. Объяснить это можно в значительной мере тем, что предприятия больше заинтересованы не в повышении уровня механизации и автоматизации производства, а в необоснованном завышении потребности в рабочей силе, так как все равно ее нехватка устраняется путем оргнабора. Получается, что дефицит рабочей силы вместо того, чтобы служить дополнительным стимулом, оказывается в определенном смысле тормозом на пути ускоренного внедрения достижений НТП.

В настоящее время в рыбной промышленности наибольшее количество рабочих, за-

нятых ручным трудом, приходится на разделку рыбы (66,9%), укладку продукции в тару (72,9%), сортировку рыбы (95,4%), упаковку и оформление готовой продукции (71,8%). В кулинарии и копильном производстве очень важно поднять уровень механизации на подготовительных операциях, так как на них занято от 50 до 70% всех рабочих. Это именно те участки, на которые в первую очередь должны быть направлены усилия проектно-конструкторских организаций. Комплексная механизация позволит существенно снизить долю рабочих, занимающихся ручным трудом.

Помимо комплексной механизации производства, огромное значение для экономии трудового потенциала имеет также процесс автоматизации. Промышленные роботы позволяют повысить производительность труда в среднем в 2 раза, их внедрение дает большой социальный эффект, обусловленный ликвидацией ручного труда. Экономический эффект от внедрения одного робота достигает десятков тысяч рублей в год. Следует отметить, что в настоящее время уровень автоматизации и роботизации предприятий многих отраслей весьма низок.

Таким образом, в настоящее время на предприятиях имеются значительные резервы экономии живого труда. Использовать эти резервы, а тем самым существенно повысить эффективность трудосберегающего направления интенсификации производства позволит реализация на основе предложенных рекомендаций разработанных для каждого предприятия мероприятий, направленных на усиление интенсивного характера производства.

Что касается других направлений интенсификации, то и здесь имеются значительные технико-экономические и организационные возможности повышения эффективности этого процесса. Так, например, большие резервы имеются в повышении уровня материалосберегающего направления интенсификации регионального производства. Расчеты показали, что в отходах обогащения ковдорских руд на Кольском полуострове содержится: кальция и доломита — до 60%, флорстерита — до 35%, слюды — до 12% и т.д., которые направляются в хвостохранилище [5]. Но включение потенциала комплексного использования сырья на основе прогрессивных достижений научно-технического прогресса приведет к тому, что отходы горнопро-

мышленного производства могут быть источником сырья для получения строительных материалов, в производстве огнеупоров и непосредственно использоваться в качестве удобрения в сельском хозяйстве для известкования кислых почв. Имеются возможности и резервы повышения эффективности и фондосберегающего направления интенсификации на предприятиях региона.

Относительно сравнительной эффективности различных направлений интенсификации и приоритетности их реализации следует добавить следующее. По расчетам специалистов, в целом по стране трудосберегающие мероприятия НТП обеспечивали в последнее время подавляющую часть вновь созданной стоимости, превышая аналогичный вклад материалосберегающих мероприятий в 3-4 раза [6].

Как можно видеть, сравнительная эффективность различных направлений интенсификации на предприятиях во многом будет определяться тенденциями экономического развития. В силу той же неопределенности любая оценка в определенном смысле будет носить вероятностный характер (что, например, в нашем случае проявляется в том, какой вариант трудоустроенности будет иметь место на предприятиях региона в перспективе — трудоизбыточность, трудодефицитность или сбалансированность по трудовым ресурсам). Поэтому при определении эффективности как процесса интенсификации в целом, так и ее различных направлений необходимо учитывать влияние и других параметров, иначе говоря, подходить к этому комплексно. Несмотря на неопределенность экономического пространства, тем не менее можно констатировать, что эффективность трудосберегающего направления интенсификации значительно выше эффективности экстенсивного способа решения проблемы трудоустроенности на предприятиях северных регионов, причем по сравнению со многими другими регионами целесообразность и эффективность трудосберегающей политики здесь еще более возрастает в связи с повышенными затратами на производство продукции (в связи с чем при учете обеспеченности предприятия рабочей силой в районах Севера следует ориентироваться на принцип минимальной достаточности, минимально необходимого уровня трудоустроенности). При формировании развитых рыночных отношений в условиях усиления изменчивости и нестабильности органи-

зационной экономической среды для реализации имеющихся возможностей и резервов повышения эффективности интенсификации на предприятиях региона в системе управления и регулирования производственными процессами следует учитывать специфику современной экономической ситуации.

Как известно, интенсификация является материальной основой роста эффективности общественного производства. В связи с этим всесторонний комплексный анализ процесса интенсификации в условиях перехода и формирования развитых рыночных отношений имеет большое значение при разработке оптимальной стратегии формирования и развития российской экономики. Учитывая, что уровень интенсификации отечественной экономики в последнее время существенно снизился, изучение проблем повышения эффективности интенсификации общественного производства имеет большое практическое значение.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Проведенные исследования позволяют сформулировать выводы, предложения и рекомендации как теоретического, так и практического характера.

1. Научно обосновано, что институциональные условия влияют на действие и развитие факторов интенсификации. Поэтому в решении задач интенсификации важное значение имеет создание адекватной требованиям институциональной среды развития. Совокупность способов институционального воздействия на процесс интенсивного развития предстает как «институциональная интенсификация», которая может рассматриваться в качестве нового научного направления экономического регулирования.

2. Предложена концепция формирования институциональной инфраструктуры на основе разработанных критериев классификации институтов, способствующих созданию общественных условий для интенсификации социально-экономического развития. Определение системы институтов как правил, приспособленных к требованиям интенсификации, нацелено на эффективность отдачи их функций в процессе интенсивного развития.

3. Выводы институциональной теории о возможности и неизбежности экономического роста в результате изменения прав собственности в постприватизационный период не нашли подтверждения в российской действительности. Показано, что институ-

циональные преобразования не являются панацей от всех бед и недостатков, допущенных в результате нарушения принципа первичности институциональной трансформации, когда быстротечность реформ не предварялась созданием необходимого режима их обеспечения. Стоит задача преодолеть «институциональные издержки» приватизации, выработать новые механизмы, приспособленные к условиям интенсификации развития.

4. Цели институциональных преобразований — становление инновационно-активных субъектов рынка и на этой основе обновление материально-технической базы производства и интенсификации его развития не были достигнуты, напротив, произошло снижение качественного уровня производства, его деиндустриализация и деинтенсификация. Для преодоления выявленных недостатков нужно обновление основного капитала, внедрение современных высокотехнологичных производств, коренным образом меняющих нынешнее состояние производства.

5. Дана оценка соотношения достигнутых эффектов развития, установлено, что оно происходит как экстенсивным, так и интенсивным путем. Ускорение смены типа экономического роста требует совершенствования форм и методов государственного стимулирования и регулирования, структура которых описана выше.

6. Обоснована роль человеческого потенциала в интенсификации развития и установлено, что соответственно экономической деградации произошли изменения в социальной сфере общества, которые отражают ухудшение индекса развития человеческого потенциала, являющегося одним из показателей интенсификации. Предложены основные направления институционализации развития социально ориентированной экономики.

7. В формировании человеческого потенциала недостаточно учитывается роль качественной основы труда, определяющей развитие или деградацию потенциальных возможностей человека. В связи с этим нами предложена конвенциональная модель качества труда, сочетающая качество труда как предпосылку роста человеческого потенциала и как характеристику результата труда. В интенсификации развития упор должен быть сделан прежде всего на улучшение социаль-

ных качеств труда, определяющих эффективность использования потенциала человека и его развитие.

8. Определены критерии формирования социального качества труда, обоснована совокупность его социальных характеристик, изменение которых по определенным правилам служит средством и целью возрастания трудового потенциала человека.

9. Решен вопрос об измерении социальных свойств труда и дана интегральная оценка движения совокупности этих свойств с совершенствованием технических средств. С учетом развития технической основы и объемов производства осуществлено прогнозирование изменений в качестве труда, что позволило использовать предложенные методы при разработке планов социального развития коллективов.

10. При непосредственном участии авторов проведены исследования и апробированы методы оптимизации интенсивности труда на ряде предприятий. Обеспечение нормальной интенсивности труда позволяет более эффективно использовать временные и психофизиологические ресурсы для рационализации затрат труда и роста его эффективности.

11. Исходя из цели усиления государственного влияния на экономические процессы показана ошибочность тенденции сведения полномочий государства в этом аспекте до минимума. Институциональная концепция государственного регулирования должна основываться на совершенствовании структуры его функций и обеспечении их выполнения. Выделена схема институциональных функций государства, реализация которых позволит органам власти существенно влиять на взаимодействие субъектов хозяйствования и преодоление негативных сторон рыночных отношений, так или иначе препятствующих поступательному росту экономики.

12. Важным компонентом осуществления регулирующих функций государства является совершенствование властных отношений государства и корпораций, процесс их сочетания в рыночной системе. Нами предложена консенсусная модель взаимодействия институтов власти государства и корпораций, внедрение которой создает возможность демократического согласования интересов сторон. На «стыке» действия двух институтов власти складывается баланс эф-

фективности развития, создания условий для более полного использования потенциала экономики.

13. Показано, что интенсификация развития связана не только с прогрессом в системе производительных сил, но и с совершенствованием производственных отношений, прежде всего, связей с малым и средним бизнесом как наиболее мобильным и перспективным сектором экономики. Обеспечить благоприятные и стабильные условия экономической деятельности, защиту прав и безопасность предпринимательства является назревшей задачей государства и общества.

14. В регулировании интенсивного развития актуальным является преодоление административных барьеров, препятствующих использованию ресурсов и возможностей, скрытых в системе экономических отношений. Нужна, таким образом, реформа технического регулирования на основе сокращения многих функций государственных органов.

Литература

1. Гапоненко А. Инновации и инновационная политика на этапе перехода к новому технологическому порядку / А. Гапоненко // Вопросы экономики. – 1997. – № 9. – С. 84 – 97.
2. Государственное финансирование научно-технического прогресса в развитых капиталистических странах / А. В. Жемчужников, А. В. Толкушкин, И. А. Кравченко и др. М.: Финансы и статистика, 1989. – 239 с.
3. Кадыров Р. Организационные проблемы ускорения НТП в республике / Р. Кадыров // Экономист. – 1992. – № 4. – С. 55–62.
4. Никитин С. Экономический механизм НТП в рыночных условиях / С. Никитин // Вопросы экономики. – 1991. – № 11. – С. 13-23.
5. Павлов К. В. Интенсификация экономики в условиях неопределенности рыночной среды / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2007. – 271 с.
6. Павлов К. В. Патологические процессы в экономике / К. В. Павлов. – М.: Магистр, 2009. – 458 с.
7. Рубин Ю. В. Интенсификация экономики и революционный характер перестройки / Ю. В. Рубин // Известия Акаде-

мии наук СССР. Серия экономическая. – 1988. – № 6. – С. 24–32.

8. Системный анализ экономики региона. Часть 3 : учебное пособие / под редакцией. К. В. Павлова и М. И. Шишкина. – Ижевск : Удмуртия, 2001. – 285 с.

References

1. *Gaponenko, A.* (1997). Innovations and the innovative policy at a transition stage to a new technological order. *Economy Questions*, 9, 84-97.

2. *Zhemchuzhnikov, A.V. & Tolkushkin A. V. & Kravchenko I. A.* (1989). State financing of scientific and technical progress in the developed capitalist countries. *Moscow: Finance and statistics*, 239.

3. *Kadyrov, R.* (1992). Organizational problems of acceleration of scientific and tech-

nical progress in republic. *The Economist*, 4, 55-62.

4. *Nikitin, S.* (1991). The economic mechanism of scientific and technical progress in market conditions. *Economy Questions*, 11, 13-23.

5. *Pavlov, K. V.* (2007). Intensification of economy in the conditions of uncertainty of the market environment. *Moscow: Master*, 271.

6. *Pavlov, K. V.* (2009). Pathological processes in economy. *Moscow: Master*, 458.

7. *Rubin, J. V.* (1988). An intensification of economy and revolutionary character of reorganization. *News of Academy of Sciences of the USSR. A series economic*, 6, 24-32.

8. *Pavlov, K. V. & Shishkin, M. I.* (2001). The system analysis of economy of region. A part 3: the manual / under edition *Izhevsk: Udmurtiya*, 285.

Павлов К. В.

Фінансово-кредитні та податкові методи державного регулювання науково-технічного прогресу

У статті аналізується система напрямків, форм і методів державного регулювання науково-технічного прогресу крізь призму оцінки його впливу на посилення процесу інтенсифікації суспільного відтворення. Охарактеризовано, що низький рівень і незначні темпи інтенсифікації виробництва Росії, обумовлені перш за все дією планово-директивної системи господарювання, є одними з найважливіших причин глибокої кризи, в якій опинилася російська економіка. В даний час дуже важливим аспектом державного регулювання є формування системи методів стимулювання НТП. Це пов'язано з тим, що в перехідний період в умовах зростання нестабільності і невизначеності без сильних централізованих заходів можливе різке зниження ефективності НТП.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, державне регулювання, інтенсифікація виробництва, фактор, підвищення ефективності.

Pavlov K.

Financial and tax credit and methods of state regulation of scientific and technological progress

The article analyzes the system of directions, forms and methods of state regulation of scientific and technical progress in the light of assessment of its impact on the strengthening of the intensification of the process of social reproduction. Characterized by the low level and the rate of minor intensification of production in Russia, due primarily action planning and policy-management system, are among the most important causes of the deep crisis in which was the Russian economy. At present, a very important aspect of government regulation is to create a system of methods to stimulate scientific and technical progress. This is due to the fact that during the transitional period in terms of growth of instability and uncertainty without strong centralized measures possible sharp decline in the effectiveness of NTP.

Keywords: technological change, government regulation, the intensification of production factor efficiency.

Рецензент: Нусратуллин В. К. – доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе Института экономики и социологии Уфимского центра Российской Академии наук, г. Уфа, Российская Федерация.

Reviewer: Nusratullin V. – Professor, Ph.D. in Economics, Deputy Director for Research of the Institute of Economics and Sociology, Ufa Centre of the Russian Academy Sciences, Ufa, Russian Federation.

e-mail: nvk-ufa@rambler.ru

Статья подана
24.12.2016 г.

УДК 657.1.012.1

КАЛІНЕСКУ Т В.

АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ДО УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Доведено необхідність впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) в практику діяльності вітчизняних підприємств та доцільність наведення адекватної формалізованої інформації згідно інтересів користувачів. Означено вплив реальної інформації на соціально-економічне становище у суспільстві і морально-психологічний стан його громадян. Запропоновано заходи щодо прискорення введення МСФЗ та продуціювання нових знань, що обумовлюють соціально-економічний прогрес у країні, напрями подальших досліджень з перетворення оточуючої дійсності в інтереси суспільства.

Ключові слова: МСФЗ, вимоги користувачів інформації, інформаційне суспільство, євроінтеграція, соціально-економічний прогрес.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання висуваються до суб'єктів господарювання у регіонах вимоги щодо максимального її наближення до міжнародних соціальних стандартів, з метою відповідності умовам євроінтеграції, посилення контролю за повнотою отримання доходів, економією витрат та формуванням прибутку (збитку). Наразі заклики щодо прийняття глобальних стандартів звітності лунають все частіше [1, с. 202], виходячи з того, що прозора фінансова звітність забезпечує зміцнення бюджету держави, сприяє інвестиційній привабливості, діловій активності підприємств у виробничій і фінансовій сферах, що в кінцевому підсумку відбивається на поліпшенні соціально-економічного стану регіонів, благополуччі українського суспільства і конкретної людини. Не врахування вимог часу, відсутність достовірної, адекватної інформації [2, с. 353, 354] щодо усіх намагань уряду довести свою прихильність до євроінтеграційного руху, приводить лише до розчарування населення, не сприйняттю реформ, регіональних трансформацій, що проводиться в країні. Так за останніми опитуваннями населення щодо тих соціально-економічних наслідків, що залишив по собі 2016 рік [3, с. 3] постає така картина:

майже $\frac{3}{4}$ населення сьогодні вважають, що Україна зайшла у безвихідь і рухається у неправильному напрямі розвитку;

85% громадян вважають, що вони живуть сьогодні набагато гірше, ніж три роки тому: все нижче доходи, купівельна спроможність, погіршення пенсійного і соціального забезпечення, зменшення можливостей

для працевлаштування, розгул бандитизму, високі комунальні тарифи та стрімке їх зростання на фоні низької платоспроможності населення та виникнення загрози загублення житла через комунальну заборгованість;

74% людей вважають, що теперішня влада не зацікавлена у зупиненні конфлікту на Донбасі, бо більшість з урядовців наживаються на контрабанді в зоні АТО, а зазначені масштаби корупції тільки збільшують і без того великі доходи усіх, хто має відношення до військового постачання; згідно результатам досліджень Transparency International за рівнем розповсюдження корупції Україна займає останнє (найгірше) місце серед країн Європи і Центральної Азії. А 86% громадян вважають, що з корупцією в Україні борються погано.

Задля зміни суцільної думки слід докорінно змінювати джерела отримання прозорості, достовірної інформації населенням, систему обліку та звітності в країні згідно до євроінтеграційних вимог та викликів. Саме стандартизована фінансова звітність повинна надавати інформацію про суспільно-корисну діяльність підприємства, яка може бути виміряна з позицій ролі підприємства в оточуючому соціально-економічному середовищі; бути корисною для інвесторів і кредиторів з метою прогнозування, порівняння й оцінювання споріднених обсягів виробництва, грошових потоків та орієнтування на розкриття усіх можливостей підприємства.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Розглядом та вирішенням проблемних питань, пов'язаних із гармонізацією національної фінансової звітності з міжнарод-

ними стандартами досліджено у працях М. В. Корягіна [4], В. Ю. Світличної, С. М. Малик [5], Г. А. Семенова, О. М. Панченко, Л. А. Птициної [6], О. М. Яворської [7]. Особливості складання звітності вітчизняних підприємств всебічно висвітлили у працях Ф. Ф. Бутинця [8], С. В. Івахненкова [9], Г. Г. Кірейцева, І. В. Мельниченко [10] та інших [11, с. 82 – 86].

Однак, окремі особливості складання фінансової звітності, у зв'язку з частими змінами у законодавстві, залишаються нерозкритими, особливо ті, що характеризують соціальну відповідальність підприємств, забезпечують гармонізацію звітності вітчизняних підприємств до умов сприйняття їх іноземними інвесторами.

Тому метою даної статті є обґрунтування теоретичних і методичних положень щодо удосконалення методики складання фінансової звітності та формування умов у національному й регіональних економічних середовищах щодо сприйняття вимог їх застосування МСФЗ [12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Можна з певністю стверджувати,

що у сучасній світовій економіці не існує країн з однаковими системами обліку [1, с. 203], тому що мають свою регуляторну систему бухгалтерського обліку, що відповідає законодавчим актам та рівню розвитку фінансового ринку в країні. Окрім того, на організацію системи бухгалтерського обліку впливають різні фактори, до яких можна віднести ступінь економічного розвитку країни, рівень інфляції, особливості розвитку правової системи, переважні джерела фінансування суб'єктів господарювання, що породжують й різні вимоги до фінансової та загально доступної соціально-економічної інформації, а саме: достовірності, уніфікованості, системності, несуперечливості і таке інше.

Метою складання будь-якої фінансової звітності є забезпечення інформаційних потреб широкого кола користувачів, котрі, виходячи з реально висвітленого стану суб'єкта господарювання, можуть приймати правильні соціально-економічних рішення (табл. 1).

Т а б л и ц я 1

Вимоги, що висуваються до фінансової звітності

Користувачі звітності	Інформаційні потреби
Інвестори, власники	Придбання, продаж та володіння цінними паперами. Участь у капіталі підприємства. Оцінка якості управління та ділової активності та іміджу підприємства на вітчизняному та міжнародному (європейському) ринках.
Керівництво підприємством	Можливість приймати правильні рішення щодо регулювання діяльності підприємства, залучення широкого кола інвесторів, підвищення доходів, соціально-економічної ефективності розвитку
Банки, постачальники та інші кредитори	Забезпечення зобов'язань підприємства. Оцінка здатності своєчасно виконувати зобов'язання
Замовники	Оцінка здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання, відповідність визначеній активності та спроможності підприємства.
Працівники підприємства	Оцінка здатності підприємства забезпечувати стабільне соціально-економічне становище на підприємстві. Виконувати свої зобов'язання перед працівниками. Соціальна відповідальність підприємства.

Джерело: складено автором з урахуванням [14, с. 389]

Хоча з роками економіка більшості країн стає дедалі абстрактнішою і відірваною від реального світу, бо економісти світу здебільшого вивчають не те, як працює реальна економічна система, а будують свої теорії за принципом – що треба зробити, якби поставити себе на це місце, яке є проблемним, не виходячи із свого кабінету [13, с. 26]. Проте активні інтеграційні економічні процеси вимагають більше уваги приділяти питанням складання прозорості і достовірної фінансової звітності суб'єктами господарю-

вання, яка б задовольняла вимоги закордонних бізнес-партнерів і містила правдиву, зрозумілу, достовірну та доступну інформацію.

Аналіз використання МСФЗ показує, що вони обов'язкові для всіх суб'єктів господарської діяльності – в 91 країні світу, дозволені до застосування поряд з національними стандартами – у 25 країнах [15]. Але такий рекомендаційний характер використання МСФЗ поряд з національними положеннями бухгалтерського обліку (у тому чи-

слі в Україні) не зобов'язують суб'єкти господарювання їх повноцінно застосовувати й адаптувати. Бо наразі не існує іншої інформації, завдяки якій можна з'ясувати чим володіють суб'єкти, перевірити їх реальне місцезнаходження, змусити їх заплатити борг, перетворити ресурси на гроші, поділити власність на частки, порівняти різні активи між собою. Дослідження сучасних економістів світу доводять, що в більшості країн подібна фінансова інформація – нестандартизована, а норми, які регламентують подачу цієї інформації відрізняються не просто в різних регіонах, а навіть «на різних вулицях». Тому життя майже 80% населення пострадянських країн відрізняється не тільки від розвинених, але і від життя вестернізованих еліт цих країн. І воно так само різке, як життя білих й чорних за апартеїду в Південно-Африканській Республіці [13, с. 26]. Хоча попри очевидну бідність, навіть найбідніші країни мають набагато більше майна, ніж можна собі уявити. Проблема складається в тому, що їхня власність не представлена у той спосіб, який створює додаткову вартість. Більш того, можна знайти будь-яку діяльність, що проходить поза всякою звітністю, починаючи від виробництва комп'ютерних деталей і програм до реактивних винищувачів на експорт [13, с. 36 - 38]. Тому однозначним реальним вибором для урядів таких країн є інтегрування усіх ресурсів та їх упорядкування у прозорі легальні рамки, бо більшість потенційних активів сховані, доступного капіталу мало, а регіональна економіка – обмежена й млява. Адже нерозкритий, незафіксований характер різних активів залишає необмежений простір для виникнення непорозумінь, плутанини та анулювання різних угод як на державному, регіональному, так і на міжнародному рівнях. Саме доступний, відкритий спосіб розкриття інформації й пропонується зробити згідно МСФЗ.

Щоб організувати суспільство (суб'єкти господарювання) надавати таку формалізовану інформацію треба створювати відповідне «культурне середовище» [13, с. 197-199] та закласти необхідні етичні, правові норми, притаманні усьому людству, а не тільки успадкованим ціннісним символам прийдешніх поколінь [16]. Відкритість, доступність, легальність інформації, що спирається на адекватні суспільні закони (положення, резолюції, стандарти) про власність, фінансові активи і таке інше – дає переваги

для будь-якої культури загалом, бо спирається на довірі між людьми різних культур, здешевлюють спільні дії щодо створення соціально-економічного простору для взаємовигідної діяльності.

Сучасний етап адаптації фінансової звітності більшості підприємств України до вимог МСФЗ ставить нові завдання щодо формування інформації: необхідно більш суттєве розкриття інформації щодо функціонування різних сегментів бізнесу; сум невикористаних кредитних коштів; цінних паперів, що знаходяться у вільному обігу; поточного фінансового стану і т.п.. Саме така інформація лежить в основі даних про реальну, справедливу (ринкову) вартість активів і зобов'язань та викликає цікавість у іноземних інвесторів. Проте формування виваженої політики оцінки активів і пасивів є найбільш трудомістким завданням при переході до МСФЗ. Окрім того, виходячи з того, що національна система бухгалтерського обліку увібрала в себе майже всі узагальнюючі моделі бухгалтерського обліку і підготовки звітності (континентальну, південно-американську, ісламську, інтернаціональну), але більше зорієнтована на консервативний підхід до облікової політики, потреби державних органів, виконання податкової політики та жорсткий законодавчий регламент розкриття усієї фінансової інформації [1, с. 204 - 205].

Попри все, що Україна намагається відповідати усім вимогам євроінтеграційного процесу, але для формування й висвітлення у фінансової звітності інструментів, що є ефективними механізмами соціально-економічного розвитку національної економіки, мають бути вирішені такі проблемні питання:

приведення у відповідність загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку до МСФЗ із встановленням регламенту їх застосування;

створення надійної системи управління та моніторингу щодо складання фінансових звітів за міжнародними стандартами;

запровадження загальнообов'язкових інструкцій (положень) щодо переходу підприємств України на підготовку фінансової звітності згідно МСФЗ.

Саме таке однозначне розуміння фінансової звітності дозволить підсилити довіру іноземних інвесторів до показників розвитку національної економіки, об'єктивно

сприймати та ухвалювати обґрунтовані соціально-економічні рішення.

Слід розуміти й той факт, що чим швидше суб'єкти господарювання пристосуються й адаптуються до вимог МСФЗ, тим скоріше визначиться роль і місце країни у нових умовах розвитку світового співтовариства. Бо МСФЗ – розширюють обрії для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, високотехнологічних сфер економіки, подолання проблем у багатьох сферах життєдіяльності українського суспільства, сталого розвитку окремих регіонів та особистості загалом. До цього слід додати, ще й можливості, завдяки такій інформації, стимулювати розвиток регіональної громади щодо використання різного роду прихованих потенціалів, забезпечення самодостатності регіону та пошук альтернативних джерел зниження дотаційного тиску на Державний бюджет. Саме така достовірність, доступність, обґрунтованість означеної з вимогами МСФЗ інформації, що задовольнить інтереси усіх користувачів (див. табл. 1) дозволить розробити стратегічні заходи щодо структурно-територіальної організації регіонального виробництва на засадах тих суспільних викликів, що потребують певних трансформацій в регіонах України.

Висновки та напрями подальших досліджень. Процес застосування МСФЗ повинен бути поступовим та цілеспрямованим. Безумовно, він має привести до трансформації економіки регіонів. Окрім того, він буде стимулювати появу нових досліджень, пов'язаних з розвитком соціально-демократичних засад ведення українського бізнесу, що варто для подальшого вивчення, адаптування й розповсюдження позитивного досвіду на теренах України.

Будь-яка невпевненість знижується, а добра поінформованість населення (потрібні знання про те, що відбувається по сусідству [17, с. 413, 414]) підтримується освітньою культурою, витрати на яку збільшено у державному бюджеті 2017 року на 23% у порівнянні з поточним [18]. Проте витрати на підтримку вищих власних структур, а саме Кабміну – будуть підвищені на 130%, адміністрації президента – на 63%, а народним депутатам – на 20%. Таке порівняння зі статистикою, що наведена на початку статті, не надає оптимістичного настрою ні дослідникам, хто займається питаннями інформаційності суспільства, ні населенню, яке сприймає такі

дані вже заздалегідь у негативно-психологічному стані. Бо не обов'язково, щоб усі були проінформовані, але найважливіше - щоб інформація не містила системних упереджень. Тому напрями подальших досліджень будуть спрямовані на розробку теоретико-методологічного підґрунтя для вирішення питань щодо наукового обґрунтування особливостей сучасних соціально-економічних процесів, усвідомлення необхідності нових підходів до власного розвитку, розв'язання стратегічних державних питань, систематизуючи, уніфікуючи проблеми та способи їх подолання у різних регіонах країни. Проте головний акцент буде зроблений на практичних способах:

а) адекватного інформаційного відтворення тих явищ, що перетворюють оточуючу дійсність в інтересах суспільства;

б) продуціюванню нових знань, які обумовлюють соціально-економічних прогрес;

в) запровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій, у тому числі тих, що прискорюють перехід до МСФЗ, що дозволяють вирішувати соціально-економічні проблеми людства, держави, регіонів, громадян.

Література

1. Ефективність управління в процесі реформування: макро- та мікроекономічні аспекти: Колективна монографія / За наук. ред. проф. Родіонової І. Ф. – К.: ВНЗ «Університет економіки і права «Крок», 2012. – 364 с.

2. Розвиток інформаційного суспільства: колективна монографія в 10-ти томах / Том 9. Правові та соціально-психологічні виміри новітнього інформаційного суспільства. – К.: ВНЗ «Університет економіки і права «Крок», 2015. – 424 с.

3. Итоги года в зеркале общественного мнения // Наша газета. 2016. – №22(39), 28 декабря. – С. 3

4. *Корягін М. В.* Проблеми трансформації фінансової звітності відповідно до вимог МСФЗ / М. В. Корягін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.

5. *Світлична В. Ю.* Гармонізація національної фінансової звітності з міжнародними стандартами / В. Ю. Світлична, С. М.

Малик. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal>.

6. *Семенов Г. А.* Гармонізація обліку та фінансової звітності промислового підприємства щодо міжнародних стандартів / Г. А. Семенов, О. М. Панченко, Л. А. Птицина. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2009_1/files/Econ_01_2009_Semenov_ta_inshi.pdf.

7. *Яворська О. М.* Необхідність переходу України на міжнародні стандарти фінансової звітності / О. М. Яворська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20_9/176_Kartuzowa_NV_20_9.

8. *Бутинець Ф. Ф.* Бухгалтерський фінансовий облік та фінансова звітність в Україні. – К.: Знання, 2008. – 546 с.

9. *Івахненко С. П.* Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: потенційні переваги і реальні проблеми / С. П. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 2. – 245 с.

10. *Кірейцев Г. Г.* Обліково-аналітичне забезпечення управління виробництвом продукції виноградарства: монографія / Г. Г. Кірейцев, І. В. Мельниченко; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К.: ННЦ "Ін-т аграр. економіки", 2013. – 231 с.

11. Обліково-аналітичне забезпечення розвитку підприємства в антикризових умовах управління: Колективна монографія / За ред канд. екон. наук Гадзевича О. І. – Луцьк Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 204 с.

12. Про застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку: Резолюція Європейського Парламенту від 19.07.2002 р. №1606/2002.

13. *De Soto E.* Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше / Ернандо де Сото: пер. з англ. М. Климчук. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 223 с.

14. Теорія бухгалтерського обліку: [монографія] / [М. Добія, Ш. Сандер, Р. Матезіч та ін.]; за ред. Л.В. Нападовської.– К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. – 735 с.

15. Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності: краща світова практика, українські реалії та досвід країн СНД. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nabu.com.ua/pdf>

16. *Калінеску Т. В.* Символи оподаткування людської економіки / Т. В. Калінеску // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. – 2012. – № 2(6). – С. 24 – 28.

17. *Марглін Стівен А.* Економіка: гнітюча наука. Як економічний спосіб мислення розхитує засади спільноти / Стівен А. Марглін. – К.: Темпора, 2012. – 520 с.

18. Трати на Кабмін виростуть на 130% // Наша газета. 2016. – №22(39), 28 декабля. – С. 2.

References

1. Efficiency of management in the process of reformation: macro- and microeconomic aspects: monograph (2012). Rodionova I.F. (Ed.). – K.: HEE "University of Economy and Right "Step", 364.

2. Volume 9. Legal and social-psychological measuring of the newest informative society (2015). In Development of informative society: monograph in 10 volumes. – K.: HEE "University of Economy and Right "Step", 424/

3. Results of year in the mirror of public opinion (2016). Our newspaper, 22(39), December, 28, 3.

4. *Koryagin, M. V.* (2012). Problems of transformation the financial reporting in accordance with the requirements of ISFR. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/2012_33/Koryagin.pdf.

5. *Svitlychna, V.J. & Malik, S.M.* (2011). Harmonization of the national financial reporting with the international standards. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/kgm_econ/2011_100/234-241.

6. *Semenov, G. A. & Panchenko, O. M. & Ptycyna, L. A.* (2009). Harmonization of account and financial reporting of industrial enterprise in relation to the international standards. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/oc_gum/of.

7. *Yavorska, O. M.* (2009). Necessity of transition the Ukraine on the international standards of the financial reporting. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20_9/176_Kartuzowa_NV.

8. *Butynec, F. F.* (2008). A financial record-keeping and financial reporting are in Ukraine. – K.: Knowledge, 546.

9. *Ivakhmenko, S. P.* (2011). Information technologies in organization of record-keeping and audit: potential advantages and real problems. *Record-keeping and audit*, 2, 245.

10. *Kireicev, G. G. & Melnichenko, I. V.* (2013). Registration-analytical providing of management the production of vineculture: monograph. K.: REC "Institute of agricultures economies", 231.

11. Registration-analytical providing of development of enterprise in the antycrises terms of management: the Collective monograph. *Gadzevych O.S.* (Ed.). Lutsk: East European National University after name Lesia Ukrainka, 204.

12. About application of international standards the record-keeping: Resolution of European Parliament from 19.07.2002 №1606/2002.

13. *De Soto, Hernando.* (2012). The mystery of capital. Why a capitalism wins only in

the West and fails everywhere Else. K.: Nika-center, 223.

14. *Dobii, M. & Sander, Sh. & Matezich, R. & others* (2011). Theory of record-keeping: monograph. K.: Kyiv National Trade and Economic University, 735.

15. Introduction of international standards the financial reporting: the best world practice, Ukrainian realities and experience the countries of UIC. Retrieved from <http://www.nabu.com.ua/Analitics/MSFO.pdf>

16. *Calinescu, T. V.*(2012). Symbols of taxation a human economy. *Time Description of Economic Reforms*, 2, 24 - 28.

17. *Marglin, Stephen A.* (2012). Economy: The Dismal Science. How thinking Loke Economist Undermines Community. K: Tempora, 520.

18. Spending on Cabinet of Ministers will grow on 130%. Our newspaper, 22(39), December, 28, 2.

Калинеску Т.В.

Адаптация международных стандартов финансовой отчетности к условиям функционирования отечественных предприятий

Обоснована необходимость внедрения международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) в практику деятельности отечественных предприятий и целесообразность предоставления адекватной формализованной информации в соответствии с интересами пользователей. Определено влияние реальной информации на социально-экономическое состояние в обществе и нравственно-психологическое состояние его граждан. Предложены мероприятия по ускорению введения МСФО та продуцированию новых знаний, которые обуславливают социально-экономический прогресс их знаний, в стране, направления дальней исследований по преобразованию окружающей действительности в интересах общества.

Ключевые слова: МСФО, требования пользователей информации, информационное общество, евроинтеграция, социально-экономический прогресс.

Calinescu T.

Adaptation of International Standards of Financial Reporting to conditions of operation the national enterprises

It is argument the necessity of introduction the International Standards of the Financial Reporting (ISFR) for practices of activity the national enterprises and expediency of aiming of the adequate formalized information in obedience to interests of users. It is marked the influence of the real information on socio-economic position in society and morally-psychological condition of its citizens. Measures are offered in relation to the acceleration of introduction of ISFR and to produce of new knowledge which stipulates socio-economic progress in a country, directions of further researches from converting of surrounding reality into interests of society.

Keywords: ISFR, requirements of users of information, informative society, eurointegration, socio-economic progress.

Рецензент: Покатаєва О. В. – доктор економічних наук, доктор юридичних наук, професор, Перший проректор Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Reviewer: Pokataeva O. – Professor, Ph.D. in Economics, Ph.D. in Legals, First vice-rector the Classic Private University, Zaporizhzhya, Ukraine.

e-mail: olga.ogarenko@zhu.edu.ua

Стаття подана 28.12.2016 р.

УДК 332.1.001.76

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ КРЕАТИВНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ У ТРАНСКОРДОННОМУ ПРОСТОРИ

Окреслено інституційний базис розвитку творчих індустрій в системі транскордонного співробітництва України. Типологізовано підприємства креативного сектора та виявлено передумови капіталізації їх потенціалу підприємств в транскордонному просторі України. Запропоновано напрями активізації та розвитку підприємств креативних індустрій в межах Карпатського єврорегіону. Зокрема розвивати креативний сектор рекомендовано шляхом вдосконалення інституційного забезпечення, у тому числі впровадження цільових програм підтримки суб'єктів підприємницької діяльності у цьому сегменті економіки, активізації участі у реалізації спільних проектів в межах програм транскордонного співробітництва, створення транскордонних креативних кластерів, запровадження освітніх програм.

Ключові слова: підприємства, креативні індустрії, транскордонне співробітництво, програми, конкурентні переваги, розвиток.

Постановка проблеми. В умовах посилення глокалізаційних тенденцій, активізації транснаціональних процесів виробництва товарів і послуг для багатьох держав постає питання розвитку тих секторів економіки, які забезпечують стабільне продукування ВВП, а також формування конкурентних переваг місцевих громад, забезпечення зростання рівня зайнятості.

В умовах тотальної роботизації більшості виробничих процесів, зростання глобального розподілу праці, концентрації окремих виробництв Азійським регіоном, для стимулювання внутрішнього виробництва розвинені країни запровадили низку цільових програм розвитку творчої економіки. Адже саме творча економіка забезпечує створення унікального конкурентного продукту, який містить істотну частку інтелектуальної власності, і який складно або неможливо скопіювати іншим виробникам.

Крім того, перспективність спільної реалізації як комерційних, так і некомерційних проектів у сфері креативного підприємництва зумовлена істотними спільними культурними ресурсами транскордонних регіонів, спільними цінностями і необхідністю спільного збереження спадщини для економічного розвитку. Втім незважаючи на актуальність піднятої проблематики, вона досі в Україні комплексно не досліджена, не сформовано понятійний апарат творчої економіки, недостатньо повно розроблений нормативно-правовий базис розвитку підприємств креативного сектора, а у стратегіях розвитку економіки України як на рівні держави, так і на локальному рівні, істотний потенціал творчих індустрій належно не оцінений, капіталізується на дуже низькому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про істотний потенціал творчих індустрій окреслено у низці наукових досліджень як віт-

чизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких І.Р.Флорида довів значимість творчих людей у розвитку громад та держав [1], Л.С.Бім вказала на бенефіції від розвитку креативного підприємництва, які полягають у подоланні безробіття, творчій самореалізації творчих працівників, розвитку їх потенціалу [2], а Е. Караянісом систематизовано термінологічні поняття та визначення процесів і явищ у сфері творчих індустрій [3], Вахович та О.Чуль обґрунтували перспективність розвитку креативного підприємництва в Україні [4], Н. Мікула та ін. визначила роль культурних ресурсів у формуванні унікальних конкурентних переваг громад [5], М.Скиба підтвердив необхідність розвитку креативних індустрій для формування і капіталізації інноваційного потенціалу підприємств України [6]. Незважаючи на те, що творчі індустрії найактивніше розвиваються саме у транскордонних регіонах України, інституційний базис, розвиток цього сектора економіки має частотніший потенціал, передумови і чинники такої співпраці у транскордонному просторі не знайшли належного відображення у наукових доробках вітчизняних вчених

Метою статті є обґрунтувати доцільність та перспективність розвитку підприємств креативного сектора економіки у транскордонному просторі України.

Завданнями статті є:

- визначити інституційний базис розвитку творчих індустрій в системі транскордонного співробітництва України;
- типологізувати діяльність підприємств у сфері креативного підприємництва;
- виявити передумови капіталізації потенціалу підприємств креативного сектора економіки України в транскордонному просторі України;

- запропонувати напрями активізації та розвитку підприємств креативних індустрій в межах Карпатського євро регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурна співпраця є однією із базових умов програм євро регіонального співробітництва. Для налагодження такого співробітництва держави формують відповідний інституційний базис. Зокрема, Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів констатує, що заохочення культурного співробітництва є необхідним у транскордонних регіонах, оскільки воно є важливою та необхідною передумовою будь-яких заходів щодо зміцнення довіри [7]. Як можемо проаналізувати з оцінок ефективності транскордонного співробітництва різних держав, налагодження співпраці через культуру дає синергетичний ефект розвитку іншим галузям у транскордонному просторі, оскільки формує середовище довіри, спільних цінностей та цілей розвитку [8, с. 12].

Необхідність налагодження культурного співробітництва у транскордонному просторі обумовлена нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про транскордонне співробітництво», Концепцією Державної про-

грами розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 рр., основні положення якої знайшли відображення в оновленій Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр., регіональних програмах соціально-економічного та культурного розвитку, а також програмах транскордонного співробітництва.

Асоціація європейських регіонів наголошує на важливій ролі транскордонного співробітництва у сфері культури є одним, серед форм так званої «доданої вартості» регіонального розвитку завдяки транскордонному співробітництву є політична, інституційна, соціально-економічна та соціокультурна додана вартість [9].

Важлива роль креативного підприємництва полягає не лише у тому, що воно забезпечує створення робочих місць, стимулює інноваційний процес, але також розвиває горизонтальні зв'язки в суспільстві, створює нову систему цінностей народу. Якщо цілями підприємницької діяльності у інших секторах економіки є отримання прибутку, то бізнес у сфері творчих індустрій передбачає й інші цілі діяльності (рис.1).

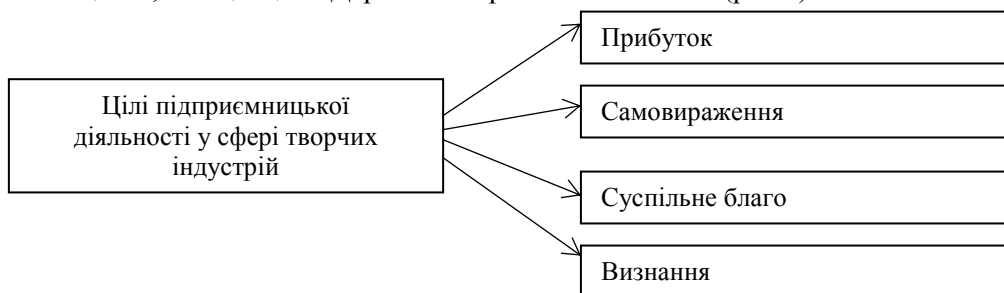

Рис. 1. Цілі креативного підприємництва
Джерело: розроблено авторами

В ідеальних умовах креативне підприємство дозволяє забезпечити досягнення усіх чотирьох цілей. Втім на практиці суб'єктам підприємництва у креативному секторі доводиться обмежуватися лише окремими з цих цілей. Очевидно, що у більшості випадків креативне підприємство має передусім соціальну функцію, оскільки переслідує не лише мету одержання прибутку, але і набуття певної соціальної ролі у суспільній системі підприємців, а також формує стимули суспільного розвитку.

З метою розвитку творчих індустрій в окремих державах створені відокремлені міністерства та відомства, програми розвитку креативної економіки реалізуються на державному, регіональному та локальному рівнях. Зокрема в країнах ЄС запроваджена

оцінка індексу креативності, а також імплементовано низку програм, першими з яких у Європі стали наведені у табл.1.

Також окремі європейські країни та територіальні громади формують індивідуальні моделі розвитку культурної політики та творчих індустрій. У цьому контексті культура у Європейському союзі розглядається як ключовий чинник стимулювання творчості та інновацій. У багатьох європейських звітах та тематичних дослідженнях показано тісну кореляцію між рівнем розвитку культурного сектора та творчості [12]. Більшість з європейських програм розвитку креативного підприємництва інтегровані з програмами розвитку транскордонного співробітництва.

Таблиця 1

Управління розвитком творчих індустрій Європейських країн

Країна	Інституції, метою яких є розвиток творчих індустрій	Назва відповідного звіту чи програми розвитку творчих індустрій	Рік
Австрія	Міністерство економіки і праці	Стратегічний план розвитку творчих індустрій	2004
Австрія (Відень)	Управління торгівлі Відня, кінофонд, окремі наукові працівники (В. Раценбок та ін.)	Огляд економічного потенціалу творчих індустрій Відня	2004
Бельгія (Фландрія)	Фландрійський творчий регіон	Творчі індустрії у Влаандерені	2006
Великобританія	Управління культури, ЗМІ та спорту	„Карта творчих індустрій”	1998, 2001
	Управління культури, ЗМІ та спорту	„Нові таланти для нової економіки”	2008
Данія	Міністерство торгівлі та Міністерство культури	Доповідь „Творчі індустрії Данії - культурна та економічна політика”	2000
Іспанія (Каталонія)	Каталонський інститут культурних індустрій	Путівник культурних індустрій	2002
Іспанія (Андалузія)	Управління культури Андалузії	Стратегічний план для культури	2007
Скандинавські країни (Данія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Ісландія)	Скандинавський центр інновацій за участю представників різних інституцій творчого сектора	Зелена книга творчих індустрій	2007
Нідерланди	Міністерство економіки та Міністерство освіти культури та науки	„Культура та економіка: наш творчий потенціал”	2005

Джерело: узагальнено авторами на підставі [13]

Статистика креативного сектора засвідчує істотні вигоди, які дає розвиток творчих індустрій. Так, за даними Департаменту культури, медіа та спорту Великобританії кількість робочих місць в творчих галузях (включаючи як творчі, так і підтримуючі галузі з 2014 по 2015 рік збільшився на 3,2 % (до 1,9 млн робочих місць). З 2011 року зростання склало 19,5 %, що на фоні постійного скорочення робочих місць і інших сферах (кількість робочих місць у інших галузях з 2011 р. зросла лише на 2 %), засвідчує істотний потенціал зайнятості населення, зокрема і у прикордонних регіонах.

Перспективним для прикордонних територій є не лише розвиток креативного підприємництва, але і створення цілих кластерів чи творчих територій, які стають самобутніми та привабливими для туристів об'єктами. За розмірами творчі кластери є різними: від величезних територій (напр., Голівуд у США чи Болівуд у Індії), Емшер-парк (парк індустріальної культури в центрі Рурського басейну, що став прикладом вда-

лого розвитку постіндустріальної економіки Німеччини). Окремі кластери є невеликими за обсягом („The Mushroom work”, Ньюкасл, Великобританія). У Берліні були визначені ключові напрямки підвищення конкурентоспроможності міста, на базі яких було вирішено створити 3 кластери: логістичний, медичних технологій та творчих індустрій. У 2008 р. муніципальне управління економіки та технологій, а також управління ЗМІ, інформації та комунікаційних технологій розробило проекти 8 пріоритетних кластерів для міста, одним із яких став економічний кластер „Комунікації, медіа та культурні індустрії” у рамках Стратегії інформаційних та комунікаційних технологій Берліна та соціально-економічного розвитку міста. Для розвинених міст повсякденними стали хаби, коворкінги, креативні квартали, творчі території, сквоти та інші інноваційні форми організації підприємницької діяльності.

Для України актуальність розвитку креативного підприємництва у транскордонному просторі є беззаперечною. Зокрема у

царині збереження та актуалізації історико-культурної спадщини істотними є спільні культурні надбання мешканців прикордонних територій суміжних держав, родинні, релігійні та інші зв'язки. Для розвитку і підтримки таких зв'язків розвивається ціла підприємницька інфраструктура: транскордонні

освітні програми, туристичні послуги, книгодрукування, фестивальна індустрія тощо.

Значна частина дослідників сьогодні користується Сінгапурською моделлю типологізації творчих та культурних індустрій (рис. 2).

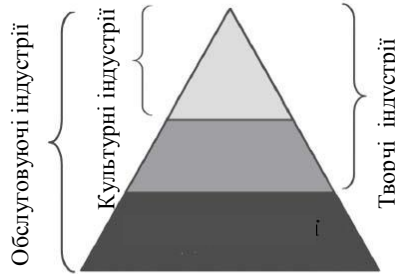

Рис. 2. Сінгапурська модель творчих індустрій
Джерело: узагальнено авторами на підставі [13]

Згідно з класифікатором видів економічної діяльності ЮНЕСКО відносить такі галузі: рекламу, архітектуру, відео-, кіно- та фото виробництво, музику, аудіо, візуальні та виконавські мистецтва (включаючи фестивалі), поліграфію та друковані ЗМІ, радіо та телебачення, торгівлю творами мистецтва та антикваріатом, дизайн (включно з дизайном у сфері моди), ремесла, бібліотеки (включно з архівами), музеї, місця історичної та культурної спадщини, інші заклади культурної спадщини, інші творчі індустрії (комп'ютерні ігри, програмне забезпечення, електронні ЗМІ). Дотичними індустріями є система громадського харчування, туристичних послуг, промоції тощо.

Зважаючи на розмивання територіальних кордонів між ринками, зокрема завдяки зростанню обсягів продукування об'єктів інтелектуальної власності, які часто не мають територіальної прив'язки, відкриваються нові можливості для співпраці в транскордонних просторах. Значимість такої співпраці важлива не лише для місцевих спільнот, але і може мати глобальне значення. Так серед 7 об'єктів, що внесені до списку об'єктів культурної та природної всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – 3 об'єкти мають транскордонний характер: дерев'яні церкви Карпат (об'єкт, внесений спільно Україною та Польщею), Букові праліси Карпат (внесені Україною, Словаччиною та Німеччиною), Геодезична дуга Струве (внесено Норвегією, Швецією, Фінляндією, Росією, Естонією, Латвією, Білоруссю, Україною Молдовою).

Лише для промоції, туристичного, організаційного, наукового обслуговування доцільно налагодити співпрацю в галузі туризму, графічного дизайну, освіти. Причому найефективніше таке співробітництво налагоджувати саме у формі кластерів, які охоплювали увесь ланцюжок створення доданої вартості пов'язаної з використанням цих культурних об'єктів.

ЄС для інтеграції країни у загальноєвропейський простір ініційовано кілька програм, частина з яких пролонговані сьогодні: програми транскордонного співробітництва, які схвалені Європейською Комісією "Україна – Румунія – Республіка Молдова" (Рішення № 3806/29, 29.07.2008 р.), "Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія" (Рішення № С (2008) 5146, 23.09.2008 р.), "Україна – Польща – Білорусь" (Рішення № К (2008) 6411, 06.11.2008 р.) та "Чорне море" (Рішення № С (2008) 7406, 27.11.2008 р.). У зв'язку із очікуваннями євроінтеграції України, питання про пролонгацію цих програм на даний час обговорюється.

Формування партнерських зв'язків у сфері культури і мистецтва для збереження і популяризації культурної спадщини, створення нових культурних об'єктів, культурного співробітництва є дієвим інструментом стимулювання транскордонної співпраці, сприяє зближенню суб'єктів транскордонного процесу, забезпечує розвиток нових сфер економічної співпраці, сприяє міжлюдським контактам. Перевагами креативного підприємництва для розвитку економіки регіонів є :

- висока мобільність та адаптивність креативного підприємництва;
- формування унікальних конкурентних переваг;
- розвиток малих підприємств та зростання індивідуальної зайнятості;
- прогресивні форми зайнятості (напр. фріланс, аутсорсинг);
- висока частка інноваційної продукції;
- акумулювання творчого потенціалу завдяки чому забезпечується капіталізація ресурсів;
- підвищення рівня привабливості громад для проживання;
- зростання дохідності місцевих бюджетів;
- покращення іміджу як окремих суб'єктів підприємництва, так і територіальних громад та держави.

Аналізуючи зв'язки підприємств, установ та організації у сфері культури єврорегіонів, можемо констатувати, що транскордонне співробітництво в галузі культури має тривалу безперервну історію, у порівнянні із іншими видами співпраці, найперше обумовлене спільним історичним минулим народів прикордонних територій, родинними зв'язками, чисельними етнічними меншинами суміжних країн по обидва боки кордону, спільною культурною спадщиною та близькістю культур, релігійною співпрацею, які пов'язані з формування ринку товарів і послуг, що обслуговують такі зв'язки.

Сьогодні в Україні інституціоналізовано такі єврорегіони: Чорне море, Карпатський єврорегіон, Верхній Прут, Дністер, Нижній Дунай, Дніпро, Слобожанщина, Ярославна, Донбас, угодами про створення яких передбачена співпраця у сфері культури. Програмою розвитку єврорегіонів в Україні окреслена доцільність поєднання зусиль в економічній сфері, розбудові інфраструктури, науковій та культурній співпраці, обміні досвідом між відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування тощо.

Наймасштабнішою грантовою програмою ЄС, якою передбачене фінансування проектів культурного та аудіовізуального секторів є «Креативна Європа», окремі проекти отримують фінансування від 200 тис. до 2 млн євро. В межах Програми «Креативна Європа» 2014-2020 рр. сформовано логістичну інфраструктуру, зокрема для пошуку партнерів для реалізації проектів активно використовують соцмережі, тематичні зу-

стріч і та проекти. На сьогодні кожен підприємець у сфері творчих індустрій може знати партнерів для реалізації власних ініціатив у Фейсбук групі «Пошук партнерів», учасниками якої є кілька тис. осіб, зацікавлених у такій співпраці.

Найактивнішим серед західних єврорегіонів є налагоджене співробітництво у сфері культури між прикордонними територіями Польщі та України. Так, укладені угоди про міжрегіональне співробітництво між усіма областями України та воєводствами Польщі. За даними Посольства України в Республіці Польща на регіональному та місцевому рівнях між Україною та Польщею станом на вересень 2013 р. підписано близько 450 угод про міжрегіональне співробітництво, практично усі передбачають налагодження співпраці у культурній сфері.

Для прикладу, між адміністративно-територіальними одиницями Волинської області та Республіки Польща укладено понад 30 міжрегіональних угод, зокрема Угода про економічне, торговельне, науково-технічне і культурне співробітництво між Волинською областю України та Люблінським воєводством Республіки Польща. В межах цієї транскордонної співпраці реалізовано низку проектів, серед яких: «Люблін і Луцьк з точки зору кухні. Безмежний світ кулінарії польсько-українського пограниччя» (2007 р.), «Ягеллонський ярмарок – спільна спадщина Сходу і Заходу» (2007-2008 рр.) та ін.

Програма прикордонного співробітництва «Україна – Румунія – Республіка Молдова» пріоритетним визначає налагодження міжособистісного співробітництва, яке значною мірою формується у соціокультурній площині, що актуалізує розвиток культурного співробітництва. Так, у 2010 р. серед 8 діючих проектів, підтриманих фондом, 2 стосувалися безпосередньо співробітництва у сфері культури: «Популяризація спільної культурної спадщини в транскордонному регіоні Чернівці – Сучава» та «Створення інтегрального туристичного продукту для розвитку культурного туризму на Буковині» зі загальним обсягом фінансування – 991,9 тис.євро). Станом на вересень 2013 р. в межах цієї програми реалізовувались 3 проекти у сфері культури: «Історико-етнографічна спадщина – складова сталого розвитку туризму на Буковині», «Партнерство заради розвитку культурних традицій серед молоді»; «Транскордонний освітній обмін в галузі Європейських студій як спри-

яння зменшенню ефекту кордону на східно-му рубежі ЄС» зі загальним бюджетом проєктів 1742,5 тис. євро.

Сьогодні розроблені діють й інші програми єврорегіонального співробітництва. Наприклад, бюджет підтримки Європейської політики сусідства на 2011-2013 рр. склав 5,7 млрд. євро. , з яких Україна протягом трьох років отримала понад 470 млн євро. Серед напрямів розвитку транскордонного співробітництва Україна – ЄС особливе місце займала співпраця у форматі «Від людини до людини», обсяг фінансування якого складав понад 75 млн євро або 21 % у загальній структурі фінансування. В межах пріоритету було реалізовано комплекс культурних і мистецьких проєктів, спрямованих на збереження, відродження і популяризацію фольклорних традицій, звичаїв. Також Європейська Комісія здійснює підтримку проєктів в межах програми «Підтримка культури як вектору демократії та економічного зростання» в обсязі 22,2 млн євро, яка здійснюється в межах рамкової програми ЄС «Інвестуючи в людей», яка передбачає підтримку культури як вектору демократизації, різноманіття та соціально-економічного розвитку. Пріоритетами програми є заохочення культурного самовираження, сприяння різноманіттю, міжкультурному діалогу та культурним правам і правам людини у контексті примирення, врегулювання конфліктів і демократизації; зміцнення потенціалу діячів культури для розвитку динамічного культурного сектору з метою стимуляції економічного зростання та збалансованого розвитку.

Найбільший досвід розвитку транскордонної співпраці у сфері творчих індустрій має Карпатський єврорегіон. Серед проєктів, які зумовили активізацію діяльності туристичних компаній, дослідницьких, освітніх інституцій в межах Карпатського єврорегіону відмітимо такі: «Промоція потенціалу Карпат – створення транскордонної промоційної платформи» в межах рамкового проєкту «Трансдордонна співпраця для рекреаційного туризму польсько-українського прикордоння», в рамках Програми трансдордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013, парасольковий проєкт «Промоція спільної культурно - історичної спадщини Польщі та України – Фортеці Перемішль», Польсько-українсько-білоруська програма неформальної громадянської освіти Сусіди 3.0. Окремі проєкти діють також у на-

прямках Збереження культурної спадщини Карпатського регіону, програма наукових досліджень Карпатського регіону, програма сприяння діалогу між культурами і діяльністю в Карпатському Єврорегіоні.

У 2016 р. Львів став партнером Вроцлава (Польща) як європейської столиці культури. В межах заходів проведені сотні перформансів, презентацій, акцій, які відбувалися не лише у Вроцлаві, де презентували українську культуру, (участь у проєкті взяли Львівське мистецьке об'єднання «Дзига», галерея «Іконарт», письменник, поети, художники), але і у Львові. На сьогодні уже спостерігаються позитивні результати такої співпраці, які полягають в істотному нарощенні туристичного потоку, залучення не лише публічних, але і приватних ресурсів для створення нових проєктів у сфері творчих індустрій.

Так, лише у Львові кількість фестивалів, які орієнтовані на трансдордонний регіон за останні 10 років зросла у кілька разів, такі проєкти як Форму книговидавців, театральні, літературні, музичні фестивали свідчать про істотне нарощення обсягів креативного сектора економіки. Так за останні роки у Львові з'явилися нові галереї, відкрито низку музеїв, а у 2016 р. Львів набув статусу «місто літератури ЮНЕСКО». Така активізація позитивно відобразилася не лише на суб'єктах підприємництва, але і на діяльності державних та комунальних установ, організацій, які дедалі активніше залучають нових споживачів культурного продукту, таким чином постійно розширюючи ринки збуту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на вищевикладене можемо зробити такі висновки:

- на сьогодні інституційний базис розвитку творчої економіки в Україні потребує істотного вдосконалення і розвитку, зокрема вдосконалення інституційного базису розвитку творчих індустрій в системі трансдордонного співробітництва шляхом впровадження окремої загальнодержавної програми розвитку творчих індустрій, формування єдино прийнятого термінологічного базису цього сегменту економіки, рекомендації від Кабінету міністрів України щодо обов'язкового врахування потенціалу креативного підприємництва при формуванні регіональних, локальних програмних документів соціально-економічного розвитку, трансдордонного співробітництва;

- за результатами типологізації діяльності підприємств креативного сектора виявлено, що діяльність у сфері творчих індустрій має значно ширші цілі, ніж у інших галузях еконо-

міки, а тому має істотне значення не лише як комерційна діяльність зі створення доданої вартості, інноваційного розвитку, але також і формування системи суспільних цінностей, розподілу соціальних ролей у соціально-економічних системах. Також встановлено, що діяльність підприємств цього сектора економіки регламентуються класифікатором видів економічної діяльності України;

- на сьогодні сформована розгалужена інфраструктура транскордонного співробітництва, зокрема у формі єврорегіонів, грантових програм, спільних підприємств, наявний істотний ресурсний потенціал розвитку спільних проектів у сфері креативного підприємництва, особливо у західних регіонах України та суміжних прикордонних регіонах країн ЄС ;

- розвиток творчих індустрій дозволяє удосконалювати та розвивати сприятливе середовище для капіталізації ресурсного потенціалу, привабливості проживання людей в межах транскордонного регіону (дизайн середовища, створення творчих кластерів, територій, комплексний розвиток соціокультурної сфери, налагодження спільних освітніх, інформаційних мереж тощо), що забезпечує акумулювання та ефективне використання людського потенціалу, підвищення рівня якості життя, зростання туристичної привабливості територій, є чинником зниження міграційних очікувань, а отже має належно враховуватися у стратегічному плануванні розвитку на усіх рівнях системної ієрархії. Доцільно розробити і запровадити локальні проекти розвитку творчих кластерів, творчих територій, хабів для акумулювання творчого потенціалу у кожній територіальній громаді, а також активно розвивати освітні програми, які залучали б до креативного підприємництва широкі верстви населення.

Література

1. *Florida R.* The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life / Richard Florida. – N-Y.: Basic Books, 2003. – 464p.
2. *Beam L. S.* The Creative Entrepreneur: A DIY Visual Guidebook for Making Business Ideas Real / Lisa Sonora Beam. – Publisher: Quarry Book, 2013. – 128 p.
3. *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship.* Ed. By Carayannis, Elias G. – New York: Springer-Verlag, 2013. – 1908 p.
4. *Вахович І.* Розвиток креативних індустрій: регіональний вимір: монографія / Ірина Вахович, Олена Чуль. – Луцьк : Вежа-Друк,

2014. – 288 с.

5. *Мікула Н. А.* Культурні ресурси як джерело унікальних конкурентних переваг регіону / Н.А. Мікула, О.І. Дацко // Зб. наук. праць ПВНЗ „Буковинський університет”. – 2010. – № 6. – С. 111-119. – (Серія „Економічні науки”).

6. *Скиба М.* Креативна економіка в Європі: 5 кроків для злету / Микола Скиба // Українська правда. – 2016, 21 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.ppravda.com.ua/culture/2016/03/21/9710>.

7. *European charter for border and cross-border regions.* New version / Gronau, 7th October 2004. – 13 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aebr.net/publikatin/>.

8. *Розвиток транскордонного співробітництва: науково-аналітична доповідь /* НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 125 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

9. *Association of European Frontier Regions /* Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aebr.net>.

10. *Meseeuw F.* Creativity: driving local economic development / Frédéric Meseeuw [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.keablog.com/2008/02/creativity-driv.html>.

11. *Дацко О. І.* Організаційно-економічне забезпечення формування міжрегіональних кластерів народних текстильних промислів : автореф. дис. . канд. екон. наук: 08.00.05. – Львів: Сполом, 2010 р. – 20 с.

12. *Entrepreneurship in the Creative Industries: An International Perspective /* Ed.by C. Henry. – Edward Elgar Publishing, 2007. – 226 p.

13. *Bilton Ch.* Management and Creativity: From Creative Industries to Creative Management / Chris Bilton. – WileyBlackwell, 2006. – 216 p.

References

1. *Florida, R.* (2003). The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life . Basic Books, 464p.
2. *Beam, L. S.* (2011). Creative Entrepreneur: A DIY Visual Guidebook for Making Business Ideas Real. Quarry Book, 128 p.
3. *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship* (2013). Ed. By Carayannis, Elias G, Springer-Verlag, 1908 p.
4. *Vakhovych, I. & Chul, O.* (2014)

Development of creative industries: regional dimension, Vezha-drukeжа-Друк, 288 p.

5. Mikula, N. & Datsko, O. (2010) Cultural resources – unic competitiveness advantage of the region. Volume of scientific works PHSI “Bukovyns’kyy Universytet” (Economic studies), № 6, 111-119.

6. Skyba, M. (2016) Creative economy in Europe: 5 steps to rise. Ukrainian truth. Українська правда, 21st of March. Access: <http://life.pravda.com.ua/culture/2016/03/21/209710>.

7. European charter for border and cross-border regions. New version / Gronau, 7th October 2004. – 13 p. Access: http://www.aebr.net/publikationen/pdfs/Charta_Final_071004.gb.pdf.

8. Cross-border collaboration development: scientific-analytic report (2016) . NAS of Ukraine.

Мокий А., Дацко О.

Развитие креативного сектора экономики в трансграничном пространстве

Определены институциональный базис развития творческих индустрий в системе трансграничного сотрудничества Украины. Типологизированны предприятия креативного сектора и выявлены предпосылки капитализации их потенциала предприятий в трансграничном пространстве Украины. Предложены направления активизации и развития предприятий креативных индустрий в пределах Карпатского еврорегиона Карпаты. В частности развитие креативного сектора рекомендуется осуществлять путем совершенствования институционального обеспечения, в том числе внедрение целевых программ поддержки субъектов предпринимательской деятельности в этом сегменте экономики, активизации участия предприятий в реализации совместных проектов в рамках программ трансграничного сотрудничества, создание трансграничных креативных кластеров, внедрение образовательных программ.

Ключевые слова: предприятия, креативные индустрии, трансграничное сотрудничество, программы, конкурентные преимущества, развитие.

Mokiy A., Datsko O.

Creative entrepreneurship development in cross-border space

The institutional basis for the creative industries development in the of cross-border cooperation system of Ukraine is outlined. The creative enterprises classification is identified and the preconditions for their potential capitalization in cross-border area of Ukraine are determined. There are concreded directions of businesses revitalization and development within the creative industries in Carpathians Euroregion. Particularly there are recommended to develop creative sector by improving institutional support, including targeted programs implementation, state and regional support of creative entrepreneurship, enhance participation within the cross-border cooperation projects, the creation of cross-border creative clusters, developing the educational programs.

Keywords: enterprises, creative industries, cross-border cooperation programs, competitive advantages, development.

Рецензент: Флейчук М. І. – доктор економічних наук, професор кафедри «Міжнародні економічні відносин» Львівського торговельно-економічного інституту, м. Львів, Україна.

Reviewer: Fleychuk M. – Professor, Ph.D. in Economics, professor of International economic relation department of Lviv Unaversity of Trade and Economics.

e-mail: fleychukm@gmail.com

State institute of Regional Stadies; ed. by V. Kravtziy, Lviv.

9. Association of European Frontier Regions. Access: <http://www.aebr.net>.

10. Meseeuw, F. (2008) Creativity: driving local economic development. Access: <http://www.keablog.com/2008/02/creativity-driv.html>.

11. Datsko, O. (2010). Organizational and economic providing of interregional artcraft textile clusters. – Thesis of PhD in ecinimic scince 08.00.05, Lviv, Spolom.

12. *Entrepreneurship in the Creative Industries: An International Perspective* (2007). Ed.by C. Henry, Edward Elgar.

13. *Bilton, Ch.* (2006). Management and Creativity: From Creative Industries to Creative Management, WileyBlackwell.

*Стаття подана
28.12.2016 р.*

АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОИЗВОДСТВА И ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА НА СЕВЕРЕ РОССИИ

Дискуссии вокруг форм и методов государственного регулирования и поддержки регионов в особых природно-климатических условиях не стихают. Однако сама поддержка в Российской Федерации остается на низком уровне, поэтому в статье предпринята попытка обосновать некоторые подходы и инструменты по ее совершенствованию. В административной экономике при монополии государственной собственности на средства производства, северные регионы были привлекательны с точки зрения движения трудовых ресурсов. В переходной экономике последние 25 лет наблюдается массовый отток населения, хотя он и имеет различные темпы в северных субъектах РФ. При этом для компенсации относительного удорожания производства сделано немного даже в научном плане. В статье показано, что основными удорожающими факторами производства на Севере Российской Федерации являются повышенные заработная плата, затраты на перевозку, энергоресурсы и другие материалы, амортизационные отчисления, затраты на хранение грузов на складах и потери от омертвления оборотных средств. Удорожающей производство повышенной заработной платой определяются также дополнительные страховые взносы на Севере в пенсионный фонд, фонд социального страхования, фонд обязательного медицинского страхования, фонд занятости населения, составляющие часть производственной себестоимости продукции и исчисляющиеся по установленным ставкам от фактических затрат на оплату труда. Существенное влияние на увеличение затрат, включаемых уже в цену реализуемой продукции услуг, оказывает налог на добавленную стоимость, которая в цене продукции, производимой на Севере, значительно больше за счет северных удорожаний в составе зарплаты, отчислений в соцстрах и др. Обоснованы меры по компенсации действия этих факторов и повышению конкурентоспособности северных производств.

Ключевые слова: экономика, Север, государство, производство, жизнедеятельность, особенности, удорожание, факторы, регулирование.

Постановка проблемы. Север России характеризуется крайне неблагоприятными условиями воспроизводства. Занимая около 70% территории страны, он в широтном направлении простирается почти на 9 тыс. км и на 2-4 тыс. км с севера на юг. Южная граница Севера располагается преимущественно на широте 60° в европейской части России, опускаясь в Западной Сибири до 57-58я. в Восточной Сибири - до 48-53° и на Дальнем Востоке - 45-46° с.ш. Низкие температуры воздуха, достигающие среднемесячных значений в январе до -40°, короткое летнее время года, с температурой самого теплого месяца (июля-августа), не превышающей на большей части территории Севера 12°, обусловленная температурным режимом многолетняя мерзлота и заболоченность арктической зоны и Севера Западной Сибири, недостаточная ультрафиолетовая радиация, пониженное содержание кислорода в воздухе, низкая плотность населения, значительная удаленность региона от освоенных территории России и т.д. вызывают на Севере повышенные затраты на производство продукции (услуг) и жизнеобеспечения населения.

Анализ последних исследований и публикаций. В советское время в условиях общественной собственности на средства про-

изводства, свободного перераспределения ресурсов внутри страны, значительной ее изоляции от мирового рынка происходило ускоренное развитие и население северных территорий Российской Федерации [1]. В настоящее время Север играет ключевую роль в экономике России, как ни в какой другой стране, имеющей северные территории. Среди других северных стран российский Север выделяется также и повышенной плотностью населения.

Однако с переходом страны на рыночные отношения в экономике, с приватизацией производства, развитием частой собственности и мирохозяйственных связей северные территории, за исключением трех-четырёх субъектов Федерации, стали заметно отставать в развитии от остальной территории России. В условиях слабого учета государством северной специфики многие виды продукции, произведенные в этом регионе, стали неконкурентоспособными. Некоторые территории этого региона за годы экономических реформ потеряли свыше половины населения, в первую очередь - высококвалифицированных специалистов. Так, например, если до экономического кризиса обеспеченность населения Севера врачами составляла от российского уровня 93,5%, то в начале 2000 годов этот уровень составил уже

около 80% [2, 3, 4].

Государственная поддержка Севера отражается в многочисленных указах Президента и постановлениях Правительства РФ, где решаются в основном оперативные вопросы социально-экономического развития региона (завоза продукции, переселения и т.п.). По ряду направлений государственной поддержки нормативные правовые акты часто меняются, затрудняя проведение соответствующих хозяйственных мероприятий.

В целом государственная поддержка Севера все еще не приняла широких масштабов. Правительство РФ очень неохотно идет на компенсацию удорожающих факторов развития в этом регионе. Финансовая поддержка Севера в общем итоге никогда не превышала 20% северного удорожания производства. В концепции государственного регулирования экономического и социального развития районов Севера, утвержденной еще постановлением Правительства РФ от 7 марта 2000 г., государственная поддержка вошла в противоречие с развивающимися экономическими и федеративными отношениями. Она недостаточно учитывала произошедшие изменения в экономике России, продолжала сохранять многие черты старой административно-командной модели.

Правительству в условиях рынка, при развитии многих форм собственности все труднее становится оказывать помощь Северу. Чтобы повысить действенность, социальную справедливость государственной поддержки, она должна быть адресной, дифференцированной по территории. При прочих равных условиях территории с худшими условиями воспроизводства должны получать от государства большую помощь, в первую очередь на развитие социальной сферы.

В принципе эти положения закреплены, например, в Стратегии развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2020 года, утвержденной Президентом РФ 20 февраля 2013 г. В ней говорится, что комплексное социально-экономическое развитие этой важнейшей составной части северных территорий совершенствование системы государственного управления, улучшение качества жизни населения и условий хозяйственной деятельности и т.п. [5].

Цель статьи – анализ особенностей производства и жизнедеятельности человека на Севере России.

Изложение основного материала исследования. Вышесказанное со всей убедительностью свидетельствует о большой практической значимости определения территориальных различий в условиях воспроизводства, районирования Севера по удорожанию производства продукции (услуг) и условиям жизни населения. Правительство и Государственная дума Федерального собрания Российской Федерации уже много раз обращали внимание на важность учета "особенностей отдельных территорий", исследований по районированию Севера России.

Определенных успехов в этом направлении достигли Институт экономических проблем Кольского научного центра РАН с сотрудниками ИГРАН и НИИ труда, которые провели научное исследование территориальных различий в условиях жизни населения Севера России. Была обоснована южная граница Севера и проведено его районирование (зонирование) по дискомфортности условий проживания населения [7,8,9,10].

К социально-экономическим факторам дискомфорта следует отнести удорожание стоимости жизни и уровень развития социальной инфраструктуры.

Огромные размеры и географическое положение России, территория которой вмещает в себя почти все широтные зоны и заселенные человеком высотные пояса, обусловили разнообразие природных и социально-экономических условий, что определяет различия в воспроизводстве рабочей силы по регионам и соответственно той его части, которая связана со стоимостным выражением объема жизненных средств, обеспечивающих нормальное индивидуальное воспроизводство.

В объеме жизненных средств по районам находят отражение факторы, связанные с особенностями условий жизни людей - природно-климатические, экономические, исторические, национальные и т.п. Количество материальных благ и услуг, которое необходимо потреблять и которое фактически потребляется населением и составляет понятие стоимости жизни. Основными факторами (или условиями), под влиянием которых складывается неодинаковый уровень стоимости жизни работающих и их семей по регионам России, являются [8,10]:

1. Различия в потребностях вследствие неодинаковых природно-климатических и экономических условий, влияющих на уровень и структуру потребления материальных благ и услуг.

2. Наличие разного уровня цен на продукты питания, непродовольственные товары и тарифов на жилищно-коммунальные и другие платёжные услуги.

3. Различные условия для развития личного подсобного хозяйства, неодинаковая доля овощей и фруктов, поступающих от личного подсобного хозяйства.

4. Разный уровень цен на розничном рынке, который зависит во многом от возможности выращивания овощей и фруктов на местах.

Указанные факторы находят свое отражение в минимальных потребительских бюджетах (МПБ), включающих отдельные научно обоснованные минимальные нормы и нормативы по продуктам питания, основным непродовольственным товарам и платным услугам. Нормативный бюджет устанавливает минимально необходимый уровень и структуру потребления материальных благ и услуг, а также необходимый уровень доходов, который дает возможность удовлетворить потребности в питании на уровне физиологических норм, полностью покрывающих энергетические затраты организма, необходимые для нормальной жизнедеятельности, а также в необходимых предметах одежды, белья, обуви, мебели, хозяйственных вещах предметах санитарии, гигиены, для оплаты жилища, коммунально-бытовых услуг, транспорта, связи, а также для удовлетворения минимальных культурных потребностей.

Специфические условия неблагоприятных северных районов прямо или косвенно влияют не только на уровень цен на продукты питания и другие товары, но и на стоимость коммунальных услуг, вследствие более высоких тарифов, уровень расходов на транспорт как местных, так и междугородных линий (отдаленность указанных территорий от развитых регионов и традиционных мест отдыха, а также административных и культурных центров). Как показали расчеты, проведенные в Институте труда, в Республике Саха (Якутия) и Магаданской области расходы на содержание жилья и коммунальные услуги примерно в 2 раза выше, чем в Центральной районе, расходы на междугородний транспорт при поездке одинокого рабочего к месту отдыха на Крайнем Севере в 2,3 раза выше по сравнению с Центром, в южных районах Сибири - в 1.3 раза.

В целом разница в потребностях в питании, одежде, товарах первой необходимости, коммунальных услугах, а также неодинаковый уровень цен определяют территориальные различия в стоимости жизни населения. Таким образом, удорожание стоимости жизни может быть отнесено к комплексным факторам дискомфорта условий проживания населения, поскольку характеризует одну из сторон вос-

производства рабочей силы и требует дополнительных денежных средств на его покрытие.

В части районирования Севера по удорожанию производства в свое время были разработаны нормативы по удорожанию строительно-монтажных работ и определению коэффициентов изменения их сметной стоимости по районам. Были также рассчитаны нормативы удельных капитальных вложений для объектов культуры, в строительство лечебно-профилактических учреждений, предприятий легкой промышленности, объектов АПК, автомобильных дорог и т.д.

При этом для компенсации относительного удорожания производства в отраслях промышленности и на транспорте сделано немного даже в научном плане. Можно отметить лишь общие положения и подходы в решении этих задач. В частности, отмечается особое значение разработки научно обоснованной системы экономических нормативов, цен, тарифов и т.д., объективно отражающих территориальные различия в затратах производства, выявления пространственных закономерностей формирования уровня затрат отраслей хозяйства и непроизводственной сферы при разнообразных сочетаниях природных и экономических условий. Обращается внимание, что стоимостная оценка влияния местных условий чаще всего дается в форме «коэффициента удорожания» производства, который показывает увеличение затрат на производство по сравнению со средними по стране или с затратами в центральных районах ее европейской части.

Общее удорожание рассчитывается как произведение частных коэффициентов или сумма "взвешенных" величин коэффициентов, причем "вес" зависит от доли каждого элемента в общих затратах производства. Экономические и природные условия района объективно можно охарактеризовать системой нормативных коэффициентов увеличения стоимости трудовых, энергетических и материальных ресурсов и т.д.

Оценка влияния природных и экономических условий на удорожание производства в районах Севера России предусматривает: определение набора региональных факторов, отражающих влияние природных и экономических условий Севера на производство; расчет влияния каждого фактора на удорожание производства (коэффициента удорожания производства по каждому фактору; определение общего удорожания производства для ключевых точек (территорий) северных регионов как

функции характеристик их природных и экономических условий. Таким образом, общее удорожание рассчитывается как сумма "взвешенных" коэффициентов удорожания производства по каждому фактору, "вес" коэффициента определяется долей каждого вида затрат в общих затратах производства. На их основе проводится зонирование территории Севера по удорожанию производства и определяется чисто северное удорожание производства. Рассчитывается удельный вес северного удорожания в оплате труда, транспортных затратах и т.д. и, наконец, в общих затратах на производство.

Основными удорожающими факторами производства на Севере Российской Федерации являются повышенная заработная плата, затраты на перевозку, энергоресурсы и другие материалы, амортизационные отчисления, затраты на хранение грузов на складах и потери от омертвления оборотных средств. Удорожающей производством повышенной заработной платой определяются также дополнительные страховые взносы на Севере в пенсионный фонд, фонд социального страхования, фонд обязательного медицинского страхования, фонд занятости населения, составляющие часть производственной себестоимости продукции и исчисляющиеся по установленным ставкам от фактических затрат на оплату труда. Существенное влияние на увеличение затрат, включаемых уже в цену реализуемой продукции услуг, оказывает налог на добавленную стоимость, которая в цене продукции, производимой на Севере, значительно больше за счет северных удорожаний в составе заработной платы, отчислений в соцстрах и др.

Фактор повышенной оплаты труда и отчислений на социальные нужды. Страховые отчисления на социальные нужды от заработной платы на Севере России составляют 35-40%. Они функционально определяются размерами заработной платы.

Поэтому при классификации и анализе северных удорожаний (факторов удорожания производства) имеет смысл их рассматривать вместе.

В условиях рынка удорожание производства на Севере за счет более высокой оплаты труда целесообразно определять на основе анализа данных Роскомстата России о среднемесячной заработной плате в северных регионах страны и среднего показателя заработной платы по России в целом, но не по районным коэффициентам и северным надбавкам к заработной плате за стаж работы. Последние могут быть использованы лишь как вспомогательный

материал, позволяющий в субъектах федерации выделять субрегионы со значениями заработной платы, отличающихся от средних по субъекту.

Все больше на Севере страны зарплата определяется не районными коэффициентами и надбавками за стаж работы, а контрактами (договорами) между желающими работать в этом регионе и работодателями. Более правильным будет также рассчитывать этот показатель не за один год, а брать как среднегодовой за весь период проведения экономических реформ, т.е. за последние 8 лет [11,12].

Данные Роскомстата о заработной плате тоже имеют недостатки - они не учитывают территориальные различия в структуре производства. Высокий удельный вес в отраслевой структуре, например, нефтяной и газовой отраслях промышленности, характеризующихся повышенной оплатой труда, несомненно, искажает "чистое" влияние северных условий труда на дифференциацию заработной платы по районам. В итоге оказывается, что рабочие и служащие Ханты-Мансийского и Ямало-Ненецкого АО, располагающихся не в самых худших природно-климатических и экономических условиях Севера, получают самую высокую зарплату в стране. Если к началу экономических реформ (1991 г.) зарплата в округах превышала средний уровень по стране в 2,2-2,3 раза и была на уровне оплаты труда в Магаданской области и Чукотском АО, то к началу 2000-х годов заработная плата в Ямало-Ненецком и Ханты-Мансийском АО превышала средний уровень по стране уже почти в 4 раза и была самой высокой в стране.

Тем не менее, определять удорожание производства то более высокой на Севере оплаты труда надо по фактическим официальным данным о заработной плате, а не по районным коэффициентам и северным надбавкам к заработной плате, так как страна все масштабнее переходит на договорные отношения в оплате труда. Проведенные на основе анализа статистических данных о среднемесячной заработной плате по регионам Российской Федерации расчеты показали, что заработная плата на Севере страны превышает аналогичный покупатель по России в целом в 2,0 раза.

При этом надо отметить увеличение различий с продолжительностью экономических реформ в стране.

Это, безусловно, усредненный показатель. Север внутри себя неоднороден. Коэффициенты повышения заработной платы для районов Крайнего Севера и местностей, приравненных к ним, определяются соответственно в 2,8 и 1,6 раза.

В структуре затрат заработная плата вместе со страховыми взносами в пенсионный фонд, фонд социального страхования, фонд обязательного медицинского страхования и фонд занятости населения составляет в среднем по Северу 30%, в том числе доля северного удорожания заработной платы и страховых взносов - 15%. Последняя определяется умножением доли северной надбавки в зарплате северян и страховых взносов на долю зарплаты и страховых взносов в себестоимости производства на Севере России, т.е. (1,0:2,0) 30% [3].

Для районов Крайнего Севера (Арктики) и местностей, приравненных к ним, доля северного удорожания производства в связи с более высокими в этом регионе заработной платой и страховых взносов составит соответственно 19,3% и 11,4%. Доля расходов, соответствующих северным удорожаниям в оплате труда в общих затратах на оплату труда на арктических островах и Крайнем Северо-Востоке страны доходит почти до 70%. Удельный вес заработной платы и страховых взносов в структуре производственных затрат в районах Крайнего Севера и приравненных к ним местностях снижается в направлении с запада на восток.

Фактор повышенных транспортных расходов. Северное удорожание транспортных расходов (по сравнению со средней величиной по стране) в основном зависит от дальности завоза грузов. Удорожание себестоимости производства продукции на Севере России за счет повышенных транспортных расходов определялось последовательно. Сначала рассчитывалась доля северного удорожания транспортной работы в транспортных затратах, затем - удельный вес этого удорожания в себестоимости производства продукции.

Удельный вес северного удорожания в транспортных затратах устанавливался на основе сопоставления затрат на перевозку 1 т груза в среднем по стране с аналогичными удельными затратами на перевозку грузов на территорию северной части региона (Севера европейской части страны, Севера Западной Сибири, Севера Восточной Сибири и Севера Дальнего Востока). Расчеты транспортной составляющей северного удорожания производства продукции производились на примере строительных-монтажных работ (СМР), производства цветных материалов, пиломатериалов, электроэнергии, добычи газа и нефти в районах Крайнего Севера и приравненных к ним местностях.

В себестоимости СМР Севера Восточной Сибири (Таймырский м.о.) и Севера Дальнего Востока (Республика Саха (Якутия), Чукотский АО) доля транспортных расходов изменяется в диапазоне 11-18%. Средние затраты на перевозку 1 т строительных грузов в 6 раз (Таймырский м.о.) и 16 раз (Чукотский АО) больше соответствующих средних показателей по стране. Северное удорожание транспортных издержек в себестоимости СМР Севера Восточной Сибири и Севера Дальнего Востока составило соответственно 9,1% и 16,5%. Это говорит, что транспортные расходы в себестоимости СМР Северо-Востока России формируются на 90% за счет северного удорожания перевозок [13,14].

В себестоимости производства пиломатериалов на Севере Восточной Сибири (Игарский ЛПК) транспортные расходы составляют 40%. Средние затраты на перевозку грузов на Игарском ЛПК в 6 раз больше среднего показателя перевозки грузов по стране. Поэтому в структуре себестоимости производства пиломатериалов на Крайнем Севере Восточной Сибири дополнительное (северное) удорожание транспортировки грузов составит 34% (из 40% транспортных издержек в себестоимости производства), Оставшиеся 6% в структуре затрат на производство пиломатериалов на Игарском ЛПК соответствуют средним по стране затратам на перевозку сырья, топлива и т.п. на предприятия по производству пиломатериалов в России.

Если при расчетах северного удорожания перевозки грузов на предприятия по производству пиломатериалов брать не среднее расстояние перевозки грузов по России, а рассматривать только грузы, поступающие в России на предприятия по производству пиломатериалов, что правильнее, то северное удорожание по перевозке грузов на Игарский ЛПК будет определяться 27%[4].

В себестоимости производства электроэнергии, вырабатываемой на ТЭЦ ОАО "Камчатскэнерго", транспортные расходы составляют свыше 35%. что наряду с высокой ценой на топливо предопределило один из самых высоких в мире тарифов на электроэнергию. Если принять, что среднее расстояние перевозок грузов на предприятия энергетики, расположенные за пределами Севера, в 15 раз меньше расстояния перевозок грузов на предприятия по производству электроэнергии Камчатской области, то северное удорожание только за счет транспортного фактора при выработке электроэнергии на Севере Дальнего Востока будет определяться 30%.

В себестоимости добычи газа (АО "Надымгазпром", АО Ямбурггаздобыча), нефти (АО "Ноябрьскнефтегаз") и производства цветных металлов (АО "Норильский комбинат") транспортные расходы составляют 5-10%. Удельные затраты на перевозку грузов в Ямало-Ненецкий АО и на Таймыр выше, чем в среднем по России соответственно в 2 и 6 раз. Поэтому в структуре затрат на добычу углеводородов на Севере Западной Сибири и производство цветных металлов в Норильском промышленном районе северное удорожание перевозок грузов будет изменяться в интервале 3-5%.

Анализ транспортной составляющей северного удорожания производства продукции в высокоширотных районах России свидетельствует о ее изменении в широком диапазоне. В отраслевом разрезе северное удорожание производства (добычи) продукции за счет транспортного фактора изменяется от 3% (добыча природного газа, производство цветных металлов) до 30% (производство электроэнергии, пиломатериалов). В территориальном разрезе северное удорожание в транспортных затратах изменяется от 50% (Крайний Север Западной Сибири, добыча газа и нефти) до 90% и более процентов (Крайний Север Дальнего Востока - Республика Саха (Якутия), Чукотский АО, Камчатская область, производство электроэнергии).

Коэффициенты удорожания перевозок грузов на Севере Российской Федерации по сравнению со среднероссийскими транспортными издержками составляют на Севере Дальнего Востока, Севере Восточной Сибири, Севере Западной Сибири и европейской части России соответственно 10-15 раз. 5-10 раз и 2-5 раз.

Транспортная составляющая себестоимости производства в зависимости от отраслевой структуры производства и условий доставки грузов изменяется от 5-10% (добывающие отрасли промышленности) до 15-20% и выше (лесная отрасль, производство электроэнергии, строительных материалов, СМР)[4].

В территориальном разрезе меньше транспортная составляющая в себестоимости производства на европейском Севере и на Севере Западной Сибири (10%). Больше удельный вес - на Севере Восточной Сибири и Севере Дальнего Востока (10%). В среднем по Северу ее можно принять равной 10%. Доля северного удорожания транспортной работы в производственных затратах в среднем по Северу составляет 8%, на Крайнем Севере Дальнего Востока она составляет 13% из 15% -

средней доли транспортных расходов в затратах на производство продукции в этом регионе[9].

Фактор удорожания строительно-монтажных работ (повышенных амортизационных отчислений). Удорожание строительно-монтажных работ (увеличения амортизационных отчислений) на Севере России может быть определено на основе отраслевых коэффициентов изменения сметной стоимости СМР по районам Российской Федерации, установленных для районов (зон) промышленно-гражданского и сельского строительства укрупненных показателей затрат и нормативов по комплексной застройке жилых микрорайонов, их инженерному оборудованию, благоустройству и озеленению, нормативов удельных капитальных вложений на новое строительство, расширение и реконструкцию объектов по отраслям промышленности и другим нормативам.

Разное проявление удорожающих факторов СМР по территории и отраслям экономики Севера вызывает большой разброс коэффициентов удорожания СМР как в отраслевом разрезе, так и по районам Севера. Усредненные коэффициенты удорожания стоимости СМР по зонам Севера, по сравнению с базовой стоимостью в Центральном районе изменяются в диапазоне 1,7-4,0 раза, в которых надбавки, характерные только для Севера, составляют около половины (надбавки, связанные с утеплением жилья, по заработной плате, со сложностью работы в условиях многолетней мерзлоты и др.).

Соответственно удорожанию СМР на Севере России увеличиваются издержки на производство продукции, определяемые амортизацией основных производственных фондов в этом регионе. Доля амортизационных отчислений на Севере России принимается равной 15% как среднее амортизационных отчислений в нефтяной, газовой, лесной и рыбной отраслях промышленности и на АО "Норильский комбинат". Если среднее по Северу удорожание производства в части увеличения амортизационных отчислений определить в 2,7 раза, то в структуре производственных затрат доля амортизационных отчислений, соответствующих удорожанию СМР за счет характерных только для Севера факторов, будет исчисляться в 9.5%.

Прочие виды затрат. Оставшиеся 35-45% себестоимости производства продукции (услуг) на Севере России - это затраты на сырье, топливо, электрическую энергию, на хранение сырья, топлива и продукции предприя-

тий на складах, содержание социальной инфраструктуры и т.д. Ряд видов и объемов этих затрат на Севере практически не отличается от среднероссийских показателей, по другим они так же, как и рассмотренные выше, превышают средний уровень по России. В частности, практически все виды производства на Севере отличаются повышенными затратами топливно-энергетических ресурсов в силу как более высокой цены на них, так и повышенных норм расхода ресурсов.

Более высокая цена на продукцию ТЭК на Севере России определяется трудными условиями производства (добычи) здесь топлива и энергии и дороговизной доставки их из других районов России. Стоимость конечного потребления завозимого на Север Дальнего Востока топлива увеличивается в 2-4 раза. В то же время цена добытого угля на Сахалине равнозначна стоимости завезенного угля в этот район Севера из Австралии. Тарифы на электроэнергию на Севере Дальнего Востока в несколько раз выше среднероссийских (на Камчатке - почти в 8 раз).

В социальной сфере к этому добавляется еще и фактор удлиненного отопительного сезона. Продолжительность отопительного сезона в Арктической зоне почти в 2 раза выше, чем в средней полосе России (в европейской части России на широте Саратова, Воронежа, Курска).

Анализ расхода топлива на коммунально-бытовые нужды показал, что северные субъекты федерации на эти цели расходуют угля, дизельного топлива, мазута, природного газа и др. в пересчете на условные единицы значительно больше, чем в среднем по России. По районам Арктики потребность в топливе на коммунально-бытовые нужды превышает среднероссийский уровень в 2 раза (западные территории Арктики), Чукотский АО в 5 раз.

Затраты на топливо и энергию в себестоимости производства продукции (услуг) на Севере изменяются в широком диапазоне: от нескольких до 15-17% (производство цветных металлов) и свыше 50% (коммунально-бытовое обслуживание). В среднем по Северу затраты на топливо и энергию можно принять равными около 10%, в том числе за счет северного удорожания - 5% [4].

Многие предприятия Севера значительные средства расходуют на содержание объектов социальной инфраструктуры населенных пунктов. Так, например, в общем объеме финансирования текущей содержания социальной инфраструктуры г. Норильска доля Норильского комбината еще недавно составила

около половины, что соответствовало 10% всех расходов АО "Норильский комбинат". Далеко не всем предприятиям Севера доля прибыли, расходуемая на содержание социальной инфраструктуры, льготируется государством в полном объеме. В подавляющем большинстве других, не северных, субъектов федерации содержание объектов социальной инфраструктуры осуществляется за счет средств региональных и местных бюджетов.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Учитывая вышесказанное можно экспертно определить удорожание по остальным статьям затрат в целом на Севере России на уровне 30-50% по сравнению со средними затратами по стране. Вектор увеличения затрат будет опять же ориентирован в северном и восточном направлении.

Подытоживая исследование по вопросам удорожания производства на Севере России, можно сделать вывод, что коэффициенты северного удорожания производства продукции (услуг) будут по регионам изменяться в диапазоне 1,3-3,0, увеличивая свое значение в северном и северо-восточном направлении. Доля северного удорожания в затратах производства изменяется от 30-35% на европейском Севере до 60% на Крайнем Северо-Востоке России.

Однако было бы неправильно пытаться «отнести» действие негативных факторов, вызывающих удорожание производства и жизнедеятельности в северных регионах только к сфере поддержки государства путем различных компенсаций. Огромное значение имеет деятельность самих хозяйствующих субъектов по применению новейшей техники и технологий [15,16], снижению на этой основе издержек и повышению конкурентоспособности продукции. Авторы считают, что только взаимовыгодное сотрудничество государства и корпораций, других экономических агентов может решить стратегическую проблему «северного удорожания».

Литература

1. Северное измерение России: адаптация к рынку. Авт. коллект. Лузин Г.П., Лазарев Е.Е. и др. Апатиты-Москва: изд. Кольского НЦ РАН. – 1999. – 26 с.
2. Прохоров Б. Б. Медико-географическая информация при освоении новых районов Севера / Б. Б. Прохоров. – Новосибирск: Наука, 1979. – 126 с.
3. Лузин Г. П. Север СССР как объект управления и планирования (природно-климатические условия) / Г. П. Лузин, С. А.

Ракита, А. И. Арикайнен. – Апатиты: Кольского НЦ РАН СССР, 1989. – 28 с.

4. Совершенствование системы государственного экономического регулирования в регионах Севера России. – Апатиты. Изд. КНЦ РАН, 2002. – 224 с.

5. Стратегия развития Арктической зоны Российской Федерации и обеспечения национальной безопасности на период до 2020 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://minec.gov-murman.ru/activities/strat-plan>

6. Районирование Севера России: новые подходы. Под науч. ред. Волгина Н.А., Пивненко В.И. и др. – М.: РАГС, 2010. – 176 с.

7. Методология районирования территорий для управления формированием трудовых ресурсов в северных регионах. Авт. коллект. Лузин Г.П., Лазарев Е.Е. Широкова Л.И. и др. – Апатиты: Кольского НЦ РАН, 1996. – 98 с.

8. *Золотокрылик А. Н.* Районирование России по природным условиям жизни населения / А. Н. Золотокрылик, А. Н. Кренке, В. В. Виноградова. – М.: «ГЕОС», 2012. – 156 с.

9. *Васильев В. В.* Методология комплексного природнохозяйственного районирования северных территорий и Российской Арктики / В. В. Васильев. – Апатиты. Изд. КНЦ РАН, 2013. – 260 с.

10. *Селин В. С.* Российская Арктика: география, экономика, районирование / В. С. Селин, В. В. Васильев, Л. Н. Широкова. – Апатиты: КНЦ РАН, 2011. – 203 с.

11. *Ларченко Л. В.* Государство и ресурсодобывающие регионы Севера / Л. В. Ларченко. СПб. 2006. – 208 с.

12. *Логинов В. Г.* Социально-экономическая оценка развития природно-ресурсных районов Севера / В. Г. Логинов. – Екатеринбург: Институт экономики УРО РАН, 2007. – 311 с.

13. Экономические и географические проблемы северной техники. – М.: МГУ, 1972. – 290 с.

14. *Додин Д. А.* Устойчивое развитие Арктики (проблемы и перспективы) / Д. А. Додин. – СПб.: Наука. 2005. – 283 с.

15. *Селин В. С.* Механизм промышленной инновационной политики в территориальных системах / В. С. Селин // Север и рынок: формирование экономического порядка. – 2012. - № 1(29). – С. 26-30.

16. *Павлов К. В.* Товарная и инновационная политика в сфере производства минеральных удобрений / К. В. Павлов, И. В. Селин // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2012. - № 6. – С. 13-19.

References

1. *Luzin, G. P. & Lazarev, E. E.* (1999). Northern Dimension Russia: adaptation to the market. Moscow: Kola Science Centre RAS, 26.

2. *Prokhorov, B. B.* (1979). Medico-geographical information during the development of new areas of the North. Novosibirsk: Nauka, 126.

3. *Luzin, G. P. & Rakita, S. A. & Arikaynen A. I.* (1989). North of the USSR as the management and planning of the object (climatic conditions). Apatity: Kola Science Centre RAS USSR, 28.

4. Improvement of state economic regulation system in the regions of the Russian North (2002). Apatity: KSC, 224.

5. The development strategy of the Russian Arctic and national security for the period up to 2020. From: <http://minec.gov-murman.ru/activities/strat-plan>

6. *Volgin, N. A. & Pivnenko, V. I.* (2010). Zoning North of Russia: new approaches. Under the scientific. Ed. et al. Moscow: RAGS, 176.

7. *Luzin, G. P. & Lazarev, E. E. & Shirokov, L. I.* (1996). Methodology for zoning to control the formation of labor resources in the northern regions. Apatity: Kola Science Centre of RAS, 98.

8. *Zolotokrylik, A. N. & Krenke, A. N. & Vinogradova, V. V.* (2012). Zoning Russian natural conditions of life. Moscow: "GEOS", 156.

9. *Vasiliev, V.* (2013). Methodology of complex zoning prirodnohozyaystvennogo northern territories and the Russian Arctic. Apatity: KSC RAS, 260.

10. *Selin, V. C. & Vasiliev, V. V. & Shirokov, L.N.* (2011). Russian Arctic: geography, economics, zoning. Apatity: KSC RAS, 203.

11. *Larchenko, L. V.* (2006). The state and the resource-regions of the North. SPb, 208.

12. *Loginov, V. G.* (2007). Socio-economic assessment of natural resource areas of the North. Ekaterinburg: Institute of Economics UB RAS, 311.

13. The economic and geographical problems of northern (1972). Moscow: Moscow State University, 290.

14. *Dodin, D. A.* (2005). Sustainable development of the Arctic (problems and prospects). SPb.: Science, 283.

15. *Selin, V. S.* (2012). The mechanism of industrial innovation policy in the territorial systems. North and Market: Formation of Economic Order, № 1 (29), 26-30.

16. *Pavlov, K.V. & Selin, I. V.* (2012). Trading and innovation policy in the sphere of

production of mineral fertilizers. National interests priorities and safety, 6, 13-19.

Васильєв В.В., Селін В.С.

Аналіз особливостей виробництва і життєдіяльності людини на Півночі Росії

Дискусії навколо форм і методів державного регулювання і підтримки регіонів в особливих природно-кліматичних умовах не вщухають. Однак сама підтримка в Російській Федерації залишається на низькому рівні, тому в статті зроблена спроба обґрунтувати деякі підходи та інструменти щодо її вдосконалення. В адміністративній економіці при монополії державної власності на засоби виробництва, північні регіони були привабливі з точки зору руху трудових ресурсів. В перехідній економіці останні 25 років спостерігається масовий відтік населення, хоча він і має різні темпи в північних суб'єктах РФ. При цьому для компенсації відносного подорожчання виробництва зроблено трохи навіть в науковому плані. У статті показано, що основними здорожує факторами виробництва на Півночі Російської Федерації є підвищені заробітна плата, витрати на перевезення, енергоресурси та інші матеріали, амортизаційні відрахування, витрати на зберігання вантажів на складах і втрати від омертвіння оборотних коштів. Здорожує виробництво підвищеної заробітною платою визначаються також додаткові страхові внески на Півночі в пенсійний фонд, фонд соціального страхування, фонд обов'язкового медичного страхування, фонд зайнятості населення, які становлять частину виробничої собівартості продукції і обчислюються за встановленими ставками від фактичних витрат на оплату праці. Істотний вплив на збільшення витрат, що включаються вже в ціну реалізованої продукції послуг, робить податок на додану вартість, яка в ціні продукції, виробленої на Півночі, значно більше за рахунок північних подорожчань в складі зарплати, відрахувань в соцстрах та ін. Обґрунтовано заходи щодо компенсації дії цих факторів і підвищенню конкурентоспроможності північних виробництв.

Ключові слова: економіка, Північ, держава, виробництво, життєдіяльність, особливості, подорожчання, фактори, регулювання.

Vasiliev V., Selin V.

Analysis of features the production and human life in the North of Russia

The debate over the forms and methods of state regulation and support of regions under special climatic conditions do not subside. However, the very support of the Russian Federation remains at a low level, so the article is an attempt to justify some of the approaches and tools to improve it. In the administrative economy with a monopoly of state ownership of the means of production, the northern regions were attractive in terms of movement of labor. In a transitional economy the past 25 years there has been a massive migration of the population, although it has a different pace in the northern regions of Russia. At the same time to compensate for the relative appreciation of the production is made a little, even in scientific terms. The article shows that the main cost factors of production in the North of the Russian Federation are higher wages, the cost of transportation, energy and other materials, depreciation, cost of storage of goods in warehouses and losses from the immobilization of working capital. Increases the cost of production increased wages as determined by the additional premiums in the north to the pension fund, Social Insurance Fund, Compulsory Medical Insurance Fund, Employment Fund, the components of the cost of production and shall be calculated according to the rates of the actual labor costs. Significant impact on the increase of the expenses included in the price of services sold products, providing value-added tax, which is in the price of products made in the North is much more due to the northern appreciations as part of wages, deductions to social insurance, etc. Reasonable measures to compensate for the action these factors and improve the competitiveness of Nordic enterprises.

Keywords: Economy, north, state, production, livelihoods, especially more expensive, factors that regulation.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Російська Федерація.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics Professor, Head of Economy and Management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Стаття подана
28.11.2016 г.

СИСТЕМИ ФОРМАЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті надано авторську думку щодо формування формацій соціально-економічного відторгнення в умовах інформатизації суспільства. Доведено, що соціально-економічна система програмує людину на поведінку під свій тип. Охарактеризовано, що кожному поведінковому типу носіїв соціально-економічного відторгнення властива своя структура виробництва і споживання, але держава в цілому відповідає тільки одному поведінковому типу, що забезпечений обраною вертикаллю влади. Запропоновано взаємозалежності утворення в державі значного відсотку не задоволених системою або структурою споживанням та виникнення груп інших поведінкових типів, які вимагають зміни правління держави до структур свого типу. Підсумовано, що рупа більш активна використовуючи владу змінює державу, тобто соціально-економічна система переходить на іншу спіраль свого розвитку, змінюючи вектор відторгнення.

Ключові слова: соціально-економічне відторгнення, формація, поведінковий тип, протиріччя соціальної економіки, ранги відторгнення.

Постановка проблеми. Відповідно сьогоденній практиці нерегульованого зростання диференціації доходів і майнового розшарування населення України актуалізуються питання економічної нерівності, соціальної мобільності та відповідно соціально-економічного відторгнення. Безумовно, багато інформаційних повідомлень в сучасному комунікативному світі дратують, викликають невдоволення, тобто відторгаються сприймаючою стороною. Здатність самостійного усвідомленого відторгнення будь-якою інформації, що заперечує інтересам конкретної особистості підтверджує наявність у сучасному світі такої категорії як «формація», що наразі функціонує в інформаційному суспільстві. Можливість публічного діалогу як і можливість особистісного відторгнення тих чи інших категорій та їхніх інтерпретацій і це критерії свобідного дискурсивного розвитку суспільства та як дотичної – його економіки. Отже, сутність та інтерпретації розуміння формацій сучасного інформаційного суспільства стають багатополярним й диференційованим явищем, не обов'язковим до масового схвалення, а навпаки – схильним до елементів відторгнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В авторських дослідженнях [1, с. 14-17; 2, с. 25-33] вже проводилася діагональна думка щодо того, що передумовами активізації важелів соціально-економічного відторгнення можуть виступати формалізації громадських та економічних систем. Тому в даному дослідженні актуалізовано конкретний напрям формалізації соціально-економічного відторгнення – дії парного впливу у вигляді матриці соціально-

економічного розвитку людини, яка включає в себе параметри і часові лаги минулого і майбутнього часу.

Адаптивне життя в суспільстві у кожній людині забезпечено поведінковими типами та програми, основою яких, за нашими дослідженням, є парне дієве ставлення. Типових парних відносин в техногенних цивілізаціях тільки вісім [3, с. 87]. Половина з них засновані на раціональному егоїзмі, а ще половина – на альтруїстичній моральності і духовності.

Виходячи із словникового тлумачення раціональний егоїзм являє собою систему мотиваційних дій, що дозволяють виділити із загального обсягу потреб такі, які будують зрозумілий особистий інтерес, тобто дозволяють виявити ядро тих егоїстичних мотивацій, які відповідають розумній природі людини і суспільному характеру її життя [4, с. 451]. Результатом цього стає етико-нормативна програма, яка, зберігаючи егоїстичну основу поведінки, передбачає етично обов'язковим не тільки врахування інтересів інших індивідів, але також скоєння вчинків, спрямованих до загальної користі. Разом з тим раціональний егоїзм може обмежуватися констатацією того, що прагнення до власної користі сприяє користі інших, і тим самим санкціонує вузькопрагматичну моральну позицію. Альтруїзм, на відміну від егоїзму трактується досить однобічно - моральний принцип, який виказує безкорисливі дії, спрямовані на задоволення інтересів інших людей [5, с. 214]. Під впливом утилітаризму альтруїзм наразі розуміють як обмеження особистого інтересу заради загального (громадського) інтересу. Як вимога до відносин

між людьми, альтруїзм ширше принципу поваги, що забороняє ставлення до іншого як до засобу досягнення власних цілей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, не можна сказати, що егоїстичні поведінкові типи і відносини завжди будуть неприйнятними та негативними з точки зору нанесення економічної шкоди чи соціального збитку певним індивідам або

соціумам. На них ґрунтується дія більшості діючих загальноприйнятих формацій і поведінкових систем (рис. 1), наприклад: націоналізація багатства, монополізація ринку, соціал-демократія в цілому, а також соціалізм, що захищаються громадськими інститутами та економічними парадигмами сучасності.

Рис. 1. Базові формації соціально-економічних відносин, що призводять до поштовху відторгнення
Джерело: розроблено автором

Крім того, раціональний егоїстична поведінка з невеликими крапковими змінами є підґрунтям систем капіталізму, тобто використовується одночасно у забезпеченні безпеки держави, ринкових механізмах взаємодії, в виробництвах інноваційного типу і навіть у забезпеченні дієздатності державних апаратів.

Однак, для розвитку держави в цілому використовується, як правило, тільки один тип відносин [6, с. 57-60], що призводить до переваги та свободи дій для осіб одного поведінкового типу. Інші типи відчувають незручність, обмеження можливостей свого поведінкового типу, що призводить до розшарування суспільства за рівнем і якістю життя. Таким чином, утворилися і утворюються різні політичні партії, які, по суті, борються за свободи тільки своєму поведінко-

вому типу, через вимоги прийняття своїх законів. Для отримання переваг в цій боротьбі партії чи відповідні громадські об'єднання провокують і використовують економічні, соціальні, національні, релігійні і класові інтереси.

Зазначені поведінкові типи носіїв соціально-економічного відторгнення приховують свою суперечливу поведінкову суть, тому спроби обґрунтувати свою думку та призводять до заплутаності проблем, і відсутності суспільного розвитку. Громадські структури є над індивідуалістичними структурами, і як такі вони програмують людей на виживання в програмах свого поведінкового типу. Тобто, особистість програмується ладом, системою, встановленим порядком взаємодій, а також, специфічними програмними

інформаційними продуктами різного рівня сприйняття.

Питання інформатизації індивідуального розуму, безумовно, дуже специфічні та вимагають професійного тлумачення. В даному аспекті обмежимося вказівкою сутності значення інформаційного простору для сценаріїв відторгнення. Інформатизація особистості інтерпретується відповідно її розвиненості та способу мислення.

Аналогічно, як інформацію з наступних носіїв на попередньому його аналогу відобразити в повному обсязі практично неможливо, так само і людина менш розвинена зрозуміти більш розвинену не здатна. Але навпаки, більш розвинена людина може зрозуміти і в чомусь сприймати менш розвине-

ну повністю, якщо володіє її категоріями мислення.

Однак, в розумінні є ще один принциповий момент: оцінювання категорій. Вся інформація, що сприймається людиною має її власний знак оцінювання, наприклад: «безперечно», «авторитетно вірно», «можливо», «емпірично», і навпаки – «не вірно», «неможливо», «припустимо», «виключено». Тобто, інформація, що забезпечує створення соціально-економічного відторгнення, стосуються особистісних поведінкових дій та має ранги сприйняття (рис. 2). Крім того, носії соціально-економічного відторгнення можуть бути одного поведінкового типу, але різного рівня розвитку.

Рис. 2. Ранги сприйняття інформації носіїв соціально-економічного відторгнення
Джерело: розроблено автором

Індивідуалістичні особливості щодо сприйняття інформації різними поведінковими типами безпосередньо впливають на аспекти її засвоєння чи навпаки – відторгнення. Тому варто приділити увагу саме узгодженості рангів сприйняття інформації з поведінковими типами носіїв соціально-економічного відторгнення (рис. 3) та відповідний вплив інформації на прояв індивідуалізації особистості (рис. 4).

Варто зазначити, що «чисті» поведінкові типи носіїв соціально-економічного відторгнення в плані сприйняття інформації

зустрічаються вкрай рідко. Мова йде саме про схильність. Візуали сприймають світ в більшості випадків через очі [7, с. 14]. Це абсолютно не означає, що візуали не сприймають звуки, запахи і тактильні відчуття.

Для них зорові образи несуть більше інформації і краще сприймаються. Саме такі образи стають підґрунтям особистості в саморозвитку, прояву елементів соціально-економічного відторгнення чи залучення. Зорові образи, які пов'язані із засвоєною певною інформацією, залишаються у таких особистостей назавжди.

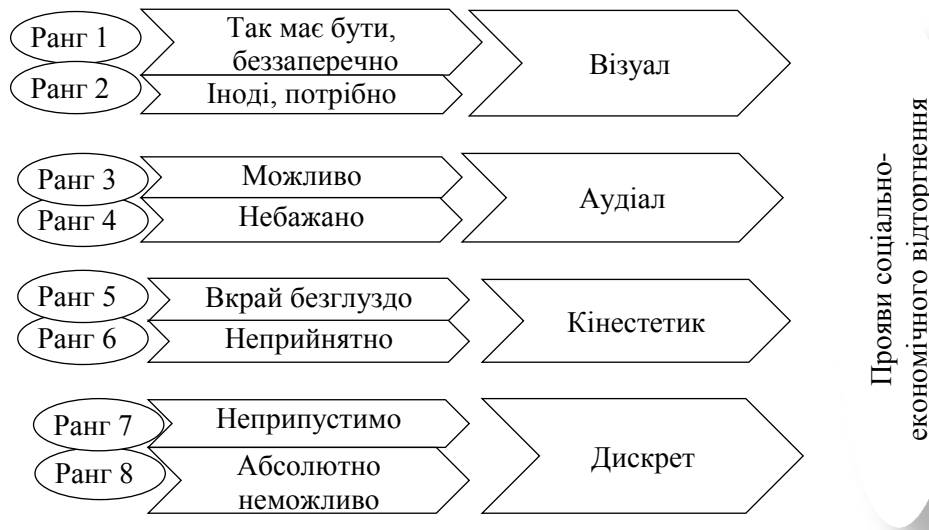

Рис. 3. Узгодженість рангів сприйняття інформації з поведінковими типами носіїв соціально-економічного відторгнення
Джерело: розроблено автором

Аудіали виказують такі самі прояви соціально-економічного відторгнення, але на підставі образів, що засвоєні ними на слух. Відторгнення має більш чуттєве значення, що стає на заваді визначення його глибини. Тобто чіткий розпис з інструкцією менш ефективний, ніж безпосереднє спілкування й виникаючі при цьому особистісні образи.

Кінестетики – особистості, які більш яскраво сприймають відчуття, дотику, переживання [7, с. 15]. В категорії соціально-економічного відторгнення це проявляється через сприйняття інформації емоційно і прив'язування її до певного власного відчуття. Логічні аргументи майже не діють при використанні будь-яких програм соціально-економічного залучення. Кінестетику необхідно доторкнутися, відчути і пропустити інформацію через власний емоційний ряд. Цю особливість необхідно використовувати при розробці державних програм усунення соціально-економічного відторгнення та за діяння таких особистостей у національному економічному розвитку.

Дискретами інформація сприймається через цифри, логічне осмислення, чіткі докази [7, с. 16]. Ця категорія носіїв соціально-економічного відторгнення зустрічається рідко. За думкою автора, саме такі поведінкові типи представляють новий етап еволюції людства: спочатку прорахувати можливі наслідки та прогнозовану результативність і лише потім вдаватися до будь-яких дій. Для усунення проявів соціально-економічного

відторгнення варто шукати логіку в усіх проявах зовнішнього світу, будувати ланцюжки, тенденції, тренди, схеми. Це допоможе зрозуміти глибоку суть незрозумілих і нелогічних, на перший погляд, соціально-економічних залежностей. Будь-яка суспільна система визначає виробничі структури, і відповідно, структури споживання. На виробничих структурах люди займають певні посади, яким визначено чіткі функціональні програми та обов'язки. Споживчі структури можуть мати певні ступені доступності до користування продуктами. Крім того, в кожній суспільній системі індивідууми повинні бути певний час у виробничих функціональних зв'язках. Тобто можуть функціонувати гармонічно лише в споживчих зв'язках, діючи тільки за певною системою програмам.

Людина, яка найкращим чином пристосовується користуватися можливостями існуючої навколо системи, стає типом відповідним даній системі. Таким чином, проявляються в дії механізми соціально-економічного відторгнення. Наприклад, громадська система зобов'язує (програмує) індивідуума бути її частиною [8]. Якщо до того, людина була приймачем, наприклад, соціалістичних схильностей, мало задоволена, але терпляча, більш моральна і частково духовна, то в ситуації якщо вона звертається до капіталістичного укладу, засвоївши відповідні програми поведінки, то, безумовно, певною мірою дана людина відторгається, зокрема щодо моральних цінностей системи.

Рис. 4. Вплив інформації на прояв індивідуалізації особистості
Джерело: розроблено автором

Однак, до її свідомості буде час від часу доходити, що у її щось пішло в житті не так, як треба. Але без змін в суспільстві, це все рідше буде згадуватися, і вона остаточно стане відповідним прототипом даної системи, змінивши свою поведінку на відповідність вже нової формації, відторгнувши стару систему.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, кожна громадська формація будує свою власну структуру в своїй системі, в своїх відносинах, в своїх класах, зі своїми посадовими обов'язками, зі своїм типом обов'язків, що відповідає посаді. Це і є зобов'язуючі структури виробництва і структури споживання, не дотримуючись яких індивід потрапляє під дію законів відторгнення формацій.

Іншими словами, соціально-економічна система програмує людину на поведінку під свій тип. Кожному поведінковому типу носіїв соціально-економічного відторгнення властива своя структура виробництва і споживання, але держава в цілому відповідає тільки одному поведінкового типу, що забезпечений обраною вертикаллю влади. Коли в державі утворюється значний відсоток не задоволених системою або структурою споживанням, групи інших поведінкових типів вимагають зміни правління держави до структур свого типу. В такому випадку, група більш активна використовуючи владу змінює державу, тобто соціально-економічна система переходить на іншу спіраль свого розвитку, змінюючи вектор відторгнення.

Література

1. Лихоносова Г. С. Наслідки соціальної безвідповідальності: феномен соціально-економічного відторгнення / Г.С. Лихоносова // Соціальна відповідальність : сучасні виклики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 квітня 2016 р. – Краматорськ: ДДМА, 2016. – С. 14-17.
2. Лихоносова А. С. Эффект социально-экономического отчуждения личности в условиях глобализации / А. С. Лихоносова // Региональная экономика. Юг России. – 2016. - № 3 (13). – С. 25-33.
3. Словник української мови / Упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко : в 4-х т. — К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1958. Том 2. – 570 с.
4. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Институт философии РАН; Национальный общественно-научный фонд; Представитель научно-редакционного совета В.С. Степин. – М.: Мысль, 2000-2001. – 2014 с.
5. Балакирева О. Н. Взаимосвязь экономического неравенства, социального отторжения и социальной мобильности / О. Н. Балакирева, А. М. Ноур // Социальные проблемы в практике управления. – 2012. – № 4. – С. 86-96.
6. Україна: на шляху до соціального залучення. Національна доповідь про людський розвиток 2011. – К.: Програма розвитку ООН в Україні, 2011. – С. 57–60.
7. Robert B. Cialdini. Influence. Science and Practice, 4th ed., New York: Allyn & Bacon, 2001, 253 p.
8. Думка громадян України про ситуацію в країні, оцінки діяльності влади, електо-

ральні орієнтації. Підсумки 2015 року: результати соціологічного дослідження. – [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://www.uceps.org/ukr/news.php>

References

1. *Likhonosova, G.* (2016). The effects of social irresponsibility: the phenomenon of social and economic exclusion. *Social Responsibility: Challenges: Proceedings of the International scientific-practical conference, 21-22 April, 2016.* Kramatorsk: DSMA, 14-17.

2. *Likhonosova, G.* (2016). The effect of social and economic alienation of the individual in the context of globalization. *Regional Economics. South Russia, 3 (13), 25-33.*

3. *Grinchenko, B.* (1958). Dictionary Ukrainian language. Material: in 4 vol. Kyiv: Izd Academy of Sciences, Volume 2, 570.

4. *Stepin, V.* (2000-2001). The New Encyclopedia of Philosophy: In 4 t. / RAS Institute of Philosophy; The National Science Foundation socially; The representative of the Scientific Editorial Board. Moscow: Thought, 2014.

5. *Balakireva, A. & Nour, A.* (2012). The relationship of economic inequality, social exclusion and social mobility. *Social problems in the practice of management, 4, 86-96.*

6. Ukraine: towards social inclusion. The National Human Development Report 2011. (2011). Kyiv: UNDP in Ukraine, 57-60.

7. *Robert B. Cialdini.* (2001). Influence. Science and Practice, 4th ed., New York: Allyn & Bacon, 253.

8. The opinion of citizens of Ukraine about the situation in the country, evaluation of power, electoral orientation. Results 2015: results of the survey. From: www.uceps.org/ukr/news.php

Лихоносова А. С.

Системы формаций социально-экономического отторжения современного информационного общества

В статье приведен авторский взгляд относительно формирования формаций социально-экономического отторжения в условиях информатизации общества. Доказано, что социально-экономическая система программирует человека на поведение под свой тип. Каждому поведенческому типу носителей социально-экономического отторжения присуща своя структура производства и потребления, но государство в целом соответствует только одному поведенческому типу, обеспечен выбранной вертикалью власти. Предложено взаимозависимости образования в государстве значительного процента недовольных системой или структурой потреблением и возникновения групп других поведенческих типов, которые требуют смены правления государства к структурам своего типа. Обосновано, что более активная группа, используя власть меняет государство, то есть социально-экономическая система переходит на другую спираль своего развития, меняя вектор отторжения.

Ключевые слова: социально-экономическое отторжение, формация, поведенческий тип, противоречия социальной экономики, ранги отторжения.

Likhonosova G.

The system of formation socio-economic exclusion modern information society

The article provided the author's opinion about the formation formations social and economic exclusion in terms of the information society. It is proved that the socio-economic system programs the human behavior in its type. Characterized that each behavioral type carriers socio-economic exclusion characterized by its own structure of production and consumption, but the state generally corresponds to only one type of behavioral, provided that the chosen vertical power. An interdependence of education in the country a significant percentage are not satisfied with the system or the structure of consumption and the emergence of groups other behavioral types that require rule changes to state structures of its type. Summed up that Rupa using more active power state changes, ie socio-economic system goes into another spiral of development, changing the vector of rejection.

Keywords: social and economic exclusion, formation, type of behavioral, social contradictions economy, rangs rejection.

Рецензент: Ушенко Н. В. – доктор економічних наук, професор кафедри «Економіка» Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна.

Reviewer: Ushenko N. – Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Economy Department National Aviation University, Kiev, Ukraine.

e-mail: post@nau.edu.ua

Стаття подана
23.12.2016 р.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ДЕПРЕСИВНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Стаття присвячена особливостям впровадження концепції сталого розвитку туризму в депресивних регіонах. Аналіз попередніх публікацій засвідчив, що більшість науковців досліджували дану проблему тільки у суто теоретичному аспекті. Отже у даному дослідженні запропоновано практичні інструменти впровадження сталого розвитку туризму у депресивних областях України, а саме: реалізація соціального діалогу між всіма учасниками туристичної діяльності, орієнтація на внутрішній туризм, розробка нових регіональних туристичних продуктів, підготовка власних кваліфікованих кадрів та використання бюджетних інструментів регіонального маркетингу.

Ключові слова: сталий розвиток туризму, депресивний регіон, соціально-економічний розвиток, соціальний діалог, туристичний продукт.

Постановка проблеми. Генеральна Асамблея ООН затвердила проголошення 2017 року Міжнародним роком сталого розвитку туризму. У резолюції з цього приводу наголошується на важливості міжнародного туризму, потребі кращого взаєморозуміння між народами та повазі до культурних цінностей в усьому світі, що загалом має сприяти зміцненню миру на планеті. «Міжнародний рік сталого розвитку туризму – це унікальна можливість для промоції внеску туристичного сектора в загальний сталий розвиток, включаючи його економічну, соціальну та екологічну складові, а також для підвищення обізнаності про справжні розміри сектора, що часто недооцінюється», - зауважив Генеральний секретар ЮНВТО Таліб Ріфаї.

В Україні сьогодні немає національної стратегії сталого розвитку туризму, а єдиний правовий інструмент, присвячений цій темі на регіональному рівні – Протокол про сталий розвиток туризму до Карпатської конвенції – досі не став частиною українського законодавства, хоча вже набув чинності на території Карпатського європейського регіону. Між тим, зазначена концепція може стати рятівним колом для депресивних регіонів нашої держави, особливо для східних областей, які зараз потерпають від воєнного конфлікту. Тому обрана тема дослідження є актуальною як для науковців так і для практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепцією сталого розвитку туризму та особливостями її впровадження займалися багато як закордонних так і вітчизняних вчених. Серед них на особливу увагу заслуговують роботи: Свірідової Н. [1], Миронова Ю. [2], Добуша Ю. [3], Смалья В. [4], Скляра Г. [5] та ін.

Зокрема Свірідова Н. Д. [1, с. 167] у своєму дослідженні пропонує складові концепції сталого розвитку туризму в регіоні, що передбачають реалізацію стратегії сталого розвитку галузі шляхом оцінки туристичного потенціалу, проведення SWOT-аналізу туризму та його інфраструктури, формування іміджу туристичного регіону, розробку інвестиційної політики та створення сучасної матеріальної бази.

Миронов Ю. [2, с. 120] приділяє особливу увагу зовнішнім та внутрішнім чинникам сталого розвитку туризму. Серед зовнішніх автор вказує на державні та світові стандарти екологічної політики, тенденції функціонування світового та національного ринку туристично-рекреаційних послуг, пріоритети державної політики соціально-економічного розвитку та фінансово-інвестиційної політики держави; серед внутрішніх – стратегія розвитку туризму в регіонах, забезпеченість регіонів природно-ресурсним потенціалом, галузева та територіальна структури господарського комплексу регіону.

У публікації наступного науковця - Добуша Ю. – особливу увагу приділено економічній складовій стійкого розвитку туристичної індустрії. Насамперед мова йде про критерії оцінки економічної ситуації рекреаційного регіону, встановлення статистичних показників, які характеризують економічні критерії, а також про характеристику ключових індикаторів сталого розвитку рекреаційних територій в економічному напрямі [3, с. 54].

Також проблемою впровадження концепції сталого розвитку туризму ще у 2005 р. зацікавився Смалья В. Дослідник проаналізу-

вав особливості і переваги впровадження даної концепції, представивши конкретні приклади практичного впровадження основних положень сталого туризму в різних регіонах світу. Автор доводить економічну і соціальну доцільність впровадження екотуристичних технологій для розвитку туристичної індустрії, збереження довкілля та підвищення екологічної культури учасників рекреаційно-туристичної діяльності [4, с. 163].

Неможна оминати увагою напрацювання Скляра Г., яким досліджувалися сутність та особливості сталого розвитку сфери туризму на засадах партнерства. Науковець провів аналіз міжнародних документів у яких містяться основні положення щодо реалізації принципів сталого розвитку туристичної індустрії, та визначено роль державно-приватного партнерства у забезпеченні даного процесу [5, с. 126].

Більшість авторів, зазначених вище, торкаються проблеми сталого розвитку туризму у контексті висвітлення загальних питань, оминаючи особливості впровадження даної концепції на конкретних територіях в сучасних умовах господарювання.

Проведений огляд свідчить, що на сьогоднішній день на теренах вітчизняної науки здійснена ґрунтовна робота щодо визначення теоретичних засад розвитку концепції сталого розвитку туризму у тому числі і на регіональному рівні. Між тим, серед проаналізованих публікацій немає спроб визначити перспективи впровадження цієї концепції на депресивних територіях.

Мета дослідження полягає у визначенні основоположних засад та у розробці практичних рекомендацій щодо впровадження концепції сталого розвитку туризму на депресивних територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнє десятиріччя туристична галузь на світовому ринку займає одну з ключових позицій. Не секрет, що налагоджена, ефективна робота цієї сфери сприяє розвитку багатьох споріднених галузей економічної діяльності. З іншого боку, масовий туризм, пік розвитку якого припав на другу половину ХХ-го сторіччя, сприяв виникненню та активному насадженню негативних тенденцій: споживацьке відношення до всіх туристично-рекреаційних ресурсів; зневажливе ставлення до культурних традицій та обслуговуючого персоналу; забруднення навколишнього середовища, тощо. Впрова-

дження концепції сталого розвитку туризму передбачає, що реалізація туристичної діяльності має генерувати позитивний економічний, соціальний та екологічний ефект, сприяючи не тільки задоволенню потреб туриста алей й соціально-економічному розвитку приймаючого регіону за умови збереження та примноження природно-рекреаційних ресурсів та історико-культурної спадщини.

У травні 2016 р. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було складено рейтинг областей нашої держави щодо соціально-економічного розвитку [6, с. 3], за даними якого визначено п'ять регіонів-аутсайдерів. Серед них опинилися: Кіровоградська (21 місце), Миколаївська (22 м.), Чернігівська (23 м.), Луганська (24 м.) та Донецька області (25 м.). Ситуація у двох останніх регіонах взагалі ускладнена протіканням на їх території відкритого воєнного конфлікту, який вже третій рік поспіль не тільки гальмує але й взагалі здійснює руйнівний вплив на соціально-економічне становище цих двох регіонів та їх мешканців.

На рис. 1. представлено динаміку кількості обслугованих туристів у зазначених регіонах за останні 15 років (з 2000 по 2015 р.р.).

Динаміка загальної кількості туристів, обслугованих у кожному конкретному регіоні свідчить, що у всіх регіонах за останні роки відбулося різке скорочення користувачів туристичних послуг. Незважаючи на поживлення регіональних туристичних ринків, що спостерігалось майже у всіх областях всередині минулого десятиріччя, наприкінці 2015 р. кількість обслугованих у регіоні туристів у порівнянні з 2000 р. скоротилася: на 96 % у Луганській, на 95 % у Донецькій, на 79% у Кіровоградській, на 78% у Миколаївській та на 42% у Чернігівській області. Також дані діаграм свідчать що у всіх регіонах був розповсюджений внутрішній туризм, кількість іноземних відвідувачів завжди була мізерною.

Безумовно, найгірша ситуація у Луганській і Донецькій областях, що викликана побоюваннями туристів за своє здоров'я та безпеку. Нажаль, додають негативного імідж і міжнародні організації, International SOS [8], що у власному дослідженні визначила територію Донбасу як найбільш небезпечну для подорожування. Натомість, згідно вже

згадуваного рейтингу областей [6, с. 83], за показником безпеки (кількість кримінальних правопорушень здійснених проти життя і здоров'я особи на 10 тис. населення, осіб) у 2015 р. Луганська область визнана найбільш безпечною (у 2014 – 19 місце), Донецька об-

ласть займала п'яте місце (у 2014 – 22 місце), а ось Миколаївська, Кіровоградська та Чернівецька дійсно мають несприятливу криміногенну обстановку, займаючи у рейтингу відповідно 22, 23 та 24 місця відповідно.

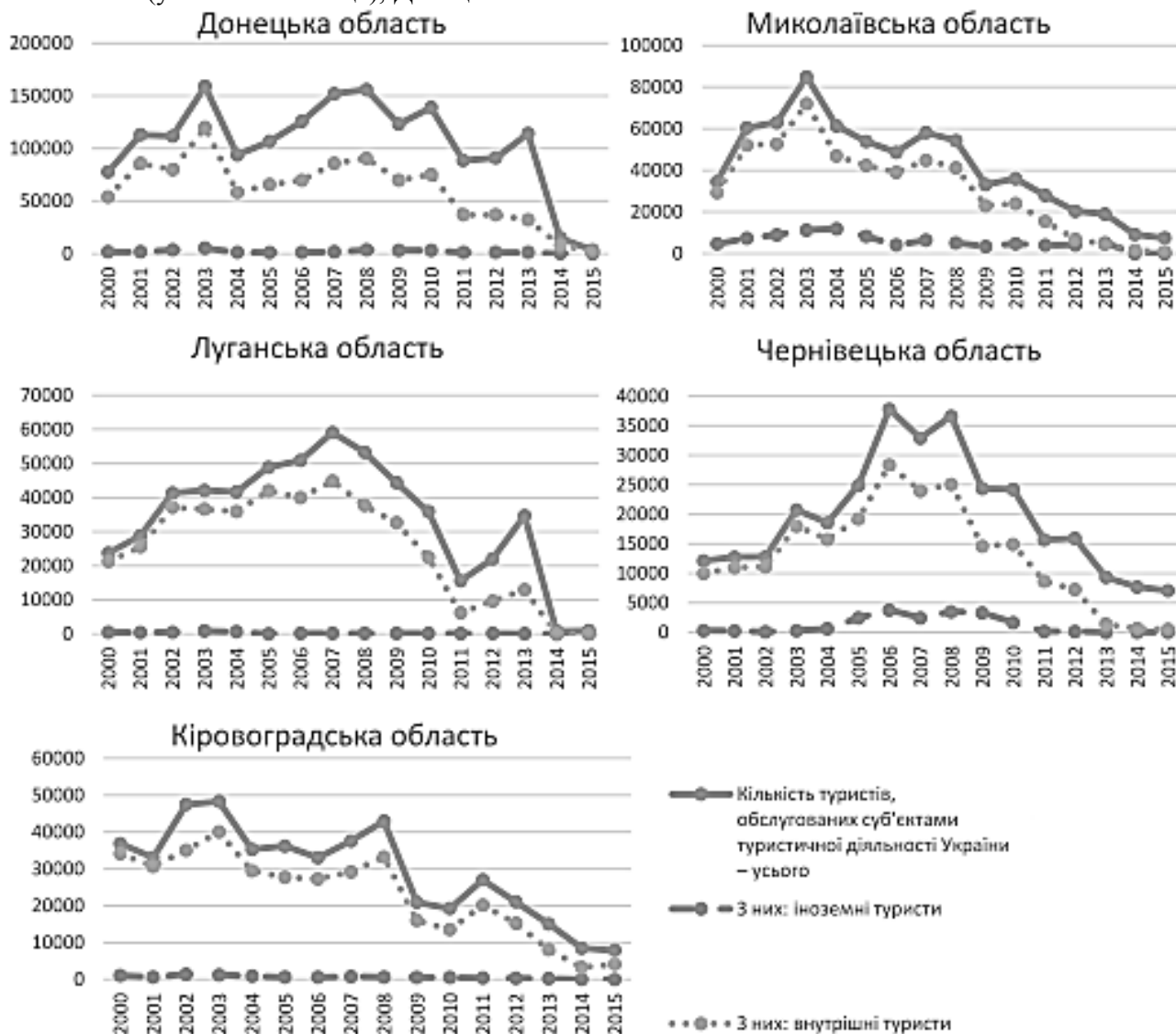

Рис. 1. Кількість туристів, обслугованих в регіонах України у 2000-2015 р.р.

Джерело: сформовано на підставі [7]

Досліджувані території ніколи не були серед дуже привабливих з туристичної точки зору. Більше природно-рекреаційних можливостей існує у Донецькій та Миколаївській областях, які межують з Азовським та Чорним морем, привертаючи увагу шанувальників морського пляжного відпочинку. Враховуючи, що всі п'ять регіонів є промисловими з розвиненим сільським господарством, а туризм ніколи не був пріоритетною галуззю регіональної економіки, пропонуємо розглянути наступні практичні інструменти щодо впровадження концепції сталого роз-

витку туризму на даних депресивних територіях (рис. 2).

Представлена схема пропонує п'ять напрямків діяльності щодо впровадження концепції сталого розвитку туризму на депресивних територіях. Розглянемо кожний інструмент більш детально.

1. Соціальний діалог – це специфічний комунікаційний процес між усіма учасниками, зацікавленими сторонами щодо вирішення певних соціально-економічних проблем з метою пошуку певного компромісного рішення, яке задовольнить усіх.

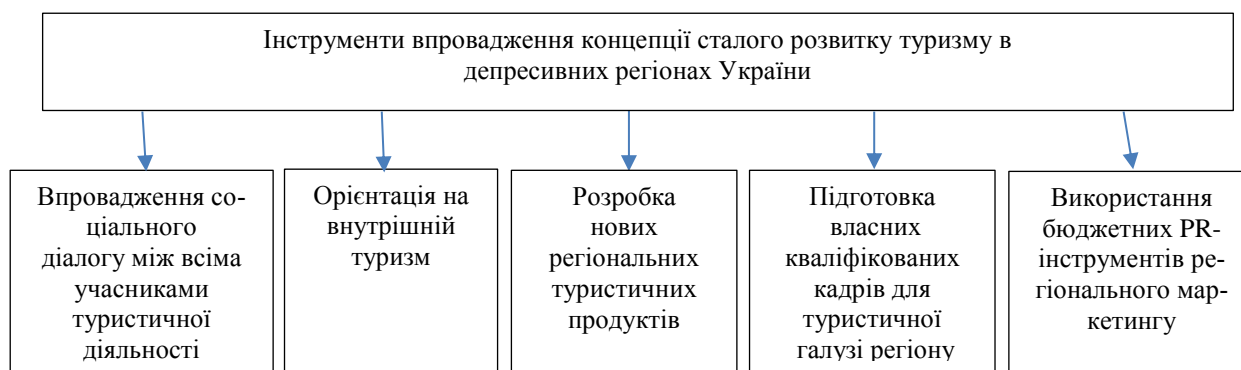

Рис. 2. Інструменти впровадження концепції сталого розвитку туризму в депресивних регіонах України
Джерело: сформовано автором

У випадку з туристичною галуззю має бути налагоджений тристоронній діалог між регіональними органами влади, власниками туристичного бізнесу (включаючи туристичну інфраструктуру) та представниками місцевої громади. Мешканці регіону мають усвідомлювати, що їх культурно-історична спадщина і природно-рекреаційні ресурси є безцінними, отже розвиток туризму має не шкодити, а навпаки – сприяти їх збереженню.

1. Як вже зазначалось раніше, всі п'ять регіонів є промисловими і ніколи не розглядалися як території, привабливі для туризму. Отже, першочергове завдання – це популяризація туристичних можливостей серед самих мешканців регіону та населення інших областей, більшість з яких не може дозволити собі дорогого відпочинку, але має бажання на час відпустки змінити повсякденне оточення, дізнатися щось нове. Доки регіон не буде привабливим для населення області та їх «сусідів», він не стане привабливим для іноземних туристів. Отже в рамках стратегії розвитку сталого туризму має бути проведена активна робота по дослідженню потреб місцевого населення щодо туристичних послуг.

2. Третій інструмент – розробка нових різновидів туристичного продукту регіону – вимагає від власників туристичного бізнесу креативності, але це не означає, що мова йде тільки про абсолютні продуктові інновації. Все нове – це добре забуте старе, отже саме зараз є потреба згадати, наприклад, про:

- сільський зелений туризм, до якого можна активно залучити мешканців сільської місцевості, що пропонуватимуть засоби розміщення. В Україні вже давно працює спілка сільського зеленого туризму, але у зазначених регіонах цей вид туризму на сьогодні

можна вважати нерозвиненим: за інформацією на спеціалізованих сайтах [9] сьогодні офіційно у Чернігівській області працює 5, у Миколаївській – 1, у інших областях – жодної садиби, яка б працювала офіційно як провайдер туристичних послуг такого роду;

- еко-просвітницький туризм, який передбачає розселення у наметових містечках на території паркових, заповідних зон, пізнавальні екскурсійні та туристичні маршрути з метою ознайомлення з ландшафтом, флорою і фауною регіону; організація таких заходів сприяє вихованню обережного ставлення до оточуючого середовища, а з іншого боку дає можливість покращити економічне становище лісовим господарствам регіонів на плечі яких і покладаються клопоти з організації таких турів;

- подієвий туризм, передбачає підготовку та проведення різноманітних ділових, культурно-розважальних заходів – виставок, ярмарок, фестивалів – для участі у яких приїжджають і учасники і прості відвідувачі; західна західні області нашої країни вже оцінили можливість такого туристичного продукту, залучаючи до участі у історичних реконструкціях та етно-фестивалях велику кількість відвідувачів у тому числі й іноземних туристів;

- промисловий туризм – різновид туризму, який до подій що розпочались у нашій державі у 2014 р., вже активно «набирав обертів» у великих промислових центрах, привертаючи увагу і закордонних інвесторів і простих туристів, школярів, що цікавляться промисловим виробництвом. Такий туристичний продукт може стати джерелом додаткового прибутку для самих промислових підприємств регіону, приверне увагу спіль-

ноти до проблем виробництва, сприятиме у подальшому його екологізації та скороченню шкідливого впливу на оточуюче середовище.

3. Підготовка власних кваліфікованих кадрів, яка на перший погляд здається не самою гострою проблемою галузі, є стрижнем спотикання у її подальшому розвитку. Тим не менше, туристична галузь займає одну з лідируючих позицій за дефіцитом кваліфікованих кадрів. В результаті клієнти стикаються з офіціантами, які не знають правил найпростішої сервіровки, з прибиральницями, що прибирають у номері при самих постояльцях і т.п.

4. Коли мова йде про бюджетні регіональні маркетингові інструменти просування будь-якого продукту території, то неможна не згадати про так званий «партизанський маркетинг», серед найпоширеніших його заходів [10, с. 102]:

- позитивні відгуки клієнтів про вдалий відпочинок на території регіону (маркетинг за принципом «із вуст в уста», або так званий вірусний маркетинг);

- безкоштовна участь керівництва підприємств туристичної галузі а також представників регіональної влади у різноманітних заходах, які не обов'язково присвячені проблемам туризму;

- участь представників туристичної сфери регіону, активних членів громади у міжнародних проектах та грантових схемах регіонального та місцевого розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропоновані заходи щодо впровадження концепції сталого розвитку туризму є достатньо простими інструментами, які не вимагають від регіонів значного фінансування, натомість їх реалізація дозволить досягти позитивного ефекту, а саме:

- збільшити внутрішній туристичний потік;

- покращити стан навколишнього середовища;

- підвищити якість життя мешканців території за рахунок надання якісних, доступних туристичних послуг;

- сформувати позитивний імідж регіону, безпечного і привабливого для подорожування.

Туризм сьогодні – це локомотив економіки, рух якого тягне за собою розвиток багатьох сфер економічної діяльності. Концепція сталого розвитку туризму за умови її коректного впровадження дозволить перет-

ворити дану галузь на одну з провідних серед всіх видів економічної діяльності депресивних областей України та сприятиме підвищенню показників соціально-економічного розвитку даних регіонів.

Література

1. *Свірідова Н. Д.* Концепція сталого розвитку туризму в сучасних умовах / Н. Д. Свірідова // *Культура народів Причорномор'я* – 2009 – № 176 – С. 166-168.

2. *Миронов Ю. Б.* Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні / Ю. Б. Миронов // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2013. – вип. 23.11 – С. 117-122.

3. *Добуш Ю. Я.* Економічні критерії досягнення сталого розвитку рекреаційних територій / Ю. Я. Добуш // *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. - 2010. - № 669 – С. 54-58.

4. *Смаль В.* Туризм і сталий розвиток / В. Смаль, І. Смаль // *Вісник Львівського університету. Серія географічна* – 2005 – вип. 32 – С. 163-73.

5. *Скляр Г. П.* Сталий розвиток сфери туризму на засадах партнерства / Скляр Г. П., Карпенко Н. М. // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. – 2013. - № 2 (58) – С. 126-130.

6. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 р./Департамент регіонального розвитку Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.- К: 2016, - 90 с.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Часть Украины оказалась среди самых опасных мест для туризма 2017 [Электронный ресурс] // *Украинская правда жизни* - 2016 - 17 ноября - Режим доступа: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/17/ 5 />

9. Зеленый туризм. Банк данных сельского туризма в Украине [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ruraltourism.com.ua/>

10. *Зеленко О. О.* Інноваційні інструменти туристичного маркетингу для розвитку туризму у Луганській області / О. О. Зеленко, С. С. Стеганець // *Часопис економічних реформ*. – 2016. - № 4. – С. 98-103.

Reference

1. *Sviridova, N. D.* (2009) The Concept of Sustainable Tourism Development in Modern

Conditions. Culture of Black Sea region's population, 176. 166-168.

2. *Mironov, Y. B.* (2013) Essence and Factors of Sustainable Development of Tourism in the Region. Scientific Bulletin of NFTU Ukraine. 23.11. 117-122.

3. *Dobush, Y.* (2010) Economic Criteria of Sustainable Development of Recreational Areas. Proceedings of the National University "Lvivska Polytechnica". 669. 54-58.

4. *Smal, V.* (2005) Tourism and Sustainable Development. Bulletin of Lviv University. Geographical Series. Vol. 32. 163-73.

5. *Sklar, G. P. & Karpenko, N. M.* (2013) Sustainable Development of Tourism Based on Partnership. Scientific Bulletin Poltava Economic and Trade University. 2 (58). 126-130.

6. Monitoring of socio-economic development for 2015. (2016) Department of Regional Development. Ministry of Regional Development, Construction and Housing in Ukraine. 90.

7. Official website of State Statistic Service of Ukraine [Electronic source] – Access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Part of Ukraine was among the most dangerous places for tourism in 2017 [Electronic source]. Ukrainian life truth. 2016. November 17 - Access: <http://life.pravda.com.ua/travel/2016/11/>

9. Green tourism. Bank of rural tourism data in Ukraine [Electronic source] – Access: <http://ruraltourism.com.ua/>

10. *Zelenko, O. O. & Steganets, S. S.* (2016) Innovative tourism marketing tools for development of tourism in the Lugansk region. Time description of economic reforms. 3. 98-103.

Зеленко О. О.

Устойчивое развитие туризма в депрессивных регионах Украины

Статья посвящена особенностям внедрения концепции устойчивого развития туризма в депрессивных регионах. Анализ предыдущих публикации показал, что большинство ученых исследовали данную проблему только в теоретическом аспекте. Таким образом, в данном исследовании предложены практические инструменты внедрения устойчивого развития туризма в депрессивных областях Украины, а именно: реализация социального диалога между всеми участниками туристической деятельности, ориентация на внутренний туризм, разработка новых региональных туристических продуктов, подготовка собственных квалифицированных кадров и использование бюджетных инструментов регионального маркетинга.

Ключевые слова: устойчивое развитие туризма, депрессивный регион, социально-экономическое развитие, социальный диалог, туристический продукт.

Zelenko O.

Sustainable tourism development in depressive regions of Ukraine

The article is devoted to the peculiarities of implementation of sustainable tourism development in depressive regions. Analysis of previous publication showed that most scientists studied the problem only in a purely theoretical sense. So in this study were suggested practical tools for sustainable tourism development implementation in depressive regions of Ukraine, namely the implementation of social dialogue between all participants of tourism, a focus on domestic tourism, development of new regional tourism products, training of professional personnel and use of budget tools of regional marketing.

Keywords: sustainable tourism development, depressive regions, social-economic development, social dialogue, tourism product.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. in Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

Стаття подана
22.12.2016 р.

ИЖЕВСКАЯ АГЛОМЕРАЦИЯ: ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье осуществляется геоэкономический анализ функционирования элементов Ижевской агломерации на основе использования положений современных научных концепций о развитии городских поселений. Доказано, что в условиях роста доходов и мобильности населения вокруг городов усиливаются процессы субурбанизации, нарастает интенсивность маятниковых миграций и наблюдается «стягивание» сельского населения с периферийных территорий к крупным городам. Эти и другие сопутствующие процессы агломеризации проходят стихийно, без всякого управления и контроля, что приводит к обострению проблем крупных городов и их пригородных зон. Правильное управление данными процессами может выдать максимальный экономический эффект от взаимодействия близкорасположенных населенных мест, позволит наиболее продуктивно и рационально использовать имеющиеся на территории природные, человеческие и инвестиционные ресурсы.

Ключевые слова: Ижевская агломерация, геоэкономический анализ, границы.

Постановка проблемы. Среди современных тенденций расселения населения и пространственного развития городов особого внимания требуют процессы формирования и развития агломераций (агломеризации).

Городская агломерация как термин прочно закрепился в науке и в обиходе к концу 1970-х гг. К концу 80-х большая часть ученых сошлась на формулировке: городская агломерация – это компактная и относительно развитая совокупность взаимодействующих друг друга городских и сельских поселений, группирующихся вокруг одного или нескольких мощных городов-ядер и объединенных в динамичную локальную систему многообразными интенсивными связями: производственными, деловыми, трудовыми, культурно-бытовыми, рекреационными и прочими, а также совместным использованием ресурсов агломерационного ареала [6;10].

Анализ последних исследований и публикаций. Современными авторами предполагается, что развитые агломерации должны иметь следующие признаки (критерии), наличие которых прямо указывает на существование агломерационных процессов [9]:

- Скопление городов (не менее 4) и других крупных населенных пунктов на компактной территории в пределах 1,5-2-х часовой изохроны транспортной доступности.

- Наличие одного и более центров с населением свыше 250 тыс.чел., вокруг которых формируется агломерация, хотя ряд авторов сходится во мнении, что агломе-

рации могут формироваться и вокруг менее крупных центров.

- Непосредственное примыкание густонаселенных территорий к городу-ядру без существенных разрывов в застройке и превышение площади застроенных территорий над прочими.

- Наличие интенсивных производственных, хозяйственных, культурно-бытовых, рекреационных и иных связей между поселениями, порождающих маятниковые миграции. При этом считается, что в подобных перемещениях должно участвовать не менее 10-15% трудоспособного населения поселений, втянутых в агломерацию.

- Формирование на всей территории агломерации единой инфраструктуры (единые инженерные системы водо- и энергоснабжения, канализации, транспорта и пр.), общего рынка труда, капитала, товаров и услуг.

Границы городской агломерации подвижны во времени, поскольку зависят от важнейшего параметра агломерации — ежедневных передвижений населения. Одна из самых распространенных методик по делимитации городских агломераций разработана в Институте географии АН СССР. Она предусматривает выделение уже сложившихся агломераций путем реализации ряда последовательных этапов: 1) выявление потенциальных ядер – городов с населением не менее 250 тыс. человек; 2) определение границ потенциальных агломераций; 3) проверка последних на развитость на основе расчета значений специального коэффициента развитости.

Цель статьи – проведение геоэкономического анализа Ижевской агломерации.

Изложение основного материала исследования. Одна из отличительных особенностей методики ИГРАН состоит в определении границ агломерации в виде двухчасовой (брутто) изохроны транспортной доступности центра, совмещенной с 0,5-часовой изохроной от больших и средних городов на периферии городской агломерации. В пользу возможности такого подхода к выделению агломераций говорит отмеченный во многих случаях вынос части центральных функций ядра в подобные подцентры и, следовательно, распространение ареала взаимосвязанного расселения на примыкающую к ним территорию. Таким образом, городская агломерация не ограничивается центральным городом и его спутниками и пригородами, а является иерархически упорядоченной системой расселения населения, состоящей из нескольких подсистем (говоря простым языком, агломерация состоит из нескольких взаимосвязанных небольших агломераций). Более детальное определение границ агломерации требует изучения интенсивности маятниковых миграций населения - по границам данных миграций и будет проходить граница агломерации (такое исследование затруднительно из-за отсутствия статистических данных).

В настоящий момент существует несколько подходов к определению границ Ижевской агломерации. В специальной литературе можно встретить границы Ижевской агломерации (или агломерации южной части Удмуртии), оконтуривающие как пригородную зону Ижевска с населением около 700 тыс. чел., так и включающие более обширную территорию с численностью населения от 0,9 до 1,2 млн. чел.

В «Стратегии социально-экономического развития Удмуртской Республики на период до 2025 года» выделяется так называемая «Комплексная планировочная система Ижевской агломерации». Она ограничена включением в её состав городских округов Ижевска, Сарапула и Воткинска, а также Завьяловского, Воткинского и Сарапульского муниципальных районов. Численность населения агломерации при

данном подходе составляет около 950 тыс. чел.

В вышеуказанном документе о стратегии также высказывается мнение о том, что как таковой Ижевской агломерации не существует, поскольку Ижевск не имеет общего рынка труда, товаров и капитала с соседними городами. Такого рода общий рынок на сегодняшний день сформирован только в пределах 15-ти километровой зоны вокруг столицы Республики.

Разночтения во мнениях о границах и составе Ижевской агломерации обусловлены разницей подходов к определению границ городских агломераций, а также к пониманию самого термина «городская агломерация». В научных исследованиях Академии наук СССР Ижевская агломерация на картах-схемах «Развитость городских агломераций СССР» обозначается с 1959 года [10]. В начале 1970-х годов Г.М. Лаппо включил в состав Ижевской агломерации город – центр Ижевск и три его спутника – Воткинск, Сарапул и Агрыз. В исследованиях того времени Ижевская агломерация, также как и ближайшие Казанская и Пермская, относилась к категории слаборазвитых (с коэффициентом развитости 3,08) [10]. Проведенные в Удмуртском университете расчеты развитости агломерации по аналогичной методике показали, что в 2012 г. коэффициент развитости составил 6,015 [8] - и по градации сложности Ижевская агломерация характеризуется как развитая.

Используя методику ИГРАН, границы Ижевской агломерации проводятся по современному контуру 120-минутной транспортной удаленности относительно ядра агломерации и 90-минутной изохроны транспортной удаленности относительно Сарапула и Воткинска. В результате в состав Ижевской агломерации входят г. Ижевск и Завьяловский район, г. Воткинск с Воткинским и Шарканским районами, г. Сарапул с Сарапульским и частью Камбарского и Каракулинского районов, Якшур-Бодьинский, Малопургинский, Киясовский районы и часть Агрызского района Татарстана. Также в пределах 120-минутной изохроны расположены крупные районные центры - п. Игра, п.Ува, г. Можга и г.Чайковский с окружающими территориями (рис.1).

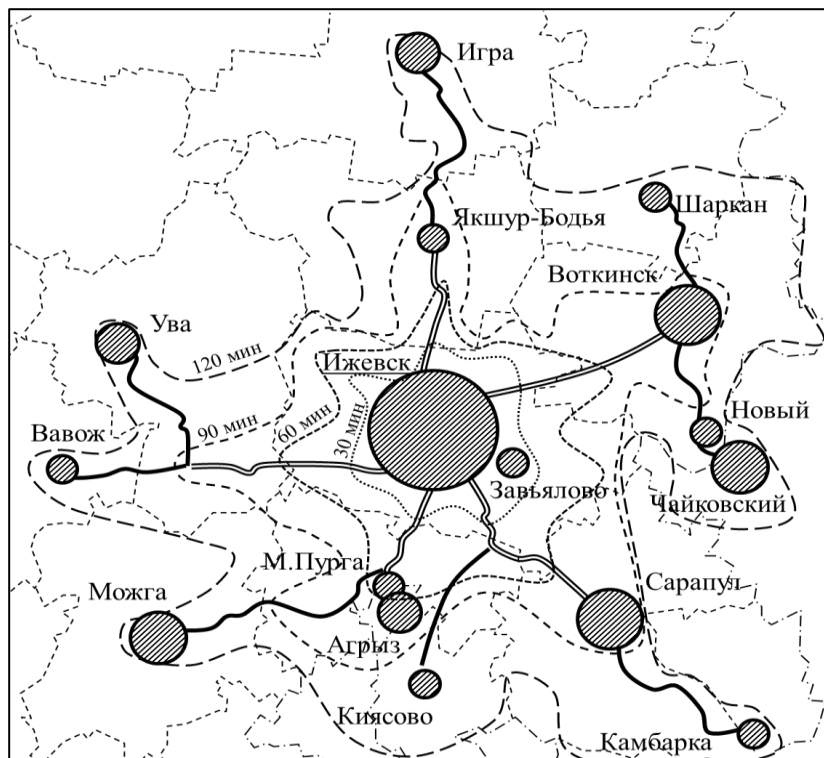

Рис. 1. Пояса доступности Ижевской агломерации
Источник: разработано авторами

Границы 120 и 90-минутной доступности центров городов-ядер агломерации должны быть скорректированы с учетом наличия реальных интенсивных производственных, хозяйственных, культурно-бытовых, рекреационных и иных связей (миграций населения) между поселениями. В результате таких манипуляций из состава агломерации должны выйти периферийные, удаленные от крупных центров территории, население которых редко покидает свои населенные пункты. С другой стороны, в состав агломерации должны войти территории, лежащие за пределами изохроны 120-минутной доступности центра Ижевска, но тесно связанные с городами, поселками и крупными селами агломерации ежедневными перемещениями населения. Агломерация как система расселения состоит из иерархически соподчиненных подсистем. Каждая подсистема включает поселение-центр (ядро) и подчиненную ей территорию (совокупность населенных пунктов). Крупные и ма-

лые ядра агломерации, а также территории им подчиненные (тесно связанные) можно увидеть на рис. 2, схематично отражающем сеть узловых районов расселения Удмуртии.

Общая площадь Ижевской агломерации в данных границах составляет около 12167 км². Численность населения агломерации 1238602 человека, средняя плотность населения 101,8 чел./км². Численность сельского населения составляет 235183 тыс. человек, что приблизительно равно 19% от общего количества, а плотность сельского населения составляет 19,3 чел./км². При этом важно уточнить, что территория агломерации неоднородна по плотности населения, густоте автомобильных дорог и населенных пунктов, а также по интенсивности связей с городом-ядром. Логично, что наиболее тесные связи по населению (ежесуточные и еженедельные миграции населения) наблюдаются между ядрами агломерации и их пригородными зонами.

Рис. 2. Сеть узловых районов расселения Удмуртии
 Источник: разработано авторами

Связи между Ижевском и поселениями первого пояса спутников (г. Воткинск, г. Сарапул, г. Агрыз, с. Малая Пурга, с. Якшур-Бодья и с. Нылга) будут более интенсивными, нежели с поселениями второго пояса (г. Чайковский, г. Можга, п. Игра, п. Ува и др.).

По основным демографическим показателям населенные пункты, входящие в Ижевскую агломерацию, отличаются от остальной территории Удмуртии. Так, численность сельского населения в Удмуртии с 1970 по 2014 гг. сократилась более чем на 20%. Однако для поселений людностью более 500 человек, входящих в агломерацию, характерен рост численности населения более чем на 15%, а некоторые села увеличили свою людность в 2-3 раза. Увеличение численности населения характерно и для поселений людностью 200-500 человек. Абсолютное большинство поселений этой группы находятся за пределами первого пояса доступности [8].

Можно выделить 2 основных причины увеличения численности населения агломерации: первая причина – миграционный прирост. Во всех муниципальных районах Удмуртии увеличивается отток населения, за счет которого растет его приток в г. Ижевск и пригородный Завьяловский район, где в 2011-2012 гг. зафиксировано положительное сальдо миграций. Вторая причина – увеличивающийся естественный прирост, который к 2015 году стал положительным для всей

территории агломерации, кроме относительно изолированного Камбарского района, где наблюдается естественная убыль (-2,7% в 2014 году). Для городского населения прирост составил 0,85%, для сельского 3,2%.

Второй важный демографический показатель, отражающий благополучие населения территории – смертность населения. В целом смертность населения Удмуртии чуть ниже российских показателей (12,8% против 13,1%), но рассматривая показатель внутри агломерации, можно отметить высокую смертность в сельских поселениях, находящихся на периферии агломерации – это Игринский, Каракулинский и Камбарский районы, где значения показателя смертности достигают 17%. В первую очередь это связано с половозрастной структурой населения. За последние годы значительно сократилась доля населения в трудоспособном возрасте в общей численности населения Удмуртии (с 62,6% в 2010 г. до 58,5% в 2014 г.). Это вызвано увеличением рождаемости в самых населенных пригородных районах (Завьяловском, Малопургинском, Сарапульском) и повышением доли молодых возрастов, а также миграцией лиц трудоспособного возраста за пределы республики. Так наибольшая доля молодых возрастов (16 - 27 лет) зафиксирована в Ижевске и окружающем его Завьяловском районе. Для остальных райо-

нов также характерна повышенная доля детей в возрастной структуре населения [11].

Показателем, отражающим соотношение нетрудоспособного населения (детей и пожилых) и лиц трудоспособного возраста является коэффициент демографической нагрузки. За последние годы данный коэффициент в Удмуртии значительно вырос. Так, в 2008 году на 1000 лиц трудоспособного возраста приходилось 557 человек нетрудоспособного, а к 2014 году значение этого показателя выросло до 708. Такая тенденция негативно отражается на экономическом развитии как региона, так и страны в целом в силу значительности затрат на социальное (в том числе пенсионное) обеспечение населения. Для территории агломерации показатель демографической нагрузки ниже, чем по республике. В Ижевске демографическая нагрузка составляет 655,6, в Завьяловском районе – 622,9 человек на 1000 человек трудоспособного населения.

Возрастная структура населения Ижевской агломерации приводит к трансформации структуры заболеваемости населения по сравнению с республиканскими значениями. Повышенная доля детей, особенно в пригородных районах, приводит к увеличению заболеваемости населения, особенно болезнями органов дыхания. В целом для территории районов, входящих в агломерацию, по сравнению со средними российскими показателями, выше уровень смертности от несчастных случаев, отравлений и травм, болезней органов дыхания, пищеварения и нервной системы. В результате увеличения случаев смерти от несчастных случаев, отравлений и травм в молодых и трудоспособных возрастах, население, особенно мужское, в немалой своей части не доживает до пожилого возраста, в условиях, когда сердечно-сосудистые патологии, онкологические заболевания и другие хронические заболевания являются главными причинами смерти. Это подтверждается и тем, что доля лиц пожилого и старческого возраста среди мужской части населения составляет не более 8,0 %, тогда как среди женщин она равна 18,0 % от общей численности лиц, старше трудоспособного возраста [3].

С 2010 по 2014 годы смертность от всех видов заболеваний снижается, кроме заболеваний органов дыхания, что связано, во-первых, с повышенной долей детей, во-вторых, с влиянием нефтедобывающих

предприятий, расположенных, в основном, в самых густонаселенных районах (Завьяловском, Воткинском, Якшур-Бодьинском, Сарапульском) [1]. Если проанализировать показатели смертности среди городского и сельского населения, то можно заметить, что в сельской местности выше смертность населения от несчастных случаев, отравлений и травм (1,9 раза), особенно от отравлений алкоголем (1,5 раза), самоубийств (2,5 раза), убийств (1,4 раза), транспортных несчастных случаев (2,1 раза), ДТП (1,8 раза), болезней органов дыхания (1,5 раза), инфекционных и паразитарных болезней (1,5 раза), а также вследствие прочих причин смерти (2,2 раза). В городах же не намного выше смертность от злокачественных новообразований и от болезней органов пищеварения (в среднем на 20%).

В целом, анализируя демографические показатели населения Ижевской агломерации, можно отметить следующее. Более молодая возрастная структура населения, вызванная миграционным и естественным приростом, приводит, с одной стороны, к трансформации структуры заболеваемости и снижению смертности населения. С другой стороны, позволяет прогнозировать дальнейший рост численности населения агломерации.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Прямые экономические выгоды Ижевской агломерации.

- Увеличение налоговых поступлений: от новосозданных предприятий и учреждений сферы обслуживания, в услугах которых будут нуждаться жители Ижевской агломерации; от республиканских строительных организаций, предприятий, производящих строительные материалы, которые будут заняты при сооружении малоэтажного жилья, в дорожном строительстве; от республиканских предприятий общественного транспорта, у которых должны будут увеличиться объемы перевозок, в частности, за счет значительного увеличения объема маятниковых миграций; от бывших безработных, получивших работу на новых рабочих местах.

- Привлечение внешних частных инвестиций для создания предприятий и учреждений сферы обслуживания. Подобные объекты, как правило, отличаются быстрым оборотом наличных средств и поэтому привлекательны для частных инвесторов.

- Возможность привлечения средств федерального бюджета для развития дорожной сети. Развитие пригородной зоны городской агломерации потребует развития и совершенствования транспортных путей разного вида транспорта. При разумном обосновании перед федеральными органами власти потребности в развитии транспортной сети (например, аргументом может выступать тот факт, что обладающая большей пропускной способностью транспортная сеть Ижевской агломерации может и будет использована для обслуживания большего потока транзитного транспорта) можно будет рассчитывать на получение дополнительных средств из федерального бюджета.

- Сокращение бюджетных расходов на содержание безработных - как результат сокращения структурной безработицы. Структурная безработица (несоответствие профессиональных возможностей безработного владельца ресурса труда требованиям вакантного рабочего места) помимо прочих причин, возникает, в том числе и в результате транспортной недоступности вакантного рабочего места для профессионально соответствующего ему безработного. Более развитая транспортная сеть городской агломерации обеспечит возможность значительного увеличения объема маятниковых миграций, сделает вакантные рабочие места доступными для профессионально соответствующих им безработных.

Косвенные экономические выгоды Ижевской агломерации:

- Появление новых рабочих мест на созданных для обслуживания городской агломерации предприятиях и учреждениях сферы обслуживания, а также в республиканских строительных организациях, на предприятиях, производящих строительные материалы, на транспортных предприятиях. Работающий человек тратит на свои нужды больше денег, косвенно способствуя увеличению поступлений в бюджет.

Облагораживание территории в процессе пространственного распространения новой застройки. Визуальная привлекательность территории в высокоразвитых странах давно считается одним из важнейших критериев определения стоимости участка земли. Такой участок можно дороже продать или сдать в аренду.

- Снижение криминальной напряженности. Возводимые на межпоселенных тер-

риториях агломерации коттеджные поселки часто содержат собственную охрану, не допускающую на территорию поселков посторонних лиц и лиц без определенного места жительства. И, таким образом, избавляют от работы полицию. А это, в свою очередь, не требует от бюджета дополнительных расходов на правоохранительные организации.

- Повышение образовательного уровня населения. Транспортная достижимость центра агломерации – г. Ижевска - позволяет жителям населенных пунктов, входящих в агломерацию, получить доступ к равноуровневому и многопрофильному образованию в многочисленных ижевских ВУЗах и ССУЗах. Более образованный человек приносит больше пользы экономике [8; 12].

Демографическая составляющая. Появление новых рабочих мест и экономическая активизация в Ижевской агломерации сократит, а то и вовсе прекратит отток населения (особенно сельского) из Удмуртской Республики в экономически более благополучные соседние регионы (Республики Башкортостан и Татарстан, Пермский край), благодаря чему республика сохранит налогоплательщиков.

Экологическая составляющая. Поселяясь за пределами городской застройки, человек начинает по-другому относиться к природе и старается не нарушать равновесие окружающей среды, особенно на своем участке.

Создание положительного образа территории. Облагороженная и окультуренная территория Ижевской агломерации создает ее визуально привлекательный образ, который может стать косвенным поводом и для повышения инвестиционной привлекательности Удмуртской Республики.

В то же время использовать все вышеперечисленные выгоды Ижевской агломерации можно лишь при упорядоченном развитии, своевременном разрешении возникающих конфликтов, разработке и принятии компромиссных решений. Стихийное развитие городских агломераций может привести к несогласованному поведению ее элементов, вызвать негативные последствия и создать серьезные проблемы.

Проблемы и издержки Ижевской агломерации.

Развитие агломерации может быть ограничено возможностями города Ижевска

для размещения производства, инфраструктуры, жилищного строительства и т.п., а также и необходимостью его развития на более широкой территориальной базе.

Происходит массовый перевод земель сельскохозяйственного назначения в земли населенных пунктов для дачного и коттеджного строительства без развития соответствующей транспортной, инженерной и социальной инфраструктуры [8].

Недостаточность дорожно-транспортной инфраструктуры в юго-восточной и западной частях агломерации способствует возникновению нераспределённых автотранспортных потоков.

Усиление антропогенного воздействия на территорию Ижевской агломерации. Средняя плотность населения в ней в 3,5 раза выше, чем в Удмуртской Республике и в 12 раз выше, чем в Российской Федерации. 1,2 млн. ее жителей производят в год от 240 до 360 тыс. тонн твердых бытовых отходов. К ним следует добавить еще 840-960 тыс. тонн промышленных отходов. Весь этот мусор надо хранить и (или) перерабатывать.

Уменьшение людности средних и малых городов (Сарапул, Воткинск, Можга), а значит сокращение их экономического потенциала. Учитывая динамику оттока молодежи, эти города в перспективе рискуют превратиться в поселения пенсионеров, а их трудовой потенциал будет представлен преимущественно малоквалифицированной рабочей силой. Соответственно, в этих городах сократятся и возможности для размещения современных производств.

Литература

1. *Артемьева А. А.* Анализ характера влияния нефтедобычи на здоровье населения Удмуртии / А. А. Артемьева, И. Л. Малькова // Вестник Удмуртского университета. – 2006. - № 1. – С. 3-14.
2. Большая советская энциклопедия / Гл. ред. А. М. Прохоров. 3-е изд. В 30 т. Т. 14: Куна-Ломами. – М.: Сов. энциклопедия, 1973. – 624 с.
3. Государственный доклад «О состоянии здоровья населения Удмуртской Республики в 2013 году». – Ижевск: Изд-во БУЗ УР «РМИАЦ МЗ УР», 2014. – 297 с.
4. *Кашин А. А.* Исследование ландшафтной организации территории Удмуртии как фактора хозяйственного освоения и рас-

селения населения: Автореф. дисс. канд.геогр. наук. 25.00.23. – Пермь, 2015. – 24 с.

5. *Кудрявцев А. Ф.* Особенности Ижевской агломерации и экономические перспективы ее развития / А. Ф. Кудрявцев, А. Л. Лекомцев, В. П. Сидоров // Экологический консалтинг (природные ресурсы, территориальное развитие). – 2015. - № 3 (59). – С. 30-34.

6. *Ланно Г. М.* География городов / Г. М. Лаппо. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 475 с.

7. *Ланно Г.* Агломерации России в XXI веке / Г. Лаппо, П. Полян, Т. Селиванова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.frtio.ru/uploads/files/Lappo.pdf>

8. *Лекомцев А. Л.* Ижевская агломерация: границы, структура, сложность / А. Л. Лекомцев, А. А. Литвинов, В. С. Украинцев // География и регион: материалы междунар. науч.-практ. конф., (23-25 сент. 2015 г.). – Пермь : Пермский гос. нац. исслед. ун-т, 2015. – Т. II. Социально-экономическая география. – С. 296-300.

9. *Перцик Е. Н.* География городов (геоурбанистика) / Е. Н. Перцик. - М.: Высшая школа, 1991. – 317 с.

10. *Полян П. М.* Методика выделения и анализа опорного каркаса расселения / П.М. Полян. – М., 1988. – 220 с.

11. *Ситников П. Ю.* Анализ динамики основных демографических показателей качества жизни населения Удмуртской Республики / Материалы международной научно - практической конференции «Географические исследования Евразии: история и современность». – М.: Издательство «Перо», 2016. – 936 с.

12. *Хуснутдинова С. Р.* Городские агломерации в современной России: сходства и различия (на примере Казанской и Ижевской агломераций) / С. Р. Хуснутдинова, А. Л. Лекомцев, В. П. Сидоров // Мозаика городских пространств: экономические, социальные, культурные и экологические процессы. –М.: Географический факультет МГУ, 2016. – С. 179-183.

References

1. *Artemyeva, A. A. & Malkova, I. L.* (2006). Analysis of nature of influence of oil production on health of the population of Udmurtia. Bulletin of the Udmurt university, 1, 3-14.
2. *Prokhorov, A. M.* (1976). Big Soviet encyclopedia. 11. edition. 3rd prod. In 30 t. T. 14: Kuhn Lomami. Moscow: Sov. encyclopedia, 624.
3. The state report "About the state of health of the population of the Udmurt Republic

in 2013" (2014). Izhevsk: UR BOUZAS publishing house "RMIATS MZ UR", 297.

4. *Kashin, A. A.* (2015). Research of the landscape organization of the territory of Udmurtia as factor of economic development and resettlement of the population: Avtoref. candidate of geographical sciences. 25.00.23. Perm, 24.

5. *Kudryavtsev, A. F. & Lekomtsev, A. L. & Sidorov, V. P.* (2015). Features of the Izhevsk agglomeration and economic prospects of its development. Ecological consulting (natural resources, territorial development), 3 (59), 30-34.

6. *Lappo, G M.* (1997). Geography of the cities. - Moscow.: VLADOS, 475.

7. *Lappo, G. P. & Selivanov, T. & Glades, T.* (2015). Agglomerations of Russia in the 21st century. From://www.frrio.ru/uploads/files/Lappo.pdf.

8. *Lekomtsev, A. L. & Litvinov, A. A. & Ukraintsev V. S.* (2015). Izhevsk agglomeration: borders, structure, complexity. Geography and region: materials conferenses. Perm: The Perm

state. national. исслeд. un-t, Т. II. Social and economic geography, 296-300.

9. *Pertsik, E. N.* Geografiya of the cities (geourbanistics) (1991). Moscow: The higher school, 317.

10. *Glades, P. M.* (1988). Metodik of allocation and analysis of a basic framework of resettlement. Moscow, 220.

11. *Sitnikov P. Y.* (2016). The analysis of dynamics of the main demographic indicators of quality of life of the population of the Udmurt Republic. Materials of international it is scientific - a practical conference "Geographical researches of Eurasia: history and present". Moscow: Pero publishing house, 936 p.

12. *Husnutdinova S. R. & Lekomtsev A. L. & Sidorov V. P.* (2016). City agglomerations in modern Russia: similarities and distinctions (on the example of the Kazan and Izhevsk agglomerations)//the Mosaic of city spaces: economic, social, cultural and ecological processes. Moscow: Geographical faculty of MSU, 79-183.

Кашин О. О., Кудрявцев А. Ф., Лekomтцев О. Л. Іжевська агломерація: геоeкономічний аналіз

У статті здійснюється геоeкономічний аналіз функціонування елементів Іжевської агломерації на основі використання положень сучасних наукових концепцій про розвиток міських поселень. Доведено, що в умовах зростання доходів і мобільності населення навколо міст посилюються процеси субурбанізації, наростає інтенсивність маятникових міграцій і спостерігається «стягування» сільського населення з периферійних територій до великих міст. Ці та інші супутні процеси агломерізації проходять стихійно, без будь-якого управління і контролю, що призводить до загострення проблем великих міст і їх приміських зон. Правильне управління даними процесами може видати максимальний eкономічний ефект від взаємодії близько розташованих населених місць, дозволить найбільш продуктивно і раціонально використовувати наявні на території природні, людські та інвестиційні ресурси.

Ключові слова: Іжевська агломерація, геоeкономічний аналіз, кордони.

Kashin O., Kudryavtsev A., Lekomtsev O. Izhevsk agglomeration: geo-economic analysis

The article is carried out geo-economic analysis of the functioning elements of Izhevsk agglomeration based on the use of the provisions of modern scientific concepts of development of urban settlements. It is proved that under the conditions of the growth of incomes and mobility around the towns of suburbanization processes are enhanced, it increases the intensity of commuting and there is a "contraction" of the rural population from the peripheral areas to the big cities. These and other related processes are agglomerizatsii spontaneously, without any management and control, which leads to an aggravation of the problems of large cities and suburban areas. Proper management of these processes can give the maximum economic benefit from the interaction of nearby populated areas, allow the most productive and rational use of the territory of the natural, human and investment resources.

Keywords: Izhevsk agglomeration, geo-economic analysis, the boundaries.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор eкономічних наук, професор, завідувач кафедри «Eкономіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Росія.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economy and Management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russia.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Стаття подана
19.12.2016 з.

ИНСТРУМЕНТАРИЙ ДИАГНОСТИКИ ПАРАМЕТРОВ АДМИНИСТРАТИВНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕГИОНЕ

В статье рассматриваются теоретические вопросы формирования механизмов административного регулирования деятельности субъектов предпринимательства. Обосновываются инновационные подходы и предложен прикладной инструментарий проектирования и конструирования деловой среды, способной оказывать стимулирующее воздействие на рост предпринимательской и инвестиционной активности в российских регионах и муниципальных образованиях. Доказывается, что дифференциация регионов по условиям ведения бизнеса в формально одинаковом институциональном пространстве объясняется пространственными специфическими свойствами институциональной конфигурации региональной деловой среды. Предложена математическая модель оценки неформального взаимодействия субъектов предпринимательской деятельности с отдельными чиновниками контрольно-надзорных органов, позволяющая определять диапазон выгод хозяйствующих субъектов от уклонения выполнения административных норм, требований и правил.

Ключевые слова: административное регулирование, институциональная конфигурация региональной деловой среды, субъекты бизнеса, предпринимательство, административные издержки.

Постановка проблемы. В настоящее время в России проводится активная работа по дальнейшему совершенствованию системы государственного регулирования предпринимательской деятельности, и снижению административного давления на предпринимательство. На федеральном уровне довольно энергично занимаются развитием нормативно-правовой базы регулирования предпринимательской деятельности, что де – юре предполагает снижение уровня административного давления на бизнес. Продолжается административная реформа, в рамках которой оптимизируется система предоставления государственных и муниципальных услуг субъектам бизнеса, достаточно продуктивно работает институт оценки регулирующего воздействия и экспертизы нормативно-правовых актов. Запущен проект АСИ «Национальная предпринимательская инициатива по улучшению инвестиционного климата в России» и в настоящее время реализуется 11 «дорожных карт» по различным направлениям, связанным с улучшением инвестиционного и предпринимательского климата в регионах. Основная задача данного мегапроекта это устранение административных барьеров для субъектов малого и среднего предпринимательства и, соответственно, снижение уровня административных издержек.

Анализ последних исследований и публикаций. Вместе с тем, несмотря на предпринимаемые государством меры – проведение административной реформы, реализация комплекса мероприятий в рамках национальной предпринимательской инициативы и т.д. - деловая среда нашей страны в целом остается достаточно агрессивной, а институциональное

обеспечение продолжает характеризоваться своей неустойчивостью, «подвижностью» и обременительностью. В качестве примера можно привести тот факт, что ежегодно в юридический оборот вводится около 22 тысяч нормативно-правовых актов, значительная часть которых затрагивает вопросы предпринимательской деятельности.

Цель статьи – характеристика инструментарий диагностики параметров административного регулирования предпринимательства в регионе.

Изложение основного материала исследования. Реальные параметры воздействия государственных (муниципальных) властных структур на субъекты предпринимательства остаются слабо прогнозируемыми и очень сильно дифференцированы по регионам, о чем свидетельствуют, например, данные Национального рейтинга состояния инвестиционного климата в субъектах РФ, результаты которого показывают, что регионы, имеющие вполне сопоставимый социально-экономический потенциал, а также схожую конфигурацию государственно-политической системы, довольно серьезно отличаются по параметрам инвестиционного климата, в том числе и по показателям эффективности институтов деловой среды (табл. 1).

По нашему мнению, такая дифференциация регионов по условиям ведения бизнеса в формально одинаковом институциональном пространстве объясняется пространственными специфическими свойствами институциональной конфигурации региональной деловой среды.

Т а б л и ц а 1

Регионы ПФО в контуре Национального рейтинга состояния инвестиционного климата в субъектах РФ - 2015

№	Регион	Общее место региона в Национальном рейтинге состояния инвестиционного климата в субъектах РФ	Оценка регуляторной среды *	Оценка институтов для бизнеса	Оценка инфраструктуры и ресурсов	Оценка поддержки малого предпринимательства
1	Республика Татарстан	1	A	A	A	B
2	Ульяновская область	5	B	A	C	C
3	Чувашская Республика	9	A	C	B	B
4	Пензенская область	11	D	A	C	A
5	Республика Мордовия	24	B	A	C	D
6	Кировская область	25	B	C	C	B
7	Республика Марий Эл	29	C	A	C	D
8	Республика Башкортостан	40	B	D	B	D
9	Удмуртская Республика	43	C	B	D	B
10	Самарская область	45	E	B	C	B
11	Нижегородская область	46	D	B	D	B
12	Саратовская область	50	B	C	E	C
13	Оренбургская область	53	C	D	B	D
14	Пермский край	56	D	C	C	C

* А – лучшая оценка, Е – худшая оценка

Источник: обобщено авторами на основании [28]

При этом мы исходим из того, что институциональная конфигурация региональной деловой среды представляет собой набор взаимосвязанных и взаимодействующих базовых и дополнительных региональных формальных и неформальных институтов, опосредующих деловые отношения, упорядоченных и структурированных в определенной иерархической комбинации, в совокупности определяющих правила, а также ограничения экономического поведения и воздействующих на структуру платежей хозяйствующих субъектов в рамках той или иной региональной (пространственной) системы предпринимательства. Представляется, что в целом можно говорить о региональном формате институциональной деловой среды, вбирающим в себя совокупность политических, социальных, юридических правил, и неформальных норм, опосредующих деловые отношения в регионе, и их интерпретацию и применение в деловой практике при складывающемся характере взаимодействия базовых и дополнительных региональных институтов и стейкхолдеров [21].

Исходя из вышеизложенного, можно констатировать, что на уровне регионов зачастую «правила игры» сформированные на федеральном уровне, в том числе, с учетом интересов стейкхолдеров [21], различными участниками экономического взаимодействия, стремящимися улучшить свою полезность,

трактуются, интерпретируются и применяются по-разному. Именно данная особенность обуславливает существенные различия [11] в параметрах административного регулирования предпринимательской деятельности, наблюдаемые в российских регионах.

Речь идет о возможностях так называемого целевого и нецелевого использования институтов экономическими агентами. Л. Полищук считает, что институты при определенных условиях могут непредвиденным образом воздействовать на стимулы и поведение экономических агентов, которые находят возможности извлечения личной выгоды из нецелевого использования институтов [17]. Так же он приводит следующую типологию нецелевого использования институтов: эксплуатация информационной асимметрии, манипулирование институтами, использование институтов в качестве прикрытия, «подчинение институтов» [17]. По нашему мнению, в основе данной типологии лежат, прежде всего, различные способы интерпретации формальных институтов, допускающей их нецелевое использование с целью извлечения личных выгод. Нужно сказать, что, несмотря на меры, направленные на формирование эффективной институциональной среды, на местах интерпретация формальных институтов с позиций нецелевого использования остается весьма распространенной практикой. Так, например интерпретация по-

ложений Федеральный закон Российской Федерации от 24 июля 2007 г. № 209-ФЗ "О развитии малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации" на местах зачастую осуществляется таким образом, что при формальном ненарушении закона финансы, выделяемые на поддержку малого и среднего предпринимательства, очень часто перераспределяются не в пользу эффективных и имеющих потенциал роста бизнесов, а на поддержку не всегда экономически эффективного хозяйствующего субъекта, в котором есть личная заинтересованность ресурсораспорядителя (в терминах предложенных Л. Полищуком данная интерпретация институтов для нецелевого использования может быть названа - эксплуатация информационной асимметрии). Вместе с тем, с другой стороны, можно говорить об характере интерпретации институтов и с точки зрения целевого использования. Например, нарушение индивидуальным предпринимателем законодательства в области обеспечения санитарно-эпидемиологического благополучия населения (Статья 6.3 КоАП РФ) может наказываться либо штрафом (от пятисот до одной тысячи рублей) либо административным при-

остановлением деятельности на срок до девяносто суток. Совершенно понятно, что разница в применении первого или второго вида административного наказания для предпринимателя может быть довольно существенной.

Следовательно, можно говорить об интерпретации институтов и с точки зрения целевого использования, и с точки зрения нецелевого использования, при этом формат интерпретации будет зависеть от структуры платежей экономических агентов, участвующих во взаимодействии.

Данное уточнение особенно актуально для исследования института государственного регулирования предпринимательской деятельности, а также процессов взаимодействия экономических агентов с властными структурами в различных регионах. Так наглядно представить разнонаправленный характер интерпретации и применения формальных норм в различных российских регионах можно на примере интенсивности использования региональными контрольно-надзорными органами Приволжского федерального округа такого вида административного наказания как предупреждения (табл. 2).

Т а б л и ц а 2

Коэффициент использования региональными контрольно-надзорными органами Приволжского федерального округа административного наказания в виде предупреждения (2014 г.)

№	Регион	Общее количество административных наказаний, наложенных по итогам проверок (ед.) (A_0)	Назначено административных наказаний в виде предупреждения (ед.) (A_n)	Коэффициент использования региональными контрольно-надзорными органами административного наказания в виде предупреждения в 2014 г. $K_n = A_n/A_0$
1	Нижегородская область	4741	48	0,010
2	Республика Башкортостан	5882	202	0,034
3	Чувашская Республика	1101	20	0,018
4	Оренбургская область	2137	100	0,047
5	Самарская область	3857	23	0,006
6	Республика Татарстан	4604	16	0,003
7	Ульяновская область	787	0	0
8	Саратовская область	2351	4	0,002
9	Удмуртская Республика	870	32	0,04
10	Кировская область	1062	14	0,013
11	Пензенская область	845	1	0,001
12	Пермский край	290	21	0,072
13	Республика Мордовия	1061	56	0,05
14	Республика Марий Эл	544	61	0,112

Источник: обобщено авторами на основании [29]

Из представленной таблицы видно, что например, в Республике Марий Эл по результатам контрольно-надзорной деятельности административное наказание в виде предупреждения используют гораздо чаще (коэффициент использования административного наказания в виде предупреждения (K_n) – 0,112), чем

допустим в Ульяновской области, где данная мера в течение года совсем не применялась.

Органы власти, пользуясь существующей возможностью «маневрировать» правилами игры в определенном диапазоне действий, зачастую персонифицируют правила игры и трактуют их в зависимости от параметров контрагента, своих целей, а также давления

иных факторов. Как пишет И. Четверикова, например, обвиняемые, обладающие одинаковым статусом – частного предпринимателя, руководителя компании, могут отличаться по уровню своего дохода, и возможностям использовать связи, что может опосредованно влиять на вероятность того, либо иного судебного исхода [22].

Таким образом, можно предположить, что на уровне разных регионов даже в условиях формально одинаковой институциональной среды у чиновников (группы чиновников) имеется возможность вариативно интерпретировать «правила игры» в отношении субъектов предпринимательства. Как показывает практика чаще всего интерпретация и применение формальных правил к субъектам предпринимательства осуществляется в формате, увеличивающем административное давление на бизнес и ведет к дополнительному изъятию у субъектов бизнеса части предпринимательского дохода [14].

Вместе с тем, до настоящего времени не отработаны методологические подходы к определению параметров административного давления, его структуры и оценки. Все это затрудняет адекватную оценку параметров административного воздействия на субъекты предпринимательской деятельности и соответственно не позволяет выработать решения, позволяющие снижать административное давление на бизнес в контуре институциональной конфигурации региональной деловой среды.

В своей работе мы исходим из того, что административное регулирование предпринимательства - это процесс целенаправленного воздействия властных структур на параметры осуществления предпринимательской деятельности, направленный на создание условий функционирования субъектов бизнеса, при которых обеспечивается сопряжение государственных (общественных) интересов (общественная полезность) и делового сообщества (коммерческая выгодность) [18].

Первой особенностью нашего подхода является то, что в системе административного регулирования предпринимательства мы выделяем два вида целенаправленного воздействия властных структур на субъекты предпринимательства, дифференцированных по характеру влияния на экономическую деятель-

ность бизнес-структур. Один из видов воздействия властных структур мы называем административным давлением на субъекты предпринимательской деятельности, а второй - административным содействием субъектам предпринимательской деятельности. Характерным признаком административного давления на субъекты предпринимательской деятельности является рост экономических (непроизводственных) издержек бизнеса. Отличительной чертой административного содействия можно считать преобладание в данном виде воздействия властных структур на субъекты предпринимательской деятельности экономических выгод бизнеса (например, различные виды государственной поддержки).

Вторая особенность нашего подхода заключается в выделении в обоих видах административного воздействия формальной и неформальной компоненты, что позволяет производить оценку совокупного влияния формальных и неформальных институтов на развитие деятельности экономических агентов предпринимательской среды региона [18]. (Рис.1).

В рамках данной статьи исследовательский интерес представляет анализ и оценка влияния административного давления на эффективность экономической деятельности субъектов предпринимательской деятельности. Предложенный подход является дальнейшим развитием наших исследований, в рамках которых нами проведено некоторое уточнение отдельных понятий.

Таким образом, с учетом дополнительно проведенных научных исследований нами предложено уточненное определение понятия «административное давление на субъекты предпринимательской деятельности», под которым мы понимаем совокупность формальных и неформальных требований, норм и правил, а также практик их применения, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления хозяйственной деятельности субъектами предпринимательской деятельности, установленных и поддерживаемых органами государственной (муниципальной) власти на определенной территории, выполнение которых увеличивает непроизводственные (транзакционные) издержки бизнеса.

Рис. 1. Схема административного регулирования предпринимательства
 Источник: разработано авторами

Таким образом, необходимо говорить не только об административном давлении на предпринимательство, но и об его потенциале, то есть о возможной диапозоне негативного воздействия на субъекты бизнеса со стороны властных структур.

Схематично потенциал административного давления на субъекты предпринимательской деятельности может быть представлено следующим образом (рис. 2).

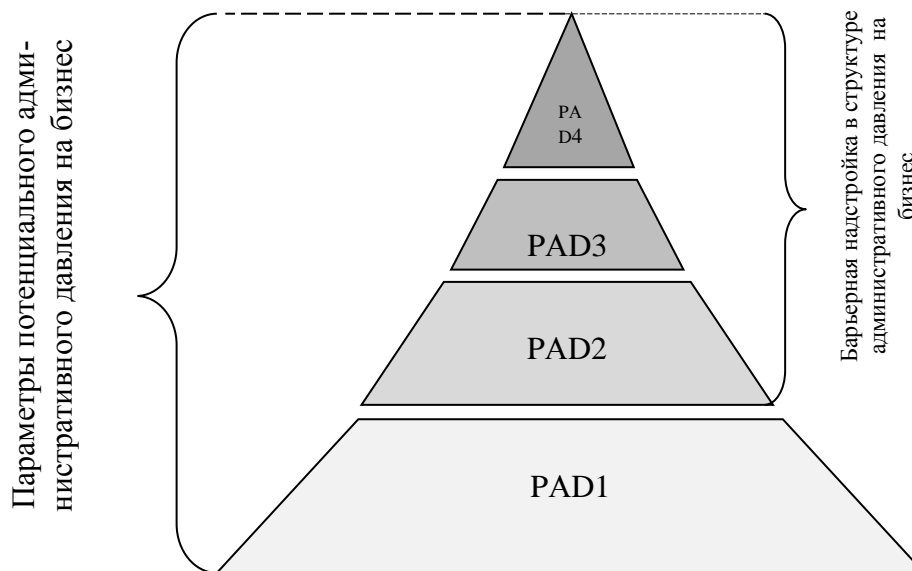

Рис. 2. Структура потенциального административного давления на субъекты предпринимательской деятельности
 Источник: разработано авторами

Таким образом, в структуре потенциала административного давления на субъекты предпринимательской деятельности представляется возможным выделить следующие элементы:

PAD1 - Формальные административные требования, нормы и правила, регламентир-

ующие параметры функционирования предпринимательских структур (административный минимум регулирования), при которых обеспечивается комплексная защита интересов бизнеса, общества и власти, что может выражаться в следующих эффектах:

для бизнеса - защита интересов хозяйствующих субъектов с точки зрения обеспечения условий деятельности, позволяющих бизнесу получать достаточный объем предпринимательского дохода (свобода предпринимательства (в том числе равный доступ к ресурсам), защита прав собственности, защита от недобросовестной конкуренции и т.д.);

для общества - высокое качество производимой продукции (услуг) и ее безопасность (недопущение случаев причинения вреда жизни, здоровью граждан) ; защита прав потребителей; создание новых рабочих мест; социальные гарантии работникам; соблюдение экологических норм;

для государства - соблюдение бизнесом законодательных норм; достаточный объем поступления налогов в бюджеты различных уровней, позволяющий государству эффективно выполнять свои обязательства перед обществом; конкурентоспособность отечественной продукции на международных рынках (конкурентоспособность экономики государства).

PAD2 - Избыточные формальные административные требования, нормы и правила, регламентирующие параметры функционирования предпринимательских структур, не оказывающие существенного комплексного положительного воздействия на все параметры, указанные в элементе PAD1 и при этом значительно повышающие административные издержки предпринимателей. Эти нормы и правила могут вводиться, в том числе, и нормативно-правовыми актами, «преодолевшими» процедуру оценки регулирующего воздействия (ОРВ).

PAD3 - Нарушения правовых норм чиновниками при реализации формальных процедур административного регулирования деятельности предпринимательских структур (затягивание сроков предоставления государственных услуг или проведения контрольно-надзорного мероприятия (административная волокита), требование дополнительных документов, и т.д.).

PAD4 - Дополнительные неформальные административные требования, нормы и правила, навязываемые органами власти предпринимателям (неформальные договоренности, различные формы коррупционных взаимоотношений, «принудительная» благотворительность). Таким образом, совокупный потенциал административного давления на субъекты предпринимательской деятельности (SPAD) рассчитывается следующим образом:

$$SPAD = PAD1 + PAD2 + PAD3 + PAD4.$$

При этом элементы PAD2, PAD3, PAD4 в совокупности как раз и формируют структуру административных барьеров в предпринимательской деятельности.

Более того, по нашему мнению, именно элементы PAD3, PAD4 в значительной мере характеризуют специфичность институциональной конфигурации региональной деловой среды, определяя межрегиональные различия по параметрам административного давления на субъекты предпринимательской деятельности, наблюдаемые в отечественной деловой практике.

Далее, используя представленный подход, можно также в несколько упрощенном виде представить структуру издержек бизнеса на выполнение совокупных административных требований, норм и правил (рис. 3, табл.3).

Согласно нашему подходу, совокупные издержки субъектов предпринимательской деятельности на выполнение административных требований, норм и правил (SAR) целесообразно рассчитывать по формуле:

$$SAR = AR1 + AR2 + AR3 + AR4 + AR5 + AR6,$$

При этом $(AR3 + AR4 + AR5 + AR6)$ – стоимостные издержки преодоления административных барьеров.

В целом можно уверенно констатировать, что объем формальных административных требований к субъектам предпринимательской деятельности довольно высокий. При этом, как показывают исследования, на практике предприниматели несут меньший объем административных издержек, вследствие того, что многие требования (согласно действующему законодательству, обязательные к исполнению) ими либо не выполняются, либо выполняются формально из-за их обременительности для хозяйственной деятельности. Огромный объем административных требований норм и правил к ведению предпринимательской деятельности, связанный с серьезными издержками бизнеса на их выполнение [20].

При этом при идентификации факта нарушения норм административного регулирования контрольно-надзорными органами на субъект предпринимательской деятельности могут быть наложены серьезные финансовые санкции, объем которых для отдельных бизнес-структур может иметь весьма критические (с точки зрения финансовой устойчивости предприятия) последствия.

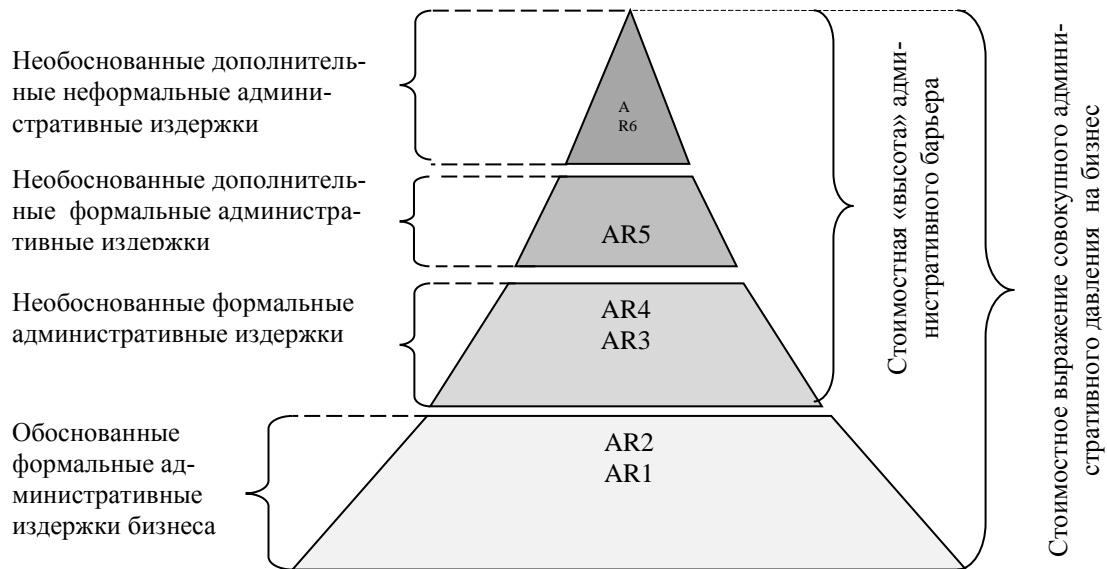

Рис. 3. Структура издержек бизнеса на выполнение совокупных административных требований, норм и правил

Источник: разработано авторами

В таких условиях формируются предпосылки для развития институтов неформального взаимодействия предпринимателей с представителями контрольно-надзорных органов, в рамках которых бизнесмены пытаются минимизировать свои издержки, связанные с выполнением и контролем (выполнения) формализованных административных требований, норм и правил путем личных договоренностей, «заносов» и «откупов». Так, по данным все того же исследования НИСИПП, среднее коммерческое предприятие, работающее в сфере общественного питания на так называемый «откуп» в год от Роспотребнадзора тратит 20-80 тысяч рублей, от пожарного надзора МЧС – 40-100 тыс. рублей, от лицензионных органов (в области оборота алкогольной продукции) – 25-80 тысяч рублей.

С включением в рассмотрение системы взаимоотношений субъекта бизнеса с органами власти различных схем неформальных договоренностей взаимодействия субъекта предпринимательской деятельности с контролирующим чиновником модель ожидаемого дохода для уклоняющегося от исполнения формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса предпринимателя в случае обнаружения факта уклонения предстает в виде функции полезности:

$$U(D_r, a, P_n, w, R, q, k) = (1 - P_n) \cdot \times$$

$$[D_r \cdot a \cdot q(1 - w) - R \cdot D_r] + P_n [D_r \cdot a \cdot \times$$

$$q(1 - w) + w \cdot D_r \cdot a \cdot q - R \cdot D_r - k \cdot D_r \quad (1)$$

где P_n - вероятность обнаружения и последующего наказания предпринимателя, использующего неформальные договоренности, отн. единицы;

D_r - располагаемый доход предпринимателя, стоимост. единицы;

R - величина «откупа» за занижение издержек на выполнение формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса, отн. единицы;

q - ставка штрафа за уклонение от выполнения формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса, отн. единицы;

w - коэффициент снижения ставки штрафа в результате неформальной договоренности при взаимодействии предпринимателя с чиновником, отн. единицы;

a - уровень формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса в стоимостном выражении (кроме фискальных платежей), отн. единицы;

k - коэффициент штрафных санкций, применяемых к предпринимателю за выявление факта неформальных договоренностей с должностными лицами, осуществляющими контрольно-надзорную деятельность, отн. единицы.

Краткая характеристика элементов структуры издержек бизнеса на выполнение совокупных административных требований, норм и правил

Индекс элемента административных издержек бизнеса	Характеристика элемента административных издержек бизнеса		
AR1	Административные издержки бизнеса, обусловленные выполнением формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих параметры функционирования предпринимательских структур (обоснованный административный минимум регулирования), при которых обеспечивается комплексная защита интересов бизнеса, общества и власти, что может выражаться в следующих эффектах:		
	для бизнеса	для общества	для государства
	защита интересов хозяйствующих субъектов с точки зрения обеспечения условий деятельности, позволяющих бизнесу получать достаточный объем предпринимательского дохода (свобода предпринимательства (в том числе равный доступ к ресурсам), защита прав собственности, защита от недобросовестной конкуренции и т.д.)	<ul style="list-style-type: none"> - высокое качество производимой продукции (услуг) и ее безопасность (недопущение случаев причинения вреда жизни, здоровью граждан); - защита прав потребителей; - создание новых рабочих мест; - социальные гарантии работников; - соблюдение экологических норм. 	<ul style="list-style-type: none"> - соблюдение бизнесом законодательных норм; - достаточный объем поступления налогов в бюджеты различных уровней позволяющих государству эффективно выполнять свои обязательства перед обществом; - конкурентоспособность отечественной продукции на международных рынках (конкурентоспособность экономики государства).
AR2	Административные издержки бизнеса, связанные с санкциями за выявленные нарушения формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих параметры функционирования предпринимательских структур (обоснованный административный минимум регулирования), при которых обеспечивается комплексная защита интересов бизнеса, общества и власти, в результате контрольно-надзорной деятельности органов власти.		
AR3	Административные издержки бизнеса, обусловленные выполнением формальных избыточных административных требований, норм и правил, регламентирующих параметры функционирования предпринимательских структур, не оказывающих существенное комплексное положительное воздействие на все элементы PAD1 (Эти нормы и правила могут вводиться, в том числе, и нормативно-правовыми актами, «преодолевшими» процедуру оценки регулирующего воздействия (ОРВ)).		
AR4	Административные издержки бизнеса, связанные с санкциями за выявленные нарушения формальных избыточных административных требований, норм и правил, регламентирующих параметры функционирования предпринимательских структур, не оказывающих существенное комплексное положительное воздействие на все элементы PAD1		
AR5	Административные издержки бизнеса, обусловленные нарушением правовых норм чиновниками при реализации формальных процедур административного регулирования деятельности предпринимательских структур (затягивание сроков предоставления государственных услуг или контрольно-надзорного мероприятия (административная волокита), требование дополнительных документов).		
AR6	Административные издержки бизнеса, обусловленные выполнением дополнительных неформальных административных требований, нормам и правил навязываемых органами власти предпринимателям (неформальные договоренности, различные формы коррупционных взаимоотношений, «принудительная» благотворительность).		

Источник: разработано авторами

Экономическая интерпретация модели (1) заключается в оценке потенциального дохода предпринимателя, вступающего в неформальное взаимодействие с представителем контрольно-надзорных органов с целью занижения формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса. Этот доход складывается из суммы возможного невыполнения формальных административных требований норм и правил, которая может быть получена с вероятностью $(1 - P_n)$, если факт вступления в неформальное взаимодействие не выявлен, и суммы, которая может быть получена с вероятностью P_n , если факт неформального взаимодействия обнаружен и предприниматель вынужден выполнить административные требования в полном объеме, уплатить соответствующий штраф, и в целом понести санкции в соответствии с действующим законодательством.

Взяв первую производную функции (1) по располагаемому доходу D_r и приравняв ее к нулю после соответствующих преобразований получим:

$$\frac{dU}{dD_r} = -(1 - P_n) \cdot a \cdot q \cdot (1 - w) - P_n \cdot R - P_n \cdot a \cdot q + R \cdot P_n + k = 0 \quad (2)$$

$$P_n = \frac{a \cdot q \cdot (1 - w) + k}{a \cdot q \cdot w} \quad (3)$$

$$w = \frac{a \cdot q - k}{a \cdot q \cdot 1 - P_n} \quad (4)$$

$$a = \frac{k}{q \cdot (P_n \cdot w - w + 1)} \quad (5)$$

Исходя из формул (3-5) становится возможным определить значения параметров функции, при которых потенциальный доход от уклонения от выполнения формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса, равен нулю, т.е. дуалистическое соотношение интересов предпринимателя – как субъекта бизнеса, ориентированного на максимизацию прибыли, и как субъекта, вынужденного выполнять административные требования и нести установленные законом и дополнительно навязанные экономические платежи, находится в состоянии «безразличия».

Тогда для предпринимателя рационально приемлемым становится применение стратегии «откупа» от чиновников, осуществляющих контрольно-надзорную деятельность при выполнении условия:

$$U(D_r, a, P_n, w, R, q, k) > 0$$

В результате представляется возможным просчитать параметры вероятности P_n , коэффициенты снижения ставки штрафа w и уровня формальных административных требований, норм и правил, регламентирующих и регулирующих параметры осуществления бизнеса a для положения безразличия. Пример расчета значения коэффициента снижения ставки штрафа в результате неформальной договоренности i -го субъекта предпринимательства с чиновником контрольно-надзорного органа, для функции $w = \frac{a \cdot q - k}{a \cdot q \cdot 1 - P_n}$ при $q = 0,5$, $k = 1$ представлен в табл. 4.

Таблица 4

Значения коэффициента снижения ставки штрафа

$a \backslash P_n$	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1
0	0,33	0,50	0,60	0,67	0,71	0,75	0,78	0,80
0,1	0,37	0,56	0,67	0,74	0,79	0,83	0,86	0,89
0,2	0,42	0,63	0,75	0,83	0,89	0,94	0,97	1,00
0,3	0,48	0,71	0,86	0,95	-	-	-	-
0,4	0,56	0,83	1,00	-	-	-	-	-
0,5	0,67	1,00	-	-	-	-	-	-

Источник: разработано авторами

Как следует из представленного исследования, зачастую при анализе параметров административного регулирования предпринимательской деятельности и оценке его эффективности, игнорируется неформальная компонента взаимодействия бизнес-структур с властными структурами. Между тем в регио-

нально-пространственных системах развития предпринимательства, трактовка и применение формальных норм экономическими агентами деловой среды осуществляется под влиянием неформальных институтов, что порождает дифференциацию реальных условий ведения предпринимательской деятельности в разрезе

различных регионов. Непринятие во внимание данного фактора порождает ситуацию, при которой принимаемые государством меры, ориентированные на совершенствование системы административного регулирования предпринимательства, чаще всего ведут только лишь к формальным изменениям условий ведения бизнеса (что можно отследить по положительной динамике позиций России в рейтинге *Doing Business*), при этом реальная практика деятельности субъектов бизнеса демонстрирует существование серьезных институциональных проблем в деловой среде, препятствующих раскрытию в полной мере предпринимательского потенциала российских регионов [19].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. С учетом вышеизложенного проведенный в статье анализ позволил получить ряд научных результатов, позволяющих в последующем обосновывать новые подходы к оценке результативности административного регулирования развития предпринимательства в регионах :

1. Поэлементно структурированы и систематизированы реально существующие параметры административного регулирования предпринимательской деятельности в форматах административного содействия и административного давления (с учетом соотношения формальной и неформальной компонент), в том числе на региональном уровне, что позволяет четко сфокусировать меры по созданию благоприятных институциональных условий для бизнеса на наиболее проблемных элементах в структуре административного давления на предпринимательские структуры, и существенно повысить их эффективность.

2. Определено, что вследствие формирования параметров административного давления PAD1 и PAD2 преимущественно на федеральном уровне, воздействия региональных органов власти на данные параметры, ограничены. Поэтому в практике снижения административного давления особое внимание должно быть уделено параметрам PAD3 и PAD4 в структуре административного воздействия на бизнес, ввиду того что по данным направлениям региональный уровень власти имеет наибольшие возможности по оптимизации и снижению административного давления на субъекты предпринимательской деятельности путем формирования наиболее эффективной институциональной конфигурации региональной деловой среды.

3. Обосновано, что экономическую основу воспроизводства неформальных отноше-

ний в процессе административного регулирования бизнес-деятельности представляет достаточно высокий уровень издержек субъектов предпринимательской деятельности на выполнение формальных административных требований, норм и правил, обуславливающих взаимную выгодность для ряда предпринимателей и части бюрократического аппарата, контролирующих органов заключения неформальных соглашений по получению одними и предоставлению другими неформальных услуг по занижению издержек на выполнение административных требований, норм и правил.

4. Предложена математическая модель оценки параметров неформального взаимодействия предпринимателя с чиновниками, осуществляющими контрольно-надзорную деятельность, практическое использование которой позволяет просчитывать параметры выгоды для экономических агентов использования неформальных схем взаимоотношений и на основе этого определять допустимые границы административного обременения хозяйствующих субъектов.

Литература

1. *Арапов В.* Совершенствование мотивационного комплекса действий власти по повышению конкурентного потенциала регионального предпринимательства / В. Арапов, В. Харисов // *Экономика и управление: научно-практический журнал.* – 2015. - № 5 (127). – С. 46-51.
2. *Асаул А.* Организация предпринимательской деятельности. Учебник. Под ред. д.э.н., проф. А. Асаула / А. Асаул, М. Войнаренко, П. Ерофеев. – СПб.: «Гуманистика», 2004. – 448 с.
3. *Гришин К.* Инструментарий выявления «точек роста» предпринимательства в регионе / К. Гришин, В. Арапов // *Экономика региона.* – 2013. - № 4. – С. 150-156.
4. *Дегтярев А.* Институциональная конфигурация региональной деловой среды: параметры проектирования / А. Дегтярев, Р. Маликов, К. Гришин // *Вопросы экономики.* – 2014. - № 11. – С. 83-94.
5. *Административные барьеры в экономике: институциональный анализ»* под общ.ред. А. Аузана и П. Крючковой. – М.: ИИФ «СПРОС» КонфОП, 2002. – 137 с.
6. *Дегтярев А.* Институциональные факторы создания механизмов преодоления административных барьеров в развитии предпринимательства / А. Дегтярев, Р. Маликов //

Вестник МГУ. С. 6. Экономика. – 2003. – №6. – С. 42–58

7. Доклад Президенту РФ Уполномоченного при Президенте РФ по защите прав предпринимателей: Доклад Президенту РФ 2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – http://doklad.ombudsmanbiz.ru/oklad_2015.html

8. Доклад о соблюдении прав и законных интересов субъектов предпринимательской деятельности в Республике Башкортостан в 2014 году. – Уфа: Мир печати, 2015. – 164 с.

9. Доклад Минэкономразвития об оценке затрат предпринимательского сообщества на соблюдение установленных требований регулирования и взаимодействие с государством. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: инвестклимат.рф/upload.pdf

10. *Калмычкова Е.* Дерегулирование, приватизация и развитие конкуренции / Е. Калмычкова, Н. Розанова // Экономический вестник Ростовского государственного университета. Том 2. – 2004. - № 1. – С. 136-143.

11. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. № 195-ФЗ – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/>

12. Малое предпринимательство в России: прошлое, настоящее и будущее / Под ред. Е. Г. Ясина, А.Ю. Чепуренко, В.В. Буева. — М.: Фонд «Либеральная миссия», 2003. – 220 с.

13. *Маликов Р.* Моделирование параметров развития институциональной конфигурации региональной деловой среды / Р. Маликов, К. Гришин // Экономическая политика. – 2014. - № 6. – С. 171-186.

14. *Мау В.* Дерегулирование российской экономики / В. Мау, С. Жаворонков, Д. Черный, К. Яновский // Институт экономики переходного периода. – 2001. - № 32.

15. Методологические подходы к анализу влияния административных барьеров на развитие малого и среднего предпринимательства в Республике Башкортостан / Н. З. Солодилова, Р.В. Гибадуллин, Р.И. Маликов, К.Е. Гришин, В.И. Харисов, В.В. Арапов; под общ.ред. д – ра экон. наук, профессора Солодиловой Н. З. // Научное издание. – Уфа, УГУЭС, 2014. – 94 с.

16. *Павлов К.* Направления и формы государственной поддержки развития малого бизнеса в регионе (на примере Белгородской области) / К. Павлов // Региональная экономика: теория и практика. – 2011. - № 25. – С. 2-10.

17. *Полищук Л.* Нецелевое использование институтов: причины и следствия / Л. По-

лищук // Вопросы экономики. – 2008. – № 8. – С. 28-44.

18. *Солодилова Н.* Влияние административного регулирования на эффективность предпринимательской деятельности в регионе / Н. Солодилова, Р. Маликов, К. Гришин // Экономика региона. – 2016.-Т.12 - № 4. – С. 1001-1013.

19. *Солодилова Н.* Потенциал развития и факторы ограничения региональной деловой среды / Н. Солодилова, Р. Маликов, К. Гришин // Экономика региона. – 2015. - № 2. – С. 137-148.

20. *Солодилова Н.* Прогнозирование инвестиционного потенциала предпринимательства в регионе / Н. Солодилова, Р. Маликов, К. Гришин // Общество и экономика: Научно-практический журнал. – 2016. - № 3. – С. 79-95.

21. *Фролов Д.* Методологический институционализм 2.0: от институтов к институциональным конфигурациям / Д. Фролов // Вопросы экономики. – 2016.- №7. – С. 147-160.

22. *Четверикова И.* Либеральные реформы уголовного законодательства в сфере экономической деятельности 2009-2012 гг. и судебная практика / И. Четверикова // Вопросы экономики. – 2016. - №6. – С. 91-115.

23. *Davis L.* Institutional Change and American Economic Growth / L. Davis, D. North. – Cambridge, 1971. – 803 p.

24. *North, D.* Institutions, institutional change and economic performance / D. North// .- Cambridge: Cambridge Univ. press, 1990. – 5 p.

25. *Hellman J.* Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies / J. Hellman, D. Kaufmann // Finance and Development (A quarterly magazine of the IMF). – 2001. Vol. 38. - № 3.

26. *Frye T.* The invisible hand and the grabbing hand / T. Frye, A. Shleifer // American Economic Review. Papers and Proceedings. – 1997. Vol. 87. - №. 2. – P. 354-358.

25. *Weingast B.* The Economic Role of Political Institutions: Market Preserving Federalism and Economic Development / B. Weingast // Law, Economic and Organization. – 1995. Vol.11. - № 1. – P. 3-31.

27. *Williamson O.* Behavioral Assumptions. In: O.E. Williamson. The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting. N.Y.: The Free Press, 1985, p. 44–52.

28. Национальный рейтинг состояния инвестиционного климата в субъектах РФ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.investinregions.ru/rating/>

29. Государственная автоматизированная информационная система «Управление» : Мониторинг деятельности контрольно-надзорных органов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gasu.gov.ru/web/guest/knd>.

References

1. *Arapov, B. & Kharisov, B.* (2015). Improvement of the motivational complex of government action to improve the competitive capacity of regional entrepreneurship. *Economy and Management: Scientific and practical journal*, number 5 (127), 46-51.
2. *Asaul, A. & Voynarenko, M. & Yerofeyev, P.* (2004). Organization of business textbook. Ed. prof. A. Asaul. SPb: "Gumanistika", 448.
3. *Grishin K. & Arapov B.* (2013). Tool-ries identify "points of growth" entremet in the region. *The economy of the region, Ekaterinburg*, № 4, 150-156.
4. *Degtyarev, A. & Malikov, R. & Grishin, K.* (2014). Institutional configuration of the regional business environment: design parameters. *Problems of Economics, MA*, № 11, 83-94.
5. *Auzan, A & Kryuchkovoy, P.* (2002). Administrative barriers in the economy: institutional analysis "under obsch.red. IIF "DEMAND" KonfOP, 137, 22.
6. *Degtyarev, A. & Malikov, R.* (2003). Institutional factors create mechanisms to overcome the administrative barriers to the development of entrepreneurship. *Vestnik MGU*, 6.
7. Report of the President of the Russian Federation Authorized Person-chennogo under the President of the Russian Federation to protect the rights of entrepreneurs: Report to the President of the Russian Federation 2015 From: [//doklad.ombudsmanbiz.ru/doklad_2015.html](http://doklad.ombudsmanbiz.ru/doklad_2015.html)
8. Report on the observance of the rights and interests of business entities in the Republic of Bashkortostan in 2014 godu.- Ufa: World press, 2015. 164 p.
9. The Ministry of Economic Development Report on the assessment of costs of the business community to comply with the requirements established by the regulation and interaction with the state. From: [investkli.mat.rf /upload/336ca832aa3f2177fdfbb427b4f8c733.pdf](http://investkli.mat.rf/upload/336ca832aa3f2177fdfbb427b4f8c733.pdf)
10. *Kalmychkova, E. & Rozanov, A.* (2004). Dere-regulation, privatization and competition. *Economic Herald, Rostov State University*, Volume 2 number 1, 136-143.
11. The Russian Federation Code of Administrative Offences of 30 December 2001 № 195-FZ. From <http://www.consultant.ru/>
12. *Yasin, A. & Chepurensko, V. & Buoys, V.* (2003). Small business in Ross-these: Past, present and future. Moscow: Fund "Liberal Mission", 220 p.
13. *Malikov R. & Grishin, K.* (2014). Modeling parameters of the institutional configuration of the regional business environment // *Economic Policy, Moscow*, 6, 171-186.
14. *Mau, V. & Larks, C. & Black, D. & Yanovsky K.* (2001). Deregulation of Russian economy. Institute for the Economy in Transition, Scientific Trudy, 32.
15. Methodological approaches to the analysis of the impact of administrative barriers for small and medium-sized enterprises in the Republic of Bashkortostan / NZ Solodilova, RV Gibadullin, RI Malikov, KE Grishin, VI Haris, VV Arapov; under obsch.red. d - ra ehkon. Sciences, Professor Solodilova NC ..// Scientific publication. - Ufa, UGUES, 2014. - 94 p.
16. *Pavlov, K.* (2011). Napravleniya and forms of state support of small business development in the region (on the example of the Belgorod region). *Regional economy: theory and practice*, 25, 2-10.
17. *Polishchuk, L.* (2008). Misuse of Institutions: Causes and Consequences. *Questions of economy*, 8, 28-44.
18. *Solodilova, N., Malikov, R. & Grishin, K.* (2016). Influence of administrative regulation on the efficiency of business activities in the region. *The economy of the region, Ekaterinburg*, vol.12, 4,1001-1013.
19. *Solodilova, N. & Malikov, R. & Grishin, K.* (2015). Potential factors limiting development and the regional business environment. *The economy of the region, Ekaterinburg*, 2, 137-148.
20. *Solodilova, N. & Malikov, R. & Grishin, K.* (2016). Forecasting investment potential of entrepreneurship in the region. *Society and Economy: Scientific and practical journal*, 3, 79-95.
21. *Frolov, D.* (2016). Methodological institutionalism 2.0 from institutions to institutional configurations. *Questions of economy*, 7, 147-160.
22. *Chetverikova, I.* (2016). The liberal reforms of the criminal legislation in the sphere of economic activity 2009-2012. and Litigation Issues. *Ekonomiki*, 6, 91-115.
23. *Davis, L. & North D.* (1971). Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge, 803.
24. *North, D.* (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge: Cambridge Univ, 5.
25. *Hellman J., Kaufmann D.* (2001). Confronting the Challenge of State Capture in Transi-

tion Economies. Finance and Development (A quarterly magazine of the IMF), Vol. 38, 3.

26. Frye, T. & Shleifer, A. (1997). The invisible hand and the grabbing hand. American Economic Review. Papers and Proceedings, Vol. 87, 2., 354-358.

25. Weingast, B. (1995). The Economic Role of Political Institutions: Market Preserving Federalism and Economic Development. Law, Economic and Organization, Vol. 11, 1, 3-31.

27. Williamson, O. Behavioral Assumptions. In: O.E. Williamson. The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting

28. The national rating of the state of the investment climate in the Russian Federation. From: <http://www.investinregions.ru/rating/>

29. The state automated information system Nye "Management": Monitoring of activities of regulatory agencies. From: <http://gasu.gov.ru/web/guest/knd>.

Маліков Р. І., Гришин К. Е.

Інструментарій діагностики параметрів адміністративного регулювання підприємництва в регіоні

У статті розглядаються теоретичні питання формування механізмів адміністративного регулювання діяльності суб'єктів підприємництва. Обґрунтовуються інноваційні підходи та запропоновано прикладної інструментарій проектування та конструювання ділового середовища, здатної надавати стимулюючу дію на ріст підприємницької та інвестиційної активності в російських регіонах і муніципальних утвореннях. Доводиться, що диференціація регіонів за умовами ведення бізнесу в формально однаковому інституціональному просторі пояснюється просторовими специфічними властивостями інституційної конфігурації регіонального ділового середовища. Робиться висновок про те, що одним з ключових показників ефективності інституціональної конфігурації ділового середовища є показник адміністративного тиску на суб'єкти підприємницької діяльності. Визначено, що в системі адміністративного регулювання підприємництва за доцільне виділення двох видів цілеспрямованого впливу владних структур на суб'єкти підприємництва, диференційованих за характером впливу на економічну діяльність бізнес-структур - адміністративний тиск і адміністративне сприяння. Запропоновано математичну модель оцінки неформального взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності з окремими чиновниками контрольно-наглядових органів, що дозволяє визначати діапазон вигод суб'єктів господарювання від ухилення виконання адміністративних норм, вимог і правил.

Ключові слова: адміністративне регулювання, інституційна конфігурація регіонального ділового середовища, суб'єкти бізнесу, підприємництво, адміністративні витрати.

Malikov R., Grishin K.

Tools for diagnosis parameters of administrative control business in the region

The article discusses the theoretical issues of formation of the administrative regulation of business entities mechanisms. Settle innovative approaches and tools proposed application design and development of the business environment that could have a stimulating effect on the growth of business and investment activity in the Russian regions and municipalities. It is proved that the regional disparities in terms of doing business in the same formal institutional space is due to the specific properties of the spatial configuration of the regional institutional business environment. The conclusion is that one of the key performance indicators of the institutional configuration of the business environment is an indicator of administrative pressure on business entities. It was determined that the system of administrative regulation of business seems appropriate to identify two types of targeting government structures to business entities, differentiated by the nature of the impact of the economic activity of business structures - the administrative burden and administrative assistance. A mathematical model for evaluating informal interaction of businesses with individual officials of regulatory agencies, which allows to determine the range of economic agents benefit from avoiding the performance of administrative norms, requirements and rules.

Keywords: administrative regulation, the institutional configuration of the regional business environment, business entities, business, administrative costs.

Рецензент: Павлов К. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманітарних та інженерних технологій, м. Іжевськ, Російська Федерація.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economy and Management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russia.
e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Стаття подана
19.12.2016 з.*

МОДЕЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ ТЕХНОГЕННОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Проведено аналіз основних інноваційних процесів в Україні за роки незалежності та зроблено висновки щодо кризового стану країни. Розглянуто процес формування інноваційної складової техногенного регіонального виробництва. Обґрунтовано необхідність активізації інноваційної діяльності та впровадження інновацій до техногенного регіонального виробництва як одного з напрямків подолання кризи. У техногенному регіональному виробництві виділено чотири складові: економічну, екологічну, соціальну та гуманітарну.

Ключові слова: техногенне регіональне виробництво, управління регіоном, управління інноваціями, подолання кризи, нейронні мережі.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується регіональними дисбалансами, що призводить до формування фрагментарного економічного простору, зниження стійкості техногенного регіонального виробництва і в цілому послаблює національну економіку. Це характерно насамперед для опорних промислових регіонів, в яких спостерігається високий рівень економічного розвитку, низький рівень соціального розвитку та певні екологічні труднощі.

Останніми роками економічний стан регіонів України характеризується кризовими явищами, що є наслідками світової економічної кризи 2008 р., внутрішньодержавної економічної та політичної кризи 2013-2015 рр., а також складної соціальної ситуації в Україні. Впровадження інновацій до техногенного регіонального виробництва як засобу подолання кризового стану відображає парадигма інноваційного розвитку, сутністю якої є широкомасштабне введення у техногенне виробництво продуктів інтелектуальної праці, таких як знання, технології та науково-технічні розробки тощо. Досвід світових держав щодо подолання цієї кризи свідчить про необхідність проведення реформ та впровадження інновацій як одного з напрямів подолання кризи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах [4, 9, 12] розглянуто економічну сутність інновацій, проаналізовано підходи до визначення поняття "інновації" та уточнено трактування цього терміну. Закордонний досвід впровадження інновацій та інноваційного розвитку країн та регіонів досліджено в [3, 7, 8]. В [10, 11, 13] розглядаються питання щодо підходів вимірювання інноваційності розвитку національної та регіональної економіки. Питання реалізації інноваційної діяльності як важливої основи для забезпечення економічного зростання та конкурентоспроможності як на рівні націо-

нальної економіки, так і на рівні підприємства висвітлено в роботах [2, 5, 6].

Мета статті. Враховуючи кризовий стан техногенного регіонального виробництва, є актуальним вдосконалення механізму моделювання інноваційної складової техногенного регіонального виробництва, що має доступне статистичне підґрунтя, спрямовано на подолання кризи та в подальшому може бути використано в моделях управління регіоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний шлях розвитку України було започатковано в державі ще в 1999 р., але за роки незалежності в країні не вдалося створити таку інноваційну систему, яка змогла би забезпечити сталий прогресивний розвиток національної економіки. Проведений аналіз інноваційної діяльності показав, що кількість організацій, які виконують наукові дослідження та розробки, за останні роки значно скоротилась. Якщо у 2005 р. цих організацій нараховувалося 1510, то в 2014 р. – на 33,85% менше – 999 організації. Чисельність науковців, які виконують наукові та науково-технічні роботи, з 2000 до 2014 р. зменшилася на 42,55% – з 120,8 тис. осіб у 2000 р. до 69,4 тис. осіб у 2014 р. Водночас в Україні за цей період значно збільшилася кількість докторів наук – з 10,3 тис. осіб до 16,1 тис. осіб, та кандидатів наук – з 58,7 тис. осіб до 86,2 тис. осіб. Тобто якісний склад наукових працівників в Україні покращується. Аналізуючи структуру витрат за видами наукових та науково-технічних робіт, можна помітити значні зміни, що відбулися за останні роки. Частка витрат на фундаментальні дослідження в загальних витратах значно збільшилася, а витрати на прикладні дослідження за цей період зменшилися. При цьому також зменшилися витрати на науково-технічні розробки та витрати на науково-технічні послуги.

Фінансування наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах з кожним роком збільшується, але якщо в 2000 р. питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт в обсязі валового внутрішнього продукту складала 1,16%, то в 2010 р. – лише 0,81%. І це не пов'язано зі світовою кризою, оскільки, наприклад, в передкризовий 2007 р. фінансування науки також складало близько 0,93% обсягу валового внутрішнього продукту.

Дослідження багатьох відомих вітчизняних та іноземних учених присвячені проблемам інноваційної політики, проте багато питань з приводу впровадження інновацій все ще залишаються невисвітленими. Незважаючи на різні підходи у трактуванні терміну "інновація", всі визначення об'єднують думку, що інновації пов'язані з якісними змінами, спрямованому на динамічні шляхи зростання. Проте значна кількість питань щодо впливу інноваційної діяльності як засобу подолання кризових явищ досі не висвітлені і погребують теоретичного, методичного та практичного вирішення. Впровадження та регулювання інноваційної діяльності на сьогодні поки не має комплексного методологічного підґрунтя.

Сучасне визначення терміна "інновація" дає Закон України "Про інноваційну діяльність": інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Зазначимо, що це визначення інновацій пов'язане лише із засобами виробництва або технологічними процесами [1].

Техногенне регіональне виробництво – економічна діяльність суб'єктів господарювання всіх видів і форм власності у межах одного регіону з використанням різних технологій виробництва, корисним результатом якої є випуск продукції або надання послуг з урахуванням екологічного та соціального ефекту, тобто позитивним або негативним впливом економічної діяльності на навколишнє середовище та соціум, а кращі результати у забезпеченні сталості зростання техногенного регіонального виробництва досягаються завдяки поєднанню економічної ефективності з екологічною та соціальною результативністю.

На сучасному етапі розвитку України інновації стають обов'язковим елементом техногенного регіонального виробництва. Технологічні інновації, впроваджені до

НДДКР, відіграють вирішальну роль у стратегічному управлінні техногенним регіональним виробництвом, яке має намір визначитися в довгостроковій перспективі. Щоб підвищити ефективність управління техногенним регіональним виробництвом в умовах кризи, необхідно позитивно впливати на всі його структурні складові, від яких залежить успіх діяльності техногенного регіонального виробництва на перспективу. Сталий розвиток техногенного регіонального виробництва вимагає такого підбору і поєднання його складових, що забезпечували би гармонійне функціонування техногенного регіонального виробництва як єдиного цілого. Нормальна діяльність техногенного регіонального виробництва залежить від можливості його забезпечення матеріальними та трудовими ресурсами, технічного оснащення виробництва, конкурентоспроможності продукції та ефективності НДДКР. Одним з основних факторів підвищення ефективності функціонування техногенного регіонального виробництва є інтенсифікація виробництва, на яку у вирішальній мірі впливають інновації. Інтелектуальний капітал техногенного регіонального виробництва є внутрішнім ресурсом, здатним надати йому нові інноваційні переваги. Важливо, щоб у результаті інноваційної діяльності техногенного регіонального виробництва, спрямованої на подолання кризових явищ, був підвищений рівень системності всіх його складових і за рахунок цього був отриманий синергетичний ефект.

У техногенному регіональному виробництві виділено чотири складові: економічну, екологічну, соціальну та гуманітарну. Як було зазначено раніше, управління техногенним регіональним виробництвом в умовах кризи має забезпечуватися завдяки інноваційній політиці. Блок "Управління інноваціями" входить до економічної складової техногенного регіонального виробництва. Він описується індикатором "Інноваційна діяльність" та входить до економічного індексу якості стану, який характеризує економічну складову техногенного регіонального виробництва.

Індикатор IDT_1 "Інноваційна діяльність" складається з двох параметрів: PRM_1 "Інноваційна діяльність промислових підприємств" та PRM_2 "Створення та використання передових технологій".

Під час оцінки якості функціонування складного техногенного регіонального виробництва, яке характеризується сукупністю багатьох параметрів, може виникнути задача формування узагальнюючого інтегрального показника. Оскільки складові техногенного

регіонального виробництва не завжди мають однакову значимість, виникає необхідність визначення їхніх вагових коефіцієнтів. Визначення вагових коефіцієнтів може відбуватися з використанням суб'єктивних – експертних, та об'єктивних – розрахункових методів, кожен з яких має свої переваги та недоліки. У цій статті для усунення зайвої суб'єктивності вагові коефіцієнти було визначено розрахунковим методом – методом головних компонент. Розраховані вагові коефіцієнти для двох параметрів наступні: $WC(PRM_1) = 0,5157$, $WC(PRM_2) = 0,4843$.

Формування індикатора "Інноваційна діяльність" відбувається за формулою:

$$IDT_1 = \sum_{i=1,2} PRM_i \cdot WC(PRM_i), \quad (1)$$

де IDT – індикатор, PRM – параметр, WC – ваговий коефіцієнт.

До складу параметра "Інноваційна діяльність промислових підприємств" входять наступні дані: ID_1 "Кількість підприємств, які займаються інноваційною діяльністю", $\frac{од.}{особу_п.н.}$, $WC(ID_1) = 0,1831$; ID_2 "Загальний обсяг витрат підприємств на інноваційну діяльність", $\frac{грн.}{особу_п.н.}$,

$WC(ID_2) = 0,1108$; ID_3 "Кількість промислових підприємств, що впроваджують інновації", $\frac{од.}{особу_п.н.}$, $WC(ID_3) = 0,1093$; ID_4

"Впровадження нових технологічних процесів на промислових підприємствах", $\frac{од.}{особу_п.н.}$, $WC(ID_4) = 0,0929$; ID_5

"Впровадження виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах", $\frac{од.}{особу_п.н.}$, $WC(ID_5) = 0,1106$; ID_6

"Кількість підприємств, що реалізують інноваційну продукцію", $\frac{од.}{особу_п.н.}$,

$WC(ID_6) = 0,0969$; ID_7 "Обсяг реалізованої інноваційної продукції", $\frac{грн.}{особу_п.н.}$,

$WC(ID_7) = 0,1001$; ID_8 "Кількість підприємств, що реалізують інноваційну продукцію

за межі України", $\frac{од.}{особу_п.н.}$,

$WC(ID_8) = 0,0996$; ID_9 "Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України", $\frac{грн.}{особу_п.н.}$, $WC(ID_9) = 0,0966$.

Джерелом вхідних даних стала інформація Головного управління статистики у м. Києві. Щоб мати можливість порівнювати різні регіони між собою, загальний обсяг показника за вхідними даними було поділено на кількість постійного населення відповідного регіону за відповідний рік. Вагові коефіцієнти було визначено розрахунковим методом головних компонент.

Параметр "Створення та використання передових технологій" містить дані: ID_{10} "Кількість придбаних нових технологій в Україні", $\frac{од.}{особу_п.н.}$, $WC(ID_{10}) = 0,2924$;

ID_{11} "Кількість використаних раціоналізаторських пропозицій", $\frac{од.}{особу_п.н.}$,

$WC(ID_{11}) = 0,2355$; ID_{12} "Кількість авторів раціоналізаторських пропозицій", $\frac{осіб}{особу_п.н.}$, $WC(ID_{12}) = 0,2404$; ID_{13} "Обсяг витрат, що пов'язані з охороною прав на ОПВ та їх використанням", $\frac{грн.}{особу_п.н.}$,

$WC(ID_{13}) = 0,2317$.

Формування параметрів PRM_1 та PRM_2 відбувається за формулами:

$$PRM_1 = \sum_{i=1}^9 ID_i \cdot WC(ID_i), \quad (2)$$

$$PRM_2 = \sum_{i=10}^{13} ID_i \cdot WC(ID_i). \quad (3)$$

де PRM – параметр, ID – вхідні дані, WC – ваговий коефіцієнт.

Межі застосування статистичних моделей прогнозування були усвідомлені під час кризи 1998-1999 рр., який супроводжувався крахом деяких великих фінансових організацій, що поклалися на статистичні моделі прогнозування. Використання методів штучного інтелекту для прогнозування значень індикаторів, до яких відносяться нейронні мережі, системи нечіткого виводу, генетичні алгоритми, метод рою часток, теорія хаосу та інші, має певні значні переваги. Нейронні мережі – це, по суті, нелінійні фу-

нкції, які мають здатність апроксимувати нелінійні залежності. Виходи нейронних ме-

реж є лінійними або нелінійними математичними функціями її входів.

Т а б л и ц я 1

Прогнозні значення індикатору "Інноваційна діяльність"

Регіон	Рік					Відносна помилка прогнозування
	2015	2016	2017	2018	2019	
Запорізька	0,3829	0,3974	0,3895	0,3908	0,4181	4,801%
Київська	0,1629	0,1583	0,1378	0,1641	0,165	5,825%
Луганська	0,2517	0,2508	0,2312	0,2507	0,2453	4,353%
Полтавська	0,3167	0,3179	0,3183	0,3184	0,3184	2,272%
Київ	0,4613	0,4456	0,4582	0,4715	0,4753	9,202%

Джерело: розроблено автором

Перевагою технології нейронних мереж є інтелектуальна обробка, яка може імітувати роботу людського мозку, а недоліком є те, що процес навчання нейронних мереж відносно повільний, і це не гарантує збіжності між фактичними і прогнозними даними. Прогнозні за допомогою нейронних мереж значення індикатора "Інноваційна діяльність" для регіонів України (вибірково) наведені в табл. 1.

Висновкита перспективи подальших досліджень. За сучасних умов орієнтації техногенного регіонального виробництва на підвищення конкурентоспроможності та подолання наслідків кризи надзвичайно важливого значення набуває активізація інноваційної діяльності, оскільки без цього неможливо здійснити прогресивні структурні зрушення у техногенному регіональному виробництві, суттєво оновити реальний сектор, подолати наслідки кризових явищ загально забезпечити сталий розвиток техногенного регіонального виробництва. Вдосконалений механізм моделювання інноваційної складової техногенного регіонального виробництва має забезпечити реальну основу ефективного управління техногенним регіональним виробництвом в умовах кризи та може бути використаний при моделюванні процесу управління регіоном.

Література

1. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002 р. № 40 IV [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
 2. Брижань І. А. Інноваційні аспекти пом'якшення та виходу з економічних криз / І. А.

Брижань. // Економіка і регіон. – 2014. – №1. – С. 30-38.

3. Головатюк В. М. Інноваційність української економіки в контексті європейської інтеграції / В. М. Головатюк. // Наука та наукознавство. – 2015. – №4. – С. 3–15.

4. Дука А. П. Інноваційна індустріалізація національної економіки: монографія / А. П. Дука. – Київ: ВАДЕКС, 2014. – 422 с.

5. Завгородня О. О. Інноваційна динаміка національної економіки: монографія / О. О. Завгородня; Нац. металург. акад. України. – Дніпропетровськ: Пороги, 2014. – 407 с.

6. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: міжуніверситет. колект. монографія / Є. І. Масленніков, Е. А. Кузнецов, Ю. М. Сафонов, С. В. Філіппова. – Херсон, 2016. – 853 с.

7. Інноваційний розвиток регіонів України: монографія / [О. П. Коюда, В. О. Коюда, В. В. Воліков та ін.]. – Харків: ІНЖЕК, 2014. – 363 с.

8. Лях Л. В. Інновації як фактор зростання конкурентоспроможності України / Л. В. Лях. // НТІ. – 2015. – №2. – С. 34–40.

9. Мельник О. Г. Інноваційний розвиток: механізм фінансування: монографія / О. Г. Мельник; Нац. акад. упр. – Київ, 2015. – 257 с.

10. Омельченко Р. В. Інноваційна складова структурних реформ у формуванні глобальної конкурентоспроможності: монографія / Р. В. Омельченко; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2014. – 332 с.

11. Прудка О. В. Інноваційний потенціал України в регіональному розрізі / О. В. Прудка // НТІ. – 2015. – №4. – С. 22–27.

12. Телишевська Л. І. Інновації: сутність та правові засади їх реалізації / Л. І. Телишевська, О. В. Птащенко, К. О. Коледіна. // Бізнес Інформ. – 2014. – №12. – С. 142–146.

13. *Ткаленко Н. В.* Інноваційний ресурс національної економіки: реалії і перспективи: монографія / Н. В. Ткаленко; Черніг. держ. ін-т економіки і упр. – Чернігів: Десна Поліграф, 2014. – 367 с.

References

1. On innovation. Law of Ukraine of 04.07.2002 p. 40 number IV. From: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

2. *Brizhan, I. A.* (2014). Innovative aspects mitigate and overcome the economic crisis. *Economy and region*, 1, 30-38.

3. *Golovatyuk, V. M.* (2015). Innovation Ukrainian economy in the context of European integration. *Science and science*, 4, 3-15.

4. *Duca, A. P.* (2014). Innovative industrialization of the national economy: monograph. Kyiv: VADEKS, 422.

5. *Zavhorodnya, A. A.* (2014). Innovative di namika national economy Monograph; Nat. metallurgist. Acad. Ukraine. Dnepropetrovsk, Thresholds, 407.

6. *Maslennikov, E. I. & Kuznetsov, E. A. & Safonov, M. & Filippova, S. V.* (2016). Innovative Economy: theoretical and practical

aspects: mizhuniversytet. Collective. Monograph. Kherson, 853.

7. *Koyuda O. P. & Koyuda, V. A. & Volikov, V. V.* (2014). Innovative Development of Regions of Ukraine: monograph. Kharkov: INZHEK, 363.

8. *Lyakh, L. V.* (2015). Innovation as a growth factor of competitiveness Ukraine. *STI*, 2, 34-40.

9. *Melnyk, O. G.* (2015). Innovative Development: funding mechanism: monograph. Kyiv, Nat. Acad. Exercise, 257.

10. *Omelchenko R. V.* (2014). innovative component of structural reform in the formation of global competitiveness: Monograph; Ukraine National Academy of Sciences, Institute of World. Economy and International. relations. Nizhyn: Aspect-polygraph, 332.

11. *Prudka, A. V.* (2015). innovative potential of Ukraine in the regional context. *STI*, 4, 22-27.

12. *Telyshevska, L. I. & Ptashchenko, A. V. & Kolyedin, K. O.* (2014). Innovation: the nature and legal bases for their implementation. *Business Inform*, 12, 142-146.

13. *Tkalenko, N. V.* (2014). Innovative resources of the national economy: realities and prospects: Monograph. Institute of Economics and Exercise. Chernihiv, Desna polygraph, 367.

Сергиенко А. В.

Моделирование инновационной составляющей техногенного регионального производства

Проведен анализ основных инновационных процессов в Украине за годы независимости и сделаны выводы относительно кризисного состояния страны. Рассмотрен процесс формирования инновационной составляющей техногенного регионального производства. Обоснована необходимость активизации инновационной деятельности и внедрения инноваций в техногенное региональное производство как одного из направлений преодоления кризиса.

Ключевые слова: техногенное региональное производство, управление регионом, управление инновациями, преодоление кризиса, нейронные сети.

Serhienko A.

Modeling of the innovative component of technogenic regional production

The analysis of the main innovative processes in Ukraine for years of independence is conducted and the conclusions about crisis situation in the country are made. The process of formation of the innovative component of technogenic regional production is considered. The necessity of intensification of innovative activity and the implementation of innovations to technogenic regional production as one of the directions of crisis overcoming is proved.

Keywords: technogenic regional production, region management, innovation management, the crisis overcoming, neural networks.

Рецензент: Рамазанов С. К. – доктор економічних наук, доктор технічних наук, професор кафедри «Інформаційні системи в економіці» ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана», м. Київ, Україна.

Reviewer: Ramazanov S. – Professor, Ph.D. in Economics, Ph.D. in Technical, professor of Information systems in economy Department Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

e-mail: SRamazanov@i.ua

Статья подана
23.11.2016 р.

УДК 330.341

ЮСУПОВ К. Н., ЯНГИРОВ А. В., АХУНОВ Р. Р.

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА (НА МАТЕРИАЛАХ РЕСПУБЛИКИ БАШКОРТОСТАН)

В статье рассматриваются проблемы оценки финансового потенциала региона на примере развития Республики Башкортостан в советский период и в современных рыночных условиях. Обосновано, что в рыночной экономике фактически произошел неоправданный отказ от использования показателей совокупного общественного продукта и национального дохода, хотя ВРП не является альтернативой ни СОП, ни НД. Любой серьезный анализ региона в системе национальной экономики приводит к необходимости привлечения показателей материальных затрат не только в разрезе видов экономической деятельности, но и отраслей материального производства и непроеизводственной сферы. Доказано, что сводный финансовый баланс на мезо-уровне экономики не разрабатывается. В этой связи в статье особо указано на отсутствие его на уровне республик-государств в составе Российской Федерации.

Ключевые слова: регион, финансовый потенциал, Республика Башкортостан, оценка.

Постановка проблемы. В стоимостной структуре воспроизводственного потенциала региона финансовому потенциалу принадлежит приоритетная роль по двум причинам: во-первых, так или иначе все структурные элементы воспроизводственного потенциала оцениваются через ценовые показатели, во-вторых, достигнутый уровень финансового потенциала служит индикатором дальнейшего наращивания всех структурных элементов совокупного потенциала региона. Следовательно, определение как самого финансового потенциала региона, так и всей совокупности потенциалов связано с необходимостью выявления стоимостной результативности использования каждого отдельно взятого ресурса территории, их соизмерением внутри структурных элементов воспроизводственного потенциала.

Анализ последних исследований и публикаций. Финансовый потенциал выступает как часть воспроизводственного потенциала и как совокупность накопленных, привле-

каемых в настоящем и будущем средств и предметов [5, с. 12].

Цель статьи – отобразить проблемы оценки финансового потенциала региона (на материалах республики Башкортостан).

Изложение основного материала исследования. К оценке финансового потенциала можно подходить с двух позиций:

– как совокупность финансовых потоков, когда рассматриваются производство товаров и услуг; материальные затраты на производство товаров и услуг, которые создают спрос на иные товары и услуги производственного характера; налоги, в т.ч. федеральные, региональные и местные; расходы бюджетов, в т.ч. федеральных, региональных и местных;

– как совокупность финансовых ресурсов, когда рассматриваются отдельно финансы государства, финансы предприятий и финансы населения (рис. 1).

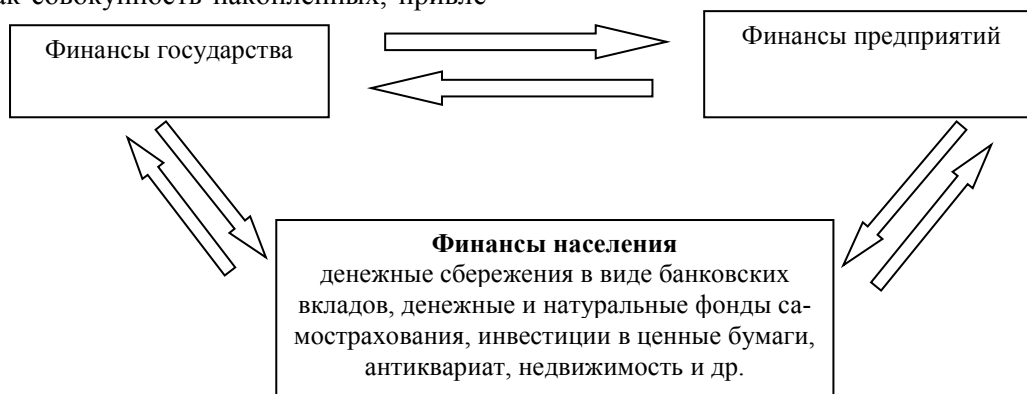

Рис. 1. Структура финансового потенциала региона

Источник: разработано автором

Обе позиции неразрывно связаны с макроэкономическими показателями, синтезирующими особенности плановой и рыночной экономики: совокупный общественный продукт (СОП), национальный доход (НД), валовой региональный продукт (ВРП), бюджет, сводный финансовый баланс. Общеизвестно, что все перечисленные показатели важны для экономического анализа и оценки важнейших пропорций региональной экономики как в плановой, так и в рыночной экономике. Тем не менее перечень необходимых показателей определялся в плановой экономике союзным центром, а в рыночной экономике – федеральным центром. А центр, мягко говоря, не заинтересован в высокой степени распознанности регионального народнохозяйственного комплекса. В результате в обоих периодах из перечисленных показателей был представлен только бюджет, а в рыночной экономике к нему добавился ВРП. Совокупный общественный продукт и национальный доход в период плановой экономики не определялись на мезо-уровне в целом и на уровне автономной республики в частности из-за того, что не разрабатывался баланс народного хозяйства. Лишь в тех регионах мезо-уровня, где по инициативе научных учреждений разрабатывался межотраслевой баланс производства и распределения совокупного общественного продукта, имелись показатели СОП и НД. Сводный финансовый баланс, разрабатывавшийся на уровне народного хозяйства страны в целом и союзных республик, на мезо-уровне также не разрабатывался.

В рыночной экономике фактически произошел неоправданный отказ от использования показателей совокупного общественного продукта и национального дохода, хотя ВРП не является альтернативой ни СОП, ни НД. Любой серьезный анализ региона в системе национальной экономики приводит к необходимости привлечения показателей материальных затрат не только в разрезе видов экономической деятельности, но и отраслей материального производства и непромышленной сферы. Сводный финансовый баланс на мезо-уровне экономики также не разрабатывается. В этой связи особо следует указать на отсутствие его на уровне республик-государств в составе Российской Федерации. Таким образом, налицо несоответствие обобщающих экономических показателей, необходимых для систематиче-

ского анализа социально-экономического развития, а также учета политического статуса республик-государств.

Для анализа текущего состояния и прогнозов стратегического развития региона-субъекта мы предлагаем использовать равенства и с использованием неравенства 5 обобщающих показателей: совокупного общественно продукта, национального дохода, валового регионального продукта, сводного финансового баланса и бюджета [4, с.75-76].

$$\text{СОП} = c + v + m,$$

где c – материальные затраты, $v+m$ – чистая продукция (национальный доход в разрезе республики-государства);

$$\text{НД} = v + m,$$

где v – оплата труда, m – продукт для общества;

ВД – валовая добавленная стоимость;

$$\text{СФБ} = \text{ФГ} + \text{ФП} + \text{ФН},$$

где СФБ – сводный финансовый баланс, ФГ – финансы государства, ФП – финансы предприятий, ФН – финансы населения;

$$\text{Б} = \text{дб} + \text{рб},$$

где Б – бюджет, дб – доходы бюджета, рб – расходы бюджета.

$$\text{СОП} \neq \text{НД};$$

$$\text{СОП} = \text{НД} - c;$$

$$\text{НД} \neq \text{ВРП}$$

$\text{НД} = \text{ВРП} - A - K_n$, где A – амортизация, K_n – косвенные налоги;

$\text{СФБ} = \text{НД} + \text{сумма чистой отдачи республики в пользу воспроизводственных процессов в других регионах}$.

Интересны межрегиональные соотношения совокупного общественного продукта, национального дохода и расходной части бюджета автономной республики в плановой экономике. 1988 г. абсолютные показатели СОП, НД и расходной части бюджета Башкирской АССР составляли соответственно 24,7; 9,8 и 1 млрд. руб. По показателям СОП БАССР опережала 10, по национальному доходу 8 союзных республик, взятых в отдельности, а по расходам бюджета уступала всем союзным республикам, причем многократно. Например, если в БАССР душевые расходы бюджета составляли 254,3 руб. в год, то в Эстонской ССР – 1271,5 руб., в Грузинской ССР – 734,1 руб. Доля расходной части бюджета от величины национального дохода составляла в Башкирской АССР 10,2%, тогда как в тех же союзных респуб-

ликах она равнялась соответственно 48,8% и 39,2%.

Приведенные показатели напрямую не связаны и не приводили к низкому или высокому уровню жизни в автономных и союзных республиках. Более низкий уровень жизни в автономных республиках определялся диспропорциями в производстве и потреблении продукции. Известно, что в Башкирской АССР производство продукции на одного занятого в материальном производстве было на 13 процентных пункта выше, чем в среднем по стране, тогда как по уровню потребления национального дохода на душу населения республика отставала от среднесоюзного уровня на 17 процентных пунктов. В Татарстане доля промышленных предприятий в юрисдикции республики не превышала 2-3%. Не намного выше была доля аналогичных предприятий в РСФСР. Зато предприятия юрисдикции союзного подчинения составляли не менее 90%. В Башкортостане доля юрисдикции республики была только на несколько процентных пункта выше, чем в Татарстане.

В истории Башкортостана Министерством финансов республики с привлечением научных сил АН СССР в экспериментальном порядке было разработано 3 сводных финансовых баланса: отчетный за 1989г и плановые на 1990 и 1991 годы. Следует подчеркнуть, что 1989 г. – особенный в истории экономики республики. Все годы существования Башкирской АССР с момента ее образования (за исключением годов гражданской войны, по которым у нас нет информации) республике были присущи нарастающие темпы экономического развития. И к 1989г. основные экономические показатели достигли своей кульминации не только в измерениях плановой экономики, но и с учетом развития республики в условиях рыночной экономики в динамике до последних лет.

Поскольку баланс 1989г. отражал реальную картину достигнутого уровня в действовавших в том году ценах, остановимся подробнее на его анализе. Объем финансовых ресурсов, полученных на территории республики, составлял 11052 млн. руб. Финансовые ресурсы Башкирской АССР складывались за счет: первичных финансовых ресурсов (прибыль, налог с оборота, налоговые доходы бюджета от предприятий и организаций, отчисления от себестоимости на

социальное страхование, поступления из союзного бюджета на выплату пенсий, амортизационные отчисления) в размере 8373 млн. руб., поступления средств от населения (590 млн. руб.), прочих доходов хозяйственных организаций и бюджета (963 млн. руб.), кредитов (143 млн. руб.), поступлений из союзного и республиканского (РСФСР) бюджетов (628 млн. руб.), поступлений от союзных и республиканских (РСФСР) министерств и ведомств (355 млн. руб.).

Сбалансированные с доходами расходы сводного финансового баланса за 1989г. имели следующие значения: капитальные вложения и другие затраты на создание основных фондов в размере 3127 млн. руб., затраты на капитальный ремонт (912 млн. руб.), расходы на выплату дотаций (83 млн. руб.), расходы на отчисления в фонды экономического стимулирования (кроме средств, направляемых на финансирование капитальных вложений) (471 млн. руб.), расходы на социально-культурные мероприятия (без капитальных вложений, капитального ремонта и приобретения оборудования (1063 млн. руб.), расходы за счет отчислений социального страхования (447 млн. руб.), расходы на научно-исследовательские работы (без капитальных вложений) – хозяйственные органы (106 млн. руб.), расходы на содержание органов государственной власти и управления (25 млн. руб.), прочие расходы хозяйственной организации и бюджеты по номенклатуре статей расчетов бюджета и финансовому плану (982 млн. руб.), проценты за краткосрочный и долгосрочный кредиты (94 млн. руб.), платежи в союзный и республиканский (РСФСР) бюджеты (2918 млн. руб.), отчисления от прибыли вышестоящим организациям (323 млн. руб.), отчисления амортизации в вышестоящие организации (440 млн. руб.), превышение доходов над расходами (61 млн. руб.) (табл. 1,2,3,4, рис. 2).

С переходом на рыночные отношения система финансовых ресурсов не претерпела принципиальных изменений, поскольку потенциал экономики благодаря специализации республики на энергоресурсах сохранился в соизмеримых пределах. Финансовый потенциал Республики Башкортостан в период рыночной экономики рассмотрим на основе анализа финансов государства, финансов предприятий и финансов (сбережений) населения.

Т а б л и ц а 1

**Окаймляющие итоги доходов сводного финансового баланса
Башкирской АССР за 1989г., млн. руб.**

Доходы	Объем финансовых ресурсов, получаемых в Башкирской АССР	Финансовые ресурсы, передаваемые вышестоящим		Объем финансовых ресурсов, оставляемых в распоряжении Башкирской АССР	
		бюджетам	министерствам и ведомствам	в местном бюджете	хозяйственные органы
1. За счет первичных финансовых ресурсов	8373	2426	763	798	4386
2. За счет поступления средств от населения	590	269	-	301	20
3. Прочие доходы хозяйственных организаций и бюджета (по номенклатуре статей расчетов по бюджету и фин. плану)	963	223	-	82	658
4. Кредиты. Получение долгосрочных кредитов для финансирования капитальных вложений	143	-	-	-	143
5. Поступления из союзного и республиканского (РСФСР) бюджетов	628	-	-	-	628
6. Поступления от союзных и республиканских (РСФСР) министерств и ведомств	355	-	-	-	355
ВСЕГО ДОХОДОВ	11052	2918	763	1181	6190

Источник: разработано авторами

Т а б л и ц а 2

**Окаймляющие итоги доходов сводного финансового баланса
Башкирской АССР за 1989 г., %**

Доходы	Объем финансовых ресурсов, получаемых в Башкирской АССР	Финансовые ресурсы, передаваемые вышестоящим		Объем финансовых ресурсов, оставляемых в распоряжении Башкирской АССР	
		бюджетам	министерствам и ведомствам	в местном бюджете	хозяйственные органы
1. За счет первичных финансовых ресурсов	75,8	22,0	6,9	7,2	39,7
2. За счет поступления средств от населения	5,3	2,4	-	2,7	0,2
3. Прочие доходы хозяйственных организаций и бюджета (по номенклатуре статей расчетов по бюджету и финансовому плану)	8,7	2,0	-	0,8	5,9
4. Кредиты. Получение долгосрочных кредитов для финансирования капитальных вложений	1,3	-	-	-	1,3
5. Поступления из союзного и республиканского (РСФСР) бюджетов	5,7	-	-	-	5,7
6. Поступления от союзных и республиканских (РСФСР) министерств и ведомств	3,2	-	-	-	3,2
ВСЕГО ДОХОДОВ	100	26,4	6,9	10,7	56,0

Источник: разработано авторами

**Окаймляющие итоги расходов сводного финансового баланса
Башкирской АССР за 1989 г., млн. руб.**

Расходы	Расходы, производимые на территории за счет средств:						
	Союзного и республиканского бюджетов	Платежи в союзный и республиканский бюджеты	Отчисления в вышестоящие организации	Министерств, ведомств и предприятий вышестоящего подчинения	Местного хозяйства	Местного бюджета	Всего
1. Капитальные вложения и другие затраты на создание основных фондов	573	-	-	2214	140	200	3127
2. Затраты на капитальный ремонт	-	-	-	807	33	72	912
3. Расходы на выплату дотаций	-	-	-	77	1	5	83
4. Расходы на отчисления в фонды экономического стимулирования (кроме средств, направляемых на финансирование капитальных вложений)	-			433	38	-	471
5. Расходы на социально-культурные мероприятия (без капитальных вложений, капитального ремонта и приобретения оборудования)	-			411	41	611	1063
6. Расходы за счет отчислений социального страхования	-			447	-	-	447
7. Расходы на научно-исследовательские расходы (без капитальных вложений) – хоз. органы	-			104	2	-	106
8. Расходы на погашение займов и лотерей	-			-	-	-	-
9. Расходы на содержание органов государственной власти и управления	-			-	-	25	25
10. Прочие расходы хозяйственной организации и бюджеты по номенклатуре статей расчетов бюджета и финансовому плану	55			622	98	207	982
11. Процент за краткосрочный и долгосрочный кредит	-	-	-	93	1	-	94
12. Платежи в союзный и республиканский (РСФСР) бюджет	-	2918	-	-	-	-	2918
13. Отчисления от прибыли вышестоящим организациям	-	-	323	-	-	-	323
14. Отчисления амортизации в вышестоящие органы	-	-	440	-	-	-	440
15. Расходы на образование резервов	-	-	-	-	-	61	61
Всего расходов	628	2918	763	5208	354	1181	11052

Источник: разработано авторами

Т а б л и ц а 4

**Окаймляющие итоги расходов сводного финансового баланса
Башкирской АССР за 1989 г., %**

Расходы	Расходы, производимые на территории за счет средств:						
	Союзного и республиканского бюджетов	Платежи в союзный и республиканский бюджеты	Отчисления в вышестоящие организации	Министерств, ведомств и предприятий вышестоящего подчинения	Местного хозяйства	Местного бюджета	Всего
1. Капитальные вложения и другие затраты на создание основных фондов	5,2	-	-	20,0	1,3	1,8	28,3
2. Затраты на капитальный ремонт	-	-	-	7,3	0,3	0,7	8,3
3. Расходы на выплату дотаций	-	-	-	0,8			0,8
4. Расходы на отчисления в фонды экономического стимулирования (кроме средств, направляемых на финансирование капитальных вложений)	-			3,9	0,3		4,2
5. Расходы на социально-культурные мероприятия (без капитальных вложений, капитального ремонта и приобретения оборудования)	-			3,7	0,4	5,5	9,6
6. Расходы за счет отчислений социального страхования	-			4,0	-	-	4,0
7. Расходы на научно-исследовательские расходы (без капитальных вложений) –хоз. органы	-			0,9	0,0	-	0,9
8. Расходы на погашение займов и лотерей	-			-	-	-	-
9. Расходы на содержание органов государственной власти и управления	-			-	-	0,2	0,2
10. Прочие расходы хозяйственной организации и бюджеты по номенклатуре статей расчетов бюджета и финансовому плану	0,5			5,6	0,9	1,9	8,9
11. Процент за краткосрочный и долгосрочный кредит	-	-	-	0,9	0,0	-	0,9
12. Платежи в союзный и республиканский (РСФСР) бюджет	-	26,4	-	-	-	-	26,4
13. Отчисления от прибыли вышестоящим организациям	-	-	2,9	-	-	-	2,9
14. Отчисления амортизации в вышестоящие органы	-	-	4,0	-	-	-	4,0
15. Расходы на образование резервов	-	-	-	-	-	0,6	0,6
Всего расходов	5,7	26,4	6,9	47,1	3,2	10,7	100

Источник: разработано авторами

В 2013г. все налоговые и неналоговые сборы на территории РБ составили 369,4 млрд. руб. Из этой суммы почти 130 млрд. руб. (35,2%) поступили в федеральный бюджет, а 239,4 млрд. руб. (64,8%) составили консолидированный бюджет Республики Башкортостан. Назовем наиболее крупные виды налогов и неналоговых сборов с наибольшей долей в создании консолидированного бюджета: налог на доходы физических лиц 41,0 млрд. руб., налог на прибыль организаций – 31,9, акцизы на пиво – 5,1, доходы от уплаты акцизов на автомобильный бензин – 5,0, доходы от уплаты акцизов на дизельное топливо – 3,9, доходы, получаемые в виде арендной платы за земельные участки – 3,7, акцизы на алкогольную продукцию – 2,7, налог, взимаемый с налогоплательщиков, выбравших в качестве объекта налогообложения доходы – 2,3, единый налог на вмененный доход для отдельных видов деятельности – 2,1, доходы от размещения временно свободных средств бюджетов субъектов РФ – 1,6, доходы в виде прибыли, приходящейся на доли в уставных капиталах хозяйственных товариществ и обществ – 1,3, транспортный налог с физических лиц – 1,3 млрд. руб. и др.

В свою очередь консолидированный бюджет распределялся между бюджетами следующим образом: Государственный бюджет республики – 121,7 млрд. руб. (50,8%), бюджеты 9 городских округов – 36,2 (15,1%), 54 муниципальных районов – 41,6 (17,4%), городских и сельских поселений (рабочих поселков городского типа (Приютово и Чишмы), городов, не являющихся городскими округами (Баймак, Белебей, Белорецк, Бирск, Благовещенск, Давлеканово, Дюртюли, Ишимбай, Мелеуз, Гуймазы, Учалы) и сельских поселений – 7,3 (3,1%), бюджеты территориальных внебюджетных фондов – 32,6 млрд. руб. (13,6%).

В процессе распределения федерального бюджета значительная часть средств в виде дотаций (межбюджетных трансфертов, предоставляемых на безвозмездной и безвозвратной основе без установления направления и условий их использования), субсидий (выплат потребителям, предоставляемых за счет государственного бюджета, а также выплат из специальных фондов), субвенций (сумм, выделяемых на определенный срок из бюджета вышестоящего уровня на конкретные цели) и трансфертов (выплат, не связанных с покупкой товаров и услуг) вливается в консолидированный бюджет Республики Башкортостан. Так, в 2013г. дотаций поступило на сумму 5,2 млрд. руб. (дотации на выравнивание бюджетной

обеспеченности, на поддержку мер по обеспечению сбалансированности бюджетов, для закрытого административного территориального образования). Размер субсидий в том же году составил еще большую сумму – 10,3 млрд. руб. на: инвестиции в объекты капитального строительства, реализацию мероприятий, направленных на совершенствование организаций медицинской помощи пострадавшим при ДТП, классное руководство, реализацию федеральных целевых программ, оказание высокотехнологичной медицинской помощи и др. Субвенции составили 7,7 млрд. руб. (в т.ч. 2,3 млрд. руб. субвенции на оплату жилищно-коммунальных услуг и др.), а межбюджетные трансферты – 28,2 млрд. руб. (в т.ч. 27,1 млрд. руб. составили трансферты бюджетам территориальных фондов обязательного медицинского страхования на выполнение переданных органам государственной власти полномочий РФ в сфере обязательного медицинского страхования). Кроме того, безвозмездные поступления составили 3,7 млрд. руб. Таким образом, общая сумма дотаций, субсидий, субвенций, трансфертов и безвозмездных поступлений из российского бюджета составила 55,1 млрд. руб.

Используя проведенный количественный анализ, можно на примере Республики Башкортостан составить уравнение государственных финансовых ресурсов : 369,4 млрд. руб. (налоговые и неналоговые сборы) = консолидированный бюджет (239,4 млрд. руб.) + финансовые средства, поступившие из РБ для пополнения бюджета Российской Федерации (130 млрд. руб.). Теперь необходимо выяснить вопрос, является ли Республика Башкортостан самодостаточной и служит ли она донором для других субъектов Российской Федерации. Что касается вопроса самодостаточности, уже тот факт, что налоговые и неналоговые сборы примерно в 6 раз превышают размер доходной части бюджета Республики Башкортостан, свидетельствует о покрытии всех видов затрат собственными доходами. Из 130 млрд. руб., переданных для пополнения доходной части бюджета РФ 42,7 млрд. руб. составляют средства на содержание предприятий и организаций федеральной юрисдикции, расположенных на территории Республики Башкортостан. Кроме того в консолидированном бюджете Республики Башкортостан содержатся дотации, субсидии, субвенции, межбюджетные трансферты и безвозмездные поступления на сумму 58,1 млрд. руб. Справедливо будет из общей суммы переданных для пополнения доходной части бюджета РФ 130 млрд. руб. вычесть сумму $42,7 + 58,1 = 100,8$ млрд. руб. и рассмат-

ривать эту цифру как возврат финансовых средств. При таком подходе $130 - (минус) 100,8 = 29,2$ млрд. руб., которая составляет размер донорства Республики Башкортостан.

Ситуация с распределением денежных средств на потребление и сбережение со стороны жителей Республики Башкортостан следующая (табл. 5). В среднем 79,4% всех полу-

чаемых доходов используется на приобретение товаров и услуг, 8,1% – на обязательные платежи и на взносы, 1,2% – на приобретение недвижимости. Оставшиеся 11,2% всех денежных средств являются финансовыми активами, из которых в виде денег сохраняется около 4,5%.

Т а б л и ц а 5

Структура использования денежных доходов населением Республики Башкортостан

Год	Потребление			Сбережение	
	Покупка товаров и оплата услуг	Обязательные платежи и разнообразные взносы	Приобретение недвижимости	Прирост финансовых активов, % от денежных доходов	из него прирост (уменьшение) денег у населения, %
2005	73,1	8,3	1,5	17,1	7,1
2006	75,4	9	1,4	14,2	5,9
2007	80,9	8,9	1,2	9	3,4
2008	83,0	8,2	1,4	7,4	3,3
2009	79,1	7,0	0,7	13,2	2,7
2010	79,5	6,5	0,7	13,3	4
2011	82,7	7,1	0,9	9,3	3,9
2012	81,9	8,1	1,2	8,8	3,7
2013	82,2	8,8	1,3	7,7	3,4

Источник: разработано авторами на основе [3, с. 168-169]

Денежные доходы населения включают доходы лиц, занятых предпринимательской деятельностью, выплаченную заработную плату наемных работников (начисленную заработную плату, скорректированную на изменение просроченной задолженности), социальные выплаты (пенсии, пособия, стипендии, страховые возмещения и прочие выплаты), доходы от собственности в виде процентов по вкладам, ценным бумагам, дивидендов и другие доходы ("скрытые" доходы, доходы от

продажи иностранной валюты, денежные переводы, а также доходы, не имеющие широкого распространения) [3, с. 206-209].

По информации о среднедушевых денежных доходах населения и их численности в Республике Башкортостан определены общие объемы их сбережений (таблица 6). Это является частью финансового потенциала региона, который формируется его населением.

Т а б л и ц а 6

Расчет объемов сбережений населения Республики Башкортостан

Показатели	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Среднедушевые денежные доходы населения (в месяц; рублей)	1736	6887	16125	17499	19030	21267	23892
Среднедушевые денежные доходы населения (в год; рублей)	20832	82644	193500	209988	228360	255204	286704
Численность населения (оценка на конец года; тысяч человек)	4115	4063	4069	4072	4064	4061	4069,7
Денежные доходы населения (в год, млн. рублей)	85724	335783	787352	855071	928055	1036383	1166799
Прирост финансовых активов, % от денежных доходов	19,2	17,1	13,2	13,3	9,3	8,8	7,7
Финансовые активы (сбережения), млн. рублей	16459	57419	103930	113725	86309	91202	89844
Темпы прироста объемов сбережений населения, %	-	29,2	102,4	9,4	-24,1	5,7	-1,5

Источник: разработано авторами

В целом за период с 2000 г. по 2013 г. прослеживается возрастающая динамика значений прироста финансовых активов (рисунок 3). Однако темпы прироста этого показателя позволяют проследить неустойчивость этой тенденции. В начале первого десятилетия XXI века значительное ежегодное повышение объемов сбережений прервалось резким падением в 2007 г. В 2009 г. произошло двойное увеличение (по сравнению с 2008 г.) объемов денежных средств, которые немного возросли в

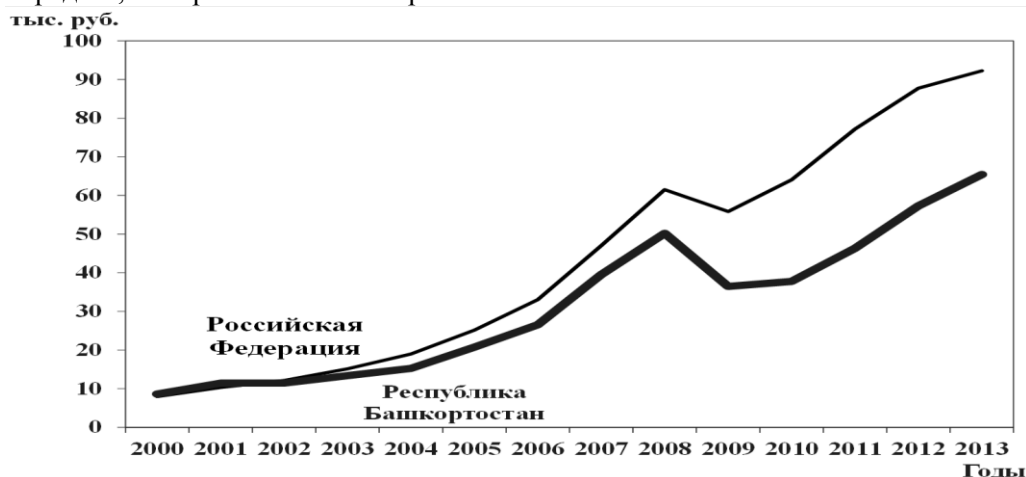

Рис. 3. Инвестиции в основной капитал на душу населения Российской Федерации и Республики Башкортостан, тыс. руб.

Источник: разработано автором

Значительное сокращение объемов имеющихся сбережений населения в 2007 г. (на 21,1%) можно связать с тем, что прослеживался «бум» инвестиционной активности (рисунок 4). Общеизвестное утверждение Дж. Кейнса [1, с. 88-93] о том, что в целом в экономике сумма сбережений всех потребителей равна объему инвестиций предприятий, может это объяснить. Эти две величины равны, потраченных на потребление.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Следовательно, инвестиционная активность в экономике Республики Башкортостан в тот период стала причиной сокращения объемов сбережений при использовании их в качестве инвестиций [2, с.61-62].

Увеличение объемов сбережений в 2 раза (или прироста на 102,4%) в 2009 г. произошло вполне объективно. В 2008-2009 гг. имел место мировой экономический кризис, негативные последствия которого серьезно повлияли на экономику России и ее регионов. Согласно экономической теории в период кризиса склонность населения к сбережению денежных средств растет, а расходы на приобретение товаров и услуг сокращаются.

Таким образом, наш опыт количественной оценки финансового потенциала ре-

гиона является экспериментальным и не претендует на полноту его охвата. Финансовый потенциал – сложная категория, требующая системной увязки со всем воспроизводственным потенциалом.

Литература

1. Кейнс Д. М. Общая теория занятости, процента и денег – М.: Директ-Медиа, 2014. – 405 с.
2. Проблемы формирования воспроизводственного потенциала Республики Башкортостан. Уфа: РИЦ БашГУ, 2013. – 120 с.
3. Регионы России. Социально-экономические показатели. 2014: Стат. Сб. / Росстат. – М., 2014. – 900 с.
4. Юсупов К. Н. Макроэкономический анализ регионального продукта / К. Н. Юсупов, А.В. Янгилов. – Уфа: РИО БашГУ, 2003.
5. Юсупов К. Н. Триада «воспроизводственный потенциал региона – региональный продукт – региональный риск» в макроэкономическом анализе / К. Н. Юсупов, А. В. Янгилов // Управление риском. – 2008. – №1 (45). – С. 12-17.

References

1. *Keynes, J. M.* (2014). *General Theory of Employment, Interest and Money*. Moscow: Direct Media, 405.

2. Problems of formation of the reproductive potential of the Republic of Bashkortostan. (2013). Ufa: RIP Bashkir State University, 120.

3. Regions of Russia. Socio-economic indicators. (2014). Stat. Coll. Rosstat. Moscow, 900.

4. *Yusupov, K. N. & Yangilov, A. V.* (2003). *Macroeconomic analysis of regional product..* Ufa: RIO BSU.

5. *Yusupov, K. N. & Yangirov, A. V.* (2008). Triad "reproductive potential of the region - regional product - regional risk" in macroeconomic analysis. Risk management, 1 (45), 12-17.

Юсупов К. Н., Янгиров А. В., Ахунув Р. Р.

Проблеми оцінки фінансового потенціалу регіону (на матеріалах республіки Башкортостан)

У статті розглядаються проблеми оцінки фінансового потенціалу регіону на прикладі розвитку Республіки Башкортостан в радянський період і в сучасних ринкових умовах. Обґрунтовано, що в ринковій економіці фактично стався невинуватий відмова від використання показників сукупного суспільного продукту і національного доходу, хоча ВРП не є альтернативою ні СОП, ні НД. Будь-який серйозний аналіз регіону в системі національної економіки призводить до необхідності залучення показників матеріальних витрат не тільки в розрізі видів економічної діяльності, а й галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери. Доведено, що зведений фінансовий баланс на мезо-рівні економіки не розробляється. У зв'язку з цим в статті особливо зазначено на відсутність його на рівні республік-держав у складі Російської Федерації.

Ключові слова: регіон, фінансовий потенціал, Республіка Башкортостан, оцінка.

Yusupov K., Yangirov A., Ahunov R.

Problems of evaluation of financial potential region (On Republic Bashkortostan materials)

The article deals with the problem of assessing the financial potential of the region on the example of the Republic of Bashkortostan in the Soviet period and in the current market conditions. It is proved that in a market economy actually occurred unjustified rejection of the use of indicators of gross national product and national income, although the GRP is not an alternative either SOP or ND. Any serious analysis of the region in the system of the national economy makes it necessary to attract indicators of material costs, not only in the context of economic activities, but also the branches of material production and non-production sphere. It is proved that the consolidated financial balance at the meso-level is not developed economy. In this regard, the article especially given the lack of it at the level of the republics-states within the Russian Federation.

Keywords: region, the financial potential of the Republic of Bashkortostan, the evaluation.

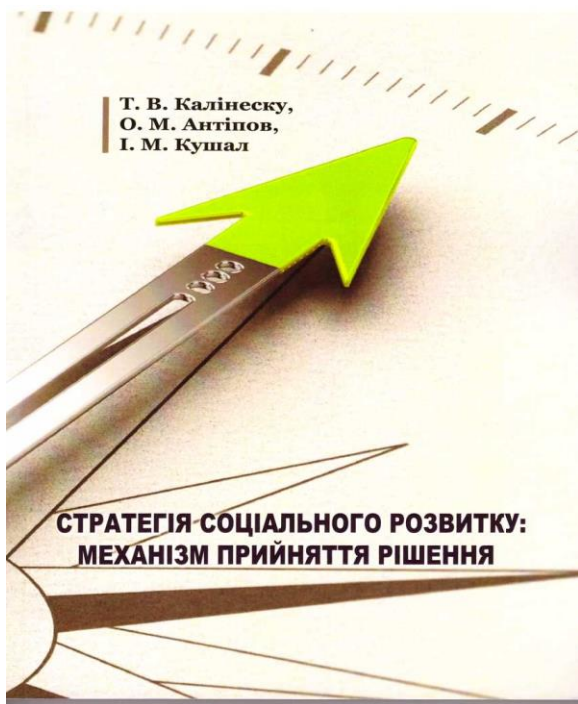
Рецензент: Павлов К. В. – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой «Экономика и управление» Камского института гуманитарных и инженерных технологий, г. Ижевск, Российская Федерация.

Reviewer: Pavlov K. – Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economy and Menegememnt Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies, Izhevsk, Russia.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

*Статья подана
21.11.2016 г.*

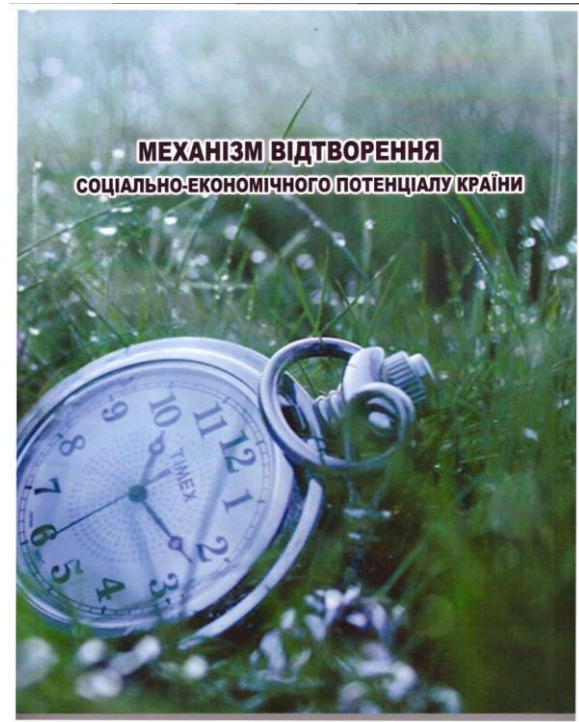

Стратегія соціального розвитку: механізм прийняття рішень : монографія / *Т. В. Калінеску, О. М. Антіпов, І. М. Кушал*. — Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. — 320 с.

Монографія складається з розділів, які повністю охоплюють стратегію соціального розвитку, зокрема механізм прийняття рішень, методичний інструментарій організаційно-економічного механізму прийняття стратегічних рішень тощо. Авторами вдало акцентовано увагу на концептуальних засадах організаційно-економічного механізму прийняття стратегічних рішень машинобудівних підприємств, як бюджетоутворюючих, що дозволило визначити пріоритети щодо соціального розвитку регіонів і як наслідок соціального забезпечення суспільства. Через запропоновані методичні та логічні підходи автори намагаються донести до читачів значимість та необхідність вирішення проблем формування стратегії соціального розвитку, показати дієві важелі з урахуванням критеріїв уразливості та визначення синергетичних ефектів при їх реалізації.

Запропонована в монографії технологія реалізації організаційно-економічного механізму прийняття стратегічних рішень щодо соціального розвитку є корисним методичним підґрунтям для фахівців фінансових, економічних та соціальних служб з огляду на можливість використання її у повсякденній роботі керівників щодо визначення пріоритетів розвитку регіонів і країни в цілому.

Механізм відтворення соціально-економічного потенціалу країни : монографія / [Колектив авторів], за наук. ред. *Т. В. Калінеску*. — Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. — 308 с.

Зміст монографій що пропонується увазі читача, складається з наукових матеріалів, які містять підходи до визначення соціально-економічного потенціалу країни, його резервів. Здійснена спроба розробки теоретичних та методологічних принципів, а також практичних рекомендацій для комплексного оцінювання ємності соціально-економічних перешкод національного розвитку. У монографії визначаються комплекси критеріальних ознак соціально-економічного потенціалу країни. Аналізуються проблеми та напрямки удосконалення елементів інформаційно-аналітичного базису оцінювання соціально-економічного потенціалу регіонів України. Досліджуються чинники, що впливають на механізм відтворення соціально-економічного потенціалу країни, наслідки функціонування паралегального сектору економіки. Запропоновано основні напрями вдосконалення механізму відтворення соціально-економічного потенціалу держави.

Монографія може бути корисною для науковців, представників органів законодавчої та виконавчої влади, аспірантів економічних вузів, фахівців в області оподаткування, бухгалтерів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, економічних працівників.

Митні комунікації : підручник / Т. В. Калінеску, І. М. Кушал, О. Д. Кирилов. — Северодонецькі вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. — 404 с.

У підручнику розглядаються основні засади формування митних комунікацій та здійснення митного контролю на сучасному етапі розвитку України. Значну увагу приділено класифікацій загальній характеристиці, ідентифікаційним ознакам, принципам дії митних комунікацій та технічних засобів і методів.

Підручник призначений для студентів, що навчаються за спеціальностями «Товарознавство та експертиза в митній справі» і «Оподаткування» ВНЗ III-IV рівнів акредитації, до навчальних планів яких включена дисципліна «Митні комунікації». Може використовуватись під час вивчення таких нормативних та варіативних дисциплін, як «Митна справа», «Митний менеджмент», «Митний контроль та інспектування» та інших дисциплін юридично-правового спрямування.

Податкові метаморфози : монографія / [Колектив авторів], за наук, ред. Т. В. Калінеску. — Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. — 244 с.

Монографія підготовлена за результатами засідання Круглого столу з проблем оподаткування та роботи VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Податкові метаморфози: українських шлях до євроінтеграції» проведеного кафедрою «Оподаткування і соціальна економіка» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля і містить підходи щодо формування євроінтеграційних компонентів податкової політики, результати розробки теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення податкового прогнозування і планування в умовах євроінтеграції, рішення комплексу питань, пов'язаних з тенденціями соціалізації податкової політики.

Монографія буде корисною як для науковців, працівників податкових, фінансових та соціальних служб, фахівців державного управління так і для студентів, аспірантів, які шукають нові підходи до вирішення сучасних проблем, пов'язаних з пошуком заходів щодо євроінтеграції податкової системи України та дає можливість комплексно дослідити ефективність соціально-економічного розвитку держави.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аль Ширафі Мохаммед Авад	Аспірант кафедри «Менеджмент» Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, Україна) <i>e-mail: alshrafi2002@gmail.com</i>	Mohammed A. Y. Alshrafi	Postgraduate student of Menegement Department Poltava state agrarian academy (Poltava, Urraine) <i>e-mail: alshrafi2002@gmail.com</i>
Агадуллина Аліна Халімовна	Кандидат технічних наук, доцент кафедри «Охрана навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів» Уфимського державного нафтового технічного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail: oosripr@ugues.ru</i>	Agadullina Alina	Ph.D. in Technical, Associate Professor of Protection environmental protection and rational use natural resources Department Ufa State Oil technical University (Ufa, Russia) <i>e-mail: oosripr@ugues.ru</i>
Ахунув Рустем Ринатович	Кандидат економічних наук, доцент, директор Інституту економіки, фінансів та бізнесу Башкирського державного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail: ef_dekanat@mail.ru</i>	Ahunov Rustem	Ph.D. in Economics, Associate Professor, Director of Economy, Finance and Business Institute Bashkir State University (Ufa, Russia) <i>e-mail: ef_dekanat@mail.ru</i>
Бражко Олена Вадимівна	Доктор з державного управління, професор, завідувач кафедри «Маркетинг» ПрАТ «ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій» (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: elena-br@ukr.net</i>	Brazhko Olena	Professor, Ph.D. in Public Administration, Professor, Head of Marketing Department Private higher education institution «Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technology» (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: elena-br@ukr.net</i>
Бурбело Олег Анатолійович	Доктор економічних наук, професор, радник ректора Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: burbelo@ro.ru</i>	Burbelo Oleg	Professor, Ph.D. in Economics, Professor, Advisor of the rector Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: burbelo@ro.ru</i>
Бурбело Сергій Олегович	Провідний економіст Інституту економіко-правових досліджень НАН України (м.Київ, Україна) <i>e-mail: burbelo@ro.ru</i>	Burbelo Sergey	Senior Economist of Institute of economic and legal studies NAS Ukraine (Kyiv, Ukraine) <i>e-mail: burbelo@ro.ru</i>
Васильєв Володимир Васильович	Кандидат географічних наук, провідний науковий співробітник Інституту економічних проблем Кольського наукового центру Російської академії наук (м. Апатіти, Росія) <i>e-mail: iep@iep.kolasc.net.ru</i>	Vasiliev Volodymyr	Ph.D. in Geographic, Leading Researcher at the Institute economic problems Kola Scientific Center of the Russian Academy Sciences (Apatity, Russia) <i>e-mail: iep@iep.kolasc.net.ru</i>

Генералова Анна Володимирівна	Кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри «Фінанси та бізнес-аналітика» Московського державного університету дизайну та технологій (м. Москва, Росія) <i>e-mail:</i> fbamgudt@yandex.ru	Generoliva Anna	Ph.D. in Economics, Associate Professor, Head of Finance and Business Intelligence Department Moscow State University of Design and technology (Moscow, Russia) <i>e-mail:</i> fbamgudt@yandex.ru
Гришин Костянтин Евгенович	Доктор економічних наук, професор кафедри «Економіка та менеджмент» Інституту економіки та сервісу Уфимсько- го державного нафтового технічного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail:</i> grishin2472@yandex.ru	Grishin Constantin	Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Economics and Management Department Institute of Economics and service Ufa State Oil technical University (Ufa, Russia) <i>e-mail:</i> grishin2472@yandex.ru
Дацко Олеся Ігорівна	Кандидат економічних наук, Кандидат технічних наук, доцент кафедри «Менеджмент мистецтв» Львівської національної академії мистецтв (м. Львів, Україна) <i>e-mail:</i> olesya.datsko@gmail.com	Dacko Olesya	Ph.D. in Economics, Ph.D. in Technical, Associate Professor of management art Department Lviv National Academy of Arts (Lviv, Ukraine) <i>e-mail:</i> olesya.datsko@gmail.com
Деркач Ірина Олександрівна	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економічна кібернетика» ПрАТ «ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформа- ційних технологій» (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail:</i> irina_derkach@ukr.net	Derkach Irina	Ph.D. in Economics, Associate Professor of Economic cybernetics Department Private higher education institution «Zaporizhzhya Institute of Econom- ics and Information Technology» (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail:</i> irina_derkach@ukr.net
Зеленко Олена Олександрівна	Кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри «Міжнародні економічні відносини» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна) <i>e-mail:</i> zelenko@i.ua	Zelenko Olena	Ph.D. in Economics, Associate Professor, Doctoral student of International Economic relations Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail:</i> zelenko@i.ua
Гльїн Сергій Юрійович	Кандидат економічних наук, Доцент кафедри «Менеджмент» НОУ ВО «Московський технологічний інститут» (м. Москва, Росія) <i>e-mail:</i> mti_kost@yahoo.com	Pyin Sergiy	Ph.D. in Economics, Associate Professor of Management Department Moscow Institute of Technology " (Moscow, Russia) <i>e-mail:</i> mti_kost@yahoo.com
Калінеску Тетяна Василівна	Доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Східноукраїнського національ- ного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна) <i>e-mail:</i> t.calinescu@mail.ru	Calinescu Tetyana	Professor, Ph.D. in Economics, Professor, chief Scientist employee Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail:</i> t.calinescu@mail.ru

Кашин Олексій Олександрович	Старший викладач кафедри «Фізична та суспільна географія» Удмуртського державного університету, (м. Іжевськ, Росія) <i>e-mail: kashin-assis@yandex.ru</i>	Kashin Alexey	Senior lecturer of Physical and social Geography Department Udmurt State University (Izhevsk, Russia) <i>e-mail: kashin-assis@yandex.ru</i>
Кудрявцев Андрей Федорович	Кандидат географічних наук, доцент кафедри «Фізична та суспільна географія» Удмуртського державного університету, (м. Іжевськ, Росія) <i>e-mail: kudr2005@mail.ru</i>	Kudryavtsev Andrey	Ph.D. in Geographic, Associate Professor, of Physical and social Geography Department Udmurt State University (Izhevsk, Russia) <i>e-mail: kudr2005@mail.ru</i>
Ліхоносова Ганна Сергіївна	Кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: lihonosova@bk.ru</i>	Likhonosova Ganna	Ph.D. in Economics, Associate Professor, leading researcher employee Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: lihonosova@bk.ru</i>
Левицький Станіслав Іванович	Доктор економічних наук, завідувач кафедри «Економічна кібернетика» ПрАТ «ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій» (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: S.Levitskiy@econom.zp.ua</i>	Levitskiy Stanislav	Professor, Ph.D. in Economics, Head of Economic cybernetics Department Private higher education institution «Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technology» (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: S.Levitskiy@econom.zp.ua</i>
Лекомцев Олександр Леонідович	Старший викладач кафедри «Фізична та суспільна географія» Удмуртського державного університету, (м. Іжевськ, Росія) <i>e-mail: alekomcev@mail.ru</i>	Lekomtsev Alexander	Senior lecturer of Physical and social Geography Department Udmurt State University (Izhevsk, Russia) <i>e-mail: alekomcev@mail.ru</i>
Маліков Рустам Ількамович	Доктор економічних наук, завідувач кафедри «Економіка та менеджмент» Інституту економіки та сервісу Уфимського державного нафтового технічного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail: malikovril@rambler.ru</i>	Malikov Rustam	Professor, Ph.D. in Economics, Professor, Head of Economics and Management Department Institute of Economics and service Ufa State Oil technical University (Ufa, Russia) <i>e-mail: malikovril@rambler.ru</i>
Малікова Тамара Шарифянівна	Кандидат хімічних наук, доцент кафедри «Охрана навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів» Уфимського державного нафтового технічного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail: oosripr@ugues.ru</i>	Malikova Tamara	Ph.D. in Chemical, Associate Professor of Protection environmental protection and rational use natural resources Department Ufa State Oil technical University (Ufa, Russia) <i>e-mail: oosripr@ugues.ru</i>

Маркіна Ірина Анатоліївна	Доктор економічних наук, завідувач кафедри «Туризм та адміністрування» Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка (м. Полтава, Україна) <i>e-mail: iriska7@ukr.net</i>	Markina Irina	Ph.D. in Economics, Professor, Head of Tourism and Administration Department Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University (Poltava, Ukraine) <i>e-mail: iriska7@ukr.net</i>
Михайлик Денис Павлович	Кандидат економічних наук, завідувач кафедри «Міжнародні економічні відносини» ПрАТ «ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформа- ційних технологій» (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: D.Mikhaylik@econom.zp.ua</i>	Mikhaylik Denys	Ph.D. in Economics, Head of International Economics Department Private higher education institution «Zaporizhzhya Institute of Economics and Infor- mation Technology» (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: D.Mikhaylik@econom.zp.ua</i>
Мокій Анатолій Іванович	Доктор економічних наук, професор, проректор з міжнарод- них зв'язків і стратегічного роз- витку ПрАТ «ПВНЗ «Запорізь- кий інститут економіки та інфо- рмаційних технологій» (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: A.Mokij@econom.zp.ua</i>	Mokij Anatolij	Professor, Ph.D. in Economics, Professor, Vice-Rector of Internat - onal Relations and Strategic Development Private higher education institution «Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technology» (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: A.Mokij@econom.zp.ua</i>
Павлов Костянтин Вікторович	Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка та управління» Камського інституту гуманіта- рних та інженерних технологій (м. Іжевськ, Удмуртія, Росія) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>	Pavlov Konstantin	Professor, Ph.D. in Economics, Head Economic and management Department Kamsky institute of humanitarian and engineering technologies (Izhevsk, Udmurtia, Russia) <i>e-mail: kvp_ruk@mail.ru</i>
Руденська Вікторія Володимирів- на	Кандидат економічних наук, доцент кафедри «Економічна кібернетика» ПрАТ «ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформа- ційних технологій» (м. Запоріжжя, Україна) <i>e-mail: vishna@ukr.net</i>	Rudenska Viktoriya	Ph.D. in Economics, Associate Professor of Economic cybernetics Department Private higher education institution «Zaporizhzhya Institute of Econom- ics and Information Technology» (Zaporizhzhya, Ukraine) <i>e-mail: vishna@ukr.net</i>
Сергієнко Аліса Валентинівна	Здобувач кафедри «Економічна кібернетика» Схід- ноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк, Україна) <i>e-mail: pirskaaya_alisa@mail.ru</i>	Serhienko Alisa	Researcher of Economic Cybernetics Department Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine) <i>e-mail: pirskaaya_alisa@mail.ru</i>
Селін Володимир Степанович	Доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту економічних проблем Кольського наукового центру Ро- сійської академії наук (м. Апатіти, РФ) <i>e-mail: silin@iep.kolasc.net.ru</i>	Selin Vladimir	Professor, Ph.D. in Economics, Professor, researcher at the Institute economic problems Kola Scientific Center of the Russian Academy Sciences (Apatity, Russia) <i>e-mail: silin@iep.kolasc.net.ru</i>

Туктарова Ірен Ольвертівна	Кандидат технічних наук, завідувач кафедри «Охрана навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів» Уфимського державного наф- тового технічного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail:</i> oosripr@ugues.ru	Tuktarova Iren	Ph.D. in Technical, Head of Protection environmental protection and rational use natural resources Department Ufa State Oil technical University (Ufa, Russia) <i>e-mail:</i> oosripr@ugues.ru
Тюрев Віктор Костянтин- нович	Кандидат історичних наук, доцент кафедри «Менеджмент» Іжевського державного технічного університету ім. М. Т.Калашнікова (м. Іжевськ, Росія) <i>e-mail:</i> iemf@istu.ru	Tyurev Victor	Ph.D. in Historical, Associate Professor of Menegement Department Kalashnikov Izhevsk State Technical University (Izhevsk, Russia) <i>e-mail:</i> iemf@istu.ru
Юсупов Касим Назифович	Доктор економічних наук, професор кафедри «Макроеко- номічний розвиток та державне управління» Башкирського державного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail:</i> makroras_gu@mail.ru	Yusupov Qasim	Professor, Ph.D. in Economics, Professor of Macroeconomic Development and Governance Department Bashkir State University (Ufa, Russia) <i>e-mail:</i> makroras_gu@mail.ru
Янгиров Азат Вазирович	Доктор економічних наук, завідувач кафедри «Макроеко- номічний розвиток та державне управління» Башкирського державного університету (м. Уфа, Росія) <i>e-mail:</i> jangirovav@list.ru	Yangirov Azat	Professor, Ph.D. in Economics, Head of Macroeconomic Development and Governance Department Bashkir State University (Ufa, Russia) <i>e-mail:</i> jangirovav@list.ru

ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

науково-виробничий журнал

№ 4 (24), 2016

Відповідальний за випуск

В. М. Даніч

Оригінал-макет

Г. С. Ліхоносова

Підписано до друку 30.12.2016 р.
Формат 60x84 1/8. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 18,3. Обл. вид. арк. 19,0
Тираж 300 екз. Вид. № 3147 Замов. № 92

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса видавництва: 93406, м. Северодонецьк, Луганська обл., пр. Центральний, 59а

Телефон / факс (06452) 4-03-42

E-mail: uni.snu.edu@gmail.com

http://snu.edu.ua

Надруковано у видавництві СНУ ім. В. Даля
Свідоцтво про реєстрацію серія ДК № 2884 від 26.06.2007 р.
93400, м. Северодонецьк, пр. Центральний, 59а,

Телефон / факс (06452) 4-03-42; <http://www.snu.edu.ua>; uni.snu.edu@gmail.com

Шановні колеги, пропонуємо Вашій увазі
ВИМОГИ
щодо змісту та оформлення статей для подання в науково-виробничий журнал
«ЧАСОПИС ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ»

Сфера розповсюдження науково-виробничого журналу «Часопис економічних реформ»: загальнодержавна, зарубіжна.

Тематичні рубрики:

- теорія та методологія економічного розвитку;
- економіка та підприємництво;
- податки та бюджетна політика;
- фінанси та банківська справа;
- управління сучасним підприємством;
- облік та аудит;
- менеджмент;
- економіка регіону;
- соціальна економіка;
- міжнародна економіка;
- економічна кібернетика;
- організація виробництва.

Програмні цілі науково-виробничого журналу
«Часопис економічних реформ»:

- висвітлення проблем соціально-економічного розвитку країни;
- поглиблене вивчення методологічних та прикладних проблем сучасної економіки;
- оприлюднення результатів досліджень у галузі економіки, менеджменту, організації виробництва та підприємництва;
- поширення досвіду реформувань у всіх сферах економічної діяльності;
- надання інформаційної підтримки аспірантам, докторантам та молодим вченим.

Рукописи статей, що будуть направлятися до журналу повинні бути набрані у текстовому редакторі Microsoft Word (файл повинний мати розширення *.doc або *.rtf), написані українською мовою (або російською, чи англійською – для громадян інших країн).

Обсяг статті – від 8 до 10 сторінок формату А4 (210x297 мм).

Шрифт Times New Roman Сут № 14;

Міжрядковий інтервал 1,5.

Поля сторінок: усі – 20 мм (без колонтитів).

Структура статті повинна відповідати Постанові Президії ВАК України № 7-05/1 від 15.01.2003 р. ("Бюлетень ВАК України" № 1/2003) та мати такі **елементи**:

- **Постановка проблеми** в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.
- **Аналіз останніх досліджень і публікацій**, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
 - Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття.
 - **Формулювання мети статті**.
 - **Виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
 - **Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень** у цьому напрямі.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ

- **зовнішня рецензія від доктора економічних наук** (НЕ з місця працевлаштування/навчання автора), завірена відповідним чином;
- **довідка про автора (трьома мовами)**, в якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, зазначається посада й організація (повна назва кафедри або іншого структурного підрозділу, без абревіатур), де працює автор, контактний телефон, електронна адреса, назва статті та обрана тематична рубрика;
- **довідка про зовнішнього рецензента (трьома мовами)**, у якій вказуються прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь і вчене звання, посада й організація, де працює ре-

- **Література** з послідовною нумерацією відповідно до розміщення у статті. **Бібліографія оформлюється за стандартом, затвердженим ВАК України (Бюлетень ВАК України № 5, 2009 р.).** Перелік літератури – **не менше 10 позицій**, мовами оригіналу (виключення – китайська, японська, корейська та арабська. В такому разі джерело подається у перекладі на англійську, із вказівкою мови оригіналу в дужках); У переліку літератури має бути **не більше 20% посилань** на джерела, авторами яких є автори статті.

Пристатейний список літератури англійською мовою (References) повинен бути оформлений згідно APA (the American Psychological Association), приклад надається!

Окремою сторінкою наводять **анотації (не менш 500 символів кожна), ключові слова, назва статті, прізвище, ім'я авторів** трьома мовами (українська, російська та англійська).

Формули подають у форматі *Microsoft Equation 2.0, 3.0 (4.0)*, вирівнюють по центру посередині тексту і нумерують в круглих дужках з правого краю.

Рисунки підписують і нумерують під рисунком по центру тексту.

Всі об'єкти в простих рисунках, які зроблені у Word, мають бути обов'язково згруповані.

Таблиці подають як окремі об'єкти у форматі *Word* з розмірами, приведеними до сторінки складання. Основний кегль таблиці 11, заголовок 12. Заголовки таблиць розміщують по центру сторінки, нумерація таблиць — по правому краю сторінки.

цензент, його контактний телефон та **обов'язково** електронна адреса;

- **витяг із протоколу** засідання кафедри, факультету або Вченої ради установи з рекомендацією статті до друку;
- **супроводжувальна заява** (за наявності співавторів – спільна, за підписами усіх) про те, що стаття є власною розробкою автора (авторів), ніде раніше не друкувалася і не знаходиться на розгляді в інших виданнях»;
- **переклад повного тексту статті англійською мовою** (відповідно п. 2.9 Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1111 від 17.10.2012 р.).

У текст статті можуть бути внесені редакційні правки без узгодження з автором.

Приклади оформлення переліку літератури в статті англійською мовою (References):
Standard for references conforms to requirements **APA (the American Psychological Association)** :
<http://www.apastyle.org/>.

Journal articles with DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages. doi.
e.g. Monasturnyi, E.A. (2006). Innovative cluster. Innovations, 2, 38-43. doi:10.1037/0278-6133.24.2.225.

Journal articles without DOI:

Author, A. A. (Year of publication). Article Title. Journal Title, vol. (no.), pages.
e.g. Monasturnyi, E.A., & Kulik, J.A. (2005). Social and economic development. Economy of Region, 3, 39-52.
Monasturnyi, E.A., Kulik, J.A., Nulif, K.L. (2008). Social and economic development. Economy, 3, 52-67.

Books:

Author, A. A. (Year of publication). Title of book (Edition). Location: Publisher, pages.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. Moscow: Nauka, 267.
Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (Eds.). (1997). Consequences of growing up poor. New York, NY: Russell Sage Foundation, 350.
Plath, S. (2000). The unabridged journals. K. V. Kukil (Ed.). New York, NY: Anchor, 680.

Chapter in a book:

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.
e.g. Monasturnyi, E. A. (2006). Innovative cluster. In J. A. Kulik (Ed.), Innovations (pp. 12-21). Moscow: Nauka.

Electronic sources (Web publications):

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved from <http://www.someaddress.com/full/url/>.
e.g. Tatarkin A. I. (2013). Self-development of regional socioeconomic systems as the need for Russia's federal development. Economy of Region, 4. Retrieved from <http://economyofregion.com/archive/2013/47/2164/pdf/>.

Кожна стаття, представлена в редакцію, за наявності переліченого пакету документів, позитивної зовнішньої рецензії, друкується у найближчому випуску журналу, згідно розкладу тиражування журналу (див. таблицю), а саме чотири рази на рік (щокварталу).

Поточний номер журналу	1	2	3	4
Термін тиражування номеру журналу та опублікування в мережі Internet	31.03	30.06	30.09	31.12
Підсумковий строк надання статті до відповідного номеру журналу	20.02	20.05	20.08	20.11

Шановні автори, будь ласка, не затримуйте строк надання матеріалів.
Це стане підґрунтям якісної та швидкої публікації Вашої наукової праці!

Головний редактор

доктор економічних наук, професор Калінеску Тетяна Василівна

тел. (06452) 4-03-42.

Відповідальний редактор

кандидат економічних наук, доцент Ліхоносова Ганна Сергіївна

тел. (06452) 4-03-42.

Статті подаються поштою за адресою:

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
пр. Центральний, 59-А, м. Северодонецьк, Луганська обл., 93400 або надсилаються на *e-mail*:
lihonosova@bk.ru чи info@taxation.lg.ua

www.chasopys.snu.edu.ua ; www.chasopys.jimdo.com;

Сподіваємося на плідну співпрацю!

